

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE’DE ANAYASAL DENETİMİN
EKONOMİK ANALİZİ

ALİ PİŞKİN

09710203

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. TAMER ÇETİN

İSTANBUL

2017

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE ANAYASAL DENETİMİN
EKONOMİK ANALİZİ

ALİ PİŞKİN

09710203

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 19.01.2017

Tezin Savunulduğu Tarih: 16.03.2017

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan	Ad Soyad
Tez Danışmanı	:	Doç. Dr. Tamer ÇETİN
Jüri Üyeleri	:	Prof. Dr. Turan YAY
		Prof. Dr. Elif ÇEPNİ
		Prof. Dr. Fuat ERDAL
		Yrd. Doç. Dr. Hasan A. KARADUMAN

İmza

İSTANBUL

MART 2017

ÖZ

TÜRKİYE'DE ANAYASAL DENETİMİN EKONOMİK ANALİZİ

Ali PİŞKİN

Mart, 2017

Anayasa ile teminat altına alınan özel mülkiyet ve sözleşme güvenliği rant kollama ve siyasi yandaşlık gibi nedenlerden dolayı her zaman sağlanamamaktadır. Bu nedenle yasama ve yürütme erklerinin yaptığı ve uyguladığı hukuki normlar anayasa mahkemesinin anayasallık denetimine tabi olmalıdır. Bu denetim bağımsız olduğu ölçüde iktisadi birimlere istikrarlı ve öngörülebilir bir ortam temin etmektedir. Böylece ekonomilerin üretim ve yatırım hacmi artmakta, finans piyasaları genişlemektedir. Ancak anayasa mahkemesinin bağımsızlık derecesi çeşitli etkenlere göre değişiklik göstermektedir. Bunun en önemli nedenleri: mahkemenin, anayasanın siyasi bir metin olmasından dolayı siyasi çıktılar üretmesi, hâkimlerin karar verirken yorum yapabilmeleri, iptal davalarının erkler arası çatışmalara sahne olması ve mahkeme üyelerinin siyaset kurumu tarafından atanmasıdır. Bahsedilen nedenler, hâkimlerin oy davranışlarının stratejik yaklaşım ile açıklanabilmesine olanak tanımaktadır. Literatürde yapılan çeşitli çalışmalar bu sonucu doğrulamakla beraber ülkelerin hukuk sistemlerinin ve yapılanmalarının farklı olması, ülkelere özgü analizlerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Türk Anayasa Mahkemesinin 1984-2014 yılları arasında karara bağladığı 419 adet iptal davasını Hukuk ve İktisat disiplini perspektifinden inceleyerek Mahkeme kararlarının belirleyicilerini tespit etmeye çalışmaktadır. Belirlenen bağımlı değişkenleri etkilediği düşünülen faktörler; politik, sosyo-demografik, ekonomik ve diğer değişkenler olarak gruplanan bağımsız değişkenler ile temsil edilmektedir. Bağımlı değişkenler kategorik yapıda olduğu için oluşturulan modeller lojistik regresyon yöntemi ile tahmin edilmektedir. Sonuçlara göre sağ/liberal görüşlü siyasi iktidarların hayata geçirdiği hukuki normların iptal edilme olasılığı yüksektir. Ancak karar günü cumhurbaşkanının sağ/liberal görüşlü olması veya hükümetin tek başına iktidarda bulunması ret kararı olasılığını güçlendirmektedir. Hâkimlerin kişisel özellikleri de oy davranışlarını etkilemektedir. Buna göre; kadın hâkimlerin ve kariyer hâkimlerinin iptal oyu kullanma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca hâkimlerin ekonominin genel gidişatını dikkate alarak oy verme olasılıkları kuvvetlidir. Sonuçlar, istikrarlı ve öngörülebilir kurumsal çıktıların varlığı ile ekonomik performans arasındaki ilişki düşünüldüğünde, literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Türkiye için yapılan ilk çalışma olması nedeniyle de özgün bir değere sahiptir.

Anahtar Kelimeler : Hukuk ve İktisat, Kurumsal İstikrar, Anayasal Denetim, Yargı Bağımsızlığı, Mülkiyet Hakları, Rant Kollama, Lojistik Regresyon.

ABSTRACT

THE ECONOMIC ANALYSIS OF CONSTITUTIONAL REVIEW IN

TURKEY

Ali PISKIN

March, 2017

Private property and contractual security are not always provided by constitution for reasons such as rent-seeking and logrolling. Therefore, the legal norms that legislative and executive powers have exercised and enforced must be subject to the constitutional court's constitutional review. This review provides a stable and predictable environment for the agents to the extent that the court is independent. Thus, the production and investment capacity of the economy increase, and the financial markets expand. However, the degree of independence of the constitutional court varies according to some factors. The most important reasons are followings. The court produces politic outcomes because of the political nature of the constitution. Judges have the freedom to interpret constitution. The abstract review can be scene of conflict among powers. Finally, court judges are appointed by politicians. The reasons mentioned allow the judge's voting behavior to be explained by the strategic approach. In the literature, there exists papers that confirm this approach. However, analyses should be country-specific due to their different in the legal systems and structures. This study attempts to reveal the determinants of the Turkish Constitutional Court decisions by examining 419 abstract review between 1984 and 2014 through the perspective of Law and Economics discipline. We specify political, socio-demographic, economic and other variables that can affect the dependent variables. Since the dependent variables are categorical, the models generated are estimated by logistic regression method. According to the results, it is likelihood that the legal norms that enacted by right-wing parties will be rescinded. Yet, on the appearance day, if the president is right-wing alliant or the government comes to power alone, it is more likelihood that decision to reject. Socio-demographic characteristics of judges also influence voting behavior. According to this result, female judges and career judges are more likely to vote for rescind. Moreover, judges consider the business cycles when they vote for constitutionality. The results provide an important contribution to the literature, considering the relationship between the stable and predictable institutional outputs, and economic performance. Also, this paper is an original one because it is the first study for Turkey.

Keywords : Law and Economics, Institutional Stability, Constitutional Review, Judicial Independence, Property Rights, Rent-seeking, Logistic Regression.

ÖN SÖZ

Meşakkatli bir sürecin sonunda ortaya çıkan bu doktora tez çalışması sadece yazarının değil, perde arkasında birçok kişinin emeğini, desteğini ve özverisini barındırıyor.

Çalışmanın konusunu önererek farklı bir alanda yoğunlaşmama imkân veren ve araştırmalarımı desteğini esirgemeyerek yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Tamer ÇETİN'e; yapıcı eleştirileri ile çalışmaya katkılarını sunan ve beni cesaretlendiren tez izleme komitesinin değerli üyeleri Prof. Dr. Turan YAY'a ve Prof. Dr. Elif ÇEPNİ'ye; desteğini her zaman yanımda hissettiğim Prof. Dr. Meral UZUNÖZ'e çok teşekkür ediyorum. Sadece bu çalışma kapsamında değil, akademik gelişimimin birçok aşamasında yanımda olmaları nedeniyle kıymetli hocalarıma minnettarım.

Doktora tez çalışmam için beni Hamburg Üniversitesi Hukuk ve İktisat Enstitüsü'ne davet eden Prof. Dr. Stephen Voigt'a; Hamburg'ta beni el üstünde tutan sevgili dayım Zülfü ÇOBAN'a ve ailesine, çok kıymetli Cemal ÖNAL'a; Yıldız Teknik Üniversitesi'nden, tezlerimizi yazarken birbirimize her zaman destek olduğumuz ve İSAM'da dirsek çürüttüğümüz akademisyen dostlarıma; uzun yıllardır akademik kariyerime devam ettiğim Doğu Üniversitesi'nden, başta dekanlarımız ve bölüm başkanlarımız olmak üzere beni her zaman destekleyen hocalarıma ve özellikle dostlukları ile hayatıma her an değer katan yakın çalışma arkadaşlarıma teşekkürü borç biliyorum.

Öğrenciliğimin her kademesinde yanımda olan ve beni destekleyen; başta annem, babam ve ablam olmak üzere, yıllar içerisinde genişleyerek büyüyen ailemin bütün fertlerine çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın her anında fikrine danıştığım, benimle beraber kafa yoran, emek veren ve bıkmadan bana zaman ayıran çok değerli dostum Yrd. Doç. Dr. Dinçer DEDEOĞLU'na müteşekkirim.

Her zaman yanımda duran, sevgisini, ilgisini, desteğini eksik etmeyen ve bana her durumda cesaret veren fedakâr eşim Duygu PİŞKİN'e; kendisi henüz farkında olmasa da hayatımıza girdiğinden beri büyük bir mutluluk ve moral kaynağı olan sevgili oğlum Ömer Faruk PİŞKİN'e minnettarım.

Sizler olmasaydınız, bu çalışma da olmazdı...

Son not: bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2016-02-01-DOP01” (“This work was supported by Research Fund of the Yildiz Technical University. Project Number: 2016-02-01-DOP01”). Kendilerine teşekkür ediyorum.

İstanbul, Mart 2017

Ali PİŞKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix

1. GİRİŞ.....	1
---------------	---

2. HUKUK VE İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ	4
--	---

2.1. Hukuk ve İktisat Disiplini ve Kurumlar	4
2.1.1. Hukuk ve İktisat Disiplininin Gelişimi	4
2.1.2. Hukuk ve İktisat Disiplini ile Yeni Kurumsal İktisadın İlişkisi	8
2.2. Anayasanın Ekonomik Analizinin Kökleri	14
2.2.1. Kamu Tercihi Yaklaşımı	16
2.2.2. Anayasal Politik İktisat Yaklaşımı.....	20
2.3. Mahkemelerin Ekonomik Analizi	24
2.3.1. Yargı Bağımsızlığının Ekonomik Analizi	26
2.3.2. Yargı Etkinliği	28
2.4. Anayasa Mahkemelerinin Ekonomik Analizi	33
2.4.1. Anayasa Mahkemesi Hâkimlerinin Karar Davranışları	37
2.4.1.1. Stratejik Yaklaşım	38
2.4.1.2. Davranışsal Yaklaşım	39
2.4.1.3. İçsel Stratejik Yaklaşım.....	40

3. ANAYASA YARGISI VE ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN EKONOMİK ANALİZİ	42
--	----

3.1. Anayasacılık ve Anayasa Yargısı	42
3.1.1. Anayasacılığın Gelişimi	42
3.1.1.1. Hukukun Üstünlüğü.....	44
3.1.1.2. Kuvvetler Ayrılığı.....	45
3.1.2. Anayasa Yargısı	46
3.1.2.1. Anayasanın Üstünlüğü	47
3.1.2.2. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Gelişimi	48
3.1.2.3. Anayasa Yargısı Modelleri	50
3.1.2.3.1. Amerikan Modeli	51
3.1.2.3.2. Avrupa Modeli	52

3.1.2.4. Yargı Bağımsızlığı ve Anayasa Yargısı.....	53
3.1.3. Anayasaya Uygunluk Denetim ve Ekonomi İlişkisi	56
3.2. Türkiye’de Anayasa Yargısı.....	58
3.2.1. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Gelişimi	58
3.2.2. Anayasa Mahkemesinin Yapısı ve Anayasaya Uygunluk Denetiminin Özellikleri.....	63
3.2.2.1. Anayasa Mahkemesinin Statüsü	63
3.2.2.2. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Üyeleri	64
3.2.2.3. Anayasa Mahkemesinin Görevleri ve Yetkileri.....	67
3.2.2.4. Anayasa Mahkemesinin Denetimine Tabi Normlar.....	67
3.2.2.5. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Ölçü Normları ve Kapsamı.....	69
3.2.2.6. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları.....	73
3.2.2.7. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Özellikleri.....	75
3.2.3. Türkiye’de Anayasa Yargısı: Bir Ekonomik Yaklaşım	77
4. ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ ÖRNEĞİ	83
4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	83
4.2. Literatür	86
4.3. Uygulama: Anayasa Mahkemesi Kararlarının Belirleyicileri	92
4.3.1. Hipotezler.....	92
4.3.2. Veri	97
4.3.3. Değişkenler	103
4.3.3.1. Bağımlı Değişkenler.....	105
4.3.3.2. Bağımsız Değişkenler.....	106
4.3.4. Yöntem.....	115
4.3.4.1. Lojistik Regresyon Modeli	115
4.3.4.1.1. Modelin Tahmin Edilmesi	119
4.3.4.1.2. Modelin Uygunluğu.....	120
4.3.4.1.3. Model Katsayılarının Yorumlanması	122
4.3.5. Ampirik Bulgular	123
5. SONUÇ	131
KAYNAKÇA	137
EKLER.....	164
Ek 1. Seçilmiş Çalışmalar	164
Ek 2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişiklikler.....	176
Ek 3. Yasama ve Yürütme Erklerine Ait Bilgiler	177
Ek 4. Çalışmada İncelenen İptal Davalarına Ait Bilgiler.....	179
Ek 5. Çalışmada İncelenen İptal Davalarında Oy Kullanan Hâkimler.....	183
Ek 6. Ampirik Uygulamada Kullanılan Değişkenler	185
Ek 7. Modellere ait Spesifikasyonlar	189
Ek 8. Tanımlayıcı İstatistikler	192
ÖZ GEÇMİŞ.....	194

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	: Adalet Hizmetini Etkileyen Değişkenler	30
Tablo 2	: Yasal Kökene Göre (seçilmiş) Ülkeler	31
Tablo 3	: AYM'nin Ele Aldığı Dava Sayıları, 1984-2014	98
Tablo 4	: İptal Davaları Sayıları, 1984-2014.....	99
Tablo 5	: İptal Davası Başvurusunda Bulunan Taraflar	100
Tablo 6	: İptal Davası Sonuçları	101
Tablo 7	: Yıllara Göre İptal Davası Kararları (%).....	101
Tablo 8	: Model 1'e Ait Tahmin Sonuçları	125
Tablo 9	: Model 2'ye Ait Tahmin Sonuçları	128
Tablo 10	: Model 3'e Ait Tahmin Sonuçları	130
Tablo 11	: Seçilmiş Çalışmaların Özeti.....	164
Tablo 12	: 1982 Anayasası Değişiklikleri (1987-2014)	176
Tablo 13	: Cumhurbaşkanları	177
Tablo 14	: Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	177
Tablo 15	: Hükümetler.....	178
Tablo 16	: Çalışmaya Konu Olan İptal Davaları (1984-2014)	179
Tablo 17	: AYM Hâkimleri	183
Tablo 18	: Değişkenler (Model-1)	185
Tablo 19	: Değişkenler (Model-2)	186
Tablo 20	: Değişkenler (Model-3)	187
Tablo 21	: Model 1'in Spesifikasyonları	189
Tablo 22	: Model 2'nin Spesifikasyonları	190
Tablo 23	: Model 3'ün Spesifikasyonları	191
Tablo 24	: Veri Seti-1'e ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	192
Tablo 25	: Veri Seti-2'ye ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	193

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
API	: Anayasal Politik İktisat
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
c.	: Cilt
cdf	: Cumulative Distribution Function (Kümülatif Dağılım Fonksiyonu)
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
FP	: Fazilet Partisi
GOF	: Goodness of Fit (Uyum İyiiliği)
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
Hİ	: Hukuk ve İktisat
HP	: Halkçı Parti
İTİA	: İktisadi Ticari İlimler Akademisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOİ	: Kurumsal ve Organizasyonel İktisat
KT	: Kamu Tercihi
LPM	: Linear Probability Model (Lineer Olasılık Modeli)
LR	: Likelihood Ratio (Olabilirlik Oranı)
MC	: Milli Cephe
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi

MLE	: Maximum Likelihood Estimation (Maksimum Olabilirlik Tahmini)
MSP	: Milli Selamet Partisi
M1	: Model 1
M2	: Model 2
M3	: Model 3
OLS	: Ordinary Least Square (En Küçük Kareler)
pdf	: Probability Density Function (Olasılık Yoğunluk Fonksiyonu)
RP	: Refah Partisi
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vs.	: Vesaire
YKİ	: Yeni Kurumsal İktisat
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

1. GİRİŞ

İktisadi faaliyetler, ülkelerin hukuk sistemlerine ve hukuki yapılarına göre belirlenmektedir (Coase, 1960). Bu nedenle hukuki kurumlar, neoklasik iktisadın varsayım ve araçları ile bağımsızlık ve etkinlik temelinde analiz edilmektedir (Posner, 1997). Günümüzde bu analizler Hukuk ve İktisat disiplini çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Disiplinler arası bir yaklaşım benimseyen Hukuk ve İktisat, hukuki çevreyi kurumsal temelde ele almaktadır. Bu kapsamda araştırmacıların incelediği kurumlardan biri de anayasa ve anayasanın üstünlüğünü temin etmek için kurulan anayasa mahkemeleridir.

Liberal düşünce sisteminin bir ürünü olan anayasalar, özel mülkiyetin güvenliğini sağlama ve sözleşme yaptırımlarını uygulatma konularında iktisadi birimler için yazılı bir taahhüt sunmaktadır. Ancak siyasi iktidarların, asimetrik bilgi ve özel çıkar sorunlarının ortaya çıkarttığı rant kollama ve siyasi yandaşlık gibi faktörler nedeniyle anayasanın bireylere sunduğu taahhütleri tut(a)mama ve anayasa hükümlerine aykırı davranma eğilimleri bulunmaktadır. Bu durumda, bağımsız bir yargı, siyasi iktidarlara anayasaya bağlı kalma konusunda zorlayabilmektedir (Feld ve Voigt, 2003). Avrupa modeli anayasa yargısının uygulayıcısı olan anayasa mahkemeleri, bütün bireylerin haklarını anayasal güvence altına alan hukuki bir mekanizmadır. Bu mekanizma aracılığı ile hükümetlerin haksız uygulamalarını engellenmekte, devlet kurumları arasında koordinasyon sağlanmakta, siyaset kurumunun anayasayı ihlal ederek faaliyetlerine devam etmesinin önüne geçmekte; böylece siyaset kurumunun istikrarlı bir yapıya kavuşması temin edilmektedir.

İktisadi birimler için istikrarsız siyaset kurumları, serbest piyasa ekonomisinin aksaması anlamına gelmektedir. Böyle bir ortamda yatırım ve ticaret hacminde büyüme, üretim kapasitesinde genişleme ve finansal piyasalarda derinlik artışı beklenmemektedir. Çünkü iktisadi birimler, güvenli ve işlem maliyetlerinin düşük olduğu ortamlarda faaliyetlerine devam etmektedir. Bu bakımdan, yasama ve yürütme erklerinin iş ve eylemlerini anayasaya uygunluk bakımından denetleyen anayasa

mahkemesi, istikrarlı ve öngörülebilir bir ekonomik ortam oluşturulmasına da katkı sunmaktadır.

Anayasa mahkemesinin gündemi çoğunlukla siyasi konuları içermekte ve mahkeme bu konulara ilişkin verdiği kararlar ile siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu gerçeğin arkasındaki temel neden, anayasanın özü itibariyle siyasi bir kimliğe sahip olması ve yoruma açık alanlar barındırmasıdır. Mahkemenin verdiği kararlar ile yasama ve yürütme erklerinin faaliyetlerinin kısıtlanması veya yönlendirilmesi nedeniyle siyasi aktörler mahkeme üzerinde baskı oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu yaklaşımın önemli bir sonucu, siyasi aktörlerin mahkeme üyeliğine kendi siyasi görüşlerine yakın hâkimleri atamayı tercih etmesidir. Ayrıca mahkeme yapısının değiştirilmesi, çeşitli nedenlerden dolayı hâkimlerin görevden uzaklaştırılması, üyelik süresinin uzatılması veya kısaltılması, kamuoyu önünde menfi söylemlerde bulunulması gibi diğer araçlar da mahkeme üzerinde baskı oluşturmak adına kullanılmaktadır. Bahsedilen baskı unsurlarının etki derecesi, çeşitli faktörlere bağlı olarak hâkimlerin oy davranışını, mahkemenin nihai kararını, kararlarda ortaya çıkan oy nisabını ve dolayısıyla mahkemenin bağımsızlığını etkilemektedir. Bütün bireylerin ve özelde iktisadi birimlerin beklentisi, kurum olarak anayasa mahkemesinin bağımsız bir şekilde istikrarlı ve öngörülebilir hukuki çıktılar üreterek anayasada teminat altına alınan hakları korumasıdır.

Literatürdeki çalışmalar göstermiştir ki anayasa mahkemelerinin tamamen bağımsız olması mümkün değildir. Yasama ve yürütme erklerinin yapısı ve güç durumu, hâkimlerin kişisel özelliklerine bağlı olarak gelişen bireysel tutum ve davranış kalıpları, ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür, mahkemede karar anında ortaya çıkan kolektif baskı gibi unsurlar hâkim kararlarını etkilemektedir. Bu da hâkim oy davranışlarını açıklamaya çalışan davranışsal yaklaşımın belirttiği gibi hâkimlerin dış dünyadan ve kendi tercihlerinden izole bir şekilde, sadece hukuk kurallarını uyguladıkları iddiası ile örtüşmemektedir.

Türkiye’de anayasacılığın ve anayasaya uygunluk denetiminin gelişim yolu, dünya örneklerine göre farklılık göstermektedir. Farklılığın arka planında çeşitli tarihi, sosyal, kültürel ve iktisadi nedenler bulunmaktadır. Bunlara rağmen Anayasa Mahkemesi, diğer ülkelerde de olduğu gibi kimi zaman seçilmiş-atanmış çatışmasına sahne olmakta, bürokrasi ile siyaset iptal davaları aracılığı ile karşı karşıya gelmekte; kimi zaman ise Mahkeme daha bağımsız şekilde karar verebilmektedir. Bu durumda

esas soru şudur: Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, iptal davaları hakkında karar verirken, yasama ve yürütme erkleri ile etkileşiminden, Mahkeme hâkimlerinin kişisel özelliklerinden, ekonominin gidişatından, anayasa değişikliklerinden, birtakım hukuki niteliklerden nasıl etkilenmektedir?

Bu çalışma, yukarıdaki sorudan hareketle oluşturulan hipotezleri Hukuk ve İktisat disiplininin ortaya koyduğu teorik yaklaşımı esas alarak, iktisadın araçları ile analiz etmektedir. Yapılacak çıkarımlar, iktisadi birimlere ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarı hakkında bilgi verecektir. Bu bilginin neden önemli olduğuna dair şu örnek verilebilir: ülke ekonomilerinin gelişmesinde temel etkenlerden olan doğrudan yabancı yatırımlar (FDI), ülkelerin ekonomik ve siyasi şartlarına bağlı olarak kendisine bölge seçmektedir. Siyasi belirsizliklerin olduğu veya millileştirme faaliyetlerinin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği ülkelerde, diğer etkenler sabitken, yabancı iktisadi birimlerin yatırım yapma ihtimali oldukça düşüktür (Schneider, Frey, 1985).

Çalışma, 1984-2014 yılları arasında hükme bağlanan ve kanun veya kanun hükmünde kararnameleri konu edinen iptal davalarını incelemektedir. İptal davaları alt oylamalardan oluşmaktadır. Sadece ret veya iptal kararının verildiği alt oylamalar dikkate alınmıştır. Bu şekilde birincil veriler derlenmiş, ikincil veriler ilgili kurumlardan temin edilmiştir. Literatüre uygun şekilde hazırlanan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait modeller oluşturulmuş ve bu modeller lojistik regresyon yöntemi ile tahmin edilmiştir. Lojistik regresyon yönteminde, tahmin edilen katsayılardan ziyade bu katsayıların işaretleri önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu işaretlere göre hâkimlerin oy davranışlarını, Anayasa Mahkemesinin nihai kararlarını ve karşı oyun varlığını etkileyen faktörler pozitif veya negatif anlam ifade etmekte; kimi zaman istatistiki olarak anlamsız olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen kapsam dahilinde, giriş bölümünü takiben üç bölüm oluşturulmuştur. İkinci bölüm anayasa mahkemesinin ekonomik analizine dair teorik altyapıyı açıklamaktadır. Üçüncü bölüm anayasacılığın ve anayasal denetimin gelişiminden, çalışmada kullanılan hukuki terimlerin anlamlarından ve Türkiye’de anayasa yargısının gelişiminden söz etmektedir. Dördüncü bölüm Türk Anayasa Mahkemesini konu edinen ampirik uygulamayı içermektedir. Son bölüm ise çalışmanın sonucunu sunmaktadır.

2. HUKUK VE İKTİSAT PERSPEKTİFİNDEN ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ

2.1. Hukuk ve İktisat Disiplini ve Kurumlar

Hukuk, toplumsal hayat içerisinde, insan davranışlarını yönlendiren yazılı kurallar bütünüdür. Bahsedilen insan davranışları, farklı yapıdaki hal ve tavırları barındırdığı gibi iktisadi iş ve eylemleri de kapsamaktadır. Bu nedenle, hukuk kuralları tarafından yaratılan ve iktisadi davranışları şekillendiren güdüler, iktisatçılar için doğal bir inceleme alanıdır (Polinsky, Shavell, 2007, 405). Bu güdülerini inceleyen iktisat disiplini “Hukuk ve İktisat (Hİ)” çalışmaları adı altında konumlandırılmaktadır. Geçmişte, geleneksel Hİ yaklaşımı, hukuk kurallarına odaklanmışken; günümüzde yapılan araştırmalar daha çok kurallara ve bunların neden olduğu kurumsal/bireysel davranışlara yoğunlaşmıştır. Bu nedenle aşağıda önce disiplinin gelişimi ve takip eden bölümde Yeni Kurumsal İktisat ile ilişkisi açıklanmaktadır.

2.1.1. Hukuk ve İktisat Disiplininin Gelişimi

Hİ disiplininin kökenleri, Cesare Beccaria (1738-1794) ve Jeremy Bentham (1748-1832)’ın suç üzerine yaptıkları çalışmalara dayandırılabilir. Ancak, geleneksel yaklaşımın öncüsü olarak Avusturya’dan, Mataja (1888’den aktaran Gelter, 2014)’nın haksız fiil hukuku üzerine yaptığı çalışma gösterilebilir. Bu çalışma, hukuki düzenlemelerin olası iktisadi etkilerinden söz etmektedir. Her ne kadar geleneksel yaklaşımın temelleri Avrupa’da atılmış olsa da Avrupa’daki hukuk okullarının Tarihçi Okulun etkisi altında olması, hukukta yorum yönteminin geri planda kalması ve siyasi tartışmaların hukuk araştırmalarının dışında tutulması gibi nedenlerden ötürü Hİ disiplini, 19. yüzyılda fazla gelişme gösterememiştir. Disiplin, modern anlamını, II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD’de, özellikle hukuk fakültelerinde yapılan araştırmalarla kazanmıştır. Bu dönemde, Avrupalı araştırmacılar, hukuk okullarında iktisatçılar tarafından geliştirilen modern Hİ disiplini, ABD’den “ithal” etmişlerdir (Gelter, Grechenig, 2014, 1-2).

ABD’de, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, hukukun iktisadi analizi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde hukuk teorisi, iktisadi yaklaşımlarla daha fazla iş birliği yapma ve disiplinlerarası çalışmalar üretme anlamında önemli bir gelişme kat etmiştir. Bu gelişmeye, formalist hukuk anlayışının Amerikan Hukuki Realizmi tarafından eleştirilmesi öncülük etmiştir (Gelter, Grechenig, 2014, 2). Amerikan Hukuki Realizmi, hukukun, sürekli değişen toplum dinamiklerine ayak uydurarak toplum çıkarlarına hizmet edebileceğini savunmaktadır. Durağan kurallar ve içtihat ile karar veren hâkimler, değişimi takip edemedikleri gibi toplum yararına da hüküm veremezler. Realist akım, Amerikan İç Savaşı’ndan sonra ekonomide yaşanan canlanmanın, bu dönemde bilim insanları tarafından yaygın olarak kabul edilen “her olay belirli kurallar çerçevesinde işler” görüşü ile örtüştüğü bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu görüş, örneğin; devletin ekonomi üzerindeki etkisinin azaltılarak, piyasanın kendi kurallarına teslim edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Benzer bir tutumu benimseyen realist akım, mahkeme kararlarını -kendi ifadeleri ile “mahkeme davranışlarını”- hukuk araştırmalarının merkezine almaktadır. Bu durumda, hukukun iki boyutu mevcuttur: mahkeme davranışı ve bu davranışın tahmin edilmesi. İki temel boyutu ile araştırmalarına devam eden realist akım, diğer disiplinlerden de yararlanarak, incelemelerini geliştirmiştir (Uzun, 2004, 63-68). Hukuku daha geniş bir bakış açısı ile tarihi olayların arkasındaki siyasi ve sosyal etkenleri de dikkate alarak değerlendiren akım, siyasi bir olay sonrasında ABD’de daha fazla güçlenmiştir. Buna göre; dönemin ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt’in, 1929 Büyük Buhranından çıkış planı olarak Yeni Düzen’i (New Deal) önermesini takiben, Anayasa Mahkemesi¹ hâkimleri, planı anayasaya uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Ancak, Başkan Roosevelt, 1937 yılındaki yargı reformu kanunu (Judicial Procedures Reform Bill of 1937) ile Anayasa Mahkemesi’nin üye sayısını arttırmış ve mahkemeye planı destekleyen hâkimler atamıştır (Gelter, Grechenig, 2014, 2). Bu olay, Yeni Düzen’in, siyaset aracılığıyla yapısı değiştirilen Anayasa Mahkemesi tarafından meşrulaştırılmasını sağlarken, realist akımın da formalist yaklaşımı mağlup etmesi olarak değerlendirilmektedir.

¹ Çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanacağı gibi Amerikan modeli anayasa yargısını uygulayan ülkelerde, anayasa denetimini üst mahkeme (supreme court) adı altındaki genel mahkemeler yapmaktadır. Avrupa modeli anayasa yargısını uygulayan ülkelerde ise anayasa denetimi için anayasa mahkemesi (constitutional court) adı altında özel mahkemeler oluşturulmuştur. Çalışmanın bu kısmından sonra, anayasa denetimini gerçekleştiren kurum olarak “anayasa mahkemesi” ifadesi kullanılacak olup bu ifade ile her iki tür mahkeme yapısı kastedilecektir.

Modern Hİ, bu alanda çalışma yapan araştırmacılara göre iktisat bilimine ve neoklasik iktisat okuluna dayanmaktadır. Araştırmaların temeli ise Chicago Üniversitesi'nde atılmıştır. 1960'lı yıllardaki çalışmaları ile Ronald Coase (1910-2013) ve Gary Becker (1930-2014) Hİ disiplininin öncüleri olarak ifade edilmektedir. Coase (1960)'un çalışması, işlem maliyetlerini tanımlayarak, hukuki sorumluluk altına sokan kuralların yarattığı maliyetlere dikkat çekmektedir. Çalışma, iktisadi ilkelerin, sözleşme hukuku ve haksız fiil hukuku gibi alanlara doğru genişlemesine imkân tanımıştır. Becker (1957) ise iktisadi araçlar ile piyasa dışı davranışları -ırk ayrımcılığını- incelemiştir (Harris, 2003, 662, 663). Bazı araştırmacılar, Chicago Okulu'ndan ayrılan Calabresi (1961) çalışmasını da Hİ adına öncü bir girişim olarak değerlendirmektedir.

Başlangıçta, neoklasik iktisadın araçlarını kullanan Chicago Okulu, hukuk kurallarının ve bunların yarattığı güdülerin bireysel davranışlar üzerindeki etkileri ile ilgilenmiştir. Bu dönemde, doğrudan birey ve toplum davranışları yerine, hukuk kurallarının bu davranışlarda neden olduğu değişimler mercek altına alınmıştır. 1970'lere kadar Hİ disiplini benzer bir yapı sergilemiş; faydasını en çoklaştırmayı amaç edenin bireyin, piyasada fiyat farklılaşması ile eş anlı olarak ortaya çıkan hukuk kuralı değişimleri karşısındaki tutumunu Kaldor-Hicks Etkinliği² (Hicks, 1939; Kaldor, 1939) çerçevesinde incelemiştir (Harris, 2003, 665). Bu dönemde; Demsetz (1967), mülkiyet haklarının iktisadi etkilerini, Becker (1968) iktisadın araçlarıyla suç ve ceza ilişkisini ve Calabresi (1970) iktisadi ilkeler çerçevesinde haksız fiil hukukunu açıklamaya çalışmıştır. Hukuk kurallarının, anti-tröst ve menkul kıymetler alanlarındaki gibi piyasa düzenlemeleri içerisindeki işlevi fark edildikçe birey davranışları daha yakından araştırılmaya başlanmıştır.

Chicago Hukuk ve İktisat okulunun sınırlarını belirleyen modern Hİ disiplini hukukun iktisadi analizi olarak tespit eden kişi Richard A. Posner (1939-...)’dir. Posner’in çalışmaları (1972, 1974, 1975, 1981, 1998 gibi) ile Hİ disiplini, ABD’de, iktisat fakültelerinde değil, hukuk fakültelerinde kurumsallaşmış; disiplin, daha dar ve belirli bir çerçeveye oturtulmuştur (Harris, 2003, 664). Posner’in 1972 yılında yayımladığı “Hukukun İktisadi Analizi” isimli çalışması, Anglo-Sakson hukukunun (Common Law) iktisadi mantığını ortaya koymaya çalışan ve bir bütün olarak hukuk sistemi ile iktisat arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmadır. Çalışmaya göre, uzun dönemde Anglo-Sakson hukuk sistemi, Avrupa hukuk sistemine göre (Civil Law) daha

² Kaldor-Hicks etkinliğinin Hİ disiplini bakımından açıklaması için bkz. Stringham (2001).

etkindir (Posner, 1972). Bu çalışmadan sonra, Hİ araştırmaları daha formel bir yapıya kavuşmuştur. Brown (1973), Diamond (1974), Spence (1977) ve Shavell (1980a) borç alma, borç verme kurallarını ve haksız fiil hukukunu; Polinsky (1979) mülkiyet hukukunu; Barton (1972) ve Shavell(1980b) sözleşme hukukunu; Landes (1971) ve Gould (1973) ihtilaf halinde bireyin davranış şekillerini; Polinsky, Shavell (1979) hukukun yaptırım gücünü iktisadi ilkeler ışığında incelemişlerdir.

1980’lerde, fiyat teorisi, piyasa dışı hukuki düzenlemelere uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde kurumsal analize olan ilgi de artmıştır. Kurumsal analiz, Oliver Williamson (1932-...) ve Douglass North’un (1920-...) çalışmaları ile farklı bir boyut kazanmış, Hİ disiplini ile Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) arasında sıkı bir bağın doğmasına yol açmıştır. 1993’te North’un Nobel İktisat Ödülü’nü alması ile birlikte, Yeni İktisat Tarihi gelişmiş, Hİ araştırmalarında farklı teknikler kullanılmaya başlanmıştır. İşlem maliyetleri, risk duyarlılığı ve bilgi asimetrisi gibi kavramlar ile 1990’ların başlarında “oyun teorisi” bir araç olarak Hİ çalışmalarına dâhil edilmiştir. Bu dönemde, Hİ disiplini, Kamu Tercihi Teorisi’ne doğru genişlemiş; zamanla davranışsal çalışmalar ortaya çıkmaya ve daha fazla karşılaştırmalı incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Ampirik çalışmalar ise 2000’li yıllara kadar çok fazla görülmemektedir. Bunun en önemli nedenleri: hukuk alanında, sistematik olarak veri derleme konusunda yaşanan sıkıntılar ve piyasa dışı düzenlemelerin kolayca diğer parametrelerden soyutlanarak test edilebilir hale getirilememesidir (Harris, 2003, 667-676). Bu bakımdan, iktisadın diğer alanlarıyla kıyaslanınca, Hİ disiplini ampirik olarak test edilebilecek daha az hipotez üretebilmektedir.

Hİ araştırmalarının inceleme alanı, genel olarak iki ana kısma ayrılabilir. Birinci kısım, hukuk sisteminin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bunlar; mülkiyet hukuku, sözleşme hukuku, haksız fiil hukuku, dava hukuku ve hukukun kamusal yaptırımıdır. İkinci kısım ise şirketler hukuku, iflas hukuku, anti-tröst hukuku, regülasyon (dışsallıkların, doğal tekellerin ve ağ ekonomilerinin düzenlenmesi), iş hukuku, fikri-mülkiyet hakları hukuku, çevre hukuku ve uluslararası hukuktan oluşmaktadır (Polinsky, Shavell, 2007).

Hukuk, yerel bir olgudur. Chicago Üniversitesi’nde hukuk ve iktisat disiplinleri bir araya getirilince, önce Hİ disiplinine dair teori, sonra da teoriye dair yerel incelemeler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, teori ve yerel incelemelerin büyük kısmı ABD hukuk sisteminin temel belirleyicileri olan anayasacılık ve federalizm kavramları üzerinde

gelişmiştir. Dolayısıyla Avrupa’da Hİ alanındaki ilerlemeler, ABD’den yaklaşık 15 sene geriden gelmektedir. Bunun en önemli nedenleri: 1970’li ve 1980’li yıllarda, bu alandaki çalışmaların üniversiteler tarafından yeteri kadar desteklenmemesi ve Avrupa ülkelerinin farklı hukuk sistemlerine ve siyasi yapılara sahip olmasıdır. Sosyal ve kültürel yapı, siyasi ve iktisadi kurumlar, modernizasyon aşamaları, iktisadi performans ve birey davranışları düzlemlerinde ortaya çıkan farklar, Hİ teorisinin gelişimi önündeki en önemli engellerdir (Gelter, Grechenig, 2014, 4; Harris, 2003, 672-674). Ancak, 2000’li yıllardan sonra Hİ alanındaki çalışmalar farklı ülkelerde de yaygınlaşarak literatürün zenginleşmesine neden olmaya başlamıştır.

2.1.2. Hukuk ve İktisat Disiplini ile Yeni Kurumsal İktisadın İlişkisi

Kurumlar, insanlar arasındaki etkileşimi şekillendirmekte ve insanlar tarafından oluşturulmuş kısıtları ifade etmektedirler. “Takım oyunu” niteliği atfedilebilen kurumlar; rekabet ortamında belirsizliği azaltmakta, dolayısıyla bireylerin tercih kümelerini tanımlamakta ve bu kümelerin kısıtlarını tespit etmektedir. Belirli amaçlar edinip hedeflerine ulaşabilmek için yaptıkları faaliyetler ile kurumsal davranışın/değişimin temel araçları haline gelen kurumlar, değişim ve üretim maliyetlerini etkileyerek, ekonomik performansın bir belirleyicisi halini almaktadırlar (North, 1990, 3-4). Kurumları, bahsedilen nitelikleri ile dikkate alan ve ekonomideki değişimin merkezine oturtan Kurumsal İktisat, bu yaklaşım şekli ile yerleşik iktisat teorisinden ayrılmaktadır (Çetin, 2012, 2016).

Kurumsal İktisat, ekonomiyi kurumsallaşmış bir süreç olarak tanımlamakta ve ekonomik yapıyı piyasa düzeyinin dışında da analiz etmektedir (Özveren, 2007, 16-18). Thorstein Veblen (1857-1929), John R. Commons (1862-1945), Wesley C. Mitchell (1874-1948) ve Clarence Ayres (1891-1972) bu akımın öncüleri arasında sayılmaktadır (Çetin, 2016). Bahsi geçen araştırmacılar bazı noktalarda farklı görüşlere sahip olmakla beraber yerleşik iktisada dair eleştirileri ve önerileri ortak özellikler taşımaktadır: bireysel faaliyetler yerine kolektif faaliyetlere odaklanılması, iktisattaki değişimin mekanik bir bakış açısı ile değil, evrimci bir yaklaşımla incelenmesi ve tüm dengelim yöntemi yerine ampirik gözlemlerin tercih edilmesi, bunlar arasında sayılabilir (Klein, 1999 456-457).

Kapitalizmin, 19. yüzyılın sonlarından itibaren yaşadığı dönüşümü, devlet, firma, sendika, piyasa gibi organizasyonları kurumsallaştırarak analiz eden Kurumsal

İktisat'ın, ABD'de belirginleştği söylenebilmektedir. Ancak, 1950'lerden sonra Keynesgil iktisadın ön plana çıkması, Kurumsal İktisat'ın 1970'lerin ortalarına kadar etkisini yitirmesine neden olmuştur. (Özveren, 2007, 23; Şenalp, 2007, 49). Bu dönemde, Kurumsal İktisat, II. Dünya Savaşı sonrasında kaybettiği etkinliği yeniden kazanmaya çalışırken, farklı ve muhalif yaklaşımlarla ilişki kurmuş ve Avrupa'ya doğru açılmaya başlamıştır (Yılmaz, 2007, 109).

Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) ifadesi, ilk defa Williamson (1975)'in çalışmasında kullanılmıştır. YKİ, sosyal, siyasi ve kültürel hayata ait kurumları anlayabilmek için iktisat, hukuk, işletme, siyaset, sosyoloji ve antropoloji gibi çeşitli bilimlerin disiplinlerarası bir yaklaşım ile bir araya getirmektedir. Her ne kadar sosyal bilimlerin farklı alanlarından destek alsa da yaklaşımın anadili iktisattır. YKİ; kurumların neyi ifade ettiklerini, nasıl ortaya çıktıklarını, hangi amaçlara hizmet ettiklerini, nasıl değişime uğradıklarını ve ne şekilde reforma tabi tutulmaları gerektiğini anlamaya gayret etmektedir (Klein, 1999, 456).

YKİ, 1970'lerin ortasında yükselişe geçmiş olsa da kökenleri Ronald Coase'un firma analizine (Coase, 1937), Friedrich August von Hayek'in (1899-1992) bilgi hakkındaki çalışmalarına (Hayek, 1937, 1945) ve Alfred D. Chandler'in (1918-2007) endüstriyel kuruluşlar tarihi incelemesine (Chandler, 1962) dayanmaktadır. Simon (1947), Arrow (1963), Davis, North (1971), Williamson (1971, 1975, 1985), Alchian, Demsetz (1972), Macneil (1978), Holmström (1979), North (1990) ise YKİ'nin gelişmesine katkı sunan diğer önemli çalışmalardandır (Klein, 1999, 457). YKİ, bugünkü anlamıyla ana akım iktisadın içerisinde yer alarak kurumsal analize odaklanmıştır. Bu kapsamda, geleneksel Kurumsal İktisat yaklaşımının aksine, neoklasik iktisadın araçlarını kullanılmaktadır. Resmi ve gayri resmi sistematik oluşumlar "kurum" olarak addedilerek kurumların maliyetinin en aza indirilmesi ile değil, işlem maliyetlerinin en aza indirilmesi ile ilgilendikleri belirtilmektedir.

Klasik Kurumsal İktisat, yakın zamanda YKİ'ye, günümüzde ise Kurumsal ve Organizasyonel İktisat (KOİ)'a dönüşerek evrimine devam etmektedir. Klasik Kurumsal İktisat, neoklasik iktisadın araçlarını kullanmadan, sosyolojik temelli analizler ile heteredoks yapıda kalmıştır. R. Coase, O. Williamson ve D. North; firmayı kurum olarak tanımlayarak, amacının işlem maliyetlerini en aza indirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Neoklasik iktisat içerisinde kalarak geliştirilen yaklaşım, kurumların iktisadi kararları etkileme gücüne sahip olan dinamik yapılarını dikkate alarak farklılık

göstermektedir. Bu nedenle, kurumların nasıl ortaya çıktıkları, nasıl tasarlandıkları ve zaman içerisinde değişiklik gösteren yapılarının her dönemde ne gibi sosyal, ekonomik ve siyasi çıktılar ürettikleri incelenmelidir. Kurumsal değişimlerin analizlere dahil edilmesi, KOİ'nin neoklasik iktisattan ayrışma alanını temsil etmesi nedeniyle KOİ çerçevesinden kurumsal değişim süreçlerinin açıklanması önemlidir (Çetin, 2016, 12-14).

KOİ yaklaşımının kavramsal temelini geliştiren Williamson (2000, 596-597)'a göre sosyal analizin incelediği dört katman bulunmaktadır. Bunlar: yerleşik enformel kurumlar (örf, adet, gelenek, din gibi), kurumsal çevre (oyunun formel kuralları- özellikle mülkiyetle ilgili; erkler, yargı, bürokrasi gibi), yönetim (oyunun kuralları- özellikle sözleşmeler; işlemlere ait yönetim yapılarının sıraya koyulması) ve kaynakların tahsisi ve istihdamıdır (fiyatlar ve miktarlar, güdülerin sıralanması). Birinci katmandaki kurumlar oldukça yavaş değişime uğradığı için kurumsal iktisatçılar bunları veri (dışsal) olarak kabul etmektedirler.

İkinci katman, kurumsal çevre olarak adlandırılmakta ve evrimsel bir süreci ifade etmektedir. Bu aşamada; anayasa, kanunlar ve mülkiyet hakları gibi resmî kurumlar devreye girmekte ve Pozitif Politik Teori ile Mülkiyet Hakları İktisadi şekillenmektedir (Çetin, 2016, 16). Bahsedilen kurumların tasarım aşamasında, yasama, yürütme ve yargı erkleri görev almakta; bu süreçte erk dağılımı ve bürokrasi önemli bir rol oynamaktadır. Özel mülkiyetin ve sözleşme hukukunun tanımlanması ve teminat altına alınması, bu katmanın temel özelliklerindendir. İkinci katmandaki kurumlar, bireylerin hedeflerinin, inançlarının ve seçimlerinin ürünleri olması nedeniyle ekonominin iktisadi üretkenliği bakımından oldukça önemlidirler. Ancak, evrim süreçlerindeki birikimsel değişimin kontrol edilmesi her zaman mümkün değildir. İç savaşlar, işgaller, siyasi tehlikeler, piyasaların çökmesi, finansal krizler, askeri darbeler gibi kimi zaman ortaya çıkan gelişmeler yerleşik süreçleri keskin bir biçimde farklılaştırmaktadır (Klein, 1999, 458; Williamson, 2000, 598).

Kurumsal çevre, birey faaliyetlerinin gerçekleştiği çerçeveyi belirlemekte ve resmi kuralları ortaya koymaktadır. Bu kurallardan en fazla dikkati çekenler, hukuki çevreyi oluşturanlardır. İktisatçılar, uzun zamandır hukukun iktisadi etkilerini incelemektedirler. Ancak son zamanlarda hukuki sistemlerin ve hukuk kurallarının tasarımı ile ekonomi arasındaki ilişkileri araştırır olmuşlardır. Erken dönemde, Posner (1972), Rubin (1977) ve Priest (1977) Anglo-Sakson hukukunun etkinliği üzerine

yoğunlaşmıştır (Klein, 1999, 459). Takip eden literatürde ise bazı araştırmacılar, hukuki kökenlerin, kurumsal ve siyasi gelişmelerden daha fazla önemli olduğunu iddia etmişlerdir (Lamoreaux, Rosenthal, 2001; Bardhan, 2005). La Porta ve diğ. (1998, 1999, 2000) ise hukuki kökenlerin farklılığına dikkat çekmekte, İngiltere'nin, diğer sömürgeci devletlere göre sömürgelerine empoze ettiği hukuk sistemi sayesinde, bu ülkeler üzerinde daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, iktisatçılar, sadece hukuk kurallarının olası etkilerini değil, kuralların değişimi ile ortaya çıkacak yeni mekanizmaları da iktisadi açıdan araştırmaya başlamışlardır. Bu bakımdan, Hİ disiplini, KOİ'nin bir parçası olarak değerlendirilebilmektedir (Klein, 1999, 459). KOİ, kurumsal çevreyi analiz ederken, daha çok sözleşme hukuku (Llewellyn, 1931; Macneil, 1974, 1978; Langbein, 1987) ve mülkiyet hukuku (Alchian, 1961; Demsetz, 1967; Furubotn, Pejovich, 1972, 1974; De Alessi, 1980; Barzel, 1989) ile ilgilenmekte, ekonomilerin zaman içerisindeki değişimini iktisat tarihine getirdikleri yeni bir bakış açısı ile analiz etmektedir (North, Thomas, 1973; North, 1990; Drobak, Nye, 1997).

Davis, North (1971)'un "kurumsal düzenlemeler", Williamson (2000)'nin "yönetişim kurumları" olarak ifade ettiği ve üçüncü katmanı oluşturan kurumlar, ticari firmaların iş ilişkilerini şekillendiren sözleşmeler ve organizasyon yapıları gibi kurumları işaret etmektedir. KOİ, bu katmanda, bireylerin, şahsi ilişkilerini yönetmek için gerçekleştirdikleri anlaşmalara odaklanmaktadır. Bu anlaşmalara dayanılarak gerçekleştirilen işlemler, maliyet unsurları içermektedir. KOİ'nin firmalara yaklaşımı, Coase (1937) çalışmasına dayanmaktadır. İlk defa bu çalışmada Coase, organizasyonların sınırlarının sadece üretken teknolojilere değil, aynı zamanda işlem maliyetlerine de bağlı olduğunu ifade etmiştir (Coase, 1937). Yönetişim kurumları, işlemler sırasında ortaya çıkacak çeşitli tehlikelere karşı tarafları koruma altına almaktadır. Çünkü işlem maliyetleri yaklaşımına göre firmalar, karmaşık sözleşmelerin eksik olması nedeniyle çeşitli maliyetler yüklenmek durumunda kalmaktadırlar (Klein, 1999, 464, 466; Çetin 2012). İşlem maliyetlerinin düşürülmesi ile daha fazla fayda elde edileceği, genellikle kabul görmektedir (Musole, 2009, 49). North (1992, 8)'a göre işlemlerin maliyetlerini belirleyen değişkenlerden biri de yaptırım/zorlama (enforcement) gücüdür. Sözleşme hükümlerinin zorla yerine getirilmesini temin etme gücünün eksiksiz olduğu bir dünyada, sözleşmeler ihlal edildiği zaman, ihtilaflar tarafsız ve maliyetsiz şekilde değerlendirilerek, tarafların zararları tam olarak karşılanmaktadır. Böyle bir dünyada, fırsatçılık, aldatma ve

dolandırıcılık hiçbir zaman yer almamaktadır. Ancak, gerçekte böyle bir dünya yoktur ve bu nedenle sözleşmeler eksiktir. Dolayısıyla, sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi için yaptırım gücüne sahip olan yargının tarafsız karar verebilecek şekilde oluşturulması, iktisadi gelişmenin önündeki en önemli etkenlerden biridir. Batı dünyasında, hukuk sistemlerinin, mahkemelerin ve tarafsız yargısal yaptırım gücünün evrimi, karmaşık sözleşmelerin gelişimi için önemli bir rol oynamıştır. Bu sözleşmeler, iktisadi uzmanlaşma için gerekli şarttır.

Sosyal analizin dördüncü katmanı ise yukarıda bahsedilen kurumların verili olduğu bir ortamda, günlük ekonominin işlediği neoklasik piyasa ekonomisine işaret etmektedir. Alım ve satıma konu olan fiyatlar, ücretler, maliyetler, miktar ve tutarlar eksik piyasalar tarafından belirlenmektedir (Williamson, 2000). KOİ, yukarıda bahsedilen sosyal analizin ikinci ve üçüncü katmanları ile yakından ilgilenmektedir. Bu katmanlar, içerdikleri bazı kurumların hukuki statüleri ve kamusal yaptırım güçleri nedeniyle Hİ ile KOİ disiplinlerinin yakın ilişki kurmasına neden olmaktadır. Ekonomik yapının basit ve ilkel düzenden, karmaşık düzene doğru geçmesi ile hukuki kurumların ekonomiye etkisi daha fazla artmıştır.

Tarıma dayalı ve ekonomik aktivitenin düşük olduğu topluluklarda, ilişkilere dayanan ve resmi olmayan sözleşmeler, hukuk kurallarına dayalı ve yargı tarafından denetlenen sözleşmelere göre, basitliklerinden dolayı, daha etkindir. Bireysel ilişkilere dayanan sözleşmelerde sabit maliyetler -kurala dayalı sözleşmeler sistemine ait kuruluş giderlerinin yüksek olması nedeniyle- nispeten daha azdır. Ancak iş ilişkileri karmaşıktıkça ve ekonomik aktivitenin kapasitesi arttıkça bireysel ilişkiler zayıflamakta, güvene ve taahhütlere aykırı davranışlar ortaya çıkmaktadır (Li, 2003; Bardhan, 2005, 65-66). Bu nedenle, taraflar arasındaki güvenin tesis edilmesi ve taahhütlerin eksiksiz bir biçimde yerine getirilmesi, kurumsal yapının tamamlayıcısı olmaktadır.

Kurumsal ilerleme, bir ucunda yazılı olmayan gelenek, örf ve tabu gibi etkenlerin, diğer ucunda ise anayasalar ve kanunlar gibi yazılı kaynakların olduğu bir süreç dâhilinde gerçekleşmektedir. Gelişmemiş ülkeler, verimli iktisadi ve siyasi faaliyetleri destekleyen kurumları oluşturmadıkları için geri kalmışlardır. Bu ülkelerde kurumsallaşmanın zayıf olması, özel mülkiyetin güvenliğini tehlikeye atmakta, iktisadi birimlerin karmaşık ve uzun dönemli sözleşmeler yapmasına mani olmaktadır (North, 1990, 110; Aron, 2000, 99). North (2005)'a göre, tarihsel evrimden ve iktisadi

gelişmelerden alınması gereken; hükümetin meşru zeminde faaliyet göstermesi, siyasi çıkarları sınırlandıran yapıların oluşturulması, mülkiyet ve kişilik haklarının açıkça tanımlanması, güvenilir ve bağlayıcı taahhütler ile bu haklara saygının tesis edilmesi gibi bazı dersler vardır. Bu şartlar sağlanmadığı takdirde, bireysel değişim işlemlerinden kişisel olmayan işlemlere geçiş kösteklenmekte ve iktisadi gelişme başarısızlığa uğramaktadır (North, 2005, 107-108). Bunun nedeni, kurumların performanslarının, yatırım üzerindeki etkileri nedeniyle büyümeyi dolaylı olarak etkilemesidir. Dolayısıyla etkin ve uyumlu çalışan kurumların, yatırım hacmini arttırarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilemesi beklenmektedir (Aron, 2000).

Hİ alanındaki gelişmeler, KOİ yaklaşımı ile sağlanan ortaklık ile güçlenmiş; temel dayanak noktası olarak sözleşme hukukunu ve özel mülkiyetin güvenliğini esas almıştır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, sözleşmelerin eksik kalması nedeniyle sözleşmelerde tanımlanamayan bazı hakların kontrol altında tutulması isteğidir. İkincisi ise ekonomik performans ve uzun dönemli yatırımlar için önem arz eden güvenilir ve öngörülebilir mülkiyet haklarının devamlılığını sağlamaya yönelik çabalar (Bardhan, 2005, 70-72). Karmaşık, çok taraflı ve uzun dönemli sözleşme yapımını teşvik eden, bu sözleşmeleri kanunlar ile teminat altına alan basit bir özel mülkiyet yapısı, ekonomik büyüme için gerekli şarttır. Acemoglu, Johnson, Robinson (2001, 2002), ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları incelenirken, özel mülkiyet teminatı sağlayan kurumların, içsel değişkenler olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Rodrik ve diğ. (2004) ise bu kurumların içsel olarak dikkate alındığı durumlarda, coğrafya veya dış ticarete açıklık gibi kişi başı geliri etkileyen değişkenlerin, ülke farklılıklarını açıklama konusunda yetersiz kaldıklarını göstermektedir.

Yatırımcılar, piyasalarda eksik bilgi sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Geçmişten günümüze kadar, piyasalardaki bilginin tam olmayışı, yatırımcıların merkezi bir otorite tarafından korunmaları ve piyasa riskleri karşısında garanti altına alınmaları ihtiyacını doğurmaktadır. Ayrıca, dışsallıkların ve ağ ekonomisinin (network economics) varlığı, yatırımcıların koordinasyon başarısızlıkları ile karşılaşmalarına neden olmaktadır. Hİ literatürü, coğrafi keşifler ile gelişimini hızlandıran ve sanayileşme döneminden beri önemini sürekli arttıran para ve sermaye piyasalarının talepleri doğrultusunda, devleti dar bir çerçevede ele alarak,

sözleşmelerin uygulanması ve özel mülkiyetin korunması başlıklarına yönelmiş, devletin güvenilirliğini ön plana çıkartmıştır (Bardhan, 2005).

Özel mülkiyet güvenliği, değişik gelir grupları tarafından, farklı algılanmaktadır. Düşük gelir sahipleri, sağlıklı işleyen tapu işlemlerini veya objektif denetim yapan devlet müfettişlerinin varlığını özel mülkiyetin güvenliği olarak değerlendirmektedir. Yüksek gelir sahibi yatırımcılar ise şirketlerde pay sahibi olan küçük yatırımcıların haklarının korunmasını, sermaye piyasalarının içeriden bilgi sızdırılması tehlikesine karşı devlet tarafından denetlenmesini veya icra-iflas kanununun etkin bir şekilde işletilmesini özel mülkiyetin korunması olarak algılayabilmektedir. Özel mülkiyete dair farklı algılar, baskı ve çıkar gruplarının siyasi otorite üzerindeki etkilerine ve siyasi otoritenin tercihlerine göre hükümetler tarafından dikkate alınmakta, buna göre politikalar uygulanmaktadır (Bardhan, 2005). Uygulanan ekonomi politikalarının, seçim sonrası değişen hükümetlerle beraber farklılaşması ekonomiyi derinden etkileyebilmektedir. Çünkü ekonomi politikalarındaki ani değişimler, zamanla istikrarsızlık yaratmakta ve yatırım kararlarına olumsuz etki yapmaktadır. Ekonomideki verimlilik ve etkinlik için siyasi irade tarafından temin edilen taahhütlerin güvenilirliği, yatırımcıların istikrar beklentilerindeki olumlu havaya bağlı bulunmaktadır (Kyddland, Prescott, 1977; Rodrik, 1991; North, Weingast, 1989). Siyasi düzenin anahtarı ise devletin ve siyasetçilerin faaliyetlerinin güvenilir sınırlar ile tespit edilmesidir (North, 2005, 107). Bu sınırların güvenilirliği ve bağlayıcılığı anayasa yapma becerisi ve kurumsal yenilik kapasitesine bağlı bulunmaktadır. Bu kapasite, hukuk kurallarına ve verilen taahhütlere bağlı kalındığı ölçüde iktisadi birimlere olumlu sinyaller vermektedir. Bu nedenle, anayasa, belirtilen teminatların bağlayıcılığını garanti altına alan önemli bir kurumdur.

2.2. Anayasanın Ekonomik Analizinin Kökleri

Bir bütün olarak hukuk sistemi, kurumsal bir çevreyi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, kurumsal çevre, iktisadi faaliyet içinde oynanan oyunun kurallarını belirlemektedir. Siyasi süreçler, bütün kesimlerin çıkarını en çoklaştıracak kurumsal yapıyı her zaman tatbik edememektedirler. Bu süreçlerin, yasama ve yürütme erkleri aracılığı ile piyasa ekonomisini ve refahı desteklemesinin iki önemli nedeni vardır: asimetrik bilgi ve özel çıkar problemi. İlki, asil-vekil arasındaki bilgi farklılığına; ikincisi ise bireylerin ve çıkar gruplarının, siyasetçilerden, toplum çıkarlarının aleyhine de olsa, kendi

çıkarlarını çoğaltan birtakım imtiyazlar talep etmelerine işaret etmektedir. Rasyonel bireyin kendi çıkarını gözetmesi neticesinde iktisadi faaliyetler, toplum refahını arttırmayı amaçlayan sosyal bir sözleşme görevi görse de bu faaliyetler, kanunlara her zaman tamamen uyulmaması nedeniyle bütün taraflara getiri temin etmemektedir (Vanberg, 2009). Bu nedenle, sözleşme taraflarının kanuna uygun davranmasını sağlayabilmek adına etkin bir yaptırım gücünün ve denetimin temin edilmesi gerekmektedir. Yaptırım gücü, asimetrik bilgi ve özel çıkar probleminin üstesinden gelebilen bir kapasiteye sahip ise iktisadi refaha katkı sağlaması beklenmektedir. Bahsedilen kapasite anayasanın varlığına bağlıdır. Anayasa; siyasetçiler ve vatandaşlar için daha fazla bilgi sağlarken, rant kollama eğilimini azaltmaktadır.

İktisatçılar, anayasayı farklı açılardan ele almaktadırlar. Buna göre anayasa; sosyal sözleşme, eksik sözleşme, asil-vekil problemi, ön-taahhüt mekanizması, kültürel evrim ve sözleşmeler topluluğu gibi çeşitli yaklaşımlarla incelenmektedir (Çetin, 2010). Anayasa, kamu mallarının üretim sürecinde, karar alıcılara yol gösteren hükümler içermektedir. Bu hükümler, toplumun temsilcileri için kamu malı üretimindeki hakları, sorumlulukları ve sınırları tespit etmektedir. Hükümetinin tamamen anayasal sınırlar içerisinde karar aldığı bir toplumda, etkili bir anayasanın yürürlükte olduğu söylenebilmektedir (Voigt, 2011). Ancak, rant kollama, siyasi yandaşlık, kolektif karar alma süreçlerinde yaşanan hükümet aksaklığı gibi etkenlerin varlığı anayasanın düzenleyici etkisine zarar vermektedir.

Padovano, Sgarra, Fiorino (2003)'ya göre Kamu Tercihi'ni temsil eden "hukuk ve iktisat" görüşü³; yasama ve yürütme erklerinin seçimle sahip oldukları kamusal güçlerini, anayasaya aykırı bir şekilde kullanmalarını engellemek amacıyla kurulan anayasal denetimi, yani anayasa mahkemelerini incelenmektedir. Anayasal Politik İktisadı temsil eden "anayasalcı görüş"⁴ ise mevcut anayasa hükümlerinin, siyasi rejimler, yönetim şekilleri, seçim sistemleri, oy davranışları gibi etkenlerin ve bu hükümlerde yapılacak olası değişikliklerin ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmaktadır.

³ Shapiro, 1964; Landes, Posner, 1975; Crain, Tollison, 1979; Kimenyi ve diğ., 1985; Anderson ve diğ., 1989; Cohen, 1989, 1991; Spiller, Gely, 1992; Salzeberg, 1993; Boudreaux, Pritchard, 1994; Macey, 1994; Alexander, 1994; Ramseyer, 1994; Posner, 1997; Revesz, 1999, 2001; Iaryczower, Spiller, Tommasi., 2002; Hanssen 2004 gibi.

⁴ Downs, 1957; Buchanan, Tullock, 1962; Buchanan, 1975; Epstein, 1987; Macey, 1988, Mashaw, 1990 gibi.

Anayasanın iktisadi analizi; Hİ yaklaşımı çerçevesinde, genel olarak eksik bir toplumsal sözleşme kapsamında yapılırken, özellikle yakın zamanda YKİ ile geliştirilen iş birliği sayesinde kurumsal bir temelde de devam ettirilmektedir. Bu analizlerde, anayasa hükümlerinin ve bu hükümlerde yapılacak olası değişikliklerin iktisadi etkileri araştırılırken, bu hükümlere bağlı kalması beklenen yasama ve yürütme erklerinin faaliyetlerinin denetimi de analizlere dahil edilmektedir. Hukuki normlar ile bunların iktisadi etkileri arasında kurulan bağ daha geniş bir çatı olan Hİ disiplini kapsamında değerlendirilmekte, bu çatı altındaki anayasayı ve anayasa denetimini inceleyen iktisat literatürü araştırmaları ise esas olarak iki alanda yoğunlaşmaktadır: Kamu Tercihi ve Anayasal Politik İktisat. Bu iki ana disiplin, kimi zaman başka yaklaşımlardan destek almakta (YKİ gibi), kimi zaman kendi içlerinden yeni yaklaşımlar türetmektedir (çağdaş Politik İktisat gibi). Dolayısıyla, bu çalışmada, Kamu Tercihi ve Anayasal Politik İktisat literatürü, Hİ ve YKİ ile ilişkileri dikkate alınarak açıklanmakta, devamında anayasal denetimin iktisadi analizine dair kavramsal çerçeve tanıtılmaktadır.

2.2.1. Kamu Tercihi Yaklaşımı

Rasyonel seçim modellerinin piyasa dışı karar verme süreçlerine uygulanması olarak ifade edilebilen Kamu Tercihi (KT), kısaca iktisadın araçlarının siyaset bilimine tatbik edilmesi olarak özetlenmektedir. Yaklaşımın kurucuları arasında yer alan James M. Buchanan (1919-2013) tarafından mübadele biliminin uygulama alanı olarak tanımlanan KT, bireylerin kendi çıkarlarını gözeterek, siyasi süreçler aracılığı ile aldıkları kolektif kararları incelemektedir. Bu inceleme; mübadelenin kökenine, özelliklerine ve kurumlarına odaklanarak şu soruyu sormaktadır: bu kurumlar, bireysel tercihlerin elde edilmesine ne kadar hizmet etmektedirler? KT'nin temel inceleme alanları siyaset bilimine benzerdir: devlet teorisi, anayasa tasarımı, seçim kuralları, oy davranışları, parti politikaları ve bürokrasi gibi. Ancak yöntem olarak iktisat biliminin yöntemini kullanmaktadır. Buna göre yaklaşımın temel önermesi şudur: siyasi süreç içerisinde bireyler, kurumsal ve bütçe kısıtları mevcut iken faydalarını en çoklaştırmayı hedefleyen birimlerdir. Ayrıca, piyasada işlem yapan bireylerin güdülleri ile siyasi alanda faaliyette bulunan bireylerin güdülleri arasında herhangi bir ayrım yapılmamaktadır (Hil, 1999, 1; Mueller, 2003, 1).

KT, ekonominin nasıl işlediğini anlamaya çalışmamakta; iktisadın yöntemlerini ve araçlarını kullanarak, siyasi süreçlerin ve hükümet faaliyetlerinin nasıl çalıştığını açıklamaya uğraşmaktadır. Dolayısıyla siyasi süreçlerin etkisine, etkinliğine ve meşruluğuna dair sorular ve cevaplar üretmektedir. Bu uğraş, refah teorisinin aksine, bireylerin iktisadi kararlar verirken kendi çıkarlarını gözetmeleri nedeniyle kolektif kararların bireysel kararlardan etkilendiğini iddia etmektedir (Butler, 2012, 15, 21, 24, 25). Kolektif kararların oluşumu, siyasi bir süreçte işaret etmektedir. Bu bakımdan, siyasetçilerin, çıkar gruplarının ve bireylerin birbirinden farklı değer yargıları ve güdüleri mevcut iken çıkarları arasında rekabetin ve çatışmanın olması kaçınılmazdır.

Siyasi partilerin ve siyasi aktörlerin çıkarı, seçimlerde en çok oyu alarak siyasi makam ve güç elde etmektir. Ancak, siyasetçi bahsedilen çıkar takibi yanında, kendi bütçesini en çoklaştıracak şekilde çeşitli iktisadi iş birliklerine de girebilmektedir. Çıkar grupları ise bu süreçte, belirli alanlarda öncelik ve imtiyaz elde edebilmek adına ayrı bir zaman ve bütçe ayırdıkları lobi faaliyetleri ile siyasi ilişkiler örgütleyerek özel çıkarlarını kollamaktadırlar. Bu takip, “rant kollama (rent seeking)”⁵ olarak isimlendirilmektedir. Rant kollama, hükümeti etkileyerek tekel veya tekelleştirilmiş rantları elde etmeye çabalama anlamında kullanılmaktadır. Tullock (1967) tarafından geliştirilen bu görüş, rant peşinde koşarken harcanan reel kaynaklar nedeniyle etkinsizliğe neden olmaktadır. Rant kollama faaliyetinin ile birlikte “siyasi yandaşlık (logrolling)” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Siyasi yandaşlık, çıkar grupları ile siyasi aktörlerin karşılıklı olarak birbirlerinin çıkarlarını gözetmeleri olarak tanımlanabilmektedir. Buna göre, siyasetçiler, kendilerine finansman ve oy desteği sözü veren çıkar gruplarının talep ve ihtiyaçları doğrultusunda kanunlar çıkartabilmektedirler. Ancak, bu davranış şekli, bazı siyasetçilere ve çıkar gruplarına fayda sağlarken, bahsi geçen siyasetçilere oy vermeyen bireylere de bir maliyet yüklemektedir. Kolektif karar, bu fayda ile maliyet arasındaki seçimi ifade etmektedir. Bu seçim sırasında, lobi gücü olmayan ve/veya güç sahibi siyasi partileri desteklemeyen azınlıkların sömürülmesi olasıdır (Butler, 2012, 15-29). KT araştırmacılarının belirttiği gibi bu olasılık, siyasetçilerin anayasal kurallar ile sınırlandırılmasını gerekli kılmaktadır.

⁵ Rant Kollama, hükümetin düzenleyici müdahalesi aracılığı ile piyasa ekonomisinde ortaya çıkan fırsat maliyetinin neden olduğu getiri fazlasını ifade etmektedir. Bu fırsat maliyeti, müdahale tarafından tasarlanmış olarak değerlendirilmektedir (Rowley, 2008, 15).

Siyasi süreçler aracılığı ile bireysel çıkarların takip edilmesine dair analizler, 1950’lerde KT’nin gelişimi ile başlamamıştır. Machiavelli (1469-1527) ve Hobbes (1588-1679), bu analizleri politik ekonomiye uygulayan ilk düşünürler olmuşlardır. KT’nin modern anlamdaki ilk eserleri ise Duncan Black (1908-1991) tarafından verilmiştir (Black, 1948a, 1948b, 1958). Black, bahsi geçen çalışmalarında, ilk defa iktisadın araçlarını seçim ve grupların karar verme süreçlerine uygulamıştır (Hill, 1999, 1). Black’ın geliştirdiği Medyan Seçmen Teoremi’ne (Median Voter Theorem) göre siyasi partiler merkezde toplanmış oyları almaya çalışmaktadırlar. Merkez seçmenden uzaklaşmış partiler oy kaybedecekleri için politikalar merkez seçmenin tercihlerine göre belirlenmelidir. Bunu takiben, Abram Bergson (1914-2003) sosyal refah fonksiyonunu geliştirmiş (Bergson, 1938), Samuelson (1947) ve Arrow (1951) ise sosyal refah fonksiyonuna önemli katkılarda bulunmuşlardır (Mueller, 2003, 2). Arrow’un İmkânsızlık Teoremi (Impossibility Theorem) şu soruya odaklanmaktadır: hangi seçim sistemi, yaygın olarak politika tercihlerini en doğru şekilde temsil eden kolektif kararın ortaya çıkmasını sağlamaktadır? Anthony Downs (1930-...) 1957 yılındaki çalışmasında siyaset piyasası için Rasyonel Seçim Teorisini (Theory of Rational Voting) geliştirmiştir. Buna göre; rasyonel seçim, kişisel çıkarlara erişmek için bilerek etkin bir şekilde faaliyette bulunmayı gerektirmektedir. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi siyasi partiye güç, prestij ve gelir temin edecektir. Siyasi partiler, bu getirileri elde edebilmek yani hükümette yer alabilmek için seçmen tercihlerine göre politikalarını değişikliğe uğratabilmektedirler. Bu nedenle, seçmenler, kendi çıkarlarına en çok hizmet edeceğine inandıkları siyasi partileri desteklemektedirler (Downs, 1957). Downs’un teoremi, seçmenlerin ilgisizliği nedeniyle politikalar konusunda göreceli olarak cahil olduklarını, çıkar gruplarının ise daha fazla bilgiye sahip olduklarını ve bu durumun güç dengelerinde orantısızlığa neden olduğunu belirtmektedir (Butler, 2012, 32-33).

James M. Buchanan ve Gordon Tullock tarafından 1962 yılında yayımlanan “The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy” ve Mancur Olson tarafından 1965 yılında yayımlanan “The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups” isimli çalışmalar, bu yıllardan sonra KT alanında yapılan araştırmalar için önemli temeller teşkil etmişlerdir. İlk çalışma, bireyler arasındaki mübadele sürecinde ortaya çıkan karşılıklılık kavramına odaklanmaktadır. Kitap, anayasal düzenin tesis ettiği ticaret ortamında gerçekleşebilecek potansiyel

getiriler ile bireylerin siyasi süreçlerde takip ettikleri kişisel çıkarlarının yol açabileceği kayıplar arasındaki gerilime dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, kolektif faaliyetleri, piyasalar aracılığı ile elde edilemeyen birtakım hedefler için tasarlanmış mekanizma olarak değerlendirmektedir. Buchanan, Tullock (1962), siyasi sistemi ve anayasanın ortaya çıkmasını, herkesin kamu yararını tesis etmek için çabaladığı bir süreç olarak değil, her bireyin kendi çıkarını korumayı amaçladığı bir süreç olarak görmektedirler. Bu görüş, devletin sosyal refahı attırmak ve piyasa aksaklıklarını gidermek için ekonomiye müdahale ettiğini belirten görüşe aykırıdır. Onlara göre asıl sorun “devlet başarısızlığı”dır. İkinci çalışma, grup ve örgüt davranışını açıklamaya yönelik bir teori geliştirmektedir. Buna göre, teori, bireysel çıkarları kolektif refahı arttıracak grup davranışına dönüştürmedeki zorluklara dikkat çekmektedir. Grup davranışlarının belirli hedeflere yönelmiş olması, bu amaçlara her zaman ulaşılacağı anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni, grup hedeflerinin bireysel çıkarlar tarafından sabote edilmesi ihtimalinin varlığıdır (Hill, 1999, 2; Butler, 2012, 34). Bu çalışmada, çıkar grupları gibi dar bir çevre yerine, daha geniş ve organize olmamış gruplar (vergi mükellefleri) incelenmiştir. Downs (1957) ve Buchanan, Tullock (1962), siyaset piyasasında çıkar gruplarının rolünü sorgulamış ancak çıkar grubu davranışlarını rasyonel seçim teorisinin bakış açısı ile analiz etmemişlerdir. Olson (1965) bu eksikliği gidermiştir ve çıkar grubu davranışına yeni bir bakış açısı getirmiştir (Rowley, 2008, 5). Bu iki çalışma, KT disiplininin büyük ölçüde teorik temellerini tamamlamıştır. Bundan sonraki çalışmalar, bu temeller üzerine yükselmiştir.

KT, genel olarak iki farklı ayrımı belirginleştiren ve bir araya getiren yapıdadır. Bunlar; İktisattaki çıkar en çoklaştırmaya çalışan davranış modellerinin siyasi tercihlere uygulanması ve siyasetin mübadele alanı olarak ifade edilmesidir. Bu ayrımlar, Buchannan, Tullock (1962) çalışması ile tutarlı ve mantıklı bir teoriye kavuşmuşlardır (van den Hauwe, [10.07.2014]). Bundan sonraki araştırmalar oylama konuları, bürokrasi teorileri, rant kollama, hükümet ideolojisi ve etkinlik gibi konu başlıklarına yönelmiştir. Hİ disiplini, KT analizlerini, yasama faaliyetlerinin ana güdülerini anlayabilmek için kullanmıştır. Bu bakımdan KT, bir araçtan ziyade bir bakış açısıdır. Böylece Hİ araştırmacıları, soyut düzeydeki kavramlar yerine, çıkar gruplarının davranış şekilleri gibi somut kavramlara yönelmişler; yasama sürecindeki güdüler ve hangi grupların, ne gibi getiriler elde edeceğini, bu getirilerin hangi gruplara maliyet yükleyeceğini inceleme fırsatını yakalamışlardır (Ron, 2003, 685-

686). KT, anayasal kurallar veri iken kolektif kararın analizinde Hİ disiplinine yardımcı olmuştur. Bu kapsamda, anayasal denetimi gerçekleştiren mahkemelerin davranış şekilleri, kolektif karara yön vermeleri nedeniyle KT'nin ilgi alanına girmektedir. İktisat bilimini yakından ilgilendiren bir diğer alan olan anayasa tasarımı tercihi ve anayasal kuralların seçimi konusunda ise Anayasal Politik İktisat devreye girmekte ve Hİ araştırmacılarına yol göstermektedir.

2.2.2. Anayasal Politik İktisat Yaklaşımı

Anayasa tasarımı; devlet, hükümet, çıkar grupları ve bireyler açısından barındırdığı hak ve yükümlülükler bakımından KT'nin ana inceleme alanlarından. Ancak KT, anayasa hükümlerini veri kabul etmekte ve bunların kolektif karar alma sürecinde toplam tercihleri yönlendirme etkisini incelemektedir. Anayasal Politik İktisat (API) ise anayasa aracılığı ile kararların yapısını belirleyen ve sınırlandıran kurallara daha yakından bakmakta, bunların neden tercih edildiğine odaklanmaktadır. North (1981)'un da belirttiği gibi eğer anayasanın bir fonksiyonu da gönüllü olarak yapılan sözleşmelerin işlem maliyetlerinin azaltması ise iktisat bilimi çeşitli anayasa biçimlerinin ve anayasa tasarım şekillerinin etkinliklerini analiz etmeli ve karşılaştırmalar yapmalıdır. API bu görevi yerine getirmektedir.

Anayasa, ekonomideki mülkiyet haklarını tanımlaması ve çıkar grupları arasında refah dağılımını organize etmesi nedeniyle iktisadi açıdan önemli anlamlar barındırmaktadır. Toplumsal bir sözleşme olarak uzun süreli olması anayasayı kolay değiştirilmeyen bir hukuki metin haline getirmektedir. Bu durum, anayasa yapım sürecinde çıkar gruplarının siyasetçileri etkilemeye çalışmasına yol açmaktadır (Çetin, 2010, 102). Ayrıca, anayasa, kamu malı üretim süreçlerini de yönlendirmektedir. Bu nedenle, farklı tasarlanmış anayasalar, çeşitli güdülere, kamu malı üretim süreçlerine tesir etme imkânı tanımaktadırlar. Bahsedilen güdüler, farklı çıkar gruplarının ve bireylerin faydasına hizmet ederken, diğerlerine zarar verici etkilerin doğmasına neden olabilmektedirler. Dolayısıyla, en uygun anayasa tasarımının gerçekleştirilmesi, aynı zamanda iktisadi bir konudur ve iktisatçılar tarafından uzun zamandır incelenmektedir (Gingsburg, 2009, 2). API ise bu incelemelerin bir ürünüdür; kısıtlar altında tercihlerle ilgilenmek yerine, tercihleri doğrudan etkileyen anayasal kısıtlar ve bu kısıtların oluşturulması ile ilgilenmektedir.

API, geleneksel iktisadın rasyonel insan varsayımı yerine, insanları sınırlı bilgi ve mental kapasiteleri nedeniyle rasyonel olmayan, eksik bireyler olarak kabul etmektedir. Odaklandığı temel konu, alternatif kural düzenlerinin çalışma özellikleridir. Amacı ise toplumları, sosyo-ekonomik ve politik düzenlemeleri geliştirerek, sosyal oyunun kurallarını nasıl iyileştirilebileceğini anlamaya çalışmaktır. Teorik bir yaklaşım olarak API, kurallar düzeni ile eylemler düzeni arasındaki sistematik ilişki hakkında bilgi geliştirmeye uğraşmaktadır. Ampirik bir yaklaşım olaraksa sosyal oyuna ait hangi tür kuralların, bireylerin çatışmadan bir arada yaşamasına ve karşılıklı olarak iş birliği imkanlarının geliştirilmesine imkân verdiğini araştırmaktadır. Teorik bir yaklaşım olarak, metodolojik bireyselliği kullanmaktadır. Metodolojik bireysellik, sosyal olguları bireyin eylemleri ve bu eylemlerin etkileşimi, kolektif çabası aracılığı ile açıklamaya çalışmayı ifade etmektedir. Ampirik bir yaklaşım olaraksa normatif bireyselliğe dayanmaktadır. Normatif bireysellik, bireylerin nihai karar verici olarak sosyal mübadelede iyi olana ve arzu edilene karar vermesi, buna uygun olarak kurallar ortaya koyması ve gönüllü olarak yapılan anlaşmalarla bu mübadeleleri ve kuralları meşru hale getirmeleri olarak açıklanabilmektedir (Vanberg, 2005, 25-26).

Normatif API, sözleşmecî yaklaşım ile gelişme göstermiştir. Bu yaklaşım, anayasa kurallarının belirlenmesini ve değiştirilmesini ayrıntılara girmeden incelemektedir. Ayrıca, anayasanın tamamen anayasadaki kuralları belirleyenlerin emrinde olduğunu, istedikleri gibi değişikliğe gidebileceklerini ve sahip oldukları eksiksiz bilgi yardımıyla alternatif anayasal düzenlerin sonuçlarını da bildiklerini varsaymaktadır. Bu varsayımlar gerçekçi değildir (Voigt, 2011, 208). Pozitif API ise kuralların ve kuralların oluşturduğu anayasal düzenin işlevleri ve uygulamaları ile ilgilenmektedir. Neoklasik iktisat yaklaşımında dikkate alınmayan anayasal kuralların iktisadi büyüme ve gelişme ile ilgisi araştırılmaktadır (Voigt, 1997, 15).

Pozitif API'ye göre teori, dört alanda ilerlemektedir. Birinci alan, belirli bir sürecin çıktıları olarak anayasal kuralları analiz ederken girdilerin bir araya getirilme yöntemini incelemektedir. Örneğin; bu alanda, Elster (1993) anayasal geleneklerin ve kamuoyu yaklaşımının sürece etkisini yorumlamaktadır. İkincisi, anayasal düzen oluşturulurken kullanılan girdileri analiz etmekte, bireysel tercihler ile kolektif tercihlerin çatışmasına dikkat çekmektedir. Bu alandaki, McGuire, Ohsfeldt (1986, 1989a, 1989b) çalışmaları önemlidir. Beard (1913)'ın Kongre üyelerinin kişisel

çıkarları ile ABD Anayasasındaki kurallar arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmasını ekonometrik olarak inceleyen araştırmacılar; tüccarlar, batılı toprak sahipleri, finansla uğraşanlar ve büyük kamu borçlanma kâğıdı sahiplerinin, diğer etkenler sabitken, yeni anayasayı desteklediklerini, borçluların ve köle sahiplerinin ise yeni anayasaya karşı çıktıklarını tespit etmişlerdir. Üçüncü alan, anayasa değişikliklerini incelemekte ve değişikliklerin etkilerini anlamaya çalışmaktadır. Dördüncü alan ise anayasal kuralların ve bu kurallardaki değişimlerin iktisadi etkilerini izlemektedir (Voigt, 1997, 39).

Buchanan (1987)'a göre; kurumların bireyler için karşılıklı fayda yaratabilecek bir niteliğe doğru nasıl gelişme göstereceğine dair duyduğu özel merak nedeniyle farklı bir yapı sergileyen API, disiplinler arası bir uğraştır ve KT, Hİ, YKİ, özel mülkiyet hakları ekonomisi, regülasyonun politik ekonomisi ve yeni iktisat tarihi ile yakından ilgilidir (Vanberg, 2005, 25). Kural veya kurum odaklı API bakış açısı, modern iktisatta benzer kaynaklardan türeyen yakın disiplinlerle sıkı ilişkiler kurmaktadır. Bunların başında da Hİ ve YKİ gelmektedir. Hİ, hukukun iktisadi analizidir ve API ile ortak inceleme alanı barındırmaktadır. Ancak şaşırtıcı bir biçimde ünlü Cooter, Ulen (1982) çalışmasında anayasa kelimesi geçmemektedir. Ulen (1992) bu durumu, o dönemde mikroiktisadi analizlerin hukuki hakları veri olarak kabul etmemesine bağlamaktadır. Sonraki dönemde ise anayasal haklar, API öncülüğünde, anayasa tasarımının ve değişikliklerinin iktisadi etkileri açısından incelenmeye başlanmıştır.

Anayasal kurallar, belirginleşmiş kurumlar olması nedeniyle YKİ analizlerinin de ilgi alanına girmektedir. Bu bakımdan, API, geniş tanımı ile YKİ içerisinde konumlandırılabilir. İktisatçılar, anayasaları farklı açılardan değerlendirmektedirler. Sosyal sözleşme, eksik sözleşme, asil-vekil ilişkisi, ön-taahhüt mekanizması, kültürel evrim ve sözleşmeler toplamı olarak tanımlanabilen anayasalar, farklı iktisadi değişkenler üzerinde çeşitli etkiler bırakmaktadırlar. Bahsedilen değişkenlerden bazıları şu şekilde özetlenebilmektedir⁶: Makro çıktı değişkenleri (iktisadi büyüme, kişi başı gelir, emek verimliliği, toplam faktör verimliliği), maliye politikası değişkenleri (kamu gelirleri, kamu giderleri, bütçe açığı, hükümet harcamalarının kompozisyonu), yönetim değişkenleri (yolsuzluk, hükümetin

⁶ Bu değişkenlere ilişkin yapılan çalışmaların özeti Voigt (2011)'den takip edilebilir.

etkinliği), diğer değişkenler (hükümetlerin meşruluğu, vergi kaçıрма eğilimi, mutluluk endeksi) (Voigt, 2011, 207, 210).

Bu değişkenlere dair yapılan çalışmalar arasında Persson, Roland, Tabellini (1997) ve Persson, Tabellini (2000, 2003, 2004), API içerisinde değerlendirilen ve ağdaş Politik İktisat olarak ifade edilebilen alanın belirginleşmesine neden olan çalışmalardandır. 1980’lerin ortasında meydana çıkmaya başlayan ağdaş Politik İktisat disiplini, KT ile benzer konularda araştırma yapmakla beraber, metodolojik olarak KT’den farklılaşmaktadır. Disiplinin öncüleri Alesina (1987) ve Persson, Tabellini (2001, 2003) olarak belirtilebilmektedir. Rasyonel Beklentiler Okulu’ndan beslenen yaklaşım, anayasal kuralların, karar vericilerin ihtiyari uygulamalarında meydana gelecek zaman tutarsızlıklarına engel olduğunu ifade etmektedir (Rowley, 2008, 11).

KT, API ve ağdaş Politik İktisat; inceleme yöntemleri ve bakış açıları farklı olsa da yaklaşımları bakımından hukuk ile iktisat arasında kurulan bağı destekleyen ve geliştiren niteliktedirler. Neticede, kurumsal düzeyde ele alınan anayasa ve anayasanın uygulanma süreci; anayasa tasarımı, anayasadaki hükümlerin değişikliği, anayasa hükümlerinden sapmalara neden olan güdüler ve erk ilişkileri gibi farklı etkenler dikkate alınarak değerlendirilmekte, bunların ekonomiye ve iktisadi birimlere verdiği sinyaller açıklanmaya çalışılmaktadır.

İktisadın siyaset bilimine uygulandığı Buchannan, Tullock (1962) alışması, yukarıda bahsedildiği gibi KT kapsamındaki düşüncelerin farklılaşmasına neden olurken, API için de başlangıç noktası teşkil etmiştir. Buchanan ve onu takip eden araştırmacılar, bireysel güdülerin toplum çıkarlarını baskı altına almaması adına siyasi süreçlerde ittifakla kabul edilen kuralların ortaya çıkmasına önem vermişlerdir. Ancak, geniş kitlelerin onayı ile belirlenen kurallar, pratikte olası sapmalar nedeniyle yüksek maliyetler içermektedir. Anayasa yapılırken sürece dâhil olan taraflar, belirli ilkeler ve kurallar üzerinde anlaşmış olsalar bile anayasa yapımının tamamlanmasından sonra bazı bireylerin ve/veya çıkar gruplarının lehine bir tavır takınarak anayasaya aykırı davranabilmektedirler. Rant kollama ve siyasi yandaşlık gibi etkenlerle ortaya çıkan, çıkar gruplarının diğer gruplar aleyhine getirilerini arttırma güdüsü, ittifakla yürürlüğe koyulmuş anayasal kuralların çiğnenmesine ve böylece toplumsal maliyetlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu durumda, asilin vekile verdiği kamu malı tahsisi yetkisi, vekilin kendisini destekleyen gruplara avantaj sağlayacak şekilde kullanılmakta ve çıkarıcı iş birlikleri ile anayasal sözleşme ihlal edilmektedir (Yay,

Kama, 2009, 13-14). Bu olasılığın varlığı, çağdaş demokrasilerde anayasal denetimin uygulayıcıları olan anayasa mahkemeleri ile giderilmeye çalışılmaktadır. Bu bakımdan, kurum olarak anayasa mahkemelerinin tutumu, iktisadi güdüler için önemli bir düzenleyici mekanizma görevi görmektedir. Son dönemde, anayasa mahkemelerinin tutumlarını belirleyen etkenler olarak değerlendirilen bireysel ve erk ilişkilerine dayalı davranış şekilleri iktisat literatüründe yükselen bir ilgi görmektedir.

2.3. Mahkemelerin Ekonomik Analizi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne göre başarılı bir yargı, sadece iyi düzenlenmiş maddi kuralları ve bunlara dair usulleri temin etmemeli; ayrıca vatandaşlarda güven ve saygı da uyandırmalıdır. Hİ araştırmacıları, yargıya duyulan kamuoyu güveninin yargının başarılı olarak değerlendirilmesinde en önemli etken olduğunu bilmelerine rağmen, bugüne kadar yargıya güven ile ekonomi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı oldukça azdır (Roussey, Deffains, 2012, 351). Yargıya güven, teoride, etkinlik ve bağımsızlık kavramlarına dayanması nedeniyle yargı çerçevesinde bu kavramların analizi iktisadi çıkarımlar açısından önem arz etmektedir.

YKİ kapsamında yapılan birçok çalışma, kurumların iktisadi büyüme için önemli rollere sahip olduğunu ortaya koymaktadır (North, 1990; Knack, Keefer, 1995; Zak, Knack, 2001; Acemoglu, Johnson, Robinson, 2001, 2005). Bu çalışmalardan bazıları, devletin ekonomideki rolünü sınırlandıran veya denetleyen kimi kurumların, kaynakların etkinsiz kullanımını engelledikleri için ekonomiye dolaylı katkı yaptıklarını belirtmektedir. Baumol (1990)'un genelleştirdiği gibi kurumların en hayati işlevi, iktisadi birimlerin kaynakları üretken ve etkin alanlara tahsis etmelerine imkân tanımlar. Kurumların ekonomik performans üzerinde böylesine önemli etkileri mevcutken ve iktisatçılar da ekonomik performansın zamana ve mekâna göre değişimini açıklamaya çalışırken, kurumların davranışlarının nasıl ve neden değiştiği (Davis, 2009, 14-17) iktisat bilimi için değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hİ disiplini, özel mülkiyet hukukunu ve sözleşme hukukunu veri olarak kabul ederek, mevcut ve alternatif hukuk kurallarının, bu kurallardaki değişikliklerin ve bu kuralların uygulanması esnasında geçerli olan güdülerin iktisadi birimler üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Ancak, işler bir piyasa mekanizması için hukuk kurallarının varlığı yeterli değildir. Özel mülkiyetin teminat altında olmasına ve sözleşme yaptırımlarının

devlet gücüyle zorla yerine getirilmesine imkân tanıyan yargı sistemine de ihtiyaç duyulmaktadır. Taraflar arasında ortaya çıkabilecek olası ihtilafların devlet güvencesi altında çözüme kavuşturulduğu yargı sistemi; tesis edeceği güvenilir kurumsal çerçevenin, üretim, tüketim, yatırım ve tasarruf kararlarının, belirsizliği azaltılmış ortamlarda verilmesine imkân tanınması nedeniyle Hİ disiplini kapsamında iktisat biliminin son zamanlarda daha çok ilgisini çekmektedir. Bu nedenle, yargı sisteminin omurgasını temsil eden mahkemeler, araştırmaların ana eksenini oluşturmaktadır.

Devlet eliyle etkili bir yaptırım gücünün olmadığı ülkelerde, hukuk kurallarının varlığı bireyler ve kurumlar için yetersiz güvenceye işaret etmektedir. Yaptırım gücü için yargı sistemi ve sistemin uygulayıcısı konumundaki mahkemeler temel bir rol üstlenmektedir. Bu bakımdan, özel mülkiyeti ve sözleşme hükümlerinin uygulanabilirliğini teminat altına alan mahkemeler, ekonomideki belirsizliğin azaltılmasına pozitif katkı sunmaktadır (Dam, 2006, 1).

Kurumlar, çevrelerindeki belirsizlikleri azaltmak için oluştururlar. Ancak, kimi zaman belirsizliğe kendileri de neden olmaktadır. Bu bakımdan, bireyler yargı sisteminin ve mahkemelerin, görevlerini etkin ve tarafsız bir biçimde yerine getirdiklerini tam olarak bilememektedirler. Bireylerin fikirleri sezgisel olarak vücut bulmaktadır (Roussey, Deffains, 2012, 355). Dolayısıyla, mahkemelerin, belirsizliği azaltan bir kurum yapısına kavuşabilmesi için öncelikle kendi içinde etkin bir organizasyon tesis etmiş olması ve devamında da tarafsız bir şekilde çalışması gerekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle, literatürde yargı sistemi ve mahkemeler; temel olarak yargı bağımsızlığı ve yargı etkinliği kavramları üzerinden analiz edilmektedir (Staats, Bowler, Hiskey, 2005). Yargı bağımsızlığı, mahkeme kararlarının, kişilerin ve grupların çıkarlarından bağımsız bir şekilde verilmesini; yargı etkinliği ise ihtilafla ilgili yapılan başvuru ile mahkeme kararı arasındaki sürenin en kısa, kararın ise kaliteli olmasını ifade etmektedir. Netice itibarıyla genelde yargı sistemi, özelde ise mahkemeler, bağımsız ve etkin oldukları ölçüde iktisadi birimlere güven telkin etmektedirler. Bu nedenle, iktisat literatüründe kurum olarak ele alınan mahkemeler, bağımsızlık düzeyinde hâkim oy davranışlarına etki eden etkenler bakımından, etkinlik düzeyinde ise performansları bakımından incelenmektedir. Bu çalışma, anayasal denetimin ekonomik analizini yargı bağımsızlığı kapsamında araştırmaktadır.

2.3.1. Yargı Bağımsızlığının Ekonomik Analizi

Herhangi bir kurum; faaliyetlerini gerçekleştirirken belirli kişilerin veya grupların çıkarlarını gözeterek hareket etmiyor ve kendi çalışanlarının da içerisinde yer aldığı grupların faydalarını öncelikle gayretinde bulunmuyor ise “bağımsız” olarak addedilmektedir. Bahsi geçen çıkarlar ve faydalar daha çok ayni ve nakdi teşvikleri içermekle beraber, gelecekte vaat edilen pozisyonlar da bu çıkarlar ve faydalar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu tanımdan hareket ile mahkemelerin hüküm süren mevcut siyasi politikalara ve önceliklere belirli bir dereceye kadar hassasiyet gösterdikleri söylenebilmektedir. Mahkeme bağımsızlığı, hipotetik olarak 0 ile 1 arasında derecelendirilebilen bir ölçüm olarak düşünülürse; bağımsızlık derecesi 1’e eşit olduğu zaman tam bağımsızlıktan, 0’a eşit olduğu zaman ise tam bağımlılıktan bahsedilebilmektedir. Gerçek dünyada “tam bağımsızlık” veya “tam bağımlılık” olasılıklarının varlığı şüphelidir. Bu durum, bağımsızlığın belirli şartlara bağlı olduğunu ve bu şartlar değiştikçe bağımsızlık derecesinin de farklılaştığını ifade etmektedir (Breton, Frascini, 2003, 320). Dolayısıyla yargı bağımsızlığı, zamana, mekâna ve koşullara bağlı olarak değişebilmekte; yargı bağımsızlığının önemi ise her zaman korunmaktadır.

Yargı bağımsızlığından bahsederken, yapısal bağımsızlık ve davranışsal bağımsızlık kavramlarına değinmek de faydalı olmaktadır. Yapısal bağımsızlık; mahkemenin anayasada tanımlanan ve kanunlarla açıklanan devlet içerisindeki konumunun, diğer erklerle ilişkilerinin ve idari yapılanmasının bağımsızlığa etkisini ifade etmektedir. Bu noktada, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ülkeden ülkeye değişen uygulama şekillerine göre yapısal bağımsızlığın da değişikliğe uğradığını belirtmek gerekmektedir. Davranışsal bağımsızlık ise hâkimlerin bireysel kararlarını oluştururken, hâkim bazlı değişkenlerden ne kadar etkilendiklerini anlamaya çalışmaktadır. Davranışsal bağımsızlığın dayanak noktası kişisel özelliklerdir. Hâkimlerin tarafsız bir şekilde, duygularına yenilmeden, siyasi baskılara boyun eğmeden ve yolsuzluklara göz yummadan karar verip veremediği incelenmektedir. Birçok toplumda, bu soruların cevapları sadece yetişme tarzı ve ahlak ile değil, ayrıca hâkimlerin ekonomik özgürlükleri, iş güvenlikleri, eğitimleri ve kariyerleri gibi faktörlerle de ilişkilendirilmektedir (Dam, 2006, 16, 21, 22). Literatürde, genellikle yapısal ve davranışsal bağımsızlık faktörleri bir arada değerlendirilerek analizler yapılmaktadır. Bu noktada önemli olan, bir bütün olarak yargı bağımsızlığını ve bu çalışma

kapsamında ise Türk Anayasa Mahkemesinin bağımsızlığını etkileyen değişkenlerin tespit edilmesidir.

Hukuk ve siyaset bilimi araştırmacılarına göre; yürütme erki üzerinde yargı bağımsızlığı aracılığı ile temin edilen denetim, hukukun üstünlüğü ilkesinin tamamlayıcısıdır. Böyle bir “denetim ve denge (checks and balances)” iktisadi olarak, klasik zaman tutarsızlığı sorunu (Kyddland, Prescott, 1977) bakımından önem taşımaktadır. Bu sorun, hükümetin sadece verdiği taahhütlerden cayma gücüne sahip olmasını değil, cayma eğiliminde olduğunu da ifade etmektedir. Sonuç olarak, hukukun üstünlüğü ile kâğıt üzerinde temin edilen mülkiyet hakları ve sözleşme yaptırımlarının teminat altına alınması, yürütmenin takdir yetkisi üzerinde etkili sınırlamalar ve denetlemeler olmadığı durumda güvenilir değildir (Haggard, Tiede, 2011, 674). Bu güvensizlik, kurumsal çıktılar nezdinde belirsizlik ve öngörülemezlik etkisi doğurmaktadır. Oysa ki yargı bağımsızlığının derecesi ile iktisadi büyüme yakından ilişkilidir (Feld, Voigt, 2004). Daha iyi işleyen yargı sistemi, ihtilaf çözümünde hızlı ve kaliteli sonuçlar ortaya koyduğu için özellikle finans sisteminin daha iyi çalışmasına neden olmakta, yatırım kararlarının önündeki belirsizlik engelini kaldırmaktadır. Örneğin, Arjantin, Brezilya ve Meksika’da yapılan çalışmalar, mahkeme sistemi daha etkili olan eyaletlerde firmaların daha etkin faaliyetlerde bulunduğunu göstermiştir. Peru ve Filipinler gibi ülkelerde, yatırımcılar, yargı sisteminin daha sağlıklı olması durumunda bu ülkelere daha fazla yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir (Worldbank, 2004, 86).

Etkin mülkiyet hakları, hükümetlerin iktisadi ve siyasi kısıtlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Ancak bu kısıtlar mevcutken, yürütme erkinin kendi takdir yetkisini kısıtlayacak güvenilir taahhütler vermesi durumunda bile hükümetlerin iktisadi faaliyetlerden kazanç elde etmesi mümkündür (Olson, 1993). Takdir yetkisi üzerindeki kısıtların önemli bir kısmı da siyasi anlam ifade etmektedir. Buna göre, yürütme erkinin ihtiyari uygulamaları vatandaşların kitlesel isyan hareketleri başlatmasına ve çatışma ortamının doğmasına neden olabilmektedir (Weingast, 1997). Dolayısıyla, zaman tutarsızlığı sorununun yol açabileceği çeşitli olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için kurumsal değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Bu değişiklikler, ekonomideki finansal kapasiteyi ve yatırım hacmini yakından ilgilendirmektedir (North, Weingast, 1989; Root, 1994; Schultz, Weingast, 2003; Haggard, Tiede, 2011, 674). Bu yaklaşıma ek olarak, kurumsal iktisatçılar arasında, genellikle üzerinde

uzlaşılan bir konu bulunmaktadır: eksiksiz bir şekilde tanımlanmış ve kurumsal kısıtlar ile koruması tam olarak sağlanmış mülkiyet hakları iktisadi büyümeyi ve bireylerin refahını olumlu etkilemektedir (Voigt, Gutmann, 2013, 66).

La Porta ve diğ. (2004), yargı bağımsızlığını, hâkimlerin görev süresi ve yargı kararlarının hukuk yapmadaki gücü gibi değişkenler aracılığıyla kodlayarak, bağımsızlığın özel mülkiyet güvenliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Glaeser, Shleifer (2002) ise yargı bağımsızlığı ile uzun dönem iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Feld, Voigt (2003), ortaya çıkan farklı sonuçlara açıklama getirmiş ve *de jure* bağımsızlık değişkenleri (resmi kurumsal düzenlemeler) ile *de facto* bağımsızlık değişkenleri (dava süresi ve mahkeme bütçesi gibi) ayırmasına dikkat çekerek, iktisadi büyümenin *de facto* değişkenler tarafından etkilendiğini göstermiştir.

İktisadi performans için yargı bağımsızlığının önemi ortadayken, Upham (2006) hukukun üstünlüğüne dair geliştirilen ortodoks yaklaşımı eleştiren çalışmasında, atanan veya siyasetçiler tarafından seçilen hâkimlerin, fırsatını buldukları takdirde, çoğunlukla siyasi tercihlerini yansıtan kararlar verdiklerini belirtmektedir. North, Weingast (1989) ise Britanya Parlamentosu'nun sadece kurumsal düzenlemeler nedeniyle kralı denetlemediğini, aynı zamanda tahvil sahiplerinin haklarını da korumak için bu temsil yetkisini kullandıklarını ifade etmektedir. Bu bakımdan, hak ihlallerini sınırlandıracak ve hukuk düzenini temin edecek siyasi çatışmasızlık ortamı için hükümet üzerindeki denetimler ve bunların tamamlayıcısı konumundaki özel mülkiyet hakları, endojen yapıdadırlar (Haggard, Tiede, 2011, 675).

Bahsedilen bu gerekçeler nedeniyle yargı bağımsızlığı, yürütme erkinin takdir yetkisi üzerindeki kısıtlar arasında, özel mülkiyet güvenliğinin sağlanması ve sözleşme yaptırımlarının uygulanması bakımından, olmazsa olmaz olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bağımsızlık, her ülkede ve mahkemede aynı derecede temin edilemese de kendisine atfedilen önem değişmemektedir.

2.3.2. Yargı Etkinliği

Piyasa güçlerinin işler olduğu ekonomilerde temel ilkeler, özel mülkiyetin ve sözleşme hükümlerinin güvenliğidir. Bu ilkeler nedeniyle iktisadi birimler, kamu gücü ile korunan geliştirilmiş ve güçlendirilmiş hukuki haklar talep etmektedirler. Dolayısıyla işler bir piyasa ekonomisi için hukuk kurallarının varlığı yetmemekte; ayrıca bu

kuralların, ihtilaflı durumların ortaya çıkması halinde yargı sistemi tarafından güvence altına alınması gerekmektedir. Yargı sisteminin tesis edeceği kurumsal çerçeve, iktisadi kararların rasyonel bir şekilde alınabilmesine olanak tanırken, yatırımlara ve tasarruflara güvence sağlamaktadır (Buscaglia, Ulen, 1997; OECD, 2013).

Devletin temel görevleri arasında sayılan adalet hizmeti, “tam” ve “yarı” sıfatları tartışmalı olmakla beraber, sahip olduğu nitelikler nedeniyle kamusal bir hizmettir. İktisadi bakış açısı ile adalet hizmeti devlet tarafından arz edilirken, bu hizmet ihtilafların taraflarına göre kamu otoritesi ve/veya kamu otoritesi olmayanlar tarafından talep edilmektedir. Birçok ülkede adalet hizmeti talebinin, arzını aşması nedeniyle davalar sayısal olarak birikmekte, davaların hükme bağlanma süreleri uzamaktadır. Dava sürelerinin⁷ uzaması, iktisadi birimler açısından “maliyet” anlamına gelmektedir. Bu maliyet sadece zaman maliyetine işaret etmemekte; aynı zamanda, geçen süre ile hükmün barındırdığı iktisadi değerdeki azalmayı da kapsamaktadır. Yargı sisteminin etkinliğini zayıflatarak negatif dışsallığa neden olan bu durum, iktisadi olarak analiz edilmeli ve mahkemelerin performansını artırıcı tedbirler alınmalıdır (Lindsay, Feigenbaum, 1984; Vereeck, Mühl, 2000). Dava sürelerini düşürecek tedbirler, olası maliyetleri azaltacağı ve iktisadi karar süreçlerini olumlu etkileyeceği için kurumsal olarak yargı sistemine duyulan güveni artıracak, yargısal kaynaklı belirsizlikleri ortadan kaldıracaktır.

Başlangıçta belirtildiği gibi iktisadi birimler açısından önem arz eden, temel piyasa kurumları olan özel mülkiyetin ve sözleşmelerin ne derece güvence altında olduğudur. Bahsedilen güvenceler, devlet tarafından sunulan adalet hizmeti ile temin edilmektedir. Arz yanlı (mahkemelerin hizmet sunması) ve talep yanlı (ihtilaflı durumlarda mahkemelere başvurulması) olmak üzere iki alt başlıkta gruplandırılabilir. Tablo 1, literatürde genel kabul gören arz ve talep değişkenlerini göstermektedir.

Hadfield (2008), yargı etkinliğini belirleyen arz yanlı değişkenleri, bunların iyileştirilme sürelerine göre üç gruba ayırmaktadır. Yargı sisteminin altyapısını

⁷ Mahkemeye konu olan ihtilafların ortaya çıkması ile davanın hükme bağlanması arasında dört dönem bulunmaktadır. Birinci dönem, mahkeme başvurusu öncesindeki uzlaşma çabalarını; ikinci dönem, dava için başvuru süreçlerini; üçüncü dönem, başvuru ile dava başlangıcı arasındaki süreyi; dördüncü dönem ise dava başlangıcı ile kararın açıklanması arasındaki zamanı kapsamaktadır (Vereeck, Mühl, 2000).

oluşturan “yasal köken” uzun vadede; “sisteminin idari/organizasyon yapısı” orta vadede; sisteme ayrılan bütçe gibi etkenler ise kısa vadede iyileştirilebilmektedir.

Yargı sisteminin temel belirleyicisi yasal kökendir. Yasal köken, makro düzeyde bir ülkenin hukuki alt yapısına dayanak teşkil etmektedir. Bu nedenle, ihtilaflı durumları

Tablo 1: Adalet Hizmetini Etkileyen Değişkenler

Arz Yanlı Değişkenler	Talep Yanlı Değişkenler
– Yasal köken – Merkezi bütçeden yargıya ayrılan payın reel değişimi. – Mahkemelerin idari yapılanması ve dava akım yönetimi. – Mahkemelerin uzmanlaşması. – Hâkim, mahkeme ve destek personeli sayısındaki değişim. – Hâkimin dava üzerindeki çalışmasını kısıtlayan zorunlu idari görevlerin süresi. – Dava takibinde ve araştırmasında kullanılan bilgi ve iletişim teknolojileri. – Dava hükümlerinin öngörülebilirliği. – Davanın zorluk derecesi.	– Mahkemelere erişimde katılan maliyetler (mahkeme başvuru ücreti, ulaşım gideri gibi). – Dolaylı maliyetler (dava işlemleriyle geçen sürede yüklenilen maliyet). – Mahkeme başına başvuru sayısı. – Dava açan kurumun ölçek büyüklüğü (çalışan sayısı gibi). – Davada talep edilen tazminatın kurum/kişi varlıklarına oranı. – Kurumun/kişinin, alternatif çözüm süreçlerine razı olması için davadaki tazminat talep tutarından ne kadar indirim vazgeçeceği. – İhtilafta görev alan hukuk bürolarının ölçeği. – Benzer dava sayısı ve bunun kişi başına sayısı. – Davada vekil olarak yer alan avukatların deneyimleri.

Buscaglia, Edgardo, Thomas Ulen. 1997. A Quantitative Assessment of the Efficiency of the Judicial Sector in Latin America. **International Review of Law ve Economics**. s. 17: 275-2912. OECD. 2013. Judicial Performance and Its Determinants: A Cross-Country Perspective. **Economic Policy Papers**. No. 5.

inceleyen mikro analizlere geçmeden önce ülkenin benimsediği yasal kökenin dikkate alınması önem arz etmektedir. Araştırmacılar genel olarak iki tür yasal köken geleneğinden söz etmektedirler: Roma hukuku (civil law) ve Anglo-Sakson hukuku (common law). Roma hukuku; Fransız, Alman, İskandinav ve Sosyalist gelenekleri barındırmaktadır (La Porta ve diğ., 2008). Tablo 2’de, bazı ülkeler yasal kökenlerine göre gösterilmektedir.

Cabrillo, Fitzpatrick (2008) ve La Porta ve diğ. (1997, 2004)’ne göre Roma hukuku geleneğinden doğan Avrupa hukuk sistemleri, Anglo-Sakson hukuk geleneğine göre

iktisadi birimleri daha zayıf haklarla korumaktadır. Buna göre Avrupa hukuk sistemleri arasında, en kuvvetli yaptırımları Alman ve İskandinav hukuk sistemleri temin ederken, iktisadi birimlere en zayıf hakları ve yaptırım gücünü Fransız hukuk sistemi sunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise kurumsal gelişmenin, yasal kökenlerden daha önemli olduğuna dikkat çekmektedirler (Bardhan, 2005; Lamoreaux, Rosenthal, 2001).

Tablo 2: Yasal Kökene Göre (seçilmiş) Ülkeler

Yasal Köken	Ülkeler
Anglo-Sakson hukuku	Avustralya, Güney Afrika, İngiltere ve Galler, İrlanda, İskoçya, İsrail, Kuzey İrlanda, Yeni Zelanda
Fransız sistemi	Belçika, Fransa, Hollanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Meksika, Portekiz, Türkiye, Yunanistan
Alman sistemi	Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, İsviçre, Japonya, Macaristan, G. Kore, Polonya, Slovakya
İskandinav sistemi	Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Norveç
Sosyalist sistem	Rusya

OECD. 2013. Judicial Performance and Its Determinants: A Cross-Country Perspective. **Economic Policy Papers**. No. 5.

Orta ve kısa vadede iyileştirilebilecek değişkenler, dava kararını (çıktıyı) yakından ilgilendirmektedir. Karar, hâkim davranışları neticesinde ortaya çıkan çözümü (hükmü) ifade etmektedir. Hâkim davranışları ise bireysel güdüler (karakter, deneyim, hukuk bilgisi gibi) ve mahkemelerin idari yapılanmasına bağlı bulunmaktadır.

Bireysel güdülerin etkileşimini; yargı sisteminin bütçesi, performansla bağlı olarak ödenen ikramiye, maaş harici ek ödemeler (bireysel emeklilik sigortası, hayat sigortası, makam aracı tahsisi gibi), ceza (kusurlu davranışların cezalandırılması) ve hizmet içi eğitim faktörleri teşvik etmektedir. Organizasyon yapısı; üst mahkemenin varlığı (Yargıtay, Danıştay gibi), kariyer hâkimliği sisteminin varlığı, mahkeme heyeti üye sayısı, uzmanlaşma derecesi, hükümleri zorla uygulatan mekanizmaların varlığı (icra müdürlüğü gibi), mahkemenin farklı görevlerinin olması (ticaret sicili veya tapu sicili görevlerinin varlığı gibi) gibi durumları kastetmektedir (Voigt, El-Bialy, 2013).

Araştırmacılar, merkezi bütçeden yargı sistemine aktarılan bütçe ile yargı performansı arasında belirgin bir ilişki bulamamışlardır (Buscaglia, Dakolias, 1999; Cross, Donelson, 2010; Mitsopoulos, Pelagidis, 2007; Rosales-Lopez, 2008; Voigt, El Bialy, 2013). Benzer şekilde, Fenn, Rickman (1999), yargı sistemine aktarılabilecek ek

kaynakların, yargı hizmetinden beklenen suçtan caydırıcılık ve kısa sürede doğru karar verme gibi nitelikleri sağlayamayacağını ifade etmektedir. Bazı ülkelerde, hâkimler doğru karar verebilmek ve kararlarının üst mahkemeden dönme olasılığını azaltarak saygınlıklarını artırmak; avukatlar ise dava süresine bağlı olarak ücret aldıkları için kazançlarını çoğaltmak adına dava sürerinin uzamasına neden olmaktadır (Dewatripont, Tirole, 1999; Djankov ve diğ., 2003; Emons, 2000; Miceli, 1994; Miceli, Coşgel, 1994).

Gravelle (1990, 1995)'ye göre yargı hizmetinin talep esnekliği negatiftir, yani dava sonuçlanıncaya kadar geçen zamanda artan maliyet nedeniyle yargıya talep düşmektedir. Bu nedenle, çözülen dava sayısının arttırılması, arz-talep uyumsuzluğunu çözüme kavuşturacak bir önerme değildir. Uyumsuzluğu, eksik arz ile ifade etmek yerine, aşırı talep kavramı ile tanımlamak daha doğrudur; mahkemelerin sayısını veya performansını artırmaya yönelik bir strateji, karar gecikmelerine çok az etki yapmaktadır. Bunun yerine talep yanlı uygulamalar hayata geçirilmelidir. Beenstock, Haitovsky (2004) ve Grajzl ve diğ. (2012) de benzer bir sonuca ulaşmış ve çözülen dava sayısının hizmet veren hâkim sayısına bağlı olmadığını tespit etmişlerdir. Ancak, Grajzl ve diğ. (2012), dava iş yükünün çözülen dava sayısı üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu gösterirken, Beenstock, Haitovsky (2004) bunun aksini iddia etmektedir. Bazı araştırmacılar dava iş yükündeki artışın birikmeye yol açması nedeniyle karar sürelerinin uzayacağını belirtirken (Buscaglia, Ulen, 1997; Murell, 2001); aksi yönde bulgular da tespit edilmiştir (Luskin, Luskin, 1986).

Djankov ve diğ. (2003)'a göre mahkemelerin idari prosedürlerinin fazla olması performans düşüşüne neden olmaktadır. Bu prosedürler Roma hukuku geleneğine bağlı olan sistemlerde daha yoğun olarak gözlemlenmektedir. Hayo, Voigt (2010) ise prosedürlerin, kimi zaman yargısal şeffaflığa olumlu katkı yaptığını belirtmektedir. Bir diğer faktör de organizasyon yapısını etkilemesi beklenen uzmanlaşma derecesidir ve birçok araştırmacı uzmanlaşmanın dava sürelerini olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır (Baye, Wright, 2011; Chu, 2001; Dreyfuss, 1990, 1995; Nash, Pardo, 2008; Stempel, 1995; Wagner, Petherbridge, 2004; Wang, 2007). Moore (2001) ise uzmanlaşan ve uzmanlaşmayan hâkimler arasında bir fark ortaya çıkmadığını göstermektedir.

Hâkim davranışını belirleyen bir diğer etken de yetenektir. Araştırmacılar, yetenek ve deneyimin yargı performansını arttırdığı sonucuna ulaşmaktadırlar. Üst düzey hukuk

okullarından yüksek derece ile mezun olmuş hâkimlerin yayımladıkları görüşler daha fazla atıf almakta, bu hakimler daha hızlı karar vermektedir (Choi, Gulati, Posner, 2010; Christensen, Szmer, 2012; Landes ve diğ., 1998; Lvees ve diğ., 1998; Ramseyer, 2010). Ayrıca, tükenmişlik sendromuna bağlı olarak daha fazla deneyim sahibi olan hâkimler, daha yavaş karar vermektedirler (Bhattacharya, Smyth, 2001; Christensen, Szmer 2012). Taha (2004), Amerikan Barolar Birliğinden yüksek skor alan ve daha deneyimli olan hâkimlerin daha fazla görüş yayımladığını göstermiştir. Posner (1995), hâkim performansının belirli bir yaşa kadar arttığını ancak belirli yaş sonrasında performanslarının düştüğünü iddia ettiği hayat döngüsü teorisini geliştirmiştir. Bu sonuçlarla uyumlu olarak Schneider (2005), Alman iş mahkemesinin organizasyon yapısının mahkeme performansı üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında, iş mahkemelerinde daha fazla doktora derecesine sahip hâkimin istihdam edilmesinin karar üretkenliğini arttıracaklarını ve terfi zamanı yaklaşan hâkimlerin karar üretkenliğinde düşüş yaşanacağını tespit etmiştir. Hâkimlerin yeteneklerini, geçmiş performansları ile ilişkilendiren çalışmalar da bulunmaktadır (Choi, Gulati, 2004; Cross, Lindquist, 2009).

Arz yanlı değişkenleri inceleyen çalışmalar, çoğunlukla belirli bir ülke incelemesini içermektedir. Son yıllarda, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (The European Commission for the Efficiency of Justice-CEPEJ) hazırladığı rapor ile ülkelerin yargı sistemleri karşılaştırılabilir hale gelmiştir. Bu raporun temin ettiği veri seti ile gerçekleştirilen üç çalışma tespit edilmiştir. Merkezi bütçeden yargıya ayrılan payın ve mahkeme sayısının artırılmasını etkisiz bir yöntem olarak belirten Cross, Donelson (2010), yargı etkinliğinin artması için hâkim maaşlarının arttırılmasını önermektedir. Deyneli (2012), hâkim maaşlarının arttırılmasını anlamlı bir politika olarak tespit etmiş ancak bu uygulamanın yargı hizmetleri kalitesini yükseltmek için tek yol olmadığını da altını çizmiştir. Voigt, El-Bialy (2013) ise karara bağlanan dava sayısı ile kişi başı gelirin ve yargı sistemine ayrılan bütçenin ilişkisiz olduğunu göstermiştir.

2.4. Anayasa Mahkemelerinin Ekonomik Analizi

Yargı bağımsızlığı ile ilgili iktisadi olmayan iki genel görüş bulunmaktadır. Birincisi, yargı bağımsızlığının, yargı erkinin yasama ve yürütme erkleri karşısında etkili bir dengeleyici unsur olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. İkincisi ise yargı bağımsızlığının sadece çoğunluğun çıkarlarını değil, siyasi düzlemde yeteri kadar

sesleri duyurulmayan belirli çıkar gruplarının da temsil edilmesine olanak tanıdığını ifade etmektedir (Anderson, Shughart II, Tollison, 1989). Bu iki görüş ışığında, yargı bağımsızlığı ile anayasal denetimi gerçekleştiren anayasa mahkemeleri ilişkilendirilirken, yargı bağımsızlığının anayasal hak ve yükümlülüklerin teminatını sağlaması nedeniyle siyasetin yargısal denetimi gibi analiz edilmektedir (Ferejohn ve Kramer, 2002). Ancak, yargı bağımsızlığı ile siyasetin yargısal denetimi karşılaştırılabilir değildir ve bu iki kavram farklı olguları ifade etmektedir. La Porta ve diğ. (2004), yargı bağımsızlığını, bütün mahkemelerin, diğer erkleri ve siyasi partilerin tercihlerini dikkate almadan, sadece hukuk kurallarını uygulayacak şekilde denetim yapabilmesi olarak tanımlamaktadır. Siyasetin yargısal denetimi ise yasama erki tarafından parlamentoda kabul edilen ve yürütme erki tarafından uygulanan kanunların anayasaya uygunluğunun, anayasa ve diğer hukuki normlar ile kurumsallaşmış özel (yetkili) mahkemeler ile denetlenmesidir. Bir anayasa mahkemesi siyasi olarak bağımsız olabilmektedir, ancak dikkat edilmesi gereken konu, anayasa mahkemesinin anayasa tarafından tanınan sınırlı bir yetki ile yasama ve yürütme erklerinin siyasi uygulamalarını denetleyebilir olduğudur (Tridimas, 2010). Bu bakımdan, anayasa mahkemeleri yargı bağımsızlığı kapsamında değerlendirilirken, mahkemenin üstlendiği siyasi rol veya mahkeme üzerindeki siyasi baskı, özellikle yasama ve yürütme ile yargıyı doğrudan karşı karşıya getiren iptal davalarında, göz ardı edilmemelidir.

Siyasetin anayasal denetimi, anayasal olarak bağımsız ve fakat diğer erkler tarafından atanmış bir yargı mekanizmasına önemli bir karar yetkisinin devredilmesi anlamına gelmektedir. Yargısal bir mekanizmaya siyasi ihtilafları nihai çözüme kavuşturma yetkisinin devrilmesi, çoğunluk kuralına ilişkin bağımsızlık ve siyasi hesap verebilirlik ilkelerinden hareketle normatif ve pozitif soruların doğmasına neden olmaktadır (Tridimas, 2010). Örneğin, seçilmiş siyasetçiler, ideolojik tercihlere bağlı olarak değişen politikalara ve programlara rağmen, genel olarak ekonomik büyümenin ve istikrarın sürekliliğini hedeflemektedirler. Seçmenler ise oy verirken ekonominin gidişatını dikkate almakta ve duruma göre siyasetçileri cezalandırmakta veya ödüllendirmektedirler. Bu süreçte gayrisafi milli hasıla, işsizlik oranı, enflasyon oranı gibi ekonomik göstergeler hâkimler tarafından dikkatle değerlendirilmektedir (Brennan, Epstein, Staudt, 2009). Anayasal olarak bağımsız ve atanmış anayasa mahkemesi hâkimleri ise anayasal denetim aracılığıyla siyasi sorumluluktan azade bir

şekilde, siyasetçinin ve seçmenin dolaysız olarak ilgi alanına giren ve geleceğini belirleyen -ekonomik konular da dahil- birçok konuda siyasi sonuçlar doğuran kararlar vermektedirler. Ayrıca, anayasal denetim, iktidarda olmayan siyasi partilerin hükümeti yargı erki ile denetleyebilmesine de imkân tanımaktadır. Bu hali ile anayasal denetim; siyasetin sigortası görevini üstlenirken, iktidarın partiler arasında sık değiştiği ve sıkı siyasi rekabetin yaşandığı demokrasilerde etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Tridimas, 2010). Dolayısıyla anayasa mahkemeleri, yasama ve yürütme erklerinin ekonomi ile ilgili verdiği kararları, çıkarttığı kanunları ve kanun hükmünde kararnameleri, bunların uygulamalarını, başvuru üzerine iptal davaları ile inceleyip karar verirken, iktisadi kararları da yakından ilgilendiren çıktılar üretmektedir. Belirtilen çıktıl原因 oluşum aşamasına etki eden siyasi, iktisadi ve kişisel değişkenler, mahkeme davranışlarının öngörülebilir olmasına imkân tanırken, mahkemenin erk ilişkilerinden etkilenme derecesini de ortaya çıkartabilmektedir.

Landes, Posner (1975), yargı bağımsızlığının işlevi ve güdüsü için iktisadi bir model önerisinde bulunarak bağımsızlığın yasama ve çıkar grupları arasında mevcut bulunan uzun dönemli sözleşmeler üzerindeki istikrarlandırıcı etkisini ortaya koymuşlardır. Burada dikkat edilmesi gereken konu şudur: Mahkemenin aleyhine karar verdiği hükümetler, geri çevrilen hukuki normu değiştirip tekrar yürürlüğe sokabilmekte veya hukuki normu onaylatmak için mahkemenin organizasyon yapısını değiştirme yolunu tercih edebilmektedirler. Hâkimleri üyelikten almanın en yaygın yolu, görevi kötüye kullanma suçlaması ile hâkimi devre dışı bırakmaktır. Bu nedenle, mahkeme ile yürütme arasındaki olası çatışmalara rağmen mahkeme, nihai kararlarını uygulatabilmek için hükümet ve hükümetin diğer birimleri ile uyumlu bir çalışma sergilemesi gerekmektedir. Mahkemenin kamuoyunda sahip olduğu saygınlık ve destek ne kadar çoksa, mahkemenin kararlarına duyulan güven ve kararların uygulanma olasılığı o kadar çok artacaktır (Tridimas, 2010). Dolayısıyla, siyasetçilerin ve onları destekleyen çıkar gruplarının arasındaki ilişkiler, anayasa mahkemelerinin üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir. Neticede, iptal başvurusu halinde, politikaların uygulama şekli olan hukuki normların hayata geçirilebilmesi anayasa mahkemelerinin onayına tabidir. Bu durum da yasama-yürütme erklerinin anayasa mahkemesi hâkimlerini kendi düşünceleri doğrultusunda seçmelerine veya mevcut hâkimler üzerinde çeşitli kanallar aracılığıyla etki etmek istemelerine yol açmaktadır.

Bu noktada ortaya çıkan ve mahkeme kararlarını etkileyen önemli unsur hâkimlerin siyasi tercihleridir.

Anayasa mahkemesi hâkimlerinin siyasi tercihlerine (ideolojilerine) dair çıkarım yapmaya çalışmak zorlu bir uğraştır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, birçok siyasetçinin aksine, hâkimlerin siyasi tercihleri seçmen ve siyasi yapı tarafından uyarılmış/yönlendirilmiş tercihler değildir; karakterleri tarafından şekillendirilmiş samimi fikirlerin neticeleridir. İkincisi ise hâkimlerin, siyasi tercihleri konusunda genellikle konuşmamayı tercih etmeleri nedeniyle tercihlerine dair çıkarım yapmayı amaçlayan sorulara cevap vermemeleridir (Zorn ve Caldeira, 2008). Oysa ki hâkimlerin siyasi tercihlerinin hüküm anında kararlarını nasıl etkilediği konusu, yıllardır birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir.

Hâkimlerin siyasi tercihlerini ölçmeyi amaçlayan birkaç yaklaşımdan bahsedilebilmektedir (Brace, Langer, Hall, 2000). Bunlardan biri, belirli davalarda hâkimlerin siyasi tercihlerine göre karar verdiklerini varsayan ve bu davalardaki tutumlarına göre siyasi tercihleri belirleyen yaklaşımdır (Pritchett, 1941; Schubert, 1959; Dannelski, 1964, 1966; Schubert, 1965; Rohde, Spaeth, 1976; Ducat, Dudley, 1987; Hagle, Spaeth, 1992; Bussiere, 1999; Martin, Quinn, 2002). İkinci yaklaşım hâkimin parti üyeliği veya hâkimin atamasını yapan yürütme erkenin parti üyeliği ile tercihlerin belirlenmesini öngörür (Carp, Rowland, 1983; Goldman, 1966, 1975; Hall ve Brace, 1992; Songer, 1982; Songer, Davis, 1990; Tate, 1981; Ulmer, 1962). Üçüncü yaklaşım ise gazetecilerin çeşitli haberlere dayanan algılarına göre hâkimlerin tercihlerinin belirlenmesidir (Dannelski, 1966; Segal, Cover, 1989; Segal ve diğ., 1995; Emmert, Traut, 1994). Bir diğer yaklaşım ise hâkimlerin karakterlerinden hareketle siyasi tercihlerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Tate, 1981; Tate, Handberg, 1991).

Birinci yöntem, kişisel tercihlerden bağımsız olamayacağı için endojenlik problemi içermektedir (King, Keohane, Verba, 1994, 195-196). İkinci yöntem, her ne kadar çok farklı tercihleri dikkate alamasa da anayasa mahkemesi hâkimlerinin siyasi tercihlerinin tam olarak ölçülemeyeceği bir ortamda ikinci en iyi ölçüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâkimlerin atamasını gerçekleştiren aktörlerin tercihlerinin bilinmesi, hâkimlerin tercihlerine ilişkin en iyi tahminin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Hâkimlerin, yürütme erkine dahil olan bir siyasetçi veya yasama organı tarafından atanması durumunda, hâkimin seçim anında görev başında olan yürütme erkenin ideolojik tercihlerini yansıtmaması beklenmektedir (Brace, Langer, Hall, 2000).

Ayrıca, hâkimi atama görevine sahip olan siyasetçi de kendi değerlerine, siyasi tercihlerine ve politikalarına yakın kişileri ilgili görevlere atama eğilimindedir. Atama görevinin yasama erkinde olduğu durumlar ise mecliste çoğunluğu bulunan partinin kendi tercihlerine yakın hâkimleri atamaktadır (Sheldon, Maule, 1997, 89, 106). Son iki yöntem ise gazete makalelerinden ve hâkimlerin konuşmalarından yeterli verinin elde edilemeyecek olması nedeniyle sınırlı imkânlar sunmaktadır (Brace, Langer, Hall, 2000). Dolayısıyla, bu çalışmada, ikinci yaklaşım takip edilerek hâkimlerin siyasi tercihlerinin, kendilerini mahkeme üyeliğine atayan cumhurbaşkanının parti üyeliği ile açıklanmaktadır. Bu varsayım, anayasa mahkemesi-ekonomi ilişkisinde, iktisadi birimlere verilen sinyaller bakımından, yasama-yürütme erkleri ile yargı erki arasındaki sadakat ilişkisinin de belirlenmesine olanak tanımaktadır. Ancak, bu türden sinyallerin üretilmesinde sadece hâkimlerin siyasi tercihlerinin etkili olmadığı, farklı unsurların da bu sürece katkı yaptığı unutulmamalıdır.

Literatürde, yargı bağımsızlığı kapsamında anayasa mahkemesinin ekonomiye etkisi incelenirken, öncelikle mahkemenin çıktı kaynağı olan anayasa mahkemesi hâkimleri ve onların karar davranışları analiz edilmektedir. Hâkimlerin tutumları ve gözlemlenen davranışları, mahkemenin idari yapısı ve hâkimin kişisel özellikleri veri iken, karar öncesinde tahmin edilebilmektedir. Hâkimlerin verdikleri kararlar ile bahsedilen idari yapı ve kişisel özellikler arasında ilişki kurulabilmektedir. Bu şekilde, mahkemenin kurumsal olarak idari yapılanmasına ve erk ilişkilerine göre olası çıktıları hakkında öngörülerde bulunulabilmekte, iktisadi birimler için çeşitli sinyaller üretilabilmektedir.

2.4.1. Anayasa Mahkemesi Hâkimlerinin Karar Davranışları

Hâkim davranışlarına ilişkin çalışmalar C. Herman Pritchett (1948)'in Roosevelt Mahkemesi çalışması ile başlamıştır. Kitap, 1937-1947 yılları arasındaki ABD Anayasa Mahkemesi davranışlarını; sistematik bir şekilde, oyçokluğu ve oybirliği ile çıkan kararları, oy bloklarını ve kararlardaki ideolojik farklılaşmayı konu edinmektedir. Ancak, çalışma Anayasa Mahkemesi karar sürecini teori haline getirmemektedir (Segal, Cover, 1989).

Hâkimler; siyasetçiler, iş adamları veya yatırımcılar gibi davranışları modellenabilir kişilerdir. Davalarda nihai kararlarını oluştururken, birçok faktör tarafından etkilenmektedirler. Bu etkiler neticesinde ortaya çıkan davranış şekli, yukarıda

bahsedilen nedenlerden ötürü, özellikle 2000’li yıllardan sonra birçok araştırmacı tarafından ilgiyle incelenmektedir (Spiller, Gely, 2007). Hâkimlerin karar davranışlarına ilişkin üç tür yaklaşım bulunmaktadır: stratejik yaklaşım, davranışsal yaklaşım ve içsel stratejik yaklaşım.

2.4.1.1. Stratejik Yaklaşım

Hâkim davranışlarını açıklamaya çalışan yaklaşımlardan biri stratejik yaklaşımdır. Stratejik yaklaşım, yargısal kararlarda siyasetin rolünü araştırmaktadır. Stratejik yaklaşımın kökeni, ABD Anayasa Mahkemesi üyelerinin davranışlarını analiz eden Pritchett (1942, 1948)’in çalışmalarına dayanmaktadır. Pritchett (1942)’e göre Anayasa Mahkemesi hâkimleri ile yasama erki üyelerinin davranış şekilleri, tarafların üstlendikleri görevler nedeniyle birbirinden farklıdır. Stratejik yaklaşım, rasyonelliği ve stratejik davranış ön plana çıkartan Mayhew (1974), Shepsle, Weingast (1987), Weingast ve Marshall (1988) çalışmaları ile gelişim göstermiştir. Rasyonellik, tarafların kendi çıkarlarını takip etme güdüsü ile hareket ettiğini belirtmektedir. Stratejik davranış ise rasyonel güdülerle beraber, bireylerin, dolayısıyla yasama-yürütme-yargı erklerinin birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olduklarını ifade etmektedir.

Kurumsal olarak karşılıklı bağımlı olma halinin ortaya çıkarttığı kısıtların, yargısal karar sürecine etkisini inceleyen Marks (1988), bu yaklaşımın öncüsü sayılabilmektedir. Stratejik yaklaşımın varsayımlarından bir tanesi, hâkimlerin yasama süreçlerine vakıf ve meclisteki siyasi tercihlerin farkında olduğudur (Gely, Spiller, 1990). Bu varsayımdan hareketle, hâkimlerin, hakkında dava açılan kanunu kabul eden meclisteki değil, mevcut meclisteki güç dengelerini dikkate aldığı ortaya koyulmuştur (Eskridge, Ferejohn, 1992).

Stratejik yaklaşımın birinci evresindeki çalışmalar, genel bir yaklaşım ile yasama-yargı etkileşimi çerçevesinde ilerlemeye devam etmiştir. İkinci evrede ise daha detaylı analizler yapılmıştır. Erk ayrılığına istinaden yasama ve yürütme erklerinin, yargı kararlarına karşı gelememesi ve bunlara aykırı hareket edememesi, yargı bağımsızlığı kavramını ön plana çıkartmıştır.

Spiller (1996), gelişen yargı bağımsızlığını anlamak için basit bir mantık geliştirmiştir. Buna göre; yasama erki daha az parçalı yani göreceli olarak daha güçlü iken (örneğin iki partili parlamento/kongre mevcut ise) yargı bağımsızlığının sağlanmaya çalışılması

durumunda, siyasi çatışma ve misilleme faaliyetleri gözlemlenmeye başlanmaktadır. Mahkeme üyelerini görevden alma veya mahkeme kararlarına karşı misilleme yapma amacıyla yasama faaliyetlerine girişme imkânı olmadığı durumlarda ise yargı bağımsızlığı ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Spiller (1996)'in görüşü, siyasi çevrenin/erklerin çok aktörlü olduğu ülkelere de uygulanmıştır. Cooter, Ginsburg (1996), 21 ülkede, politik kurumların yargı bağımsızlığı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmada, stratejik yaklaşımın temel varsayımı ile uyumlu bir şekilde, mahkeme kararlarının yasama erki tarafından hükümsüz bırakılabildiği ve yürütme erkinin bir parti tarafından güçlü şekilde elde tutulduğu durumlarda, mahkemelerin takdir yetkisinin oldukça zayıf olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Epstein ve diğ. (2001), 1992-1993 döneminde Rusya Anayasa Mahkemesini incelemişler ve stratejik yaklaşımla uyumlu sonuçlar elde etmişlerdir. Ginsburg (2003)'e göre, anayasa tasarlama aşamasında, siyasi belirsizliklerin arttığı durumlar ortaya çıkınca, yargısal denetim, anayasa tasarım sürecinin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için görev üstlenmektedir.

Japonya ve ABD mahkemelerini karşılaştırdığı çalışmasında Ramseyer (1994), seçilmiş siyasetçilerin, gelecek seçimlerde oy kaybetme ihtimalleri ortaya çıktığı zaman bağımsız yargıyı desteklediklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Japonya'daki durumu inceleyen Ramseyer, Rasmusen (1997, 2006); politikacıların sadece hâkim ataması zamanında değil, hâkimlerin kariyerleri boyunca onları kontrol ederek kendileri için ideal olan hâkim davranışını elde etmeye çalıştıklarını tespit etmişlerdir. Iaryczower, Spiller, Tommasi (2002), Arjantin'de yargı bağımsızlığının politik ortama bağlı bulunduğunu ve yasama-yürütme erklerinin parçalı olduğu durumlarda mahkemenin bu erklerin faaliyetlerine daha karşı çıktığını belirlemişlerdir.

2.4.1.2. Davranışsal Yaklaşım

Davranışsal modeli benimseyenlerden Segal, Spaeth (2002, 86), hakimlerin içsel veya dışsal kurumsal sınırlamalarla karar vermediklerini, tamamen samimi ideolojik tercihleri ve değerleri ile davrandıklarını ileri sürmektedirler. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, dava bazında hâkim tutumlarının önemli olduğunu göstermişlerdir. Örneğin Segal, Cover (1989), hâkim tutumu ölçütü ile oylama eğilimi ölçütü arasında %80 korelasyon tespit etmişlerdir.

Segal (1997), davranışsal model ile stratejik modeli karşılaştırdığı çalışmasında, kanıtların davranışsal modeli desteklediğini belirtmektedir. Bergara ve diğ. (2003), Spiller, Gely (1992) modelini Segal (1997) verisi ile kullanarak, hakimlerin ideolojilerinin önemli olduğunu, her iki modelle de tutarlı bir sonuç olarak bulmuşlardır. Rosenberg (1992) ile uyumlu olarak, mahkemenin çoğunlukla, Kongre tarafından sınırlandırıldığı ve bunun zamana bağlı olarak değişti sonuçlarına varmışlardır. Ayrıca, mahkemenin siyasetçiler tarafından kısıtlandığı zamanlarda hakimlerin stratejik davranmayı tercih ettiklerini belirlemişlerdir.

Her iki yaklaşımda da mahkeme siyasi akımların etkisinde kalmaktadır. Ancak mahkeme kararları etkin politik akımdan farklılaştığı zaman stratejik yaklaşım daha makul bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır (Spiller, Gely, 2007, 10). Bu açıklama; davranışsal yaklaşımda hâkimlerin sadece samimi olarak ideolojik tercihlerine göre davrandıklarını, stratejik yaklaşımda ise hâkimlerin ideolojik tercihleri yanında, konjonktürel olarak –yasama ve yürütme erkleri gibi – diğer kurumların tercihlerini de dikkate aldığını ifade etmektedir. İki yaklaşım arasındaki fark, ikincisinin kurumsal etkileşimi de dikkate alması olarak açıklanmaktadır.

2.4.1.3. İçsel Stratejik Yaklaşım

Hâkim davranışlarını açıklamaya çalışan bir diğer yaklaşım ise içsel stratejik yaklaşımdır. Bu yaklaşım, mahkeme içerisindeki karar verme sürecine odaklanmaktadır. İlgili araştırmaların bir kolunda, mahkeme organizasyonundaki hiyerarşik yapılanmanın karara etkileri incelenmektedir. Örneğin; Songer ve diğ. (1994), temyiz mahkemelerinin Üst Mahkemenin (ABD) karar verme politikalarını izleme yönündeki eğilimini araştırmaktadır. Spiller (1992) ise yargıdaki hiyerarşik sürecin bireyin bağımsızlığını sınırlandırdığını göstermiştir. Stratejik yaklaşımı benimseyen araştırmacılar genellikle mahkemenin son kararına, yani son oylamaya odaklanmışlardır. İçsel stratejik yaklaşım ise son karara kadar geline süreçte; temyiz aşamasını, ilk görüşlerin bildirildiği heyet görüşmesini, davaya atanan hâkimleri, çoğunluk görüşünün yazılması aşamasını ve nihai kararı ayrı ayrı değerlendirmektedir (Spiller, Gely, 2007). Bu bakımdan, sonuçtan daha çok sürece odaklanması bakımından diğer yaklaşımlardan farklılaşmaktadır.

Yukarıda bahsedilen Stratejik model yargısal karar süreçlerinin karmaşık yapısını en iyi analiz eden yaklaşımdır. Stratejik yaklaşım davranışsal yaklaşımın genelleştirilmiş

halidir. Stratejik yaklaşım rasyonellikten ve çok yönlülükten beslenmektedir. Doktrini, kuralları, içsel karar verme sürecini, yargı içerisindeki dikey ilişkileri içerecek şekilde çerçevesini genişletmiştir (Spiller, Gely, 2007). Bu nedenle, çalışmada stratejik yaklaşım benimsenerek, Türk Anayasa Mahkemesi; hâkimlerin karakter özellikleri ve karar anında diğer kurumlarla ilişkileri kapsamında bir dizi değişken yardımı ile incelenmektedir.

3. ANAYASA YARGISI VE ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN EKONOMİK ANALİZİ

3.1. Anayasacılık ve Anayasa Yargısı

Anayasalar, normlar hiyerarşisinin en üstünden yer alan ve diğer kanunlara nispeten değiştirilmesi daha zor olan hukuk kurallarının bütünü olarak tanımlanmaktadır (Gözler, 2009, 23). Anayasalar, devletin temel niteliklerinin ve kurumlarının tanımlandığı, erklerin görev ve sorumluluklarının belirtildiği, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hukuki metinlerdir. Anayasanın üstünlüğü ilkesi gereği olarak normlar hiyerarşisinde anayasanın altında yer alan bütün hukuki normlar (kanunlar, kanun hükmünde kararname (KHK), uluslararası antlaşmalar, tüzükler gibi) anayasa uygun olmalıdır (Odyakmaz ve diğ., 2006, 270-271). Bugünkü birincil anlamıyla hukuki metin olarak devlet gücünün sınırlandırılmasını ifade eden anayasa, yazılı olarak ilk defa 1787’de ABD’de, sonra 1791 yılında Fransa’da ortaya çıkmıştır (Teziç, 2007, 138-139; Gözler, 2009, 23, 28).

Günümüzde, “anayasa” terimi üç anlamı barındırmaktadır. Birinci anlamı, anayasanın bir ülkede, üstün hukuk gücüne sahip bir metin olmasını ifade etmektedir. İkinci anlamı, bir ülkedeki mevcut devlet sistemini belirtmektedir. Üçüncü anlamı ise anayasal devletin sınırlarını gösteren bir metne işaret etmektedir (Erdoğan, 2015, 2). Bugün anayasanın barındırdığı anlamları anlayabilmek için anayasacılık hareketlerinin gelişimine bakmak faydalı olacaktır. Bu gelişim takip edilirken unutulmaması gereken önemli bir nokta şudur: anayasacılık, sadece devleti tanımlayan, yasama, yürütme, yargı erklerini tesis eden normlar bütününe temsil etmemekte, bu niteliğinden daha üstün bir şekilde, söz edilen normların bu erklerle getirdiği sınırlamaların gelişimini göstermektedir (Waluchow, [05.06.2015]).

3.1.1. Anayasacılığın Gelişimi

Anayasacılık kavramı, temelde, devlet gücünün ve iktidarının sınırlandırılması olarak ifade edilebilmektedir (Erdoğan, 2015, 4). Jon Elster (Özbudun, 2014, 3)’e göre

toplumlar veya parlamentolar, Ulysses efsanesindeki Sirenlerin büyüleyici şarkılarına kapılıp yoldan çıkmamak için anayasa yapmaktadırlar⁸. Benzetme, kurumların süreklilik ve istikrar gibi önemli niteliklere sahip olması ihtiyacına dikkat çekmektedir. Bu şekilde, uzun vadeli planlar yapılabilecektir. Aksi durumda, herkes için öngörülemez bir ortam doğması kaçınılmazdır (Özbudun, 2014, 3,6-8). Ancak bu şekilde siyasi ve yargısal kurumların öngörülebilir ve istikrarlı bir davranış kalıbı sergilemesi mümkün olmaktadır. Anayasalar, toplumdaki herkesin ve her kesimin objektif kurallara bağlı kalmasını sağlayarak, devlet işlerinin belirli bir hukuki düzen içerisinde yürütülmesine imkân tanımaktadır. Ancak, anayasaların hukuki nitelikleri yanında siyasi özellikler de barındırdığı ifade edilmelidir. Siyasi yönü ağır basan anayasalar kimi zaman toplumsal bir uzlaşıdan daha çok iktidarın kendisi gibi düşünmeyenlere kendi düşüncelerini dayatma aracı olarak kullanılabilir (Karatepe, 1993, 13). Bu nedenle, anayasanın varlığı kadar anayasaların hazırlanması, sonrasında anayasa hükümlerinde değişiklikler yapılması ve anayasa hükümlerinin bağımsız yargı organları tarafından korumaya alınması kurumsal yapının şekillenmesinde önem taşımaktadır.

Haddi zatında, anayasacılık hareketlerinin 1700'lerin sonlarında başlaması, devlet iktidarının sınırlandırılması, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin devlet gücü karşısında korunması ihtiyaçlarının doğmuş olmasının sonucudur (Gözler, 2009, 29). Anayasacılık hareketlerinin ABD'de başlaması, Amerika'daki İngiliz kolonilerinin anavatanından bağımsız federal bir devlet olma ve vatandaşlarının haklarını yazılı kurallara bağlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Avrupa'da ise özellikle burjuvazinin toplumda elde ettiği güce istinaden monarşilerin ayrıcalıklarına son vererek, kendi hak ve özgürlüklerini güvence altına alma isteği anayasacılık hareketlerinin canlanmasına neden olmuştur (Teziç, 2007, 140).

ABD'de Marbury v. Madison davasında, anayasada yer almamasına rağmen kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi içtihat ile 1803 yılından sonra gündeme gelmiştir. Avrupa'da ise bu dönemde hala yasama faaliyetinin sonucu olan kanunlar, milli iradenin yansıması olarak değerlendiriliyordu. Ancak, parlamenter sistemin gelişmesi ve siyasi partilerin sayısının artması ile kanunlar, milli iradeyi yansıtmaktan ziyade çoğunluk tarafından kabul gören hükümet iradesini temsil etmeye

⁸ Efsanede, Ulysses büyüleyici şarkıdan etkilememek için kendisini geminin direğine bağlamakta, kürekçilerin kulaklarını da balmumu ile tıkatmaktadır. Böylece gemi yolundan sapmadan "öngörülen" rotasında devam edebilmektedir.

başlamıştır. Bu gelişme, devlet iş ve eylemlerinin giderek karmaşıklaşmasına, bu da kanunların parlamentonun denetleyemeyeceği kadar teknik konuları içermesi nedeniyle etkili bir denetim yapamamasına yol açmıştır. Ayrıca, yaşanan çeşitli tecrübeler, parlamentoların da kanunlar aracılığı ile baskı rejimleri kurabileceklerini göstermiştir. Avrupalı devletler, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları alanında yaşanan olumsuz gelişmeleri bertaraf edebilmek adına anayasa yargısına daha dikkatle eğilmişlerdir. Bu gelişme, “hukuk devleti” kavramının mantığına da normlar hiyerarşisi bakımından uygun düşmektedir (Teziç, 2007, 181). Anayasacılığın gelişim sürecinde anayasal denetim; hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı ilkeleri öncülüğünde ve hukuk devleti kapsamında kendisine yargı erki içerisinde yer bulmuştur. Bu nedenle; hukukun üstünlüğü, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı kavramlarının açıklanmasında fayda bulunmaktadır.

3.1.1.1. Hukukun Üstünlüğü

Hukukun hakimiyeti (rule of law) ve hukukun üstünlüğü (supremacy of law) kavramları köklerini Antik Yunan'da almakla beraber, Orta Çağ'da, İngiltere'de ortaya atılmıştır. Günümüzde ise toplumda hukuk ilkelerinin hâkim olması gerektiğini ifade eden hukukun hakimiyeti (rule of law) kavramı, hukukun üstünlüğü ifadesini de kapsayacak şekilde daha çok yerleşmiştir. Bu kavram, yüzyıllar içerisinde anlam farklılaşması yaşamış olsa da genel olarak devlet hayatında hukuk ilkelerine ve kurallarına bağlılığı işaret etmektedir (Karayalçın, 1992, 200).

Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin savunduğu sosyalist/komünist dünya görüşünün hukuktaki yansıması “sosyalist kanunilik” görüşü iken karşısında ABD ve müttefiklerinin temsil ettiği demokratik-liberal dünya görüşü, “hukuk devleti” ve “hukukun üstünlüğü” kavramlarını savunmaktaydı. Devletin insan haklarına, özgürlüklere, hukukun temel ilkelerine ve kurallarına bağlı kalacağını ifade eden bu kavramlar, ABD'ye müttefik devletlerin anayasalarında kendilerine yer bulmuştur. Bu kapsamda, ülkemizde 1982 Anayasasında “hukuk devleti” olarak yazılı bulunan ifade, “hukuk üstünlüğü devleti” düşüncesini belirtmektedir (Karayalçın, 1992, 201-203). Ayrıca, Türk Anayasa Mahkemesi hukuk devletini aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır (Anayasa Mahkemesi, [1918 Sayılı Kaçakçılığın Men...], 1986).

“Hukuk devleti, her eylem ve işlemi hukuka uygun, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına

egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını ilen devlettir.”

Anayasacılık hareketleri kapsamında hukukun üstünlüğü, siyasi iktidarın sınırlandırılmasına hizmet eden bir ilkedir ve özgürlüklerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Hukukun üstün olduğu ve hukuk kurallarına uyulan bir ülkede, devlet idaresinde keyfi yönetim dışlanmaktadır. Bu durum, kişi ve kurumlara hukuki güvenlik ve hukuki öngörülebilirlik temin etmektedir (Erdoğan, 2015, 118). Erdoğan (2015, 139-152)’a göre hukukun üstünlüğünün sekiz adet gerekliliği vardır: devletin ideolojik olarak tarafsız olması, devletin hukuka bağlılığının yargı eli ile denetlenmesi, yargının bağımsız ve tarafsız olması, insan haklarının hukuken güvence altında olması, kişilerin hukuk önünde eşit olması, hak arama yollarının varlığı, hukukun evrensel ilkelerine ve kazanılmış haklara saygı duyulması. Bu gerekliliklere cevap verildiği sürece, hukuk devletinden bahsedilebileceği açıktır.

3.1.1.2. Kuvvetler Ayrılığı

Modern anayasacılığın temellerinde biri olan kuvvetler ayrılığı, anayasal devleti kurumsallaştırma çabaları sırasında geliştirilmiş bir kavramdır. Bu kavram, devletin örgütlenme ve faaliyette bulunma tarzını belirlemektedir (Erdoğan, 2015, 217). Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre oluşturulan devlet sistemi, yasama, yürütme ve yargı erklerinin farklı devlet organlarına verildiği durumu ifade etmektedir. Sistem, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanma derecesine göre kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır: sert kuvvetler ayrılığı sistemi ve yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi. Sert kuvvetler ayrılığı “başkanlık” sisteminde, yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi ise “parlamentar” sistemde vücut bulmaktadır (Gözler, 2009, 136).

Kuvvetler ayrılığı, siyasi iktidarı sınırlandırmak ve bireyin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya yönelik fren mekanizmalarını tesis etmek anlamına gelmektedir. Temel amaç, bireysel hakların devlet otoritesi karşısında korunarak toplumsal barışın sağlanmasıdır (Oktay, 1984, 215). Buna göre, yasama, yürütme ve yargı erklerinden beklenen, ayrı kurumlar olarak düzenlenen bu üç gücün kendi sorumluluk alanları içerisinde kalmaları, birbirlerini denetlemeleri ve güçler arasında denge sağlamalarıdır (check and balance). Montesquieu’nun “erkler ayrılığı” ilkesinin benimsenmesi ile yasama erkinden anayasaya uygun kanunları kabul etmesi, yürütme erkinden kamu hizmetlerini kanunlara uygun bir şekilde yerine getirmesi, yargı

erkinden ise taraflar arasındaki ihtilaflı durumları kanunlara göre karara bağlaması beklenmektedir (Karayalçın, 1992, 197).

Avrupa'daki siyasi sistemlerin istikrarlı bir yapıya kavuşmasından önce, kuvvetler ayrılığı ilkesi farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Ancak her farklı fikrin ortak bir paydası bulunmaktadır: temel amaç, hukuk devletinin oluşturulmasıdır. Hukuk devleti, bireylerin ve kurumların, sadece kanunlarda belirtilen hükümlere tabi olduklarını garanti altına alarak belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin hak ve özgürlükleri ile bunların ihlal edilmesi durumunda kullanabilecekleri savunma mekanizmaları açıkça tanımlanmaktadır (Oktay, 1984, 221-222).

Yüzyıllar boyunca toplumlar, özgürlüklerini devletin gücü karşısında koruyabilmek için çeşitli kurumlar oluşturmuşlardır. Bu kurumlar arasında yer alan kuvvetler ayrılığı, devletin farklı erklerinin güçlerini paylaştığı ve birbirlerinin güçlerini denetledikleri bir sistemi ifade etmektedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi 17. yy.'da Montesquieu ve John Locke tarafından geliştirilmiş, daha sonra ABD anayasasının oluşumunu etkilemiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin özel önem verdiği kurumlar mahkemelerdir. Hayek (1960), yargının, diğer erklerin güçlerini sınırlandırma şeklini ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, hukuk yaratma faaliyeti ile yargısal idari faaliyetlerin birbirinden ayrılmasıdır. Bu şekilde yasama, kanun yapmakta; bağımsız yargı da yasama veya yürütme erklerinden bağımsız bir şekilde bu kanunları uygulamaktadır. İkincisi ise kanun yapımı ve siyaset yapımı süreçlerinin anayasaya uygunluk bakımından denetime tabi tutulmasıdır (La Porta ve diğ., 2004, 446). Bu bakımdan, anayasa yargısı, kuvvetler ayrılığı ilkesinin verdiği görev ile yasama ve yürütme erklerinin faaliyetlerini anayasa mahkemesi eli ile denetlemekte, hukuk devletinin gereğini yerine getirmektedir. Anayasa mahkemeleri, anayasal denetim gücünü anayasa yargısından almaktadır.

3.1.2. Anayasa Yargısı

Anayasanın temel amacı, devleti idare edenlerin haksız iş ve eylemlerine karşı vatandaşların hakkını ve hukukunu korumaktır. Anayasa hukuku ise devletin temel organlarının kuruluşunu, işleyişini ve bu organların karşılıklı ilişkileri ile devlet-vatandaş ilişkisini temel hak ve özgürlükler açısından düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan anayasa hukuku, devletin temel organları ile vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini konu edinmektedir

(Gözler, 2009, 14). Siyasi bir karaktere sahip olan anayasa hukuku, sanıldığı gibi aksine sadece metin halindeki anayasa ile tam olarak örtüşmemektedir. Bu durum; anayasa metninde yer verilmemiş anayasal değerlerin olabileceği gibi, anayasa metninde yer alan her normun da anayasa hukuku ile ilgili olmayabileceği gerçeğine işaret etmektedir. Anayasal normu, diğer normlardan ayırt eden özelliği, devlet gücünü sınırlandırması ve bireylerin özgürlüklerini güvence altına almasıdır (Erdoğan, 2015, 3). Bu bakımdan, anayasa hukukunun ve anayasa hukukunun uygulayıcısı konumunda olan anayasa yargısının temel amacı, anayasanın üstünlüğünü temin etmektir.

Anayasa yargısı, dar ve geniş anlamda ifade edilebilmektedir. Dar anlamda anayasa yargısı, başta kanunlar olmak üzere hukuki normların anayasaya uygunluğunun yargısal merciler tarafından incelenmesidir. Geniş anlamda anayasa yargısı ise dolaysız olarak anayasaya uyulmasını sağlama amacına sahip her türlü yargı işlemi olarak tanımlanmaktadır (Özbudun, 2008, 381). Aliefendioğlu (1984, 101-102)’e göre ise geniş anlamda anayasa yargısı, yargısal usuller ile anayasal sorunların çözüme kavuşturulmasını; dar anlamda ise Türkiye’deki gibi kanun, KHK, içtüzük ve parlamento kararlarının anayasaya uygunluk denetimini ifade etmektedir. Anayasa yargısı, anayasanın üstünlüğünü sağlamaya çalışarak üstlendiği işlevi, “anayasayı yorumlayarak” yerine getirmektedir. Bu kapsamda, anayasa mahkemeleri anayasal değişimin aracı olabildikleri gibi, kişi hak ve özgürlüklerini korumakta, (genellikle federal yapıdaki devletlerde) devlet kurumları arasındaki yetki uyuşmazlıklarını çözmekte ve ülkeden ülkeye farklılaşan değişik görevler (seçimleri denetleme, referandumları denetleme, siyasi partileri denetleme gibi) üstlenmektedirler (Erdoğan 2015, 113, 114).

3.1.2.1. Anayasanın Üstünlüğü

Liberal dünya görüşünün temel ilkelerinden biri olan anayasanın üstünlüğü ilkesi (Teziç, 2007, 141), piyasa ekonomisini benimsemiş demokratik ülkelerde kanunların anayasaya uygun olmasını ifade etmektedir. Bu bakımdan, hukuk piramidinin en tepesinde olan anayasanın bu üstünlüğünü devam ettirebilmesi, anayasanın altındaki hukuki normların anayasaya aykırı olmamasına dayanmaktadır. Anayasanın üstünlüğü iki anlam ifade etmektedir: Anayasalar kanunlar gibi değiştirilemez ve anayasalar kanunlar ile değiştirilemez. İlki, anayasaların değiştirilme esaslarının kanunlara göre daha farklı ve daha zor olduğunu belirtmektedir. İkincisi ise aynı konu hakkında

anayasa ve kanunun arasında bir çatışma doğması durumunda, kanunun anayasayı değiştiremeyeceğini söylemektedir. Belirtilen nedenlerle üstün bir niteliğe sahip olan anayasa, anayasanın bağlayıcılığı ilkesi ile tamamlanmaktadır. Bu ilke de kamu kurum ve kuruluşları ile diğer tüm kuruluş ve kişileri anayasaya tabi kılmaktadır. Dolayısıyla kamu organlarının kendilerine anayasada tanınmayan hakları kullanmaları veya kendilerine tanınan hakları anayasaya aykırı biçimde kullanmaları mümkün değildir (Gönenç, 2010, 1-2).

Özbudun (2014)'a göre anayasanın üstünlüğünün ve bağlayıcılığının geçerli olabilmesi için hukuki normların anayasaya uygunluğunun bağımsız bir yargı merci tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Hukuk devletinin gelişiminde en önemli aşama anayasa yargısının varlığı ve hukuki normların anayasaya uygunluğunun denetlenmesidir (Özbudun, 2005, 367). Anayasa mahkemeleri, kuvvetler ayrılığı ilkesinden hareketle ayrı bir erk olarak bahsedilen ihtiyaca cevap vermek üzere kurulmuşlardır.

3.1.2.2. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Gelişimi

Hukuki normların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi ilk defa ABD'de ortaya çıkmıştır. ABD Anayasası'nda, kanunların anayasaya uygunluk denetimine dair mahkemelere verilen herhangi bir yetki olmamasına rağmen, 1803 tarihli Marbury v. Medison davasında, Anayasa Mahkemesi⁹ kendisinin böyle bir denetimi yapabileceğine hükmetmiştir. ABD AYM Başkanı John Marshall'a göre; anayasa, kanunlar gibi değiştirilememe ve üstün olma özelliklerine sahip ise yasama erkinin anayasaya aykırı olarak yürürlüğe soktuğu kanunlar, kanun değildir. Bu nedenle, anayasa ve kanunun çatışması durumunda, AYM ihtilafı anayasaya göre çözmekle yetkilidir (Özbudun, 2005, 368-369). Siyasi iktidarın keyfi uygulamalarının sınırlandırılması, denetimin siyasi iktidarın toplum refahını artırıcı politikalarına engel olacak bir düzeyi aşmaması gerekliliği sorununu da doğurmuştur. Dolayısıyla, bahsedilen sınırlandırmanın da bir sınırının olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur (Karayalçın, 1992, 195).

Başlangıçta, federal yapıdaki devletlerde ortaya çıkan anayasa mahkemelerinin temel kuruluş nedeni, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan haklarının ve özgürlük

⁹ Aşağıda açıklanacağı gibi iki anayasal denetim modeli vardır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında iki mahkeme türünü de ifade edecek şekilde, anayasal denetimi yapan mahkemeler için "anayasa mahkemesi (AYM)" ifadesi kullanılacaktır.

alanlarının kanunlara karşı da korunma ihtiyacının doğmuş olmasıdır. Kanunlar 19. yy.'a kadar “ulusal iradenin” beyanı olarak değerlendirilirken, siyasi partilerin ortaya çıkması ile hükümet iradesini ifade etmeye başlamışlardır. Ayrıca, kanunların giderek daha fazla teknik konular içermesi ile parlamento denetimi zorlaşmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden sonra, yasama organının iradesini anayasaya uygunluk bakımından denetleyecek bir kurumun varlığına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Teziç, 1985, 21-22). Zaman içerisinde anayasa mahkemeleri, anayasa yargısını tesis etmekle beraber farklı görevler de üstlenmeye başlamıştır. Bu görevler, giderek mahkemelerin hukuk ve siyaset arasında bir alana yerleşmesine neden olmuştur. Anayasaların özünde siyasi metinler olması nedeniyle anayasa yargısının yorum yapma gerekliliği, mahkemelerin siyasi nitelik taşıyan kurumlar haline gelmesine yol açmıştır (Şahin, 2010, 30).

Hukuki normların anayasaya uygunluğunun denetlenebilmesi için ilk gerekli şart, yazılı ve katı bir anayasasının varlığıdır. Ancak, bu varlık, anayasa yargısının ortaya çıkması için tek şart değildir. Çünkü bazı ülkelerde, anayasaya uygunluk denetimi, bu denetimi yapması muhtemel mahkemenin, milli iradenin üzerindeymiş gibi algılanmaması için siyasi denetim şeklinde gerçekleştirilmektedir. Siyasal denetimi; devlet başkanı, ikinci meclis, yasama meclisinin bir komisyonu veya yasama meclisi tarafından seçilmiş özel bir kurul yerine getirmektedir (Özbudun, 2008, 382). Aliefendioğlu (1984, 101)'e göre parlamentonun, politik tercihlerin, hukuk bilgisi yetersizliğinin, üyelerinin kişisel hesaplarının etkisi ile kendi yaptığı kanunların anayasaya aykırı olduğunu kabul etmesi çok zordur. Bu nedenle, anayasaya uygunluk denetimi, en etkin şekilde anayasa yargısı ile temin edilmekte ve anayasa denetiminin anayasa mahkemeleri tarafından yapılması, denetimde ve uygulamada birlik sağlamaktadır (Aliefendioğlu, 1984, 102). Gönenç (2010)'a göre kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek, özünde, kanun hükmünü ve anayasa hükmünü karşılaştırma işidir. Günümüzde, siyasal denetim ve yargısal denetim şeklinde yapılabilen bu karşılaştırma işi, her zaman açık ve net bir şekilde gerçekleştirilemediği için denetimi üstlenen kurum ve kişilerin yorumu da ön plana çıkmaktadır. Karşılaştırma ve yorum işini; siyasi denetimde yasama ve yürütme erkleri gerçekleştirirken, yargı denetiminde yargı erki (anayasal denetim modeline göre tüm mahkemeler veya özel yetkilendirilmiş mahkemeler) yerine getirmektedir (Gönenç, 2010, 3). Hangi anayasal denetim modeli uygulanırsa uygulansın, bu denetim, mahkeme üyelerinin yorumunu gerektirdiği ve yorum yapılan konular da siyasi

iktidarın politika uygulamaları olduğu için denetim faaliyeti politik karakter de barındırmaktadır. Bu karakteri güçlendiren bir diğer etken ise denetimin yapılma zamanıdır.

Anayasaya uygunluk denetiminin gerçekleştirilme zamanı, denetimin “önleyici” veya “düzeltici” niteliği kazanmasına imkân tanımaktadır. Buna göre; hukuki norm henüz yürürlüğe girmeden yapılan anayasaya uygunluk denetimi, “önleyici norm denetimi” olarak isimlendirilmektedir. Bu tür denetim şekli, örneğin Fransa’da uygulanmaktadır. Önleyici denetimimin önemli bir avantajı, kanun henüz yürürlükte olmadığı için “iptal kararlarının geriye yürümemesi” meselesinin ortaya çıkmamasıdır. Ancak, Kaboğlu (2007, 47-48)’nin da belirttiği gibi önleyici denetim, anayasa mahkemesinin ön-yasayıcı haline gelmesine neden olması nedeniyle anayasa yargısı ikinci yasama erki konumuna gelmektedir. Bu da önleyici denetimin, mahkemeyi –Hans Kelsen’in (1881-1973) öngördüğü¹⁰– negatif kanun koyucu (olumsuz yasayıcı)¹¹ niteliğinden saptırması anlamına gelmektedir. İlgili hukuki norm yürürlüğe girdikten sonra başvuru üzerine yapılan anayasaya uygunluk denetimi ise “düzeltici norm denetimidir”. Bu denetim türünde ilgili norm önce hukuk düzeninin bir parçası olmakta; anayasaya aykırı ise sonra yürürlükten kaldırılmaktadır. Düzeltici denetim, kanunun uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecek hak ihlallerini giderme işlevine sahip olması nedeniyle belirgin bir avantaja sahiptir. Ancak, ilgili kanunun uygulanması neticesinde kazanılmış hakların olumsuz etkilenmesine neden olabildiği için bir dezavantaj da barındırmaktadır. Avrupa modeli anayasa yargısını uygulayan ülkelerde, genellikle, düzeltici denetim kabul görmektedir. Ülkemizde, 1982 Anayasası ile düzeltici norm denetimi yapılmaktadır (Cansel, 1992, 88; Kaboğlu, 2007, 43, 74-75).

3.1.2.3. Anayasa Yargısı Modelleri

Anayasa mahkemeleri, anayasaya yargısının yaptırım mekanizmasını işleten organlardır. Yasama ve yürütme erklerinin kendilerinin oluşturduğu kanunları ve bunların uygulamalarını yine kendilerinin denetlemesi kuvvetler ayrılığı ilkesine ters düştüğü gibi sağlıklı bir denetim mekanizmasını da tesis etmemektedir. Bu nedenle,

¹⁰ Bkz. 3.1.2.3.2. numaralı başlık.

¹¹ Olumsuz yasayıcı: Anayasallık denetimi yaparken, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince kendisine yasama işlevi tanımlanan parlamento gibi yasama faaliyetinde bulunmaya mahal verecek şekilde yorum yapmama ve karar vermeme.

ilgili erklerin faaliyetlerini denetleyecek bağımsız kurumlar olarak bahsi geçen mahkemeler kurulmuştur (Şahin, 2010, 28).

Bazı ülkelerde, kanunların anayasaya uygunluğu incelenememektedir. Anayasal denetimin mevcut olduğu ülkelerin bir kısmında anayasaya uygunluk denetimi normal mahkemeler tarafından yapılırken, bir kısmında bu inceleme için özel mahkemeler kurulmuştur. İnceleme merciindeki farklılaşmalar gibi inceleme kapsamı da ülkeden ülkeye değişmektedir. ABD, Almanya, Japonya ve Brezilya gibi ülkelerde anayasa denetimini gerçekleştiren kurumlar tam denetim yapmaktadırlar. Örneğin, Japonya AYM, herhangi bir hukuki norm için son karar verme merciidir. Diğer ülkelerde, anayasal denetimin bazı sınırları vardır. Bu sınırlar denetim yetkisinin belirli bir kişiye veya organa verilmesini veya denetimin belirli bir anayasal hüküm çerçevesinde yapılmasını içermektedir. Fransa’da, Anayasa Konseyi, yürürlüğe koyulmadan önce kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemektedir. Kanun yürürlüğe girdikten sonra Konsey’in kanunu iptal etme hakkı yoktur. Çin, Finlandiya, İran, K. Kore ve İngiltere gibi ülkelerde ise anayasal denetim bulunmamaktadır (La Porta ve diğ, 2004, 454). Örneklerden de anlaşılacağı üzere anayasa yargısı sistemi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin, K. Kore’de yargısal denetimin yokluğu tüm gücün Komünist Parti elinde toplanmasından, İngiltere’de ise Parlamento’ya tanınan üstünlükten kaynaklanmaktadır.

Temel olarak iki çeşit anayasa yargısı modeli bulunmaktadır: Amerikan modeli ve Avrupa modeli. Amerikan modelinde kanunların anayasaya uygunluğunu normal mahkemeler denetlemektedir. Avrupa modeli ise kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme görevini “anayasa mahkemesi” olarak isimlendirilen özel mahkemelere vermektedir. Anayasa yargısının Avrupa modeli, bu modeli temel alan Avusturya Anayasası ve bu modelin ilk örneği olan Avusturya Anayasa Mahkemesi Hans Kelsen’in fikirlerine dayanmaktadır. (Gözler, 2009, 31-37). Anayasa yargısı, birçok ülkede kabul edilen bir denetim şekli olsa da bu denetimin zamanı, denetim yolları, kapsamı ve sonucu ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir (Gönenç, 2010, 8). Aşağıda iki model kısaca açıklanacaktır.

3.1.2.3.1. Amerikan Modeli

Kanunların anayasaya uygunluğunun özel mahkemeler yerine normal mahkemeler tarafından denetlenmesi “Amerikan Modeli Anayasa Yargısı” olarak

isimlendirilmektedir. İlk defa 1803 tarihli Marbury v. Madison davasında, kanunların anayasaya uygun olmaları ve uygun olmadıkları durumda da uygulanmamaları gerektiğine karar verilmiştir. Kararda, anayasanın üstünlüğüne vurgu yapılmıştır (Gözler, 2009, 34; Gönenç, 2010, 7). Anayasa yargısının ortaya çıktığı ABD’de gelişen Amerikan modeli, farklı devletler olarak tespit edilen eyaletlerin federal anayasaya uygun davranmalarını amaçlamaktadır (Şahin, 2010, 26).

Amerikan modeline göre; mahkeme, somut bir davada, normlar çatışması olduğuna kanaat getirirse, “üst kanun alt kanunu ilga eder” ilkesi gereğince üst normu uygulamaktadır. Kanunların anayasa ile çatışması halinde ise üst norm olan anayasa dikkate alınmakta ve alt norm olan kanun ihmal edilmektedir. Kanun her ne kadar iptal değil, ihmal edilse ve somut davadaki tarafları bağlayıcı niteliğe sahip olsa da *stare decisis*¹² ilkesi gereği karar diğer davalarda da tekrarlanmakta ve ilgili kanun fiilen hükmünü kaybetmektedir (Gözler, 2009, 34). Bu bakımdan, Amerikan modeli anayasa yargısı iki tipik özelliğe sahiptir: bu model kapsamında bütün mahkemeler anayasaya uygunluk denetimi yapabilmektedir ve mahkemenin bir kanunu anayasaya aykırı olarak tespit etmesi durumunda ilgili kanun iptal edilmemekte ancak tespit emsal niteliği taşıdığı için kanun fiilen uygulanamaz hale gelmektedir (Gönenç, 2010, 7). Günümüzde ABD, Avustralya, Japonya ve Norveç gibi ülkeler Amerikan modeli anayasa yargısını kullanmaktadır.

3.1.2.3.2. Avrupa Modeli

Kanunların anayasaya uygunluğunun normal mahkemeler yerine özel mahkemeler tarafından denetlenmesi “Avrupa Modeli Anayasa Yargısı” olarak isimlendirilmektedir. Bu sistemin ilk örneği 1920 yılında kurulan Avusturya Anayasa Mahkemesi’dir. Avrupa Modeli, Hans Kelsen’in fikirlerine dayanmaktadır (Gözler, 2009, 35). Kelsen modelinde, anayasa mahkemesi negatif kanun koyucu (olumsuz yasayıcı) pozisyonuna sahiptir. Negatif kanun koyuculuk mahkemenin, yasama gücünü parlamento ile paylaşmamasını ifade etmektedir. Böylece, geleneksel yargı erkinin dışında oluşturulan bu yapı, anayasa denetimini gerçekleştirmekte ve anayasal düzenin garantörü konumuna geçmektedir (Garoupa, Ginsburg, 2011, 2).

Avrupa Modeli, hukuk piramidinin tepesinde anayasayı kabul ettiği gibi merkeze aldığı anayasa yargısı ile diğer tüm yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun

¹² Emsal karara uyma.

denetlenmesini görev olarak üstlenmiştir. Başlangıçta yürütme erkinin faaliyetlerini denetlemeyi amaçlayan Avrupa Modeli, sonradan siyasette parlamentonun artan ağırlığı ile birlikte yasama erkini de denetlemeye başlamıştır. Hans Kelsen'in normlar hiyerarşisi sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu model, özel bir mahkeme gerektirmektedir. Bu bakımdan, AYM yasama ve yürütme erklerinin hukuki normlarını denetleyen özel bir mahkemedir ve bu normların üst normlara uygunluğunu inceleyerek geçerlilik/süreklilik kazanmalarını sağlamaktadır (Şahin, 2010, 26-27). AYM, başvuru halinde ilgili kanunu anayasaya uygunluğu açısından denetlemektedir. Neticede, eğer kanunun anayasaya aykırı olduğuna hükmederse, Amerikan modelindeki yaklaşımın tersine, kanunu ihmal değil, iptal etmektedir. Günümüzde; Avusturya, Almanya, İtalya, Fransa, Polonya ve Türkiye gibi ülkeler Avrupa Modeli anayasa yargısını kullanmaktadır.

Avrupa modeli anayasa yargısını takip eden ülkelerde, genellikle düzeltici norm denetimi mekanizması geçerlidir. Yani kanun yürürlüğe girdikten sonra anayasaya aykırılığı incelenmekte ve anayasaya aykırı ise hukuk sisteminden çıkartılmaktadır. Farklı olarak Fransa'da Anayasa Konseyi, önceden denetim yaparak, anayasaya aykırı kanunu yürürlüğe girmeden engellemektedir (Gönenç, 2010, 8).

3.1.2.4. Yargı Bağımsızlığı ve Anayasa Yargısı

Yargı bağımsızlığı, yargı mensuplarının kendilerinin, yakınlarının veya belirli baskı gruplarının çıkarlarını öncelemeden, hukuki normlar çerçevesinde kararlarını vermeleri olarak tanımlanabilmektedir. Anayasa mahkemeleri, görev ve yetkilerinin karakteri nedeniyle birçok kesimin çıkarlarını ilgilendiren kararlar vererek siyasi iktidarın politika uygulamalarına onay vermekte veya bunları iptal etmektedir. Bu nedenle, anayasa yargısı kapsamında yargı bağımsızlığı, kişisel ve çevresel birçok faktörden etkilendiği için dinamik bir yapı sergilemektedir.

Anayasa mahkemelerinin dava gündemini oluşturan birçok konu siyasal özelliği sahiptir. Bu nedenle mahkeme ile yasama ve yürütme organları arasında sıklıkla çatışmalar yaşanmaktadır. Bu çatışmaların en bilinen örneği ABD Başkanı F.D. Roosevelt ile ABD AYM arasında yaşananıdır. Başkanın çatışma sonrası ilk seçimde başarılı olmasını takiben mahkeme ile ilgili atmayı planladığı adımları ilan etmesi, mahkemenin daha uzlaşmacı bir tavır sergilemesine neden olmuştur (Özbudun, 2007,

258-259). AYM'nin verdiği bu ödün, yargı bağımsızlığı çerçevesinde hâkimlerin oy davranışlarının tartışılmasına neden olmuştur.

Parlamentonun siyasi iradesinin bir yargı organı tarafından denetlenmesi hukuksal ve siyasi sorunların birbirinden kesin çizgilerle ayrılmasını güçleştirmektedir (Teziç, 1985, 23). Siyasi mekanizmalar tarafından anayasa mahkemesi üyeliğine atanan hâkimler, kanunları iptal etme iradesine sahip olmaları nedeniyle politik sonuçlara yol açabilmektedirler. Bu durum, hâkimlerin siyasi aktör olarak algılanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla anayasa mahkemeleri kaçınılmaz biçimde siyasi kurumlardır (Garoupa, Ginsburg, 2011, 4). Her ne kadar bazı araştırmacılar ABD'deki anayasa yargısı hâkimlerini, belirgin bir ideolojik karakter sergilememeleri nedeniyle politik karakter ortaya koyan AYM'den ayırıştırıyor (Ferejohn, Pasquino, 2004) olsalar da hâkimlerin oy davranışlarını belirleyen güdüler arasında politik/ideolojik tutumlarının da bulunduğu kabul edilmektedir.

Anayasa yargısının, yasama ve yürütme erklerinin keyfi uygulamalarını önleme mekanizması olarak tesis edilmiş olması, anayasa yargısı ile demokratik yönetim arasında çatışma çıkmasına neden olmaktadır. Seçilmişler ile atanmışlar arasında ortaya çıkan bu çatışma, anayasa mahkemelerinin meşruluğu tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Vatandaşlarının iradesi ile seçimler sonucunda ortaya çıkan parlamentonun gerçekleştirdiği yasama faaliyetleri kimi zaman anayasa mahkemeleri tarafından kısmen veya tamamen iptal edilebilmektedir. Bu durum, anayasa mahkemelerinin meşruluğu özelinde, siyasi alan ile hukuki alan arasında anayasal uyumsuzluğa işaret etmektedir. Anayasal uyumsuzlukları diğer hukuki normlar konusunda yaşanan uyumsuzlıklardan ayıran en önemli özelliği, bunların politik etkiler ve sonuçlar içermesidir. Dinamik yapısı ile değişime açık olan ve toplumdaki değişimleri yakından takip eden siyaset kurumu, nispeten daha durağan olan hukuk kurumu ile anayasa yargısı zemininde çatışmakta, bu çatışmada rolleri yasama ve yürütme erkleri ile anayasa yargısı üstlenmektedir (Şahin, 2010, 32-33).

AYM özelinde, yasama ve yürütme erkleri ile anayasa yargısı arasında ortaya çıkan çatışma çevresinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüş, anayasa yargısının demokratik yönetime zarar verdiğini iddia etmektedir. Buna göre, halk iradesinin üzerindeki bir güç gibi konumlanan mahkemenin herhangi bir kişi veya kuruma karşı hesap verme sorumluluğu olmayan üyeleri, verdikleri keyfi kararlar ile halk iradesinin gerçekleşmesi önünde engel teşkil etmektedir. Bu gerekçelerle anayasa yargısını kabul

etmeyen ülkelere Yeni Zelanda, İsrail, Belçika, Lüksemburg ve İsviçre örnek gösterilebilmektedir. İkinci görüş ise alt kademelerde yer alan hukuki normların, hukuk piramidinin tepesinden yer alan anayasaya uygun olmaları zorunluluğu anayasa yargısını ve anayasa mahkemelerini meşru kılmaktadır (Şahin, 2010, 33-35).

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargı organları tarafından denetlenmesi birçok araştırmacıya göre meşrudur. Gözler (2006) ise anayasa yargısının meşru olmadığı düşüncesindedir. Konuyla ilgili tartışma, bu çalışmanın ilgi alanına girmemekle beraber Gözler'in savını açıklarken ortaya koyduğu düşünceler önemlidir. Gözler (2006)'e göre bir kanunun anayasaya uygunluğu "bilme" alanında değil, "normatif" alanda yer almaktadır. Normatif alandaki işlemler iradi özelliğe sahiptir. Bu özellik nedeniyle, herhangi bir kanunun anayasaya uygunluğuna dair ortaya koyulan önermelerin ispatı mümkün değildir. Çünkü bu önermelerin doğruluğu için ileri sürülen kanıtlar kişisel görüşlerden kaynaklanmaktadır. Kişisel istek, inanç, ideoloji gibi etkenlerle oluşan görüşler, kanunun anayasaya uygunluğu tespit edilirken, anayasa metninin anlamının yorumlanması ile ortaya çıkmaktadır. Yorum ise bir anayasa maddesinin metni birden fazla norm içerebileceği için kişiye sıkı bir biçimde bağlıdır. Bu nedenle, anayasayı yorumlayarak gerçekleştirilen anayasal denetim bilimsel bir faaliyet değil, siyasi bir faaliyettir (Gözler, 2006, 132-137). Siyasi aktörler, faaliyetin bu karakteri nedeniyle AYM üyelerinin belirlenme sürecine doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etme eğilimi taşımaktadırlar.

AYM hâkimi atama süreci farklı yöntemler ile gerçekleştirilebilmektedir. Genel olarak dört yöntemden bahsedilebilmektedir: demokratik yollarla seçilen temsilciler tarafından atanma, yargı sistemi içerisinde kendiliğinden gelişen atama, vatandaşlar tarafından seçimle atanma ve bir yargısal komisyon tarafından atanma. Her yöntem, yargı bağımsızlığının garanti altına alınması ilkesi ile yasama ve yargı erkleri arasında demokratik bir ilişki tesis eden hesap verebilirlik ilkesi arasında denge sağlamayı amaçlamaktadır. Bu denge; yasal köken, politik kültür gibi niteliklere bağlı olarak her ülkede farklı bir yapıda ortaya çıkmaktadır. (Vidal, Leaver, 2011).

Posner (1993)'e göre; hâkim atamalarında siyaset, kişisel arkadaşlık ilişkisi, ideoloji, tesadüf, liyakat gibi değişkenlerin etkili olduğu iddia edilebilmektedir. Atanma şekli nasıl olursa olsun, her hâkim rasyoneldir ve herhangi bir kişi gibi benzer araçlarla faydasını en çoklaştırmaya çalışmaktadır. Bu süreç, hâkimin kişisel görüşlerini ve siyasi tercihlerini kararlarına yansıtma imkânı tanımaktadır. Bu bakımdan, yargı

bağımsızlığı, siyasal bir gelişme sorunudur; kamu otoritesinin kanuni bir meşruiyet çerçevesinde örgütlenmesini ve bireyi merkeze alan çoğulcu bir siyasal yapılanmayı gerekli kılmaktadır (Oktay, 1984). Siyasal gelişimi, kurumsal kaliteyi iyileştirecek şekilde devam edemeyen ülkelerde, yukarıda bahsedilen politik karakteri nedeniyle siyasetçilerin etkisine açık olan anayasa yargısının göreceli olarak daha az bağımsız ve tarafsız karar vermesi olağandır.

AYM'lerin meşruluğuna dair tartışmalar bir tarafa bırakılırsa; yasama ve yürütme erklerinin faaliyetlerinin, üyelerinin büyük çoğunluğunu yine kendilerinin atadığı bir mahkeme tarafından denetleniyor olması AYM'ler üzerinde kaçınılmaz bir siyasi baskının doğmasına neden olmaktadır. Siyasi aktörler bu baskıyı, özellikle mahkeme üyeliğine atama yapma sürecinde kullanmaktadırlar. Ayrıca, mahkeme üyelerinin görev süreleri veya mahkeme üyeliğinden çeşitli nedenlerle uzaklaştırılmaları da diğer önemli baskı araçlarındandır. Bunlar haricinde AYM'nin kanuni yapısında yapılabilecek değişiklikler de baskı araçları olarak kullanılabilir. Bahsedilen araçların siyasi aktörler tarafından bazı dönemlerde daha yoğun kullanılması AYM bağımsızlığını zedelemektedir. Baskı unsurlarının hafıflediği dönemler ise AYM'ler daha bağımsız karar verebilmektedirler.

3.1.3. Anayasaya Uygunluk Denetim ve Ekonomi İlişkisi

İktisat biliminin önermelerinden biri, mülkiyet hakkı güvenliğinin ve sözleşme yaptırımlarının teminat altına alınmasının yatırım ve ticaret, dolayısıyla da ekonomik büyüme için temel bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. Birçok kurum mülkiyet hakkı güvenliğine ve sözleşme yaptırımlarının teminat altına alınmasına hizmet etmektedir. Bunların bir kısmı özel kurumlar olduğu gibi önemli bir kısmı da kamu kurumudur (Djankov ve diğ, 2003, 453-454). Bahsedilen kamu kurumları arasında yer alan yargı organları, bağımsız ve tarafsız bir şekilde, herkesin anayasa ve kanun hükümlerine tabi kılınması konusunda sahip olduğu işlev nedeniyle özel bir öneme sahiptir.

Güçlü devletler, mülkiyet hakkını koruma altına almışlardır. Ancak devletin bu gücü aynı zamanda zayıflığı da olabilmektedir: mülkiyet haklarını koruyabilecek kadar güçlü olan devlet, bu hakları zayıflatma veya bireylerin haklarına el koyma kudretine de sahiptir (Weingast, 1993). Devlet tarafından mülkiyet haklarına saygı gösterileceğine dair verilen söz her zaman güvenilir değildir. Bireyler, her an –örneğin

yatırım yapmalarını takiben– yasama ve yürütme erklerinin verdiği sözleri tutamayabileceğinin farkındadırlar. Böyle bir ihtimal mevcut iken bağımsız yargı her iki taraf için de durumu daha istikrarlı hale getirmektedir. Eğer bağımsız yargı, siyasi otoriteyi yasama faaliyetleri ile verdiği sözlere bağlı kalmasını sağlayabilirse öngörülebilir ortamda artan yatırımlar daha yüksek gelire ve ekonomik büyümeye neden olacaktır (Feld, Voigt, 2003, 497-498). Ancak Feld, Voigt (2003)’a göre yargı bağımsızlığının kanunlarla teminat altına alınması (*de jure* bağımsızlık) yeterli değildir; uygulamada da bağımsızlık (*de facto* bağımsızlık) sağlanmış olmalıdır. Uygulamada bağımsızlık, hâkimlerin, karar zamanında tutum ve davranışlarının yasama ve yürütme erklerinin yapısından veya siyasi aitik/sadakat gibi faktörlerden etkilenmemesi; herhangi bir grup veya (yasama ve yürütme erkleri gibi) kurum tarafından kendi çıkarları doğrultusunda hüküm vermeleri yönünde baskıya maruz kalmamaları olarak ifade edilmektedir.

Yargı kararlarını ve hâkimleri etkileme isteği, yasama ve yürütme erklerinin kendilerinin, kendilerini destekleyen seçmenlerin ve belirli çıkar gruplarının yararına hizmet edecek hukuki normları yürürlüğe koyma isteğinden ve gücünden kaynaklanmaktadır. Anayasal denetim, erklerin bu isteklerini ve güçlerini sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Böylece, kanun hakkında son söz sahibi, anayasal denetimi yapan AYM olmaktadır. AYM, demokrasi kuralları içerisinde kalarak, azınlığı, çoğunluğun uygulamaları karşısında anayasal koruma altına almaktadır (La Porta ve diğ., 2004, 447). Böylece, siyasi yandaşlık aracılığı ile rant kollamanın ve çıkar peşinde koşmanın sağlayacağı hukuken haksız getiriler engellenmektedir. Ancak, AYM hâkimlerinin her zaman objektif ve formalist bir yaklaşım ile tutum belirleyip buna göre davrandıklarını söylemek, ilk bölümde açıklanan bilimsel çalışmaların gösterdiği gibi mümkün değildir.

Aslında, bireyler, yakın zamanda hukukun belirsizliğine ilişkin yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi (Dari-Mattiacci, Deffains, 2007; Dari-Mattiacci ve diğ., 2011) genellikle iktisadi kararlar verirken karşı karşıya oldukları hukuk kurallarını veya yargısal süreçleri tam olarak bilmemektedirler. Bu belirsizlik, yargı sisteminin çıktıları konusunda öngörülebilir tahminler yapmanın zorluğuna işaret etmektedir. Tespit, bireylerin –iktisadi birim olsun veya olmasın– yargı organlarına ve onların çıktılarına dair inanç ve beklentilerini nelerin şekillendirdiği sorusunu ortaya çıkartmaktadır. Denzau, North (1994) ve North (2005), bahsedilen inanç ve beklentileri açıklamak için

Hayek (1952)'in görüşlerinden faydalanmaktadırlar. Buna göre; bireyler, çevrelerinden aldıkları işaretlere ve etraflarındaki sistemlere dair geliştirdikleri kişisel yorumlarına göre inanç ve beklentilerini oluşturmaktadırlar. Eğer bireyler, kamu kurumlarının kendilerini hukuk çerçevesinde fırsatçı ve zararlı davranışlara karşı koruyacaklarına inanırlarsa sahip oldukları kaynakları, mülklerini ve haklarını korumak için harcamamakta; bunun yerine kaynaklarını üretken iktisadi faaliyetlere yönlendirmektedirler (Roussey, Deffains, 2012, 352, 354-355). Bu durum, yargı erkinin bağımsız ve tarafsız karar verebilme yeteneği/kapasitesi ile ekonomik büyüme arasında kuvvetli bir bağ kurmaktadır. Dolayısıyla, genelde yargı erkinin, özelde ise anayasa mahkemelerinin siyasi iktidar ve iktisadi birimler arasındaki etkileşime dair üstlendiği kurumsal rol, bahsi geçen ilişkiyi yönlendirme gücü bakımından etkili sinyaller üretmektedir.

3.2. Türkiye’de Anayasa Yargısı

İngilizce “to constitute” ve Fransızca “constituer” fiillerinden türetilen ve oluşturmak, kurmak, tesis etmek anlamlarına gelen “constitution” kelimesi, Türkçede sırasıyla “kanun-u esâsî”, “teşkilât-ı esâsiye kanunu” ve nihayet “anayasa” kelimeleri ile ifade edilmiştir (Gözler, 2009, 12). Terminolojik olarak yaşanan bu dönüşümün arka planı, ülkemizde anayasacılığın ve anayasaya uygunluk denetiminin gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Aşağıda kısaca bu arka plan özetlenmektedir.

3.2.1. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Gelişimi

Türkiye’de anayasa hareketlerinin öncülüğünü modernleşme fikrini benimsemiş bürokratlar ve aydınlar başlatmıştır. Modernleşme fikri, Batı toplumlarına ait kurumların Osmanlı toplumuna adapte edilmesini öngören yaklaşım ile III. Selim döneminde ilk defa hayata geçirilmiştir (Karatepe, 1993, 14). Oktay (1984)’a göre Türkiye’nin 19. yüzyılın başlarında yaşadığı çağdaşlaşma hareketleri, özerk bireyi ve bireysel özgürlükleri gündemi getirmiştir. Ancak, Türk siyasal kültürünün tarihsel birikimi, geleneksel değerlerin oluşturduğu toplumsal çerçeve nedeniyle kuvvetler ayrılığının amaçladığı siyasi iktidarın sınırlandırılması gerekliliğine yabancıdır. Teziç (2007, 142-143)’e göre dünyada, 18. ve 19. yüzyıllarda anayasacılık hareketleri gelişirken Osmanlı İmparatorluğu’nda benzer gelişmelerin ortaya çıkmamasının nedeni; imparatorluğun iktisadi, siyasi, askeri, dini ve örfî karakterinin insanların

eşitliği, düşünce ve teşebbüs özgürlüğü, ulusal egemenlik, rekabet, mülkiyet hakkı, sözleşme güvenliği ve kâr gibi güdülerini yeteri kadar desteklememesi ve dolayısıyla anayasacılık hareketlerinin gelişmemesidir.

18. yüzyılda tımar sisteminin bozulması ve merkezi otoritenin zayıflaması ile siyasi iktidarın sınırlandırılması fikri filizlenmeye başlamıştır; ancak bu talep, halktan değil âyanlardan (derebeylerinden) gelmiştir. Sened-i İttifak (1807) olarak vücut bulan ve âyanların Saray karşısındaki duruşlarını sağlamlaştırmak isteyen girişim başarısız olmuştur (Teziç, 2007, 143).

Karatepe (1993, 31-32)'ye göre Türk modernleşmesi, toplumsal taleplerle ilgilenmekten daha çok bürokrasiyi güçlendiren bir karaktere sahiptir. 1839 Tanzimat Fermanı ile yeni bir hukuk düzenine geçişin ilk köklü değişikliği gerçekleştirilmiş, Meşrutiyet dönemleri (1876-1878 ve 1908-1920) ile anayasalar devreye sokulmuştur. Bu dönemde hukuk, toplumu modern bir yapıya kavuşturmak için dönüştürücü olarak kullanılmıştır. Karatepe (1993, 33), Türkiye’de anayasa ve kanun yapma gücünü elinde tutanların, kendi ideolojilerini topluma benimsetmek için hukuku ve anayasaları kullandığına dikkat çekmektedir. Bu ifade, anayasalarımızın siyasi karakterlerinin de en az hukuki karakterleri kadar baskın bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’de anayasaya uygunluk denetimi ilk defa 1876 Anayasasında yer almıştır. 1876 Anayasasına göre anayasanın sadece siyasi denetim yetkisi vardır. Buna göre, Ayân Meclisi, Mebusan Meclisi tarafından hazırlanan kanun tasarılarını, anayasaya uygunluk bakımından denetlemekteydi. Bu denetim, siyasi ve önleyici denetim kapsamında değerlendirilmektedir. 1921 Anayasasında anayasaya uygunluk denetimine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. 1924 Anayasası ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur: bir görüş, anayasada mevcut bir hüküm bulunmadığı halde de mahkemelerin, somut norm denetimi şeklinde yargısal denetimi yapabileceğini savunurken, başka bir görüş buna karşı çıkmaktadır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ise 1924 Anayasasında anayasal denetim yetkisinin herhangi bir kuruma verilmediğini belirtmektedir. Ancak, 1924 Anayasası “anayasanın üstünlüğü” ilkesini açıkça tanımıştır (Aliefendioğlu, 1984, 103-105; Kili, Gözübüyük, 2000, 112-122; Özbudun, 2005, 370).

Türkiye’de anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren “ilk yargı kurumu” 1961 Anayasası ile kurulmuştur. AYM’yi ayrıntılı bir şekilde düzenleyerek mahkemeyi

anayasal bir kurum haline getiren 1961 Anayasası, 145.-152. maddeleri ile mahkemenin kuruluşu, görev ve yetkileri, yargılama ve çalışma usulleri ve iptal davası hakkında hükümler getirmektedir. Mahkeme ile ilgili diğer konuları 22.04.1962 tarih ve 44 sayılı kanun¹³ açıklığa kavuşturmuştur.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin¹⁴ arkasından çeşitli çalışma gruplarının çabaları ile ortaya çıkan 1961 Anayasası; çoğunlukçu demokrasi anlayışı yerine çoğulcu demokrasi anlayışını benimsemiş, temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişletmiş ve bunları anayasal koruma altına almış, sosyal devlet ilkesini benimsemiştir. Bahsedilen bu özelliklerden ilki, çoğunluğun dengelenmesi adına belirli ilke ve mekanizmaların anayasa metnine yerleştirilmesi ile anayasanın üstünlüğü ve iktidarın sınırlandırılması kavramlarına en üst hukuki normda yer açmıştır. Genel olarak liberal demokrasinin ilkelerini benimseyen 1961 Anayasası, görünürde¹⁵, 1950-1960 döneminde görev alan DP iktidarına bir tepki olarak doğmasından dolayı AYM eli ile iktidarı sınırlandırma yaklaşımını yansıtmaktadır (Ergül, 2007, 190-191, 211-213).

1961 Anayasasının yukarıda bahsedilen liberal demokrat yaklaşımı, önce 1971 anayasa değişiklikleri ile sekteye uğratılmış, devamında ise bu yaklaşım 1982 Anayasası ile ortadan kaldırılmıştır (Ergül, 2007, 223). 1982 Anayasası da 1961 Anayasası gibi askeri bir darbenin ürünüdür¹⁶. Bu anayasa, anayasa yargısını idare etme görevini tamamen AYM'ye vermiştir. Mahkemenin kuruluşunu ve yargılama usullerini gösteren 44 sayılı kanun, yerini 2949 sayılı kanuna bırakmıştır¹⁷ (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982; Aliefendioğlu, 1984, 103-105). 2010 yılındaki anayasa değişikliklerinden sonra 2949 sayılı kanun

¹³ Kanun metni takip eden linkten incelenebilir:

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc045/kanuntbmmc045/kanuntbmmc04500044.pdf

¹⁴ Siyasal gelişme, siyasi katılımın kurumsal kapasite ile karşılanabildiği ölçüde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan, 1960 askeri darbesinin nedenlerinden bir olarak Türkiye'de çok partili hayata geçilirken, yeterli kurumsal kapasite artırımının sağlanamaması ve tek partili hayatın davranış kalıplarının devam ettirilmesi de gösterilmektedir (Karatepe, 1993, 242).

¹⁵ AYM'nin kurulması sürecinin arkasındaki dinamiklerin daha detaylı incelemesi için bkz. Ergül (2007, 2009-224).

¹⁶ Karatepe (1993, 254)'ye göre 1982 anayasası, 1961 anayasası ile bölünmüş egemenlik anlayışından dolayı zayıflayan yürütme erkine karşı bir tepkidir.

¹⁷ Kanun metni takip eden linkten incelenebilir:

http://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?_afWindowMode=0&_afLoop=533098161225911&pkanunnumarasi=2949&pkanunlarno=41911&_adf.ctrl-state=xus9581a_14

yerine, AYM'nin yeni yapısını gösteren 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı kanun¹⁸ yürürlüğe sokulmuştur.

1982 Anayasası'nın 11. maddesinde “anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü” ilkesine yer verilmiştir. Buna göre; yasama, yürütme ve yargı erkleri ile idare makamı ve diğer kuruluş ve kişiler Anayasaya uymakla mükelleftir. Yasama erkinin çıkarttığı kanunlar Anayasaya aykırı olamazlar (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Ancak, Anayasada bu maddenin varlığı, yasama erkinin her zaman Anayasaya uygun kanunlar yapacağı anlamına gelmemektedir. Bu durum, kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi ve denetim sonuçlarının belirli yaptırımlara bağlanması ihtiyacını doğurmuştur. Anayasa yargı ve anayasa mahkemeleri bu ihtiyaca cevap vermektedir (Cansel, 1992, 87).

Her anayasa bir önceki anayasanın bazı özelliklerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1961 Anayasası, 1924 Anayasasının yürütmeyi güçlendiren ve meclis çoğunluğu ile milli egemenliği bir tutan bütüncül egemenlik anlayışına bir tepkidir. 1982 Anayasası ise 1961 Anayasası ile bölünen egemenlik anlayışına ve zayıflatılan yürütme erkine karşı ortaya çıkmıştır (Karatepe, 1993, 254). Bu bakımdan, 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası arasındaki bazı temel farklılıkları incelemek faydalı olacaktır.

1982 Anayasası, 1961 Anayasasından madde sayısı ve madde hacmi bakımından daha uzun ve ayrıntılıdır. Bu kazuistik yapı, demokratik ülkelerin çoğunda kanunlara veya iç tüzüklere bırakılan konuların anayasada hükme bağlanması anlamına gelmektedir. Ancak, anayasa değişikliklerinin kolayca yapılamayacağı dikkate alınırsa, bu nitelik anayasa tartışmalarının sürekli gündemde olduğu, istikrarsız bir siyasi ortama neden olmaktadır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre, anayasa hükümlerinin değiştirilmesi yöntemi bakımından daha katıdır. Ayrıca, bu anayasa ile sivil siyasetin tekrar etkin olabilmesi için bir geçiş dönemi tanınmıştır. 5 Eylül 1987'de halkoylaması neticesinde, darbe sonrasında kapatılan siyasi partilerin üyelerinin siyaset yapmasını yasaklayan anayasa maddesinin değiştirilmesi ile bu kişilerin tekrar siyasete dönmelerine izin verilmiştir. 1982 Anayasası, devlet otoritesi ile özgürlükler arasındaki dengeyi, devlet otoritesi lehine değişikliğe uğratmıştır. 12 Eylül darbesini

¹⁸ Kanun metni takip eden linkten incelenebilir:

http://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?_afWindowMode=0&_afLoop=533179607061611&pkanunnumarasi=6216&pkanunlarno=88329&_adf.ctrl-state=xus9581a_24

gerçekleştiren askeri yönetim, siyasi krizin en önemli nedenlerinden biri olarak yürütme erkinin yasama ve yargı erkleri karşısında zayıflatılmış olmasını görmekteydi. Bu nedenle, 1982 Anayasası ile, örneğin yargı denetimi azaltılarak, tek meclisli sisteme geri dönülerek ve özerk kurumlar genel idareye bağlanarak yürütme güçlendirilmiş, özellikle Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri önceki durumuna göre arttırılmıştır (Özbudun, 2005).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası ile çözüme kavuşturulamayan siyasi tikanıklıkları açmak için bazı çıkış yolları tanımlamıştır. Senatonun kaldırılarak tek meclise geçilmesi, Cumhurbaşkanı ve TBMM Başkanı seçimlerinin yeni yapıları bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1982 Anayasasına dair önemli bir tespit ise bu anayasanın demokratik katılıma özendirmediği gibi toplumu depolitize olmaya sürüklemesidir. Buna göre siyaset sadece seçilmiş devlet organları ve siyasi partiler eliyle yapılmalıdır. Siyasi partilerin kadın kolları, gençlik kolları gibi çeşitli organlarının varlığı yasaklanarak siyasi çekişmelerin ve tartışmaların farklı toplum katmanları arasında gerçekleşmesi engellenmek istenmiştir. Son olarak, 1982 Anayasası, sıkıyönetim ve olağanüstü hâl uygulamalarını genişletici yetkiler tanımaktadır. Bu yapısı ile Anayasa, daha önce de belirtilen devlet otoritesi-özgürlükler arasındaki dengeyi devlet lehine değiştirmeye gayret etmektedir (Karatepe, 1993, 254-260). Dolayısıyla 1982 Anayasası ile devlet ve özellikle yürütme erki lehine değişen güç dengeleri karşısında AYM önemli bir erk olarak belirmiştir.

Katı anayasa sahibi ülkelerde anayasalar, hukuk piramidinin tepesinde yer almaları nedeniyle diğer hukuki normların anayasa hükümlerine uygun olması gerekmektedir. “Anayasanın üstünlüğü” olarak ifade edilen bu durumun geçerli olabilmesi için anayasayı güvence altına alacak bir mekanizma da tesis edilmelidir. Aksi durumda, farklı dönemlerde parlamentoda çoğunluk elde eden siyasi partiler, anayasaya aykırı, belirli çıkar gruplarının lehine olan kanunlar çıkartarak baskı rejimi kurabilmektedirler. “Hukuk devleti” ilkesinin tesis edilebilmesi bakımından yasama organının kabul ettiği hukuki normların anayasaya uygunluğunun bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesi gerekmektedir (Teziç, 2007, 176).

Türkiye’de anayasaya uygunluk denetimini AYM yerine getirmektedir. 1961 ve 1982 anayasalarında, anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkeleri; anayasa hükümlerinin bütün erkleri, idari makamları ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olarak ifade edilmesi ve kanunların anayasaya aykırı olamayacağının belirtilmesi ile AYM’ye

doğal bir denetim alanı sunmaktadır (Karayalçın, 1992, 193-194). Anayasa mahkemelerinin varlığı; mahkeme için bir statü belirlenmesi, mahkemenin kurulması, mahkeme üyelerinin ve görevlerinin tespit edilmesi gerekliliklerini doğurmaktadır. AYM, ilgili kanunda tanımlanan kurumsal yapısı ve yargılama usulleri çerçevesinde anayasaya uygunluk denetimini yerine getirmektedir. Anayasaya uygunluk denetimi sürecinin anlaşılabilmesi için AYM'nin kuruluş ve çalışma esaslarının; denetime tabi normların, denetimin ölçü normların ve denetim kapsamının, denetim yollarının ve denetim neticesinde ortaya çıkan AYM kararlarının özelliklerinin incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

3.2.2. Anayasa Mahkemesinin Yapısı ve Anayasaya Uygunluk Denetiminin Özellikleri

Aşağıdaki bölümlerde Türkiye'de anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştiren AYM'nin yapısı ve uygunluk denetiminin özellikleri açıklanmaktadır.

3.2.2.1. Anayasa Mahkemesinin Statüsü

1982 Anayasasına göre AYM, Türkiye'de anayasaya uygunluk hakkında karar verebilecek tek yetkili mahkemedir. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminde, 1961 Anayasası metinde belirtilen bir istisna nedeniyle AYM'ye sadece "esas" itibarıyla denetim imkânı verirken, 1982 Anayasası tümüyle yüksek ve özel bir mahkeme olan AYM'ye kanunların ve diğer belirtilen hukuki normların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini vermektedir (Özbudun, 2008, 385).

Avrupa'da, anayasa mahkemelerini, yüksek mahkeme olarak addetmek yerine özel bir anayasa organı olarak görme eğilimi mevcuttur. Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. Anayasa mahkemelerinin kuruluş, yetki ve görevleri gibi nitelikleri ilgili kanun tarafından, diğer yüksek mahkemelere göre daha detaylı bir şekilde düzenlenmektedir. Anayasa mahkemeleri, kendi çalışma usullerini, kendi yaptığı içtüzük ile belirleyebilmesi nedeniyle yöntemsel olarak bağımsızdır. Mahkemenin kararları, her kişi ve kurumu bağlamaktadır. Ayrıca, mahkeme üyelerinin bağımsızlıkları anayasanın çeşitli hükümleri ile teminat altına alınmaktadır. Kendi bütçesini kendisi idare eden mahkeme, üyelerinin görev sırasında veya görevlerinden doğan bir nedenle suç işlemleri durumunda kendi kararı ile soruşturma açmaya karar vermektedir. Bahsedilen bu gerekçeler ile Anayasa mahkemelerinin bir anayasa organı statüsünde olduğu ifade edilmektedir (Özbudun, 2008, 387). AYM'nin 1982 Anayasasında, 1961

Anayasasına göre bazı denetim yetkilerinin kısıtlanması, Duran (1984)'nın aksine, Özbudun (2008, 387)'a göre mahkemenin anayasal organ olma vasfını sakatlamamaktadır. Bunun en önemli nedeni, AYM'nin uğraştığı konular bakımından siyasi bir fonksiyonu da yerine getirmesidir. Bu durum, anayasal denetim için özel mahkeme tahsisi yöntemini seçen bütün ülkelerde bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Özbudun, 2008, 387). Dolayısıyla statü olarak AYM, Türkiye'de anayasal denetimi gerçekleştiren ve kararları her kurum ve kişi için bağlayıcı olan anayasal bir yargı oranıdır.

3.2.2.2. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Üyeleri

1982 Anayasası, AYM ile ilgili hükümlerini 146-153 maddelerinde belirtmektedir. AYM'ye ilişkin ilk kanuni düzenleme 10.11.1983 tarih ve 2949 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile yapılmıştır. Buna göre; 2010 yılındaki anayasa değişikliklerinden önce AYM on bir asil (11) ve dört (4) yedek ile kurulmaktaydı. 2010 yılındaki anayasa değişikliklerinden sonra ise AYM on yedi (17) asil üye ile teşekkül etmektedir. Bu değişiklikleri takiben, 30.3.2011 tarih ve 6216 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun" ile AYM'nin kuruluş, çalışma usul ve esasları yeniden tespit edilmiştir.

Avrupa modeli anayasa yargısına göre AYM üyelerinin belirlenmesinde üç yöntem kullanılmaktadır: doğrudan atama yöntemi, seçim yöntemi ve karma yöntem. Birinci yöntemde, anayasada veya ilgili kanunda tanımlanan kamu organ veya organları hâkimleri AYM üyeliğine atamaktadırlar. Atama sürecinde, atanacak hâkimler atamayı yapan kamu organının inisiyatifi ile belirlenebilmektedir. Bazı ülkelerde, atama yapacak makam, başka bir kamu organının önerdiği adaylar arasından seçim yapmaktadır. Bu yöntemi uygulayan ülke olarak Fransa örnek verilebilmektedir. İkinci yöntemde, AYM üyeleri parlamento tarafından seçilmektedir. Parlamento, başka kamu organ veya organlarının aday olarak gösterdiği hâkimler arasından AYM üyelerini tespit etmektedir. Bu yöntemi uygulayan ülkeler arasında Almanya, Polonya ve Portekiz bulunmaktadır. Üçüncü yöntemde ise doğrudan atama ve seçim yöntemleri birlikte uygulanmaktadır. Romanya ve İtalya gibi ülkeler karma yöntemi uygulamaktadır (Gönenç, 2010, 18-19).

Ülkemizde, 1961 Anayasası döneminde, AYM üyeleri karma yöntem ile belirlenmekteydi. Buna göre AYM'nin on beş (15) asil üyesinin dördünü Yargıtay,

üçünü Danıştay, birini Sayıştay, üçünü TBMM, ikisini Cumhuriyet Senatosu ve ikisini Cumhurbaşkanı seçmekteydi. Cumhurbaşkanı seçeceği bir üyeyi, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun tespit ettiği üç aday arasından belirlemekteydi (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961).

1982 Anayasası ile AYM üyelerinin seçiminde atama yöntemine geçilmiştir. Buna göre, 2010 yılı anayasa değişiklikleri öncesine kadar on bir (11) asil ve dört (4) yedek AYM üyesini sadece Cumhurbaşkanı seçmekteydi. Cumhurbaşkanı, AYM üyelerinin atamalarını; yüksek yargı organlarının ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) gösterdiği adaylar arasından, ayrıca üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasından doğrudan yapmaktaydı. Buna göre, Yargıtay'dan iki asil, iki yedek üye; Danıştay'dan iki asil, bir yedek üye; Askeri Yargıtay'dan bir asil üye; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nden bir asil üye; Sayıştay'dan bir asil üye; YÖK'ten bir asil üye; üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasında üç asil ve bir yedek üye atanmaktaydı. Ayrıca, AYM üyelerinin görev süreleri 65 yaşında emekliye ayrılmaları ile sonlanmaktaydı¹⁹ (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

2010 yılındaki anayasa değişikliği ile AYM üyelerinin belirlenmesinde tekrar karma sistem kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişiklik ile yedek üyelik kaldırılmış, AYM üye sayısı on yediye (17) çıkartılmıştır. Bu üyelere on dördünü Cumhurbaşkanı; Yargıtay (üç üye); Danıştay (iki üye); Askeri Yargıtay (bir üye); AYİM (bir üye) ve YÖK'ün (üç üye) göstereceği adaylar arasından seçmektedir. Diğer üç üye ise TBMM tarafından; Sayıştay Genel Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından iki kişi, baro başkanlarının göstereceği adaylar arasından bir kişi olacak şekilde belirlenmektedir (Gönenç, 2010, 20). Üyelik seçim mekanizması, hâkimlerin bağımsız bir şekilde karar verecekleri ortamın sağlanması ile yakından ilişkilidir. Bu bakımdan, hâkim bağımsızlığının hukuki metinlerde açıkça belirtilmesi beklenmektedir.

1982 Anayasasının 9. maddesine göre ülkemizde yargı yetkisini, Türk Milleti adına bağımsız mahkemeler kullanmaktadır. Mahkemelerin bağımsızlığına ait nitelikler Anayasanın 138. maddesinde tanımlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982):

¹⁹ Ayrıca, AYM üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de AYM üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona ermekteydi (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

“Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.”

Anayasamızda, mahkemelerin bağımsızlığını korumaya yönelik olan AYM üyelerine ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmış olmakla beraber, bunlardan en önemlisi hâkimlik teminatıdır. 1982 Anayasası, hâkimlik teminatını 139. maddede şu şekilde ifade etmektedir: “Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

AYM’nin bağımsızlığını etkileyen bir diğer faktör ise mahkeme üyelerinin görev süreleridir. AYM üyelerinin görev sürelerinin parlamento üyelerinin görev sürelerinden daha uzun olması, mahkeme bağımsızlığı açısından olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Böylece, AYM hâkimleri, farklı parlamento çoğunlukları ve farklı hükümetler görevdeyken tarafsız bir şekilde çalışma imkânı elde etmektedir. Ayrıca, AYM hâkimlerinin ikinci defa bu göreve seçilme imkanlarının varlığı, hâkimlerin kendilerini mahkeme üyeliğine tekrar seçecek kişi ve kurumlarla iyi geçinmesi ihtiyacını doğurabilmektedir. Bu nedenle, iki kere üye seçilebilme imkânı örtülü anlaşmalara yol açabilmektedir. Mahkeme üyelerinin uzun süre görevde kalmaları tecrübe ve uzmanlaşma niteliklerini kazandırmaktadır. Uzun görev süresinin olumsuz tarafı ise mahkemenin dinamizm kaybetme ihtimalidir (Gönenç, 2010, 22-23).

1982 Anayasasının ilk halinde, AYM üyelerinin görev süreleri belirli bir yıl sınırı ile belirlenmemiş; AYM hâkimlerine, 65 yaşında emekli oluncaya kadar çalışma imkânı verilmiştir. 1982 Anayasasında 2010 yılında yapılan değişikliklerden sonra AYM üyeliği 12 yıl ile süreli hale getirilmiştir. Buna göre, bir hâkim iki defa üye olarak seçilememekte ve 65 yaşını dolduran mahkeme üyesi emekliye ayrılmaktadır. Ayrıca, emeklilik yaşından önce görev süresini dolduran hâkimlerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri ilgili kanunla düzenlenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). AYM üyelik süresinde yapılan değişiklik, emeklilik yaşından önce görev süresini dolduran hâkimlerin kim tarafından, hangi kamu görevlerine atanacağı konusunu gündeme getireceği için önceki duruma göre bağımsızlığı zedeleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.3. Anayasa Mahkemesinin Görevleri ve Yetkileri

1982 Anayasasına göre AYM; bazı normların anayasaya uygunluğunu denetlemek, bazı kişileri yüce divan sıfatıyla yargılamak, siyasi partilerin kapatılmasına karar vermek, siyasi partilerin mali denetimlerini yapmak, yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararlarını denetlemek, milletvekilliğinin düşmesi kararlarını denetlemek ve Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başkan seçmek görevlerini yerine getirmektedir (Gözler, 2008, 553-555; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Yukarıda sayılan görev ve yetkiler 6216 sayılı ve 30.03.2011 tarihli kanunda detaylı şekilde düzenlenmektedir.

3.2.2.4. Anayasa Mahkemesinin Denetimine Tabi Normlar

1982 Anayasasının 148. maddesine göre “Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Uluslararası antlaşmalar, olağanüstü dönemlerde çıkartılan kanun hükmünde kararnameler, İnkılap kanunları, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi ile ilgili kararlar haricindeki parlamento kararları AYM denetiminin dışında tutulmaktadır. AYM, anayasa değişiklikleri hariç, diğer normları hem şekil hem de esas bakımından denetleyebilmektedir; anayasa değişiklikleri ise sadece şekil bakımından incelenmektedir²⁰ (Gönenç, 2010, 12).

Genel iptal davası, hukuki normların Resmî Gazete’de yayımlanmasını takip eden altmış gün içerisinde Cumhurbaşkanı, iktidar ve anamuhalefet partisi meclis grupları ile TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki milletvekilleri tarafından açılabilir²¹ (Teziç, 2007, 210).

AYM denetimine tabi normlar ve bunlara dair kısa açıklamalar aşağıdaki gibidir.

Kanunlar: 1982 Anayasasına göre kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak TBMM’nin görevidir (Aliefendioğlu, 1984, 106). AYM’nin temel görevi TBMM’nin

²⁰ 1982 Anayasası, anayasa değişikliklerinin şekil bakımından hangi çerçevede inceleneceğini açıkça belirtmiş olmasına rağmen, AYM içtihat yaratarak bazı iptal davalarında (bkz. E. 2008/16, K. 2008/116, KT: 05.06.2008 ve E. 2010/49, K. 2010/87, KT: 07.07.2010 gibi davalar) esas denetimi de yapmıştır (Gönenç, 2010, 12).

²¹ Anamuhalefet partisinin tespitinde, milletvekili sayısına bakılmakta; milletvekili sayılarının eşit olması durumunda, son milletvekili seçimlerinden en çok geçerli oyu olan siyasi parti anamuhalefet partisi olarak belirlenmektedir. Bu kuralı, koalisyon hükümetlerinde kıyas yolu ile iktidar grubunu belirlemek için de kabul etmek mümkündür (Teziç, 2007, 210).

çıkarttığı kanunları denetlemektir. Bu denetim yetkisi, kural olarak bütün kanunları kapsamakla beraber iki istisnaya dikkat çekmek gerekmektedir. Anayasanın 174. maddesi, İnkılap Kanunlarını korumaktadır ve hüküm gereği bu kanunların anayasaya aykırı olduğu iddia edilememektedir. Ayrıca, 2001 yılındaki anayasa değişiklikleri ile kısmen ve 2010 yılındaki anayasa değişiklikleri ile tamamen ilga edilen Anayasanın geçici 15. maddesine göre Milli Güvenlik Konseyi zamanında çıkartılan kanunların anayasaya aykırılıkları ileri sürülemiyordu (Özbudun, 2008, 392-394). Bu istisnalar haricinde, yasama erkinin koyduğu kanunlar AYM'nin denetimine tabidir.

Kanun Hükümünde Kararnameler (KHK): KHK'lar da anayasaya uygunluk denetimine tabidir. KHK'ları diğer kararnamelerden farklı kılan özellik ise KHK'ların yetki kanununa dayanmasıdır. Yetki kanunu, ilgili KHK'nın amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içerisinde birden fazla KHK çıkartılıp çıkartılamayacağını göstermektedir (Aliefendioğlu, 1984, 107). Kural olarak bütün KHK'lar AYM denetimine tabi olmakla beraber bu kurala ait iki tür istisnadan söz etmek gerekmektedir. Buna göre, yukarıda bahsedildiği gibi yakın zamanda bütünüyle ilga edilen Anayasanın geçici 15. maddesine göre MGK'nın çıkarttığı KHK'lar, anayasaya aykırılık iddialarına konu edilememekteydi. Ayrıca, Anayasanın 148. Maddesi gereğince, “olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükümünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

TBMM İktüzüğü: İktüzük, topluluk halinde çalışan parlamentonun yasama faaliyetlerini gerçekleştirirken tabi olduğu çalışma kurallarını göstermektedir. İktüzük, parlamentonun faaliyette bulunma şekil ve şartlarını açıklığa kavuşturması nedeniyle teknik bir yapıya ve dile sahiptir (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2002, 250). 1982 Anayasasının 148. ve 150. maddeleri, TBMM İktüzüğünün AYM tarafından iptal davası ile denetime tabi olduğunu belirtmektedir (Aliefendioğlu, 1984, 108).

Anayasa Değişiklikleri: 1982 Anayasasına göre anayasa değişiklikleri sadece şekil bakımından anayasaya uygunluk denetimine tabidir. Anayasa değişikliğine dair iptal davalarında, toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğu²² ile karar verilmektedir (Özbudun, 2008, 394). Anayasa değişikliklerine ilişkin şekil denetimi, 1961 Anayasası

²² Diğer iptal davalarında, katılanların salt çoğunluğu ile karar verilmektedir.

döneminde yaşanan sorunlara istinaden 1982 Anayasası ile yürürlüğe sokulmuştur. 1961 Anayasası, anayasa değişikliklerinin AYM tarafından denetlenmesi konusunda belirgin bir hüküm içermemekteydi. AYM geliştirdiği içtihat yolu ile esas denetimi de yapmaya başlamıştı. Her ne kadar 1961 Anayasasının 147. Maddesi, 1971’de 1488 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile AYM’nin anayasa değişikliklerine dair denetimini şekil denetimi ile kısıtlasa da AYM yeni bir yorum ile esas denetimi yapmaya devam etmiştir (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2002, 477). 1982 Anayasası bu yoruma tepki olarak 148. maddesinde²³ AYM’nin anayasa değişikliklerini sadece şekil yönünden denetleyebileceği hükmüne yer vermektedir²⁴ (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

3.2.2.5. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Ölçü Normları ve Kapsamı

Anayasaya uygunluk denetiminde kullanılan ölçü normların belirlenmesinde ortaya çıkan yaklaşımlar iki başlık altında toplanmaktadır: pozitivist anlayış ve natüralist anlayış. Pozitivist anlayışa göre kanunların uygunluğu sadece anayasanın yazılı kurallarına göre değerlendirilmektedir. Natüralist anlayışa göre uygunluk anayasa ve anayasanın ruhuna göre çıkartılan ilkelere göre tespit edilmektedir. Bu kapsamda, AYM genel hukuk kurallarını ve milletlerarası antlaşmaları referans norm olarak kullanarak anti-pozitivist bir yaklaşımı benimsemiştir (Çağlar, 1985, 170, 174).

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, siyasi iktidarın anayasaya bağlı kalmasına önemli katkı sağlamaktadır. Ancak, denetim ölçütü olan anayasa, AYM tarafından yorumlanarak kanunların anayasaya uygunluk denetimi gerçekleştirilmektedir. Bu durumda, AYM’nin anayasaya bağlılığı sorgulanmaktadır. Hâkim iktidarının niteliğinin açıklanmasını gerekli kılan bu analiz, anayasa mahkemesi davranışını dört şekilde belirlemektedir. Birincisi, AYM’nin kısmi yasama

²³ 1982 Anayasası m.148/2: “Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya TBMM üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def’i yoluyla da ileri sürülemez.”

²⁴ AYM, 2008 yılına kadar anayasa değişiklikleri hakkında esas incelemesi yapılmasını talep eden iptal davalarını geri çevirmesine rağmen 09.2.2008 tarihli ve 5735 sayılı, Anayasa’nın 10 ve 42’inci maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki Kanunu esas incelemesi yaparak 05.06.2008 tarihli kararı (Bkz. E.2008/16, K.2008/116, Resmi Gazete, 22.10.2008, Sayı 27032) ile iptal etmiş ve anayasa değişiklikleri yapan kanunlar karşısında tekrar aktif bir tavır sergilemiştir (Abdulkakimoğulları, Baykan, 2012, 28-29). Bu tutum ve davranış farklılaşması, AYM’nin kararlarını verirken, mevcut politik ortamdan ve mahkeme üyelerinin ideolojik tercihlerinden etkilendiğini göstermektedir.

organı olduğunu ifade etmektedir. İkinci görüş, hâkimin anayasayı yorumladıkça kurucu iktidar gücünü kullandığını belirtmektedir. Üçüncü görüş, AYM hâkiminin anayasayla beraber anayasaya meşruluk kazandıran temel hukuk ilkelerini de koruduğunu söylemektedir. Dördüncü yaklaşım ise anayasa mahkemesinin anayasayı yorumlama gücüne sahip tek organ olmadığını, anayasa mahkemesinin diğer kurumların da anayasa yorumlarını dikkate alarak değerlendirmelerini yapması gerektiğine dikkat çekmektedir (Çağlar, 1985, 182-184). Çağlar (1985, 184)’a göre AYM’nin yorum yapma hali bu yaklaşımlar ile açıklanmaya çalışıldığında, yorum, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler sisteminin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

AYM’nin anayasaya uygunluk denetimini gerçekleştirirken ölçü alacağı normlar konusunda farklı yaklaşımlar mevcut bulunmaktadır. Öncelikli olarak, ölçü alınacak ilk norm, anayasanın kendisidir. Bunun haricinde milletlerarası antlaşmalar, milletlerarası hukuk, hukukun genel ilkeleri ve Atatürk ilke ve inkılâpları ölçü norm olarak değerlendirilebilmektedir. Özbudun (2008, 397-400)’a göre milletlerarası antlaşmalar anayasallık denetiminde ölçü norm haline gelmemiştir; milletlerarası hukuk kuralları ise ölçü norm olarak kullanılabilecektir. Hukukun genel ilkeleri, hukuk devleti niteliğinin ayrılmaz bir unsuru şeklinde yorumlanmakta, buna istinaden de “hukuk devleti ilkesi” ölçü norm olarak değerlendirilmektedir. Aliefendioğlu (1984, 131-133) da hukukun genel ilkelerini ve anayasa hükümlerini, başlangıç ve inkılap kanunlarını ve devletler hukuku kurallarını ölçüt normlar olarak ifade etmektedir. Özbudun (2008, 400), Atatürk ilke ve inkılâplarının ölçü norm olarak kullanılmasını sakıncalı görmektedir. Bu çekincenin en önemli nedeni; bahsedilen ilke ve inkılâpların, kendi dönemleri dışında geçerliliklerini koruyup korumadıklarının şüpheli olmasıdır.

Devletin hukuksal yapısının temelini şekillendiren Anayasa, taşıdığı üst norm niteliği ile genel hukuk çerçevesini çizerken, devletin şeklini ve esas organlarını, temel hak ve özgürlükleri, kamu yetkisini ve bunun sınırlarını belirtmektedir. Devlet, anayasaya uygun kanunlar yaparak görev ve sorumluluklarını yerine getirmekle mükelleftir. Bir kanunun anayasada belirtilen usule uygun olması “şekil” olarak, anayasanın belirlediği kurallara uygun olması ise “esas” olarak anayasaya uygun olduğu anlamına gelmektedir (Aliefendioğlu, 1984, 101).

Anayasaya uygunluk denetimi yaparken kullanılan ölçü normların tespitinde kesinlik olmaması, anayasallık değerlendirmesinin de yoruma dayalı bir özellik kazanmasına yol açmaktadır. Bu durum da AYM kararlarında çeşitli dışsal faktörlerin etkili olabileceği hipotezlerine destek vermektedir. Anayasaya uygun denetiminin hangi bakımdan yapılacağı konusu da bu tartışmaya destek vermektedir. Bu nedenle kısaca şekil bakımından denetimi ve esas bakımından denetimi açıklamak faydalı olacaktır.

Şekil Bakımından Denetim: Şekil bakımından denetim; kanunun, yasama sürecinde, anayasada ve TBMM içtüzüğünde öngörülen şekle ve usule uygun olarak işlem görüp görmediğini incelemektedir (Teziç, 2007, 182). 1982 Anayasasının 148. maddesine göre “Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır”. Şekli denetim, sadece Cumhurbaşkanı ve TBMM üyelerinin beşte biri tarafından istenebilirken, ilgili kanunun yayım tarihinden sonra ilk on günde şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılabilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Esas Bakımından Denetim: Esas bakımından denetim; kanunun içerik bakımından anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesidir. AYM’nin yerindelik denetimi yapmaması, yani siyasi iktidarın politika uygulamasını temsil eden kanunun ülke koşullarına uygun olup olmadığını incelememesi gerekmektedir. Ancak, esas yönünden denetim yapılırken, siyasi ve hukuki meselelerin birbirinden tamamen ayrıştırılarak karar verilmesi gerçek dünyada mümkün değildir. Daha önce bahsedilen, ABD’de Yeni Düzen (New Deal) reformları sırasında AYM ile Başkan Roosevelt’in yaşadığı çatışma ve sonrasında Türkiye de dahil birçok ülkede yaşanan örnekler göstermiştir ki siyasi ve hukuki meselelerin birbirinin içine geçmesi nedeniyle anayasaya uygunluk denetimi, her ne kadar mahkeme üyeleri hukuki bir sorunu çözüme kavuşturmaya çalışsalar da politik bir karakter içermektedir. Buradaki “politik” ifadesi belirli bir siyasi partinin bayraktarlığının yapılması olarak algılanmamalıdır ancak AYM verdiği karar neticesinde politika yapmış (policy making) olmaktadır. Anayasaya uygunluk denetimi yapılırken, -genel kabul görmüş hali ile- anayasa hükümleri ölçü normdur; fakat ortaya çıkan karar sonuçta hâkimlerin vicdani kanaatlerine göre oluşmaktadır ve bu kanaatlerin dış dünyadan soyutlanması mümkün değildir (Teziç, 2007, 186-189).

Esas bakımından anayasaya aykırılığın incelenmesinde sebep, amaç ve konu unsurları dikkate alınarak tespitite bulunulabilmektedir. Sebep unsuru; anayasada belirtilen sebeplere dayanılarak kanunun yapılıp yapılmadığının incelenmesini ifade etmektedir. Örneğin, 1982 Anayasasının 47. maddesine göre; “Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir”. İlgili kanunun bahsedilen sebebe dayanıp dayanmadığı sorgusu anayasaya aykırılık incelemesine konu olabilmektedir. Kanunun yapılması yasama erkinin takdiridir ancak sebebi anayasaya uygun olmalıdır. Amaç unsuru; kanunun anayasada belirtilen amaçlara uygun olup olmadığının denetlenmesini ifade etmektedir. Kanunlar da dahil olmak üzere bütün kamusal işlemlerin amacı, “kamu yararı”²⁵ olmalıdır. Kanunlar yapılırken, siyasi iktidarın belirli politika uygulamalarını kendi başına belirlemesi ve bu doğrultuda kamu yararını gerçekleştirmeyi hedeflemesi demokrasi çerçevesinde tabiidir ve AYM’nin denetimine girmemektedir. Bu nedenle, AYM anayasaya aykırılık denetimi yaparken, “kanunun kamuya yararlı olup olmadığını değil, fakat kanunun gerçekten kamu yararı amacı ile mi yapılıp yapılmadığını denetleyebilir” (Teziç, 2007, 190-191). Teziç (2007)’in bu yorumu, AYM’nin “iptali istenen hükümle kapalı olarak” bir amaç güdülüp güdülmediğinin araştırılabileceğini ifade eden kararından kaynak bulmaktadır (Anayasa Mahkemesi [1803 sayılı Kanunun...], 1978). Burada, amaç unsuru bakımından yasama erkinin siyasi takdirinin değerlendirilmesi sorunu, AYM’nin yasama erkinin siyasi tercihlerine müdahale etmesi anlamına geldiği için “yargıçlar hükümeti” tehlikesinin doğması riskini barındırmaktadır. Konu unsuru bakımından anayasaya aykırılık incelemesinde ise kanunun anayasada açıkça yasaklanan konulara dair olup olmadığı veya belirli bir konunun düzenlenmesinde anayasada belirtilen esaslara uygun davranılıp davranılmadığı denetlenmektedir (Teziç, 2007, 191, 197).

AYM, esas yönünden yaptığı incelemeler sonucunda ret veya iptal kararı vermektedir. İptal davalarında; ileri sürülen iddia, ilgili hukuki norm, ilgili anayasa maddeleri ve sonrasında anayasasının tamamı dikkate alınarak karar verilmektedir. Dava sonucunda ret kararı verilmiş olması, anayasada ve diğer ilgili kanunlarda açık bir hüküm bulunmamasına rağmen ilgili normun anayasaya aykırı olmadığı gerekçesi ile davanın reddedilmesi anlamını taşımaktadır. Esas yönünden yapılan inceleme sonucunda

²⁵ Anayasa Mahkemesinin kamu yararı yaklaşımı için bkz. Tombaloğlu (2014): <https://www.inonu.edu.tr/uploads/old/21/255/nermin-tombaloglu-5-1-tam.pdf>

AYM, ilgili normu veya hükmü anayasaya aykırı bulursa iptal kararı vermektedir. Kural olarak sadece iptali istenen norm veya hüküm iptal edilebilirken, kısmen iptal veya ilgili hükmün iptali ile normun tamamının uygulanamaz hale gelmesi neticesinde ilgili normun tamamının iptali²⁶ kararları da verilebilmektedir (Köküsarı, 2009, 63-64).

3.2.2.6. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları

AYM nezdinde, anayasaya uygunluk denetimi yaptırabilmek için -2010 yılı öncesine kadar- iki yol bulunmaktadır: soyut norm denetimi (iptal davası yolu) ve somut norm denetimi (itiraz davası yolu). 2010 yılındaki anayasa değişikliği ile bu iki denetim yoluna bireysel başvuru da eklenmiştir. Bu yollar, anayasaya aykırılık iddialarının, bu iddiaları denetleyecek olan anayasa mahkemelerinin önüne geliş şekillerini ifade etmektedir (Özbudun, 2008, 410-414). Anayasanın 150. maddesinde iptal davası açmaya yetkili taraflar arasında bireyler belirtilmediği için bireysel başvuru ile açılan davalar bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Aşağıda soyut norm denetimi ve somut norm denetimi açıklanmaktadır.

Soyut Norm Denetimi: İptal davasında, anayasaya aykırı olan kanunların, KHK'lerin, TBMM İçtüzüğü ve kararlarının iptal edilme talebi incelenmektedir.

Soyut norma denetimi, önceden belirlenmiş bazı siyasi aktörlere, belirli bir süre içerisinde, belirlenen hukuki normların anayasaya aykırılık iddiası ile AYM'ye dava açma hakkı tanımaktadır. Ortada somut bir olay bulunmaması ve sadece hukuki normların anayasaya aykırı olduğu iddiasını barındırması nedeniyle bu tür denetimlere soyut norma denetimi ismi verilmektedir. Bu denetim türünün önemli bir özelliği, cumhurbaşkanı yanında, parlamentodaki muhalefet gruplarına ve milletvekillerine de başvuru hakkı tanınmasıdır (Gönenç, 2010, 9). AYM, kendiliğinden, herhangi bir iptal davası açılmaksızın ilgili hukuki normlar hakkında anayasaya uygunluk denetimi yapmamaktadır (Teziç, 2007, 210). Bu davalarda AYM, yerindelik denetimi²⁷ değil, norm denetimi yapmaktadır; bu bakımdan, iptal davasına konu olan kanunları, KHK'leri ve İçtüzüğü yararlı-zararlı, iyi-kötü bakımından değil, Anayasanın sözüne

²⁶ Dördüncü bölümde açıklanacağı üzere kısmen iptal veya ilgili hükmün iptali ile normun tamamının uygulanamaz hale gelmesi neticesinde ilgili normun tamamının iptali kararları çalışma dışında tutulmuştur.

²⁷ Yerindelik denetimi tartışmaları için bkz. Hakyemez (2007):
http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/hakyemez.pdf

ve özüne uygunluk bakımından incelemektedir (Aliefendioğlu, 1984, 137). Ayrıca, AYM davaları iptal istemi dilekçesinde belirtilen Anayasa maddeleri yönünden inceleyebileceği gibi kendi tespit edeceği maddeler yönünden de inceleyebilir (Savaş, 1998, 83).

1982 Anayasası'na göre; AYM'ye doğrudan doğruya cumhurbaşkanı, iktidar ve anamuhalefet partisi Meclis grupları ile TBMM üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler soyut norm denetimi amacıyla iptal davası açabilmektedir. İktidarda birden fazla siyasî partinin bulunması halinde ise iktidar partilerinin dava açma hakkını, en fazla üyeye sahip olan parti kullanmaktadır. İptal davası; kanunların, KHK'ların, TBMM İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasını barındırabilmektedir. AYM'de doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanun, KHK veya İçtüzüğü'nün Resmî Gazete'de yayımlandığı günden başlayarak altmış gün sonra düşmektedir. Ancak, kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m. 148, m. 151).

Somut norm denetimi: İtiraz davası, bir mahkemede görülen dava sırasında, kendisine uygulanacak kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğunu iddia eden taraflardan birinin başvurusu üzerine açılmaktadır (Aliefendioğlu, 1984, 115). İtiraz davaları, somut bir olaya ilişkin görülmekte olan davada uygulanan kanunun anayasaya uygunluğunu incelendiği için somut norm denetimi olarak da isimlendirilmektedir. İlgili davada hâkim, kendiliğinden veya tarafların başvurusu üzerine yargılamayı keserek, bahsi geçen kanunu, anayasaya uygunluk denetimi için AYM'ye göndermektedir. Dolayısıyla, itiraz davasında süreci siyasi aktörler değil, hâkimler başlatmaktadır (Gönenç, 2010, 10).

1982 Anayasası'nda somut norm denetimine 152. maddede yer verilmiştir. Maddeye göre; bir davaya bakmakta olan mahkeme, davada uygulanacak kanun veya KHK'nin anayasaya uygunluk denetimi için kendiliğinden veya davadaki taraflardan birinin ileri sürdüğü iddianın ciddiyeti üzerine AYM'ye başvuruda bulunmakta ve AYM'nin bu konuda vereceği karara kadar da ilgili davayı geri bırakmaktadır. AYM, beş ay içerisinde kanun hakkında karar vermez ise mahkeme davayı mevcut bulunan kanun veya KHK'ye göre hükme bağlamaktadır. Bu durumda, AYM'nin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar ulaşırsa, mahkeme AYM'nin kararına uymakla

mükelleftir. Ayrıca, mahkeme, tarafların anayasaya aykırılık iddiasını ciddi bulmaz ise temyiz mercii esas hükümle beraber iddiayı karara bağlama yetkisine sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m. 152). Somut norm denetiminde başvuru için belirli bir süre sınırı bulunmamaktadır.

3.2.2.7. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Özellikleri

AYM kararları, şekil ve esas bakımından incelemesi yapılan davalarda, ret veya iptal olarak neticelenmektedir. Bu netice, iptali istenen hukuki norm hakkındaki kararın sonuç kısmında açıklanmaktadır. Esasa ilişkin ret kararı, anayasaya aykırılık iddiası ile hakkında başvuru yapılan hukuki normun veya hukuki normun ilgili maddesinin anayasaya uygun olduğunu ve davanın reddedildiğini ifade etmektedir²⁸ (Teziç, 2007, 211-212; Köküarı, 2009, 224); iptal kararı ise anayasaya aykırılık tespitinde verilmektedir. İptal kararı, ilgili normun bütünü için verilebileceği gibi başvuru konusu olan maddeleri için de verilebilmektedir. AYM, kararlarını davaya katılanların salt çoğunluğu ile verirken; anayasa değişikliklerinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu aranmaktadır (Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 2011). Genel yapısı açıklanan AYM kararlarının aşağıda özellikleri açıklanmaktadır:

Kararın Kesinliği ve Bağlayıcılığı: Anayasa mahkemesinin kararları kesindir. AYM'nin kararları, tüm kamu organlarını, diğer bütün kurum ve kuruluşları ve kişileri bağlamaktadır. AYM kararları herhangi bir mevki, makam, mercii veya kişi tarafından değiştirilememekte veya etkisiz kılınamamaktadır (Gönenç, 2010, 15). Bu kararlara karşı herhangi bir itiraz ya da kanun yolu bulunmamaktadır (Teziç, 2007, 211). Ayrıca, AYM'nin iptal ettiği bir kanun, aynı hali ile tekrar mahkemenin önüne getirilememektedir (Köküarı, 2009, 209). Bu nedenle, AYM iptal davasına konu olan hukuki normlar için verdiği kararlar ile siyasi iradenin politika uygulamalarına onay vermekte veya bunları engellemektedir.

Kararın Etkisi ve Niteliği: 1982 Anayasasının 153. maddesine göre “Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. Ayrıca, “Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu

²⁸ AYM, uygulamada iptal davası neticesi olarak ret kararını “Anayasa’ya aykırılık olmadığına ve itirazın reddine” şeklinde vermektedir.

gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu hüküm, AYM kararlarının bütün birey ve kurumları bağladığı, bu kararların herhangi bir kurum veya merci tarafından geçersiz kılınamayacağını ifade etmektedir (Gönenç, 2010, 15). Ayrıca, AYM’nin verdiği kararlar ile seçmen iradesinin yansıması olan parlamentonun kanun yapma gücünü kısmen veya tamamen elinden alacak şekilde davranamayacağını da belirtmektedir. Ancak, geçmişte, AYM’nin vereceği ve/veya verdiği kararlar nedeniyle *de facto* siyasi iktidarın politikalarına engel olması, politikacıların AYM yapısını tartışmaya açmalarına, hatta AYM’nin yapısını değiştirmelerine ve iptal edilen kanunları farklı şekillerde parlamentolarından tekrar çıkartmalarına neden olmuştur.

Kararın Yürürlüğe Girmesi: İptal davalarına konu olan normlar/hükümler, iptal kararlarının Resmî Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkmaktadır. AYM’nin gerekli gördüğü durumlarda, iptal kararının yürürlüğe gireceği tarih ayrıca kararlaştırılabilmektedir.

Kararın Geriye Yürümezliği²⁹: AYM kararları geriye yürümemektedir; yani ilgili kanunun iptalinden önce bu kanuna dayanılarak gerçekleştirilen hukuki işlemler, iptal kararından sonra bozulmayarak geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca, iptal davalarında, kararların zaman bakımından uygulanması, AYM’nin iptal kararını yayımladığı tarihten itibaren kanunun yürürlükten kalkması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durum, kanunun yürürlüğe girmesi ile AYM’nin iptal kararı vermesi arasında geçen sürede, ilgili kanuna dayanılarak gerçekleştirilen hukuki işlemlerin, kararın geri yürümezliği ilkesi ile korunması ve geçerliliklerinin devam etmesi anlamına gelmektedir. Ancak, kimi zaman iptal davasının açılması ile AYM’nin kararını açıklaması arasında geçen zaman oldukça uzun olmakta, ilgili kanun hala yürürlükte olduğu için geri döndürülemez maliyetler yüklenilmektedir. AYM, bu olumsuzlukların önüne geçebilmek adına, 1993 yılında içtihat yolu ile “yürürlüğü durdurma” tedbirini uygulamaya başlamıştır³⁰. Buna göre, iptal davası başvurusu yapıldığında, AYM ilgili kanunla alakalı güçlü anayasaya aykırılık belirtileri ve bu kanunun uygulanması ile geri döndürülemez maliyetlerin doğacağını tespit ederse kanunun yürürlüğü karar verilene kadar durdurulmaktadır (Gönenç, 2010, 15). Bu

²⁹ Bazı özel durumlarda geçmişe yürümezlik ilkesi uygulanmamaktadır. Bu özel durumlar için bkz. Köküarı (2009, 250-260)

³⁰ Sonuç hükümlerinde yer alan “yürürlüğü durdurma” kararları ret veya iptal bakımından bir netice doğurmadıkları için dördüncü bölümde çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

tedbir ile ilgili kanuna dayanılarak hukuki işlemlerin yapılması ve böylece hak ihlallerinin veya geri döndürülemez maliyetlerin ortaya çıkması engellenmektedir.

Gerekçesiz Açıklanamaması: 1982 Anayasasına göre “(...) iptal kararları gerekçesiz yazılmadan açıklanamaz”. Bu hüküm, 6216 sayılı Kanunda da tekrar edilmektedir. Bu nedenle AYM kararları gerekçe ve hüküm olmak üzere iki kısım halinde yayımlanmaktadır. Gerekçe kısmı, AYM’nin verdiği hükmün dayanaklarını açıklamaktadır. Bu dayanakların; açık, net, tatmin edici, sade ve kişileri tereddüde düşürmeyecek şekilde yazılması gerekmektedir. Gerekçe ve hüküm kısımlarından oluşan karar, Resmî Gazete’de açıklanarak yürürlük kazanmaktadır (Köküarı, 2009, 271-278). Gerekçeli kararlar; hükmü veren mahkeme heyetini, hükme dair oy dağılımını ve karşı oyların gerekçelerini içermektedir. Dolayısıyla AYM hâkimi bazında oy davranışı da kararın yayımlanması ile öğrenilebilmekte ve sayısal veri haline getirilebilmektedir.

3.2.3. Türkiye’de Anayasa Yargısı: Bir Ekonomik Yaklaşım

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, millet iradesini temsil eden parlamentoların denetlenmesini ifade etmesi nedeniyle yasama faaliyetlerinin bağımsız bir yargı organı tarafından gerçekleştirilmesi, millet iradesi üzerinde başka bir iradenin bulunması şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle, bazı ülkelerde yargısal denetimin yanında siyasi denetim mekanizmaları da devreye sokulmuştur. Ancak, siyasi denetimin temel hak ve özgürlükler bakımından yeterli teminatı sağlayamayacağı düşüncesi ağır basmıştır ki zaman içerisinde yargısal denetim sistemi üstünlük elde etmiş ve yaygınlaşmıştır. Yargısal denetimi etkin bir mekanizma olarak kullanan ülkelerde, denetimi gerçekleştiren mahkemelerin niteliği (genel mahkemeler veya özel yetkilendirilmiş bir mahkeme), anayasaya aykırılık iddiasının denetimi gerçekleştirecek mahkemeye intikal ettiriliş şekli (soyut norm denetimi veya somut norm denetimi) ve mahkemenin vereceği nihai kararın kapsam ve sonuçları (herkes için veya sadece taraflar için) bakımından farklı uygulamalar gözlemlenmektedir (Özbudun, 2005, 368).

Anayasa mahkemelerinin hepsi, çeşitli derecelerde müdahaleci bir yapıya sahiptirler. Bu müdahalelerin demokratik yönetim şekline katkı sunup sunmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Stephen Holmes (1995)’e göre anayasa mahkemelerinin, halk tarafından seçilmiş üyelerden oluşan parlamentonun kararlarını

sıklıkla iptal etmesi, yasama organının meşruluğuna zarar verecektir. Halk çoğunluğunun tercihlerine dayanan meşruluğun bu şekilde zarar görmesi, demokratik yönetim için zafiyet doğurmaktadır.

Halk çoğunluğunun tercihleri arasında ekonomi politikası kararları da bulunmaktadır. AYM her ne kadar ekonomi politikası uygulamalarının anayasaya uygunluk denetimini yapıyorken milli iradenin (asil) temsilcisi olan siyasi iktidarların (vekil) çalışma alanını daraltıyor olsa da kimi zaman bireylerin iktisadi hakları da siyaset kurumu tarafından daraltılmaktadır. Bundan dolayıdır ki mülkiyet hakları ve güvenilir taahhütler literatürü, mülkiyet ve sözleşme güvenliğinin tam olarak tesis edilememesinin önündeki en büyük engel olarak “yağmacı devlet” anlayışını görmektedir. Ayrıca eşit muamele ve adil idare ilkelerine zarar veren diğer aksaklıklar ise kamusal veya özel kaynaklı olan müsadere, rüşvet ve yolsuzluk olarak tanımlanmaktadır (Haber, Razo, Maurer, 2003; Keefer, 2004).

Bu aksaklıkların iktisadi etkinliği olumsuz etkilemesinin üç teorik nedeni vardır. Birincisi; bireylerin, yargı sisteminin tarafsız olduğuna inanmadıkları zaman, ihtilaflı durumları özel çözüm mekanizmaları ile gidermeye çalışmaları ve bunların bireylere çeşitli maliyetler yüklemesidir. İkincisi, rant kollamanın varlığı, üreticilerin ve tüketicilerin kaynaklarını bu mekanizmaya yönlendirmesi ve bu durumun kaynak israfına neden olmasıdır. Üçüncüsü ise yolsuzlukların ve rant kollama faaliyetlerinin, uzun dönem büyümeyi olumsuz etkileyecek siyasi çarpıklıklara neden olmasıdır. Bunlar; tekellere, piyasa giriş engellerine, korumacılığa, devlet harcamalarının etkisiz tahsisine ve idarecilerin suiistimalleri neticesinde ortaya çıkan varlık gasplarına yol açmaktadır. Araştırmalar (Knack, Keefer, 1995; Mauro, 1995; Ades, Di Tella, 1997; La Porta ve diğ., 1999; Treisman, 2000, 2007 gibi) göstermektedir ki devlet kaynaklı yolsuzluklar, düşük yatırıma ve iktisadi büyümeye neden olmaktadır (Haggard, Tiede, 2011, 675). Dolayısıyla sadece AYM’leri milli iradenin gerçekleşmesi yolunda önemli bir engel olarak görmek ve buna istinaden mahkemeyi (söylemler ve atamalar ile) baskı altın alarak siyaset-bürokrasi çatışması üzerinden mahkemenin bağımsızlığına hanel getirmek ne kadar hatalı ise seçim ile iş başına gelen siyasi iktidarların politika uygulamalarını anayasa bakımından denetime tabi tutmamak da yanlış bir tercihe işaret etmektedir.

Devlet idaresinde yaşanan çatışmaların kaynaklarından birisi siyasi kurum olan demokrasi ile idari kurum olan bürokrasi arasında yaşanan uyumsuzluklardır. Siyaset

ile bürokrasi arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak açısından üç farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşım; siyaset kurumunun politikaları belirlediğini ve bürokrasinin de bu politikaları uygulamakla mükellef olduğunu belirtmektedir. Buna göre, bürokrasi, siyaset kurumunun denetimine tabidir. İkinci yaklaşım; karmaşıkleşan devlet idaresinde, bürokratların uzmanlaşma gücünü elde etmeleri nedeniyle siyasetçi gibi politika yapabilme yani kuralları belirleyebilme imkanının doğduğunu ifade etmektedir. Bu durumda, siyasetçi bürokratlar ile iyi geçinmek durumundadır. Üçüncü yaklaşımda devlet idaresinin tarafsızlığı ve etkinliği ile siyasi temsil arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır. Buna göre; üst düzey bürokratlara kendi alanlarıyla ilgili tanınan bazı imtiyazlar ile kamu kurumları özerk hale getirilirken, bu bürokratlara siyasi gücün kullanımı konusunda siyasetçiyi denetleme yetkisi tanınmaktadır. Ancak, kuralları ve politikaları yine siyasetçi belirlemekte; siyasetçi bürokrasinin etkin ve verimli çalışması için tedbirler alarak bunları ilişkin gelişmeleri kontrol etmektedir (Durgun, 2010, 145-148).

Yüzyıllar boyunca, rejimler, yönetenler ve kurallar değişmiş olsa da 1930’larda temel şeklini almış Türk bürokrasisi incelendiğinde, devlet idaresinde Osmanlı İmparatorluğu’nun izleri görölmektedir. Osmanlı İmparatorluğu; bürokrasinin aşırı bağımsızlık sahibi olması ve üst düzey bürokratların siyasi meselelerle de uğraşması nedenleriyle bürokratik imparatorluklar arasında sayılmaktadır. Bu durum, siyaset ve devlet idaresi sistemlerinin iç içe geçtiğinin kanıtıdır. Bu bürokratik mirası devralan Cumhuriyet, reformları bürokrasi eliyle uygulama yöntemini tercih etmiştir (Durgun, 2010, 148, 152-155).

Çok partili dönemde, bürokrasi, DP’yi Cumhuriyet değerlerine karşı bir tehdit olarak algılamıştır. DP ise iktidarla bütünleşik bir bürokrasi yerine iktidara tabi bürokratik oluşumu hazırlamaya çalışmıştır. Bu durum, siyasi iktidar ile bürokrasi arasında bir güç savaşına neden olmuş; ancak, kamu idareleri siyasetten tamamen soyutlanamamıştır. Nitekim, siyasi ve mali yönden güç kaybeden bürokrasi 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile DP iktidarına son vermiştir (Durgun, 2010, 155-160).

12 Mart 1971 Muhtırası sivil toplum kurumlarının (siyasi partiler, dernekler gibi) gücünün kırılarak, bürokrasinin yeniden etkin hale getirilmesine yol açmıştır. 1973’lerden sonra ise siyasetteki parçalı yapı (koalisyon hükümetleri dönemi), “kadrolaşma” olarak isimlendirilen çabalar nedeniyle üst düzey bürokratların sık değişmesine neden olmuştur. Bu durum, bürokratların sadece yasama ve yürütme

erklerine teknik bilgi sağlayan kişiler haline gelmesine yol açmıştır. 1980’li yıllarda ise yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler; etkinlikten ve verimlilikten uzak, toplumsal gelişmeleri takip edemeyen bir kamu idaresinin doğmasına neden olmuştur. 1980 askeri darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası, askeri bürokrasinin, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına güvenmediğini gösteren bir niteliğe sahiptir. Buna göre, egemenlik sadece siyasi iktidara verilmemekte, kamu kurumları arasında bölüşülmektedir (Durgun, 2010, 160-162).

Türkiye’de AYM’nin 1982 Anayasası sonrasında verdiği kararlar incelendiğinde, mahkemenin yürütme organına daha geniş bir düzenleme alanı tanıma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Yürütmenin düzenleme alanı, her ne kadar idare hukuku kapsamında değerlendirilse de kuvvetler ayrılığı ilkesiyle yakından ilişkilidir (Tan, 1986, 204-205). AYM’ye göre idare, yasama organının koyduğu kanunda belirttiği sınırlar çerçevesinde kalarak kanunların uygulanmasını sağlamalıdır (Tan, 1986, 210). Ancak bu yaklaşım aktif olmayan bir AYM öngörmesine rağmen 1982 Anayasası’nda yer alan bazı kavramların (toplumun huzuru, milli dayanışma, insan haklarına saygı gibi) geniş anlamlı ve kesin bir şekilde tanımlanmasının zor olması, AYM’nin aktif bir tutum sergilemesine imkân tanımaktadır (Özbudun, 2007, 259). Özellikle ekonominin dışı açıldığı dönemden sonra, siyasi iktidar, ekonomi alanında önemli düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerin yargıya konu edilmesi ile birlikte hâkimlere geleneksel konular dışında kalan ve yorum esnekliği gerektiren alanlarda görüş geliştirme ve hüküm verme fırsatı tanımıştır (Oktay, 1984).

1961 Anayasasının 41. maddesi³¹ devletin ekonomik hayata müdahalesine dair kesin bir hüküm barındırmaktadır. 1982 Anayasasında ise benzer bir hüküm bulunmamakla beraber devletin ekonomiye müdahalesine ilişkin hükümler çeşitli maddelere dağıtılmıştır³². Bu maddeler devletin bazı ekonomik görevlerine dikkat çekmektedir ancak siyasi iktidarlara belirli bir ekonomi politikasının dayatıldığı söylenememektedir (Özbudun, 2014, 173-174). Özbudun (2014, 174)’a göre ekonomi politikaları açısından mevcut anayasa ne katı bir devletçi ne de sıkı bir liberal ekonomi politikası empoze etmektedir. Buna göre demokratik yönetimler için doğal olan siyasi

³¹ Madde 41- “(...), sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği öncelikleri yöneltmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir”.

³² Bkz. 1982 Anayasası 2. madde, 5. madde, 35. madde, 48. madde, 166-173. maddeler.

iktidarların bu iki uç ekonomi politikası arasında kendi belirledikleri ölçüde tercih yapmaları ve politikalarını hayata geçirmeleridir.

AYM ile siyasi aktörler arasında yaşanan çatışmalar genellikle; 1982 Anayasası sonrasında anayasa değişiklikleri, siyasi partilerin yasaklanması ve özelleştirme konularında yaşanmıştır. Siyasetçilerin bu çatışmalara tepkisi anayasa ve kanun değişiklikleri şeklinde olmuştur (Özbudun, 2007, 259-264).

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararlarından sonra liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikaların önemli bir sonucu olan özelleştirme faaliyetleri, ilk defa 29 Şubat 1984 tarihli 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkındaki Kanun için açılan iptal davası ile anayasaya aykırılık iddiasına maruz kalmıştır. Ancak, AYM başvuruyu redderek kanunun 1982 Anayasasına uygun olduğunu teyit etmiştir. Kararın gerekçesi ise AYM’nin bu dönemdeki liberal ekonomi politikaları hakkındaki yaklaşımını yansıtmaktadır³³. Karar gerekçesine göre; “(...) Anayasamızda, Anayasa ilkelerine ters düşmemek koşuluyla iktidarların ekonomi alanında müdahaleci veya liberal bir politika izlemelerine bir engel bulunmamaktadır”. AYM’nin liberal bir yaklaşım sergileyen bu kararı, siyasi iktidara –geçici olarak– geniş bir hareket alanı kazandırmıştır. Nitekim, AYM, 5 Mayıs 1994 tarihli 3987 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ile Özelleştirme Sonucunda Doğabilecek İstihdamla İlgili Sorunların Çözümlemesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun’u karşıt bir görüş³⁴ ile iptal ederek önceki kararına göre farklı bir yaklaşım sergilemiştir³⁵. Bunun birinci nedeni; AYM’nin bu tür düzenlemelerin kanunla yapılması gerekliliğine dair inancıdır. İkinci nedeni ise özelleştirme ile yabancıların sermaye ve mal edinme imkanları karşısında AYM’nin milli menfaatlerin korunması gerektiğine dair düşüncesidir. İptal kararına ilişkin diğer nedenler sıralanırken; kapitülasyonlar, mütekabiliyet ilkesi, doğal kaynakların süresiz devredilememesi gibi konularda hatırlatmalar yapılmıştır (Atasoy, 1998, 43-51).

³³ Bkz. 18/2/1985 tarih ve E: 1984/9, K: 1985/4 sayılı karar.

³⁴ Bkz. 15/6/1994 tarih ve E: 1994/49, K: 1994/45-2 sayılı karar.

³⁵ AYM’nin yaklaşımındaki değişim aniden ortaya çıkmamıştır. Nitekim, 1985 yılında karara bağlanan bir iptal davasında (bkz. 10/12/1985 tarih ve E: 1985/002, K: 1985/023 sayılı karar), “Kamu Yararının Zorunlu Kıldığı Hallerde Kamu Hizmeti Niteliği Taşıyan Özel Teşebbüslerin Devletleştirilmesi Usul ve Esasları Hakkında Kanun” anayasaya uygun olarak değerlendirilmiş ancak davada yazılan karşıt oy gerekçeleri gelecekte AYM’nin değişecek tutumu hakkında ipucu vermiştir (Özbudun, 2014, 175-176).

AYM'nin özelleştirme ile ilgili ilk kararı 3974 sayılı TEK'in özelleştirilmesine dair kabul edilen kanuna aittir (Anayasa Mahkemesi, [3987 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi...], 1994; Savaş, 1998, 80). Karara göre AYM, özelleştirmeyi devletleştirmenin tersi bir işlem olarak tanımlamış ve özelleştirme kararını kanun koyucu olarak TBMM'nin vermesine hükmetmiştir. İktisadi işlemler ve sonuçlar bakımından özelleştirmenin devletleştirmenin tersi olarak değerlendirilmesi doğru değildir (Savaş, 1998, 80-83). Kaldı ki hukuki bakımdan özel mülkiyet ile kamu mülkiyeti kavramlarının devletleştirme ile özelleştirme kavramları üzerinden birbirinin zıttı olarak bağdaştırılması da sakıncalıdır (Özbudun, 2014, 183). Ayrıca, Erdoğan (2002, 203-204)'a göre mülkiyet, özel bir niteliğe sahip olduğu için korunmalıdır. Kamusal kaynaklı mülkiyet için aynı yaklaşım söz konusu olamaz. Dolayısıyla özel mülkiyet için tanınan koruma hükümleri kamu mülkiyeti için geçerli değildir. Devletleştirme, özel mülkiyetin hak alanı daraltıldığı için kanunla yapılmalıdır; özelleştirme ise özel hakları genişlettiği için benzer uygulamaya tabi olmamalıdır.

Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararları, toplum tarafından uzun bir süre tartışılmadan benimsenmiştir. Bu önyargının nedeni, özelleştirme kararları açısından bakılırsa, Cumhuriyet kazanımı olarak değerlendirilen KİT'lerin bütçe açıklarını kapatabilmek için siyasetçiler tarafından kamuoyu desteği aranmadan satışa çıkartılmasına duyulan tepki olarak değerlendirilebilmektedir (Savaş, 1998, 79-80). Ancak yukarıda bahsedilen kararların gerekçelerinden de anlaşılabileceği gibi AYM kimi zaman örtük biçimde yerindelik denetimi yapmaktadır. AYM'nin hukukilik denetimini aşarak yerindelik denetimi yapması³⁶ yasama ve yürütme erklerinin takdir yetkisine müdahale etmesi anlamına gelmektedir. Yasama ve yürütme erkleri, özellikle serbest piyasa ekonomisi kurallarını benimseyen tek başına iktidar dönemlerinde (1983-1991 ve 2002-...) AYM'nin yerindelik denetimi barındıran kararlarına daha fazla tepki göstermektedir. Bu durum, son dönemlerde siyasi ve sosyal konjonktüre de bağlı olarak daha fazla görünürlük kazanmıştır.

³⁶ Hukukilik denetimi: Yasama veya yürütme erklerinin iş ve eylemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesi. Yerindelik denetimi: Yasama veya yürütme erklerinin ulaşmak istedikleri amacı elde edebilmek için kullanmayı tercih ettikleri araçların amaç-araç ilişkisine uygunluğunun denetlenmesi. (Özbudun, 2014, 185).

4. ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN AMPİRİK ANALİZİ: TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ ÖRNEĞİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarına hukuki çerçeveden açıklama getirmeye çalışan La Porta ve diğ. (1998, 1999, 2004), Avrupa hukuk sistemine (civil law) göre daha esnek olması nedeniyle Anglo-Sakson hukuk sisteminin bireylere daha özgür ve daha güvenli bir ortam sunduğunu, buna istinaden ekonomik büyümeyi göreceli olarak daha fazla desteklediğini belirtmektedir. Bu çıkarımın arkasındaki temel güdü, Anglo-Sakson hukuk sisteminin yargı erkine ve hâkimlere daha bağımsız bir çalışma imkânı sunmasıdır. Böylece hâkimler, erk dağılımından etkilenmeden, mülkiyet haklarını ve sözleşme yaptırımlarını, hükümetlerin olası hak ihlallerine karşı başarılı bir şekilde korumaktadır. Berkowitz, Clay (2005, 2006), yaptıkları çalışmalar ile bu sonucu desteklemektedirler. Buna göre yargı bağımsızlığının daha zayıf olduğu ve Avrupa hukuk sistemine daha yakın bir hukuk düzeni bulunan ABD eyaletleri, daha düşük büyüme oranına sahipken, diğer eyaletler daha yüksek büyüme oranlarına ulaşmaktadır. Ancak Hanssen (2004) ve Ramseyer, Rasmusen (1997)'in ortaya koydukları bulgular, Avrupa hukuk sisteminde yargı bağımsızlığının her zaman daha kötü durumda olmadığını göstermektedir. Buna göre yargı bağımsızlığının derecesi sadece yasal kökene göre değil; hâkimlerin atanma süreçlerine, mahkeme üyeliğinin süresine ve politik etkileşimlere göre de farklılık göstermektedir (Franck, 2010).

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere anayasacılık ve anayasa mahkemeleri köklü bir geçmişe sahiptir. Yakın zaman incelendiğinde, bu gelişmenin bir yansıması olarak birçok ülkenin anayasa yargısı ve AYM tesis ettiği gözlemlenmektedir. Anayasa, liberal dünya görüşünün bir yansıması olan serbest piyasa ekonomisini desteklemek için tasarlanmış hukuki bir metin ve anayasa yargısı da oy peşinde koşan ve çıkarımı en çoklaştırmaya çalışan grupların hareket alanlarını kısıtlıyor iken, hükümetlerin kendilerini anayasallık bakımından denetleyen yüksek yargı organlarını kurmalarının

nedeni nedir? Bu soruya cevap vermeye çalışan dört yaklaşım mevcuttur (Ginsburg, Versteeg, 2014, 589): Düşünsel yaklaşım, koordinasyon ve taahhüt yaklaşımı, seçim piyasası yaklaşımı ve yayılma yaklaşımı. Düşünsel yaklaşım, AYM'lerin varlığını hakların korunması, hukukun üstünlüğü ve aşırıya kaçan hükümet faaliyetlerinin engellenmesi gibi soyut fikirlere dayandırmaktadır (Cappelletti, 1989). Koordinasyon ve taahhüt yaklaşımı, kuvvetler ayrılığı ilkesinden kaynaklanan çoklu devlet yönetiminde koordinasyonun sağlanması (Choper, 1980) ve hükümetlerin olumsuz uygulamalarının sınırlandırılarak artacak yatırımlar aracılığı ile ekonomik büyümenin temin edilmesi (güvenilirlik taahhüdü) ihtiyaçlarına paralel olarak AYM'lerin kurulduklarını ifade etmektedir (Ginsburg, 2003). Seçim piyasası yaklaşımı, siyasi süreçler ile kendilerini seçmen gözünde temize çıkartmayacaklarına inanan politikacıların, bağımsız bir anayasa yargısının anayasa için önem arz eden değerleri korurken siyaset kurumunun gerçekleştirdiği faaliyetleri de aklayacağı düşüncesi ile AYM'leri kurduklarını belirtmektedir (Ginsburg, 2003; Hirschl, 2004; Erdos, 2010). Yayılma yaklaşımında ise sadece diğer ülkelerde de olduğu için bazı ülkelerin anayasal denetimi ve AYM'leri tesis ettikleri iddia edilmektedir (Dixon, Posner, 2011; Law, Versteeg, 2009). Özellikle ikinci yaklaşım, anayasa-AYM-ekonomi arasındaki ilişkileri dikkate alması bakımından ön plana çıkmaktadır.

Anayasacılığın ve AYM'lerin gelişme süreci takip edildiğinde, yargı bağımsızlığı kavramının ekonomi için önemi ortaya çıkmaktadır. Aşağıda açıklanacağı gibi literatürdeki birçok ampirik çalışma, –içinde bulundukları hukuk sistemi fark etmeksizin– bağımsız mahkemelerin ve anayasa yargısının, sadece siyasi ve sosyal haklar için değil, aynı zamanda ekonomik haklar ve büyüme için de etkili faktörler olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmanın amacı Türk Anayasa Mahkemesinin, çalışmanın kapsamını oluşturan iptal davaları aracılığı ile gerçekleştirdiği anayasallık denetiminin ve bu denetiminin çıktısı olan kararlarının Hİ literatürü bağlamında analiz edilmesidir. Böylece, AYM, iktisat biliminin yaklaşımları ve araçları ile incelenmiş olmaktadır.

Bahsedilen amaca ulaşabilmek için çalışmanın kapsamını belirleyen üç farklı inceleme alanı geliştirilmiştir. Birinci inceleme alanı; bireysel olarak AYM üyesi hâkimlerinin anayasallık oylamasında verdikleri oyları dikkate almaktadır. Böylece hâkim bazında bireysel özellikler araştırmaya dahil edilebilmekte, farklı değişkenlerin oylama üzerindeki etkisi incelenebilmektedir. İkinci inceleme alanı; AYM'nin iptal

davalarında verdiği nihai kararları analiz etmektedir. İkinci inceleme alanının, birinci inceleme alanının sonucu olması nedeniyle birbirleriyle uyumlu sonuçların ortaya çıkması analizleri güçlendirmektedir. Üçüncü inceleme alanında ise iptal davalarında karşı oyun varlığını belirleyen faktörler araştırılmaktadır. Karşı oy, ret veya iptal kararlarının oy çokluğu ile alındığı durumlarda mevcuttur ve mahkemenin bağımsızlığı ile yakından ilgilidir. AYM hâkimlerinin dış baskı unsurlarına maruz kalmadan karar verdikleri dönemlerde, davalarda farklı oy davranışlarının çıkması daha ihtimal kapsamındadır (Franck, 2009).

İlk iki inceleme alanı AYM kararlarının belirleyicilerini; üçüncü inceleme alanı ise oy çokluğu ile alınan kararları etkileyen faktörleri tespit etmeyi hedeflemektedir. Bu bakımdan, hâkim oyları ve dolayısıyla AYM kararları üzerinde etkili olması beklenen unsurlara ulaşılmaya çalışılırken iktisadi, politik, hukuki ve sosyo-demografik değişkenler kullanılmaktadır. İlgili literatürde, benzer şekilde farklı ülkeler için gerçekleştirilen çalışmalar takip edilerek, bahsedilen değişkenleri barındıran iki veri seti oluşturulmuştur. Hâkim ve AYM düzeyinde oluşturulan bu veri setleri ile –yasama ve yürütme erklerinin dağılımı bağlamında– dönem karakterleri dikkate alınarak, AYM kararlarının belirleyicilerinin ve bağımsızlığının, hâkim bazında davranışsal ve AYM bazında yapısal bakımdan analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma, amacı ve kapsamı bakımından birkaç açıdan özgün değer taşımaktadır. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi özetlenebilmektedir:

1. Bu çalışma, Türk AYM kararlarının belirleyicilerini iktisadi analiz yöntemleri ile inceleyen ilk çalışmadır. Bu bakımdan;

1a. AYM kararları incelenerek tarafımızdan oluşturulan veri setleri diğer araştırmalar için de önemli birer kaynak olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca, ilgili veri setlerinin potansiyel çalışmalara imkân tanınması da mümkündür.

1b. Hâkimlerin oy davranışlarının ve AYM kararlarının belirleyicileri, ilk defa ampirik bir yöntemle tahmin edilmektedir. Bu bağlamda, etkisi olduğu düşünülen değişkenler politik, sosyo-demografik (hâkim bazlı), ekonomik ve hukuki özelliklerine göre gruplandırılmıştır.

1c. Elde edilen sonuçlar, araştırmacılara ve politika yapıcılara önemli sonuçlar sunmaktadır. Böylece, özellikle yeni anayasa yapımı konusunun gündemde olduğu

bugünlerde, ortaya koyulan ampirik bulguların politika yapım süreçlerine olumlu katkı sunması beklenmektedir.

2. Çalışma, Hİ literatürüne Türkiye incelemesi olarak ilk katkıyı yapmaktadır. Uluslararası araştırmalar genellikle ABD AYM'si ve diğer birkaç ülke AYM'leri araştırmalarını barındırırken ülkemize ait bir çalışmanın yapılmış olması önemli bir boşluğun doldurulması anlamını taşımaktadır.

Bu amacın ve kapsamın, çalışmanın özgün değerinin ilgili literatür içerisindeki yerinin ve öneminin anlaşılabilmesi için aşağıda, önce literatürdeki çalışmalar tanıtılmakta, takip eden bölümde ampirik analiz yer almaktadır.

4.2. Literatür

Hukuk araştırmacıları, 1900'lerin ortalarına kadar hukuki süreçlerin analizlerinde davranışsal yaklaşımları çalışmalarına dahil etmemişlerdir. Bu algı 1960'lardan sonra, fiyat teorisinin hukuki analizlerde kullanılmaya başlamasıyla beraber hızlı bir şekilde değişmiştir (Posner, 1997; Shavell, 2004). Bu değişim, yeni bir disiplinler arası yaklaşımın, Hİ'nin doğmasına neden olmuştur. Böylece, Hİ kapsamında hukuki süreçler iktisadın araçları ile incelenir olmuştur. Bu inceleme alanlarından biri de anayasanın ve anayasa yargısının, oyun teorik modellerden ampirik incelemelere kadar geniş bir yöntem ölçeğinde araştırılmasını oluşturmaktadır. İkinci Bölümde de belirtildiği gibi yargı-ekonomi ilişkisi genel olarak yargı bağımsızlığı ve yargı etkinliği çerçevesinde temellendirilmektedir. Bu çalışmanın ilgili ilişkiyi yargı bağımsızlığı bakımından araştırması nedeniyle aşağıda bu konuya dair literatürdeki gelişmeler tanıtılmaktadır.

İlk defa yargı bağımsızlığını iktisadi analiz çerçevesinde inceleyen Landes, Posner (1975) olmuştur. Bu çalışma, literatürde yapılan teorik ve ampirik çalışmalar tarafından desteklenmiştir (Crain, Tollison, 1979; Anderson ve diğ., 1989; Spiller, Gely, 1992; Cooter, 2000; Hanssen 2004 gibi). Landes, Posner (1975), çalışmalarında yargı sistemini, yasamanın tamamlayıcısı olarak belirtmişlerdir. Onlara göre bağımsız yargı, yasamanın belirlediği kurallarının garantisidir. Bu garanti, çıkar gruplarının getirilerini arttırabilecekleri güvenilir bir piyasa ortamı sunmaktadır. Landes, Posner (1975) çalışmasını takip eden araştırmacılar, erkler ayrılığını ve bağımsız yargı konularını iktisadi bakış açısıyla incelemişlerdir. Çünkü bu kurumlar, devlete ve

iktisadi birimlere, birbirleriyle ilişki içerisinde bulunarak, faydalarını en çoklaştırma imkânı tanımaktadırlar (Salzberger, Fenn, 1999).

Yargı bağımsızlığı davranışsal ve yapısal bağımsızlık boyutlarıyla analiz edilmektedir. Davranışsal bağımsızlık, hâkimlerin anayasallık oylamasındaki tutumlarının sonucudur; dolayısıyla bu sonuca etki eden faktörlerin tespiti önemlidir. Bu faktörlerden en önemlisi, hâkimleri mahkeme üyeliğine atayanların genellikle siyasi aktörler olması nedeniyle hâkimlerin siyasi ideolojileridir/tercihleridir.

Hâkimlerin siyasi tercihlerini ölçmeyi amaçlayan birkaç yaklaşımdan bahsedilebilmektedir (Brace, Langer, Hall, 2000). Bunlardan biri, belirli davalarda hâkimlerin siyasi tercihlerine göre karar verdiklerini varsayan ve bu davalardaki tutumlarına göre siyasi tercihleri belirleyen yaklaşımdır (Pritchett, 1941; Schubert, 1959; Danelski, 1964, 1966; Schubert, 1965; Rohde, Spaeth, 1976; Ducat, Dudley, 1987; Hagle, Spaeth, 1992; Bussiere, 1999; Martin, Quinn, 2002). İkinci yaklaşım hâkimin siyasi parti üyeliği veya hâkimin atamasını yapan yürütme erkinin siyasi parti üyeliği ile tercihlerin belirlenmesini öngörür (Carp, Rowland, 1983; Goldman, 1966, 1975; Hall, Brace, 1992; Songer, 1982; Songer, Davis, 1990; Tate, 1981; Ulmer, 1962). Üçüncü yaklaşım ise gazetecilerin çeşitli haberlere dayanan algılarına göre hâkimlerin tercihlerinin belirlenmesidir (Danelski, 1966; Segal, Cover, 1989; Segal ve diğ., 1995; Emmert, Traut, 1994). Bir diğer yaklaşım ise hâkimlerin karakterlerinden hareketle siyasi tercihlerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Tate, 1981; Tate, Handberg, 1991).

Birinci yöntem, kişisel tercihlerden bağımsız olamayacağı için endojenlik problemi içermektedir (King, Keohane, Verba, 1994, 195-196). İkinci yöntem, her ne kadar çok farklı tercihleri dikkate alamasa da AYM hâkimlerinin siyasi tercihlerinin tam olarak ölçülemeyeceği bir ortamda ikinci en iyi ölçüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâkimlerin atamasını gerçekleştiren siyasi aktörlerin tercihlerinin bilinmesi, hâkimlerin tercihlerine ilişkin en iyi tahminin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Hâkimlerin, yürütme erkine dahil olan bir siyasi aktör veya yasama organı tarafından atanması durumunda, hâkimin seçim anında görev başında olan yürütme erkinin ideolojik tercihlerini yansıtması beklenmektedir (Brace, Langer, Hall, 2000). Ayrıca, hâkimi atama görevine sahip olan siyasi aktör de kendi değerlerine, siyasi tercihlerine ve politikalarına yakın kişileri ilgili görevlere atama eğilimindedir. Atama görevinin yasama erkinde olduğu durumda ise parlamentoda çoğunluğu bulunan siyasi partinin

kendi tercihlerine yakın hâkimleri AYM üyeliğine atama eğilimi bulunmaktadır (Sheldon, Maule, 1997, 89, 106). Son iki yöntem ise gazete makalelerinden ve hâkimlerin konuşmalarından yeterli verinin elde edilemeyecek olması nedeniyle sınırlı imkânlar sunmaktadır (Brace, Langer, Hall, 2000). Dolayısıyla, bu çalışmada, ikinci yaklaşım takip edilerek hâkimlerin siyasi tercihlerinin, kendilerini mahkeme üyeliğine atayan Cumhurbaşkanının siyasi parti üyeliği ile açıklanmaktadır³⁷. Bu varsayım, anayasa mahkemesi-ekonomi ilişkisinde, iktisadi birimlere verilen sinyaller bakımından, yasama-yürütme erkleri ile yargı erki arasındaki sadakat ilişkisinin de belirlenmesine olanak tanımaktadır. Ancak, bu türden sinyallerin üretilmesinde sadece hâkimlerin siyasi tercihlerinin etkili olmadığı, aşağıda görüleceği gibi farklı unsurların da bu sürece katkı yaptığı unutulmamalıdır.

Anayasa mahkemelerinin karar süreçleri ile ekonomi arasındaki ilişki, Landes, Posner (1975)'in çalışması ile teorik bir yapı kazanmıştır. Bu çalışmayı takip eden araştırmacılar genellikle ABD AYM'sini incelemişlerdir³⁸. Ayrıca, literatürde diğer birkaç ülkenin anayasa mahkemelerini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır³⁹.

Posner (2005)'e göre yargı sisteminin davranışı mevcut hukuki metinlerin getirdiği kısıtlar ve oluşturduğu güdüler ile açıklanabilmektedir. Bu önerme ülkelerin yasal kökenleri farklılaştıkça, hâkim davranışlarının da farklılaştığını ifade etmektedir. Yasal köken, hâkimin yorum yapabilme özgürlüğünü ve performans ölçütü gibi etkenleri de yakından ilgilendirmektedir. Bir hâkim, dava hakkında karar verirken mesleğini en iyi şekilde icra etme, siyasi/ideolojik bir amaca hizmet etme, verimli çalışma, kamuoyu desteği alma veya övgü toplama gibi çeşitli dürtülerle hareket edebilmektedir. Ayrıca, bazı araştırmacılara göre hâkimin görevde kalması ne kadar teminat altında ise baskı görmesi veya yönlendirilmesi o kadar güçtür. Hâkim ne kadar ileri yaşta üst mahkeme üyeliğine atanırsa, atanma öncesindeki tutumu ile uyumlu bir yaklaşım bekleneneği için davranış kalıbı o kadar öngörülebilir olmaktadır (Posner, 2005; Revesz, 1997; Sunstein ve diğ., 2004). AYM üyeliğine uzun süreli olarak atanan hâkimler ise seçimle üyelik görevini ifa eden hâkimlere göre daha fazla bağımsızdırlar. Çünkü seçimle AYM üyesi olan hâkimler, siyasi parti seçimlerine daha fazla

³⁷ Ampirik çalışmada, Cumhurbaşkanının sağ/liberal ideolojiye sahip olması veya olmaması durumu kategorik değişken ile sayısallaştırılmıştır. Böylece, görevi öncesinde herhangi bir siyasi parti üyeliği bulunmayan Cumhurbaşkanlarına dair ortaya çıkabilecek olası sorun önlenmiş olmaktadır.

³⁸ Brenner, Spaeth (1988), Segal, Cover (1989), George, Epstein (1992), Epstein, Knight (1998), Segal, Spaeth (2002), Goff (2006), Hansford, Springgs (2006), Lax, Cameron (2007) gibi.

³⁹ Örnekler Ek 1'de incelenebilir.

duyarlıdırlar ve parlamentoda çoğunluğu elde eden siyasi partiye yakın gözükmeye eğilimlidirler (Besley, Payne, 2003; Hanssen, 1999, 2000; Tridimas, 2010).

Ashenfelter ve diğ. (1995)'nin ABD'deki eyalet mahkemeleri nezdinde yaptıkları çalışmada; ırk ve cinsiyetin önemli olduğu; hâkim karakterinin veya hâkimi mahkeme üyeliğine atayan başkanın mensubu olduğu partinin, hâkim kararı üzerinde bir etkisi olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Bunun aksine, Posner (2005), ABD AYM hâkimi üzerinde herhangi bir baskının olmadığı durumda; hâkimin kişisel ve siyasi tercihlerinin, bürokratik ilişkilerinin, ırk, cinsiyet, etnik köken gibi faktörlerin mahkemeye üye seçilme ve davalarda karar verme süreçlerinde etkili olabileceğini savunmaktadır. Bunun nedeni, kariyer hâkimliği kavramının temelinde yatmaktadır. Bir çeşit devlet memurluğu olan kariyer hakimliği, göreve kabul edilmeye başlamakta ve liyakate bağlı olarak terfi etme imkânını içermektedir. Bu bakımdan, kariyer hâkimi ile herhangi bir bürokratin davranışları birbirine paraleldir. Bürokratlar mevkilerini, kişisel siyasi tercihlerinin lehine olacak şekilde kullanma eğiliminde olabilmektedirler. Kariyer hâkiminin bu yöndeki davranışları, maliyet unsurudur ve bu maliyeti azaltmanın en ideal yolu, kuralları detaylı ve katı bir biçimde belirlemektir. Bu şekilde hâkimler daha formalist olmaktadır (Posner, 2005). Kuralların detaylı ve katı bir biçimde belirlenmediği durumlarda, hâkimlerin kişisel özelliklerinin ve dış baskıların etkisi altında karar vermesi beklenmektedir.

Dış baskı olarak değerlendirilen siyasi baskı için Hanssen (2004)'in ABD eyaletlerinde yargı bağımsızlığını araştırdığı çalışmasının bulgusu önemlidir. Buna göre; eyalet bazında, siyasi partiler arasında daha güçlü bir rekabetin olduğu eyaletlerde, yargı kurumlarının daha bağımsız ve görevdeki siyasi partinin baskın olduğu eyaletlerde bağımsızlığın daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer çalışmalar, 1990'lar itibarıyla yapılmaya başlanmış, ülke uygulamaları daha çok 2000'li yıllarda gerçekleştirilmiştir. Literatürde bu çalışmaya temel oluşturan seçilmiş çalışmalar Ek 1'de görülebilmektedir. Burada, çalışmaların kapsadığı ülkeler ve dönemler, inceleme konuları, kullandıkları yöntemler ve değişkenler, elde edilen sonuçlar detaylı bir şekilde takip edilebilmektedir. Ek 1'deki tablodan da anlaşılacağı gibi, erkler arasındaki ilişkileri gösteren idari yapılanma ile siyasi tercihler ve hâkimlerin karakter özellikleri bir arada değerlendirilerek, AYM'lerin karar davranışları farklı açılardan analiz edilmektedir.

Bu çalışmalardan Tate (1981), ABD AYM'sini, hâkimlerinin oylarını belirlediği düşünülen karakter, kariyer ve siyasi tercih özellikleri bakımından incelemiştir. Hâkimlerin siyasi tercihlerinin ve onları mahkeme üyeliğine atayan başkanların parti üyeliğinin etkili değişkenler olarak çıkması anlamlıdır. Segal, Cover (1989)'ın ortaya koyduğu sonuç hâkimlerin mekanik bir şekilde sadece hukuki normları uygulamadıklarını göstermektedir: Hâkimler karar verirken kendi tercihlerini de dikkate almaktadırlar. Kanada AYM'si için yapılan çalışmada da hâkimleri atayan başbakan ile hâkim kararları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tate, Sittiwong, 1989).

Bu kapsamdaki çalışmalar için Salzberger, Fenn (1999) oldukça önemlidir. İngiliz Temyiz Mahkemesi hâkimlerinin, mahkeme üyeliğinden sonra, siyasi irade tarafından Lortlar Kamarası'na atanma ihtimalinin, hâkim sadakatine etkisi incelenmiştir. Çalışmaya göre; genç ve kararları Lortlar Kamarası tarafından daha az bozulan hâkimlerin, mahkeme üyeliği sonrasında üst görevlere atanma ihtimali yüksekken, bağımsız yargının siyasetçiler için önemli bir değer olduğu belirlenmiştir (Salzberger, Fenn, 1999).

2000 yılından sonra bu alandaki ülke uygulamaları daha fazla gerçekleştirilir olmuştur. Iaryczower, Spiller, Tommasi (2002) Arjantin için yaptıkları kapsamlı çalışmada; yasama erki yapısının, hakkında dava açılan hukuki normun türünün, hâkimleri hangi siyasi aktörlerin atadığının ve mahkeme üyeliği sonrasındaki olası üste göreve atanma ihtimalinin varlığının kararları etkilediği sonucuna varılmıştır. Maitra, Smyth (2004) çalışmasında ise Yeni Zelanda'da siyasi iradenin mahkeme bağımsızlığına önem verdiği ve atamaların liyakate dayandığı sonuçları elde edilmiştir. İtalyan Anayasa Mahkemesi için gerçekleştirilen farklı çalışmalarda (Fiorino, Padovano, Sgarra, 2007; Padovano, 2009; Fiorino, Gavaille, Padovano, 2015); hâkimin yaşı, hâkimi atayan irade, kariyer hâkimliği gibi farklı açılardan mahkeme bağımsızlığı incelenmiştir. Bu çalışmaların ortak noktası; hâkimlerin yaşlarının ilerlemesi ve mahkeme üyeliğine yüksek yargı organları tarafından atanmaları ile anayasaya uygunluk oylamasında iptal kararı verme eğiliminde oldukları yönündedir. Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi (2009)'ye göre Portekiz'de siyasi partilerin politikaları AYM'nin kararlarını etkilemektedir. Sol partiler ile ilişkisi bulunan hâkimlerin anayasaya uygunluk oylamasında iptal kararı vermeleri olasılığı daha kuvvetli iken sağ partiler ile ilişkisi olan hâkimler için aynı çıkarım ret oyu için yapılamamıştır. Ayrıca, hükümetin

hâkim seçimi ile mahkeme kararları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu da siyasi iradenin hâkim ataması yaparken kendi düşüncesine yakın hâkimleri mahkeme üyeliğine getirdiğini göstermektedir. Brennan, Epstein, Staudt (2009), hâkimlerin ekonomideki gidişata göre hükümet yanlısı veya karşıtı tepki koyduklarını belirlemişlerdir. Franck (2009), yasama-yürütme erklerindeki parçalı yapının Fransız Anayasa Konseyi üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Buna göre, belirli bir etki mevcuttur ve erk yapısının parçalı ve hükümetin zayıf olduğu dönemlerde, sağ ideoloji sahibi siyasetçilerin atadığı hâkimler daha fazla bağımsız karar vermektedirler.

Bu çalışmaya temel teşkil eden ve Tayvan Anayasa Mahkemesini inceleyen Garoupa, Grembi, Lin (2010), kapsamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Çalışma iki farklı yaklaşımdan oluşmaktadır: birinci yaklaşımda mahkemenin nihai kararları üzerinden hareket edilirken, ikinci yaklaşımda hâkimlerin bireysel bazdaki oy davranışları incelenmektedir. Birinci yaklaşımda, mahkemenin nihai kararını etkilemesi beklenen; mahkemeye başvuranın siyasi kimliği, parlamentodaki muhalefet oranı, zaman kontrol değişkenleri, hâkimlerin kişisel özelliklerine ait kontrol değişkenleri, davanın özelliklerine bağlı kontrol değişkenleri kullanılmıştır. İlk yaklaşımın sonuçları, İkinci Bölüm’de açıklanan davranışsal modele uygun değildir. İkinci yaklaşımda, benzer bağımsız değişkenlerin hâkim kararları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonuçlar, davranışsal modelin ve hâkim sadakati beklentisinin aleyhinedir. Ancak, dönemsel olarak kurucu partinin (KMT) lehine veya aleyhine kararların çıktığı tespit edilmiştir. İspanyol Anayasa Mahkemesini inceleyen Garoupa, Gomez-Pomar, Grembi (2013), hâkim davranışları ile parti destekçiliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Buna göre; ideoloji, AYM kararlarını etkilemektedir. Hâkimler –özellikle sol ideolojiyi destekleyen hâkimler-, kendilerini mahkeme üyeliğine atayan siyasi partilerin politikalarını destekler nitelikte kararlar verme eğilimindedirler. Bu bakımdan, ideoloji ve parti üyeliği AYM hâkimlerinin kararlarını etkileyen bir unsurdur.

Hİ disiplini içerisinde olmasa da Türk AYM’nin siyaset ile ilişkisini inceleyerek AYM kararlarını şekillendiren unsurları değerlendiren ilk çalışma Ünsal (1980)’a aittir⁴⁰. Çalışma, 1961-1979 dönemi için siyaset teorisi aracılığı ile AYM kararlarını incelerken, AYM başvurularını girdi, AYM kararlarını ise çıktı olarak tanımlamaktadır. Siyasal iktidarın sınırlandırılması ve bunun neden olduğu siyasal

⁴⁰ Bu çalışmaya, takip eden linkteki açık kaynaktan erişilebilir: <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/135.pdf>.

iktidar-yargı srtşmesini bürokrasinin etkinliği ve Türkiye’deki siyasal gelişmeleri dikkate alarak analiz eden çalışma, özellikle girdilerin çıktılara dönüşme sürecinde ortaya çıkan AYM kararlarını etkileyen çeşitli değişkenleri analiz ederek nc bir rol üstlenmektedir. Çalışmada, bireysel olarak hâkimler üzerinde etkisi olduğu düşünülen içsel (hâkimlerin ilk çevreleri, kıır/kent doğumu ayrımı, eğitim düzeyleri, mesleki gelişmeleri, yaşları, cinsiyetleri, gelir düzeyleri, siyasal eğilimleri) ve dışsal (lkenin içinde bulunduğu siyasi ortam, hâkimler üzerindeki çeşitli baskı unsurları, nceki AYM kararlarının hâkimleri etkileme düzeyi) unsurlar “karar öncesi” değişkenler olarak tanımlanmaktadır. “Karar sürecindeki” değişkenler ise mesleki deformasyon, rol algılamaları ve grup dinamiği (sayıca kalabalıklık, genellikle çoğunluk görüşüne katılma, uzlaşmalar, gruplaşmalar, başkanın ağırlığı, önyargılar) başlıkları ile ortaya koyulmaktadır.

Yukarıda tanıtılan literatürde izlenebileceği üzere; Hİ disiplini aracılığı ile anayasa yargısı ve AYM hakkında önemli bir tartışma başlatılmıştır. Buna göre; AYM hâkimlerinin oy verme davranışları ve AYM’nin kararları farklı aktörlerden ve faktörlerden etkilenmektedir. Literatürdeki bu ilerleme, Türk AYM’sinin de benzer şekilde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

4.3. Uygulama: Anayasa Mahkemesi Kararlarının Belirleyicileri

Bu başlık altında, Türk Anayasa Mahkemesi için gerçekleştirilen ampirik çalışmaya ait bilgiler verilmektedir. Buna göre takip eden bölümler; hipotezleri, veriyi, değişkenleri ve model tahmininde kullanılan yöntemi tanıtılmaktadır.

4.3.1. Hipotezler

Ek 1’de detayları görülen çalışmaların bazı sonuçları birbiri ile örtüşmemektedir. Bunun en önemli nedeni, incelenen ülkelerin yasal kökenlerinin ve AYM yapılanmalarının birbirinden ayrışmasıdır. Bu sonuç, North (1990)’un her ülkenin kendine has kurumsal yapısı ve kalitesi olduğu önermesi ile uyumludur. İkinci plandaki nedenler ise çalışmaların dönemlerinin ve kapsadıkları davaların birbirinden farklılaşmasıdır. AYM’nin anayasallık denetimi görevi nedeniyle yasama ve yürütme erklerinin politika uygulamalarını inceleyebilmesi ve bu incelemeyi gerçekleştiren hâkimleri, siyasi parti kimliği bulunmuş/bulunan bir aktörün ataması yasama-yürütme erkleri ile AYM arasında olası bir organik bağın sorgulanması ihtiyaını doğurmuştur.

Çalışmalar bu kapsamda değerlendirildiğinde, ülkelerin kendilerine ait siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklarına bağlı olarak birbiriyle tam olarak uyuşmayan sonuçların ortaya çıkması doğaldır. Ancak, burada iktisadi birimler ve ekonominin kendisi için ön plana çıkan unsur, yargı erkinin tarafsız ve bağımsız bir şekilde kararlarını vermesi, bir taahhüt mekanizması olan anayasaya bağlılığın tüm kesimlerce temin edilmesinin sağlanması ve nihayetinde öngörülebilir sinyallerin ortaya çıkmasıdır. Bu bakımdan, AYM çıktıları üreten hâkimlerin ve onların kararlarının, tutum ve davranışlarının modellenmesi önem arz etmektedir.

Bahsedilen model yapısının oluşturulmasından önce araştırmanın hipotezlerinin belirtilmesinde fayda bulunmaktadır. Hipotezler, çalışmada, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı Türkiye için belirlenmiş değişkenler arasındaki ilişkilere dair beklentileri yansıtmaktadır. Literatür ile uyumlu bir şekilde tespit edilen hipotezler, değişken gruplarına göre aşağıda belirtilmektedir.

Politik değişkenler:

H1: AYM hâkimleri, siyasi aktörlerin tercihlerine ve politik ortama (yasama ve yürütme erklerinin yapılarına) tepki verirler.

Garoupa ve diğ. (2010)'a göre AYM hâkimlerinin siyasi partilerin çıkarlarına ilgisiz kalmamalarının iki olası nedeni vardır: hâkim, kendisini mahkeme üyeliğine atayan siyasi aktör ile aynı siyasi tercihlere sahiptir ve bu nedenle ilgili çıkar çevrelerinin yararına davranmaktadır veya hâkim, kendisini mahkeme üyeliğine atayan siyasi aktöre sadakati (Salzberger, Fenn, 1999; Maitra, Smyth, 2004) gereği onun siyasi çıkarlarına göre oy vermeyi tercih etmektedir. İlk olası neden, İkinci Bölümde hâkimlerin oy davranışlarına ilişkin açıklanan Stratejik Yaklaşım ve Davranışsal Yaklaşım tarafından geçerli nedenler olarak kabul edilmektedir. İkinci olası neden ise ilgili çalışmalar (Carp, Rowland, 1983; Goldman, 1966, 1975; Hall, Brace, 1992; Songer, 1982; Songer, Davis, 1990; Tate, 1981; Ulmer, 1962) tarafından hâkim oy davranışına dair çıkarım yapmaya yardımcı olan bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

H1, politik değişkenler olarak isimlendirilen grubun ana hipotezidir. Bu hipotezin alt hipotezleri grup altındaki diğer değişkenlere göre türetilmektedir.

H1.1: Hakkında dava açılan hukuki normu yürürlüğe koyan siyasi parti, iptal davası başvurusunda bulunan siyasi aktör, iptal davasına ait kararın açıklandığı an iktidar çoğunluğuna sahip siyasi parti veya Cumhurbaşkanı, hâkimi AYM üyeliğine atayan

Cumhurbaşkanı, sağ /liberal görüşlü ise AYM hâkimleri iptal davasını reddeler (anayasallığı onaylarlar).

Bu hipotezin arkasında; anayasaların liberal düşüncenin bir ürünü olması nedeniyle AYM hâkimlerinin sağ/liberal görüşlü siyasi aktörlerin yasama faaliyetlerini iptal kararları ile engellememeyi tercih edecekleri teorisi bulunmaktadır (Tate, Sittiwong, 1989; Ginsburg, 2014).

H1.2: İptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı ise hâkimler kendilerini mahkeme üyeliğine atayan Cumhurbaşkanına sadakat göstererek iptal (anayasa aykırılık) kararı verirler.

AYM hâkimlerinin, kendilerini bu göreve atayan Cumhurbaşkanı ile benzer görüşlere sahip olma ihtimali yüksektir. Bu nedenle; ideolojik olarak benzer fikirlere sahip oldukları ve/veya göreve atanmalarından dolayı hissettikleri minnet duygusu ile atamalarını gerçekleştiren Cumhurbaşkanının görüşlerinin yansıması şeklinde iptal davalarında oy vermektedirler (Green, Alerie, 2008).

H1.3: İptal davasına ait kararın açıklandığı an, “tek başına iktidar” görevde ise hâkimler iptal davasını reddederler.

Iaryczower, Spiller, Tommasi (2002) ve Franck (2009)’a göre, politikacıların kendi siyasi düzenlerini ve yaklaşımlarını AYM hâkimlerine dayatmaları yasama ve yürütme erkleri çok parçalı⁴¹ değilken, özellikle yürütme erki güçlü bir hükümet tarafından yönetiliyorken daha etkili sonuç vermektedir. Bu ifade, AYM hâkimlerinin parçalı bir idare mevcut iken daha bağımsız karar verdiklerini, aksine güçlü bir iktidar görevde ise iktidara daha bağımlı kalarak oy davranışlarını belirlediklerini ifade etmektedir.

H1.4: İptal davasına ait kararın açıklandığı dönemde, son genel seçimlere göre parlamentoda ortaya çıkan muhalefet oranı ne kadar yüksek ise hâkimlerin iptal kararı verme ihtimalleri artar.

Garoupa ve diğ. (2010), AYM hâkimlerinin oy davranışı ile yasama organındaki muhalefetin gücü arasında ilişki kurmaya çalışmaktadırlar. Bu bakımında, parlamentoda muhalefetin gücünün artması, iktidar gücünün, yani mevcut hükümetin

⁴¹ Tek meclisli idarinin geçerli olduğu ülkelerde, parlamentoda herhangi siyasi bir partinin tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamaması ve koalisyon hükümeti kurulması ve iki meclisli idarenin geçerli olduğu ülkelerde, senatoya ve kongreye farklı siyasi partilerin hâkim olması durumları kastedilmektedir.

zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu durumda, hâkimlerin daha bağımsız davranması ve hatta güçsüz iktidarın yasama faaliyetlerini engellemesi veya cezalandırması beklenmektedir.

H1.5: İptal davasına ait karar verilirken sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanının atadığı hâkim sayısı daha fazla ise AYM ret (anayasallık) kararı verir.

AYM kararları kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Bu nedenle, hâkimlerin birbirlerinin kararlarından etkilenmesi mümkündür (Green, Alerie, 2008).

H1.6: İptal davalarında hâkimlerin karşı oy tercihleri, karar günü mevcut bulunan yasama ve yürütme erklerinin yapısından etkilenir.

ABD AYM'si hakkında yapılan birçok çalışma, hâkimlerin davalarda neden karşı oy kullandıklarını incelemiştir. Karşı oyun varlığı arkasındaki nedenler iki temel grupta toplanmaktadır: davranışsal nedenler ve kurumsal-dışsal nedenler (Narayan, Smyth, 2007, 401-402). Kurumsal nedenler, AYM'nin kendi yapısından kaynaklanan faktörleri işaret etmektedir. Dışsal nedenler ise hâkimlerin karar verirken yasama ve yürütme erkleri gibi politik kurumlardan da etkilendiklerini ve bunlara göre davalarda karşı oy kullanma iradesi gösterme veya göstermeme tercihini belirlediklerini ifade etmektedir (Canon, Jaros, 1970; Hall, Brace, 1989; Brace, Hall, 1990; Wahlbeck, Spriggs, Maltzman, 1999).

Sosyo-demografik (hâkim bazlı) değişkenler:

H2: AYM hâkimlerinin kişilik ve kariyer özellikleri iptal davalarındaki kararlarını etkiler.

Yargı bağımsızlığı ve ekonomi ilişkisinden bahsedilirken açıklandığı üzere bağımsızlık iki ana başlık altında incelenmektedir: yapısal bağımsızlık ve davranışsal bağımsızlık. Davranışsal bağımsızlık, kaynağını hâkimlerin kişisel özelliklerinden almaktadır. Buna göre, hâkimlerin; doğdukları yer, dini inançları, aldıkları eğitim, akademik başarıları, mahkeme üyeliğine atanma yaşları, siyasi parti üyelikleri, siyasi tercihleri, önceki kariyerleri ve cinsiyetleri (Tate, 1981; Tate, Sittiwong, 1989; Iaryczower, Spiller, Tommasi, 2002; Padovano, 2009; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Franck, 2009) gibi nitelikleri oy verme davranışını şekillendiren faktörlerdir. Bu yaklaşıma göre oluşturulan ana hipotez, iki alt hipotez barındırmaktadır.

H2.1: AYM hâkiminin anayasallık oylamasında vereceği kararlar; hâkimin yaşından, cinsiyetinden, kariyer niteliğinden veya mezun olduğu üniversiteden etkilenir.

H2.2: Anayasallık oylamasında karar veren mahkeme heyetinde kadın hâkim sayısı, kariyer hâkimi sayısı veya hukuk profesörü sayısı artarsa AYM iptal kararı verir.

İlerleyen yaş ile birlikte, eğer AYM üyeliği sonrasında yeni bir göreve atanma ihtimali yok ve görev süresi çok uzun veya belirsiz ise hâkimler daha bağımsız davranmaktadırlar (Padovano, 2009). Yargı kararlarında cinsiyetin önemli bir rolü olduğunu belirten çalışmalar (Segal, 2000; Martin, Pyle, 2005; Peresie, 2005; Smith, 2005) bulunduğu gibi bu görüşe dair kanıt bulamayan araştırmalar da mevcuttur (Ashenfelter, Eisenberg, Schwab, 1995; Sisk, Heise, Morriss, 1998; Westergren, 2004). Kariyer hâkimleri (Padovano, 2009) ve üst düzey/köklü eğitim geçmişi olan üniversitelerden mezun (Ramseyer, Rasmusen, 2001) veya hukuk profesörü olan hâkimler (Garoupa ve diğ., 2010) görüşlerini oluştururken daha özenli ve detaylı çalışarak genellikle iptal kararına hükmetmektedirler.

H2.3: İptal davalarında hâkimlerin karşı oy tercihleri, kişisel özelliklerden etkilenir.

H1.6'nın açıklamalarında da belirtildiği gibi karşı oy tercihini açıklayan faktörler arasında davranışsal nedenler de bulunmaktadır. Buna göre; yaş, cinsiyet, ideolojik tercih ve sosyal arka plan gibi sosyo-demografik değişkenler (Ulmer, 1970, 1973; Tate, 1981; Brenner, Spaeth, 1988; Ashenfelter, Eisenberg, Schwab, 1995) hâkimlerin çoğunluk oyundan farklı olarak tercihlerini ifade etmelerine neden olabilmektedir (Narayan, Smyth, 2007, 401-402).

Ekonomik değişkenler:

H3.1: AYM hâkimleri, -kişisel veya toplumsal kaygılar ile- iktisadi değişkenleri dikkate alarak karar verirler.

H3.2: İptal davalarının alt oylamalarında karşı oyun varlığı, Türkiye'nin ekonomik koşullarından etkilenir.

Narayan, Smyth (2007) Avustralya Yüksek Mahkemesi için yaptıkları çalışmada, davalardaki karşı oy ile kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu çalışmayı takip eden Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi (2009) ve Garoupa, Grembi, Lin (2010), yıllık enflasyon, işsizlik ve kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla değişkenlerinin AYM kararları üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Ayrıca,

Brennan, Epstein, Staudt (2009)'a göre AYM hâkimleri ekonomik konjonktürü takip etmekte, ekonomideki gidişata göre hükümetleri verdikleri kararlar ile ödüllendirmekte veya cezalandırmaktadır. Bu görüşler, hâkimlerin iktisadi değişkenleri anayasallık oylaması sırasında dikkate alıp almadıkları konusunu inceleme ihtiyacı doğurmuştur.

Diğer Değişkenler:

H4.1: H1.5 ile uyumlu olarak hâkimler, karar verirken diğer mahkeme üyelerinin tutum ve oy davranışlarından etkilenirler.

Bu yaklaşım, Green, Alerie (2008) kolektif kararın bireysel üyeler üzerinde baskı unsuru olduğu iddiasına dayanmaktadır.

H4.2: Hâkimler, hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile iptal davası açılan hukuki normun türüne⁴² ve anayasa değişikliği ile Mahkeme yapısında gerçekleştirilen değişikliklere tepki verirler.

4.3.2. Veri

Çalışmada, birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak oluşturulan veri setleri ile araştırma yapılmıştır. Bahsedilen veril setleri, AYM'nin 1984-2014 yılları arasında ele aldığı 2.404 dava incelenerek oluşturulmuştur. Her ne kadar AYM 1961 yılında kurulmuş olsa da 1983'ten sonraki dönemin incelenmesinin nedeni çalışmanın amacı ile yakından ilgilidir. Anayasalar, liberal dünya görüşünü yansıtıyor ve anayasa mahkemeleri de kişi ve kurumların siyasi, sosyal ve iktisadi hak ve özgürlüklerini, yasama ve yürütme erkleri karşısında koruma altına alırken, erkler arasındaki etkileşimden hareketle yargı bağımsızlığı üzerinden iktisadi birimlere anlamlı sinyaller çıkartılabilmesi için öncelikle içinde bulunan ortamın serbest piyasa şartlarını benimsemiş olması gerekmektedir. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile günümüzdeki serbest piyasa koşullarına geçiş yapmıştır. Ancak, 12 Eylül 1980 darbesi ile kesintiye uğrayan anayasal hayat, 3 Kasım 1983 milletvekili genel seçimlere ile normale dönmüştür. Askeri darbeden sonra ilga edilen 1961 Anayasası yerine 1982 Anayasası halk oyu ile yürürlüğe girmiş ve kurumsal olarak AYM yeni yapısı ile çalışmalarına başlamıştır. Bu nedenle, 1 Ocak 1984-31 Aralık 2014 tarihleri⁴³

⁴² KHK'lara dair uygulama ve sorunlar için Tan (1995) incelenebilir.

⁴³ 3 Kasım 1983'ten sonra AYM'nin hüküm açıkladığı ilk iptal davasının karar günü 1 Mart 1984'tür.

arasındaki davalar incelenmiştir. İncelenen davalara ilişkin istatistiki veriler Tablo3'te görülmektedir.

Tablo 3: AYM'nin Ele Aldığı Dava Sayıları, 1984-2014

	Karara Bağlanan İptal Davası Sayısı	Karara Bağlanan İtiraz Davası	İncelemeye Alınmayan Dava Sayısı*	Toplam
1984-2010	379	1004	519	1902
2010-2014	119	372	11	502
Toplam	498	1376	530	2404

Tarafımızdan derlenen verilere göre hesaplanmıştır.

* İncelemeye Alınmayan Dava Sayısı; benzer davaların birleştirilmesi, sehven esas numarası verilen davaların kapatılması, eksik evraklı başvuru nedeniyle dosyanın iadesi, başvuranın yetkisizliği nedeniyle davanın reddi, benzer davanın daha önce görüşülüp karara bağlanması nedeniyle karar verilmesine yer olmaması, yasama dokunulmazlığı davalarının reddedilmesi, karar günü davaya konu olan normun yürürlükte olmaması nedenleri sonucu *AYM tarafından* incelemeye alınmayan dava sayılarını göstermektedir.

Tablo 3'e göre; ilgili dönemde ele alınan 2404 davanın⁴⁴ 498 adedi iptal davası ve 1376 adedi itiraz davasıdır. Diğer 530 dava, tablo dipnotunda açıklandığı gibi çeşitli nedenlerden dolayı AYM tarafından incelemeye alınmayan davalardır. Çalışma, yukarıda açıklanan hipotezlerin test edilebilmesi için sadece iptal davalarını kapsamaktadır. Ancak, 1984-2014 yılları arasında kararı açıklanan 498 iptal davasının hepsi, aşağıda açıklanacak nedenler dolayısıyla veri setlerine dahil edilmemiştir. Tablo 4, bu davalara ait istatistikleri göstermektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere; kanunlar, KHK'ler, TBMM İç Tüzüğü ve anayasa değişiklikleri iptal davasına konu olabilmektedir. Bu normlardan TBMM İç Tüzüğü, diğerlerinin erkler arasında neden olacağı siyasi gerilim ve ülke çapındaki yaygın etkileri bir arada değerlendirildiğinde çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca, bilğimiz dahilinde, ilgili literatürde parlamento çalışma esaslarını gösteren hukuki

⁴⁴ 1982 Anayasası, çalışmanın incelediği dönem sonunu gösteren 31.12.2014 yılına kadar 17 kere değiştirilmiştir. Değişiklikler TBMM internet sitesinden (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>) elde edilen EK 2.'deki tablodan takip edilebilir. Bu değişikliklerden, 2010 yılında yapılanlar AYM'nin yapısını değişikliğe uğratmıştır. Bu nedenle, bazı istatistiki veriler iki dönem için (1984-2009 ve 2010-2014) ayrı ayrı verilmiştir. Dönemler arasındaki karar/süre oranı, AYM yapısındaki değişimin -başka bir çalışmada- sadece hukuki değil aynı zamanda 2.3.2. Yargı Etkinliği ve Ekonomi başlığında bahsedilen nedenlerden dolayı iktisadi incelemesinin de yapılması gerekliliğini doğurmaktadır.

Tablo 4: İptal Davaları Sayıları, 1984-2014

	Araştırma Kapsamındaki İptal Davası Sayısı	Araştırma Dışı Tutulan İptal Davası Sayısı*	Toplam
1984-2009	300	78	378
2010-2014	119	1	120
Toplam	419	79	498

Tarafımızdan derlenen verilere göre hesaplanmıştır.

* TBMM kararları hakkında açılan iptal davaları araştırma dışında bırakılmıştır. Ayrıca, kanun ve KHK'lar hakkında açılan davalardan; başvuranın yetkisiz olması nedeniyle reddedilen, konusu kalmayan istem hakkında karar verilmesine yer olmayan ve aynı konuda Cumhurbaşkanı ile TBMM üyelerinin açtıkları davalar, veri birliğinin bozulmaması için kapsama alınmamıştır.

normları ampirik çalışmalara konu edinen araştırmalar bulunmamaktadır. TBMM İç Tüzüğü haricinde, çeşitli nedenlerle araştırma dışında tutulan diğer iptal davalarına ilişkin bilgi Tablo 4'ün dipnotunda açıklanmaktadır. Buna göre; çalışmada, 1984-2014 yılları arasında ret (anayasallık)⁴⁵ ve iptal (anayasaya aykırılık) kararı verilen 419 adet iptal davası⁴⁶ incelenmektedir. İptal davalarına ilişkin veriler; AYM'nin internet sayfasında yayınlanan Kararlar Bilgi Bankası'ndan⁴⁷, Kararlar Dergisi'nden⁴⁸ ve Resmî Gazete'nin ilgili sayılarından elde edilmiştir.

Tablo 5 çalışmada incelenen 419 iptal davasını açan taraflara ilişkin bilgi vermektedir⁴⁹.

Buna göre; 21 adet iptal davası için Cumhurbaşkanları, 219 adet iptal davası için anamuhalefet partileri ve 179 adet iptal davası için TBMM üyeleri başvuruda bulunmuştur. Cumhurbaşkanlarına, anamuhalefet partilerine ve diğer partilere ilişkin bilgiler Ek 3'te belirtilmektedir.

⁴⁵ İptal davalarında verilen ret kararının, (hakkında dava açılan hukuki normun anayasaya uygun olup olmadığını ifade etmesi bakımından) anlamı hakkındaki tartışma hukuki içeriklidir. Dolayısıyla iktisadi bir araştırma, bu tartışmada taraf olma konusunda farksız kalabilir. Bunun pratik nedeni: ret kararının her durumda, hukuki normun anayasaya aykırılık tespiti ile iptal edilmediği anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁶ İncelenen davalara ilişkin bilgiler Ek 4'te takip edilebilir.

⁴⁷ <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html>.

⁴⁸ <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/yayinlar/kararlardergisi.html>.

⁴⁹ 2010 yılında AYM'nin yapısında gerçekleştirilen değişikliklerin bir sonucu da bireysel başvuru hakkıdır. 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45/1. maddesine göre "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir". Ancak, Anayasanın 150. maddesinde iptal davası açmaya yetkili taraflar arasında bireyler belirtilmediği için bireysel başvuru ile açılan davalar çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Tablo 5: İptal Davası Başvurusunda Bulunan Taraflar

	Cumhurbaşkanı	Anamuhalefet Partisi	TBMM Üyeleri*	Toplam
1984-2009	20	167	113	300
2010-2014	1**	52	66	119
Toplam	21	219	179	419

Tarafımızdan derlenen verilere göre hesaplanmıştır.

* Anamuhalefet partisi üyelerinin ve diğer siyasi parti üyelerinin başvurularının toplamını göstermektedir. Anamuhalefet partisi, kimi zaman iptal davalarını parti tüzel kişiliği başvurusu ile değil; milletvekillerinin başvurusu ile açmaktadır.

** Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2007 yılında açtığı iptal davası 2011 yılında karara bağlanmıştır. 2007-2014 arasında görevde olan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, iptal davası başvurusunda bulunmamıştır.

İptal davasını açan taraf, iptal davasına konu olan hukuki normun tamamının anayasaya aykırı olduğunu iddia edebileceği gibi bazı madde veya maddelerinin de anayasallık açısından incelenmesini talep edebilmektedir. Her durumda; AYM, bir iptal davası çatısı altında, anayasaya aykırı olduğu ileri sürülen kanun veya KHK maddesi kadar anayasallık oylaması yapmaktadır. Çalışmada, bu oylamaların her biri, ilgili iptal davasının alt oylaması olarak isimlendirilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, anayasallık oylaması sonucu hükmün ret veya iptal olarak belirlendiği 2439 alt oylama tespit edilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir⁵⁰. Bu alt oylamaların toplulaştırılmış sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Buna göre; 2439 alt oylamanın 1723 adedi ret, 716 adedi iptal kararı ile sonuçlanmıştır. Bu sonuçlar, oransal olarak sırasıyla %70.6'ya ve % 29.4'e tekabül etmektedir. Oy birliği ile verilen kararların %71.7'si ret, %28.3'ü iptal iken; oy çokluğu ile verilen kararların %69.2'si ret, %30.9'u iptaldir.

⁵⁰ 2010 yılından önce AYM'nin kuruluşu ve yargılama usullerini tespit eden 10 Kasım 1983 tarih ve 2949 sayılı Kanunun aşağıda gösterilen 29/2. maddesi gereği verilen iptal kararları veri setine dahil edilmemiştir. (2010 yılından sonra 2949 sayılı Kanun yerine yürürlüğe giren 30 Mart 2011 tarih ve 6216 sayılı Kanun, benzer bir hükme yer vermemektedir.)

Madde 29/2: Ancak, başvuru, kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya İçtüzüğün sadece belirli Madde veya hükümleri aleyhinde yapılmış olup da bu belirli Madde veya hükümlerin iptali kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya İçtüzüğün bazı hükümlerinin veya tamamının uygulanmaması sonucunu doğuruyorsa, Anayasa Mahkemesi, keyfiyeti gerekçesinde belirtmek şartıyla, kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya İçtüzüğün bahis konusu öteki hükümlerinin veya tümünün iptaline karar verebilir.

Ayrıca; 2010 yılı sonrasında henüz AYM'nin kuruluşu ve yargılama usullerini gösteren 6216 sayılı Kanun yürürlüğe girmedeği için iptal davalarında, AYM'nin yargılama yetkisine dair gerçekleştirilen alt oylamaların sonuçları, dava açma süresine uyulmadığı için esas incelemesi yapılmadan reddedilen alt oylamalar, iptal hükümlerinin yürürlüğe gireceği tarihi belirlemek adına yapılan alt oylamalar, birleştirilmiş davalar ve herhangi bir nedenle AYM'nin karar verilmesine yer olmadığına dair verdiği hükümler veri setine dahil edilmemiştir.

Tablo 6: İptal Davası Sonuçları

	Oy Birliği ile Verilen Karar Sayısı*	Oy Çokluğu ile Verilen Karar Sayısı*	Toplam
Ret	1019 (%71.7)	704 (%69.2)	1723 (%70.6)
İptal	402 (%28.3)	314 (%30.9)	716 (%29.4)
Toplam	1421 (%100.0)	1018 (%100.0)	2439 (%100.0)

Tarafımızdan derlenen verilere göre hesaplanmıştır. Yüzde hesaplamaları yorumlamak için tablo dikey okunmalıdır.

* İptal davası kararlarının oy birliği veya oy çokluğu ile verilmiş olması mahkeme heyetinin davranış şeklini göstermesi ve bu bilginin ampirik modellerde kullanılması nedeniyle tabloda gösterilmektedir.

İptal davalarına ilişkin kararların yıllara göre dağılımı Tablo 7’de görülmektedir. Buna göre; yıllar içerisinde genellikle ret kararı oranı daha yüksek iken iptal kararı oranının %50’yi geçtiği sadece birkaç yıl gözlemlenmektedir.

Her alt oylamada; 2010 yılından önce 11 hâkim, 2010 yılından sonra genişleyen mahkeme heyetine bağlı olarak 14-17 arasında değişen sayıda hâkim⁵¹,oy kullanmıştır.

Tablo 7: Yıllara Göre İptal Davası Kararları (%)

Yıl	Ret Oranı	İptal Oranı	Yıl	Ret oranı	İptal Oranı
1984	100.0	0.0	1999	42.9	57.1
1985	84.0	16.0	2000	23.3	76.7
1986	66.0	34.0	2001	88.0	12.0
1987	71.7	28.3	2002	71.1	28.9
1988	52.9	47.1	2003	68.3	31.7
1989	59.1	40.9	2004	51.5	48.5
1990	60.0	40.0	2005	44.9	55.1
1991	76.9	23.1	2006	51.2	48.8
1992	49.6	50.4	2007	75.9	24.1
1993	48.2	51.8	2008	68.7	31.3
1994	33.3	66.7	2009	72.5	27.5
1995	34.1	65.9	2010	78.0	22.0
1996	52.0	48.0	2011	88.1	11.9
1997	85.7	14.3	2012	82.1	17.9
1998	94.7	5.3	2013	84.8	15.2
			2014	70.9	29.1

Tarafımızdan derlenen alt oylamaların nihai karar verilerine göre hesaplanmıştır

⁵¹ Çalışma kapsamına giren iptal davalarında oy kullanan 71 hâkim ve onların kişisel özelliklerine dair bilgiler Ek 5’ten takip edilebilir.

Bu bakımdan, 2439 alt oylamada kullanılan oy sayısı 31556'dır. Yukarıda bahsedilen kaynaklardan elde edilen iptal davaları incelenerek, her alt oylamada oy kullanan hâkimlerin nihai kararı tarafımızdan derlenmiş ve 31556 gözleminden meydana gelen Veri Seti-1, 2439 gözleminden meydana gelen Veri Seti-2 oluşturulmuştur.

Veri setleri oluşturulurken; öncelikle 419 iptal davası için davalar kodlanmıştır (ID numarası, esas sayısı, karar sayısı ve karar günü tespiti). Daha sonra, hakkında iptal davası açılan kanun veya KHK hakkında bilgiler derlenmiştir (normun sayısı, numarası, ismi, normun sahibi siyasi parti ve ideolojisi⁵²). Devamında, AYM'nin gerekçeli kararlarından hareketle, alt oylamalarda çalışma kapsamına girmeyen hükümler tespit edilmiş, ret ve iptal kararlarına dair istatistiki bilgi tutulmuş ve oy birliği veya oy çokluğu esasına göre ayırım yapılmıştır. Sonraki aşamada, ilgili davanın alt oylamalarında anayasallık oylamasına katılan hâkimlere dair veriler oluşturulmuştur. Son bölümde ise iptal davası başvurusunda bulunan taraflara, karar günü mevcut bulunan yasama ve yürütme erklerine, ekonomik değişkenlere dair bilgiler veri setlerine dahil edilmiştir. Veri Seti-2, alt oylama bazlı olması nedeniyle hâkimlere ait bireysel özellikler (cinsiyet, atayan Cumhurbaşkanı, önceki görevi gibi) toplulaştırılarak sayısal biçimde değerlendirilmeye katılmıştır. Veri Seti-1 ise hâkim bazlıdır ve her alt oylamaya katılan hâkimler için diğer değişkenlerle beraber bütün kişisel özellikleri içermektedir.

Birincil veriler; AYM'den elde edilen gerekçeli dava dosyalarının sunduğu bilgilerin tarafımızdan sistemli bir şekilde derlenmesi ile oluşturulmuştur. İkincil verilerden politik değişkenler Cumhurbaşkanlığı'ndan, TBMM'den, Başbakanlık'tan ve TÜİK'ten; hâkim bazlı değişkenler AYM'den ve Resmî Gazete'nin ilgili sayılarından; ekonomik değişkenlerden kişi başına GSYH cari fiyatlarla dolar cinsinden Dünya Bankası'ndan, işsizlik ve enflasyon oranları ise TÜİK'ten alınmıştır. Veri setlerinin içerdiği değişkenler, değişkenlerin aldıkları değerler ve bu değişkenleri literatürde kullanan çalışmalar aşağıdaki bölümde daha detaylı açıklanmaktadır.

⁵² Normun sahibi siyasi parti ve ideolojisi, ilgili siyasi partilerin parti programları ve/veya seçim beyannameleri incelenerek ekonomi politikaları üzerinden liberal/sağ görüşlü ve liberal olmayan/sağ görüşlü olmayan olarak tespit edilmiştir. İlgili yayınlar takip eden linkten incelenebilir: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.liste_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI.

4.3.3. Değişkenler

Anayasa denetimi yapan yüksek mahkemeler, karar davranışları bakımından temelde iki etken nedeniyle birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bunlardan birincisi, ideolojik görüşlerin ve politik tercihlerin hâkim kararını ne derecede etkilediğidir. Bu etkenin derecesi, hâkimin dış baskı nedeniyle yönlendirilmiş olması ihtimaline ve kişisel görüşlerine bağlı olarak hareket etme tercihinine bağlı olarak değişmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi; hâkim kendisini AYM üyeliğine atayan siyasi aktörün görüşlerine, sadakat duygusu nedeniyle uygun şekilde davranmayı seçebileceği gibi sadece kendi kişisel politik görüşlerini kararlarına yansıtmayı tercih edebilmektedir. Yüksek mahkeme kararlarının birbirinden farklılaşmasının ikinci nedeni ise hâkimlerin karar verme sürecinde birbirlerinden etkilenecek kolektif karar vermeye eğilimli olma ihtimallerinin varlığıdır (Green, Alerie, 2008).

Yukarıda bahsedilen yaklaşım, takip eden şekilde sistemleştirilebilmektedir. Genelde mahkemelerden, özelde AYM’lerden çıkan kararlar; kişisel özellikler ve tutum (siyasi/ideolojik tercih gibi), çevre baskısı (AYM’lerin üstünlüğüne halel getirmeme baskısı gibi), mahkemeler arası etkileşim ve erkler arası etkileşim (AYM üyeliğine atayan siyasi aktöre sadakat, AYM üyeliği sonrasında üst makamlara atanma beklentisi gibi) sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada öne çıkan mesele: AYM hâkimlerinin birçoğunun siyasi aktörler tarafından göreve atanmaları nedeniyle bu aktörlerin ve siyasi ideolojilerin baskısı altında kararlarını vermek durumunda olmalarıdır. AYM hâkimlerinin, görüşleri ve kararları arkasındaki siyasi yaklaşımlar birçok farklı gerekçe ile açıklanabilmektedir. Örneğin, mahkeme üyesi seçimi ve ataması süreçlerinde, atamayı gerçekleştiren siyasi aktörün kendi ideolojisine daha yakın bir hâkimi üye olarak belirlemesi, teoride genel kabul gören ve üzerinde uzlaşmış bir yaklaşımdır (Salzberger, Fenn, 1999; Maitra, Smyth, 2004; Green, Alerie, 2008). Ayrıca, mahkeme üyelerinin görev sürelerinin sınırlı olduğu durumlarda, hâkimin siyasi partilere yakın durarak gelecekteki pozisyonunu garanti altına alma isteği de yüksek ihtimale sahiptir. Netice itibarıyla hâkimler siyasi tercihlere sahiptirler ve siyasi çatışmalardan tamamen izole bir biçimde karar vermemektedirler (Garoupa, Gomez-Pomar, Grembi, 2013, 514). Ancak AYM hâkimlerinin kararları sadece maruz kaldıkları siyasi baskı ve kendi ideolojik tercihleri ile açıklanamamaktadır. Diğer dışsal faktörler de dikkatli bir şekilde değerlendirilerek ampirik uygulamalarda kullanılacak değişkenler tespit edilmelidir.

Literatürde, ülke AYM’lerinin inceleme kapsamına alınan davalardaki oy davranışı, verinin elde edilebilirliğine bağlı olarak hâkim bazındaki oy tercihi veya AYM’nin nihai kararı temel alınarak incelenmektedir. Bu durum, her ülkenin hâkimlerin oy davranışını kamuoyu ile paylaşmayıp sadece dava hükmünü açıklaması ile ilgilidir. Dolayısıyla çalışmaların büyük çoğunluğunda; bağımlı değişken olarak hâkimin oy tercihi (Tate, 1981; Segal, Cover, 1989; Tate, Sittiwong, 1989), AYM’nin nihai kararı (Fiorino, Padovano, Sgarra, 2007; Padovano, 2009; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Franck, 2009) veya hâkimlerin oyu biliniyorken iki bağımlı değişken farklı model yapılarında açıklanacak şekilde kullanılmaktadır (Iaryczower, Spiller, Tommasi, 2002; Garoupa, Grembi, Lin, 2010). Ayrıca birkaç çalışmada belirli olasılıklara dair oluşturulan risk fonksiyonları (Salzberger, Fenn, 1999; Maitra, Smyth, 2004), iptal davalarında karşı oyun varlığı (Smyth, Narayan, 2004; Garoupa, Grembi, Lin, 2010), iptal edilen kanun sayısının oranı (Fiorino, Padovano, Sgarra, 2007), iptal davası sonucunun hükümet lehine çıkması durumu ve hükümet lehine oy kullanan hâkimlerin oranı (Brennan, Epstein, Staudt, 2009) gibi bağımlı değişkenler de kullanılmaktadır.

Bu çalışmada; Türk AYM’sinin kararlarının davanın hükmü ve karşı oy bakımlarından gerekçeli açıklanması ve hâkimlerin oy tercihlerinin kamuoyuna duyurulması nedenleriyle bağımlı değişkenler olarak “hâkimin oyu” ve “alt oylamanın nihai kararı” belirlenmiştir. Ayrıca, Garoupa, Grembi, Lin (2010) takip edilerek alt oylamada “karşı oyun varlığı”, üçüncü bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır.

Bağımlı değişkenin “hâkimin oyu (oy)” olan Model-1 (M1) için Veri Seti-1; bağımlı değişkenin “alt oylamanın nihai kararı (*karar*)” ve “karşı oyun varlığı (*kar_oy*)” olan, sırasıyla Model-2 (M2) ve Model-3 (M3) için Veri Seti-2’nin içerdiği değişkenler kullanılmıştır. Modellerde kullanılan değişkenlere ait özet tablolar Ek 6’da yer almaktadır.

Bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında; pozitif yönlü ilişki bulunuyor ise ilgili katsayının önünde artı (+) işareti, negatif yönlü ilişki bulunuyor ise ilgili katsayının önünde eksi (-) işareti olmalıdır. Pozitif (negatif) yönlü ilişki; eğer bağımsız değişken kategorik yapıda ise bağımsız değişken 1 değerini aldığı anda bağımlı değişkenin 1 (0) değerini alma ihtimalinin de arttığını, eğer bağımsız değişken sürekli yapıda ise bağımsız değişken arttıkça bağımlı değişkenin 1 (0) değerini alma ihtimalinin de arttığını ifade etmektedir. Aşağıda, bağımlı değişkenler ve bağımlı

değişkenlere göre oluşturulan modellerde yer alan bağımsız değişkenler⁵³ detaylı biçimde açıklanmaktadır. Değişkenlerin hangi model(ler)de kullanıldığı başlığının yanındaki ifadelerden; bu değişkenlerin aldıkları değerlere ait detaylı bilgiler ise Ekler bölümündeki tablolardan takip edilebilmektedir.

4.3.3.1. Bağımlı Değişkenler

1. *oy (M1) (Anayasaya Uygunluk Oylaması)*: İptal davalarında, hukuki normun tamamı veya ilgili normun bazı maddeleri için anayasaya aykırılık iddia edilebilmektedir. Bu iddialar, alt oylamalar ile karara bağlanmaktadır⁵⁴. Model-1’de kullanılan kategorik bağımlı değişken (*oy*), alt oylamada AYM hâkiminin verdiği ret veya iptal kararını temsil etmektedir. Çalışma kapsamına, sadece bu iki karardan birinin oy olarak verildiği alt oylamalar alınmış; 21 numaralı dipnotta da açıklandığı üzere “karar verilmesine yer olmadığına” dair oylar çalışma dışında tutulmuştur. Buna göre; alt oylamada hâkimin “iptal” oyu vermesi durumunda değişken 1 değerini, “ret” oyu vermesi durumunda değişken 0 değerini almaktadır. Hâkimlerin verdiği ret oyu “anayasaya aykırı olmaması nedeniyle davanın reddi”; iptal oyu “anayasaya aykırı olması nedeniyle maddenin iptali” anlamlarını taşımaktadır.
2. *karar (M2) (Anayasaya Uygunluk Oylamasının Sonucu)*: Model 2’de kullanılan kategorik bağımlı değişken (*karar*) AYM’nin alt oylamadaki nihai kararını (ret veya iptal) göstermektedir. Alt oylamalarda, anayasa değişiklikleri haricinde, oylamaya katılan üyelerin salt çoğunluğunu elde eden ret veya iptal oyu AYM’nin nihai kararıdır. Anayasa değişiklikleri için karar yeter sayısı ise katılan üyelerin üçte ikisidir. Her iki durumda da kararlar oy çokluğu ile alınabileceği gibi oy birliği ile de alınabilmektedir. Alt oylamada “ret” kararı çıkması, ilgili maddenin anayasaya aykırı olmadığını ve bu iddianın reddedildiğini ifade ederken, nihai

⁵³ Daha önce de açıklandığı gibi; her ülkenin yasal kökeni, mahkeme yapılanması, AYM çalışma usul ve esasları farklı olduğu için hâkim oy tercihi ve/veya iptal davası hükmü üzerindeki etkileri, test edilen bağımsız değişkenler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ancak ülkelere özgü bağımsız değişkenler literatürle uyumlu olabileceği gibi, ilgili ülkenin özel bir durumdan kaynaklanan yeni değişkenler de modellere dahil edilebilmektedir.

⁵⁴ Örneğin; on maddelik X kanununun dört maddesinin anayasaya aykırı olduğu iddiası ile iptal davası açılır ise AYM bu maddelerin anayasaya uygunluk durumunu ayrı ayrı görüşüp dört farklı oylama ile iddialara ilişkin nihai kararını açıklamaktadır. Bu durumda bir iptal davasında dört alt oylama ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında 419 iptal davasında 2439 alt oylama mevcuttur. “Alt oylama” ifadesi tarafımızca tercih edilmiştir. Bu konuya ilişkin diğer açıklamalar için bkz. 4.2.1. Veri.

kararın “iptal” şeklinde olması, ilgili maddenin anayasaya aykırı olduğunu ve maddenin iptal edildiğini belirtmektedir.

3. *kar_oy (M3) (Oy Çokluğu ile Karar Verilmesi)*: Model 3’te kullanılan kategorik bağımlı değişken (*kar_oy*) alt oylamada nihai kararın oy çokluğu veya oy birliği ile verildiğini göstermektedir⁵⁵. Buna göre; değişkenin 1 değerini alması alt oylamada kararı belirleyen çoğunluk oyunun aksine karşı oy veren hâkim veya hâkimlerin bulunduğu işaret etmektedir. Değişkenin 0 değerini alması, alt oylamaya katılan bütün hâkimlerin aynı doğrultuda oy kullandığını ifade etmektedir. Hâkim davranışlarını açıklamaya çalışan Davranışsal Yaklaşım’a göre; yasama ve yürütme erklerinin daha demokratik idare edildiği (yargı bağımsızlığının arttığı) dönemlerde karşı oy çıkma ihtimalinin kuvvetlendiği ve aksi durumda (yargı bağımsızlığının azaldığı) karşı oy çıkma ihtimalinin zayıfladığı belirtilmektedir (Garoupa, Grembi, Lin, 2010). Bu nedenle, çalışma alt oylamalarda karşı oyun varlığını etkileyen faktörleri tespit ederek ilgili iddianın Türkiye için doğruluğunu da test etmektedir.

4.3.3.2. Bağımsız Değişkenler

Çalışmada; M1, M2 ve M3’te kullanılan bağımsız değişkenler dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar: politik değişkenler, sosyo-demografik değişkenler (hâkim bazlı), ekonomik değişkenler ve diğer değişkenlerdir. Aşağıda, gruplarına göre değişkenler açıklanmaktadır.

Politik değişkenler:

Politik değişkenler aracılığı ile yasama-yürütme-yargı erkleri arasındaki etkileşimin AYM kararları üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Buna göre; dönemsel olarak yasama ve yürütme erklerinin siyasi/ideolojik yapısının AYM hâkimlerinin oy davranışlarını, AYM’nin alt oylamalarındaki nihai kararlarını ve davalardaki karşı oyun varlığını etkilemesi beklenmektedir.

1. *kabul_ideo*⁵⁶ (*M1, M2, M3*); anayasaya aykırılık iddiası ile hakkında iptal davası açılan hukuki normun parlamentoda kabul edildiği tarihte hükümette bulunan

⁵⁵ Tablo 6’da görüldüğü üzere çalışma kapsamına giren 2439 alt oylamanın 1421 (%58.3) adedinde oy birliği ve 1.018 (%41.7) adedinde oy çokluğu ile karar verilmiştir.

⁵⁶ İlgili normun kabul edildiği tarihte hükümette tek parti iktidarının bulunması durumunda, değişken, bu siyasi partinin ideolojisine göre 0 veya 1 değerini alır. Tek parti iktidarı haricindeki hükümet yapılanmalarında dipnot 21’e istinaden son milletvekili seçimlerinden en çok geçerli oyu olan

siyasi partinin ideolojisini yansıtan kategorik değişkendir. Anayasaların sağ/liberal ideolojiyi yansıttığı gerçeğinden hareket ile sağ/liberal görüşlü⁵⁷ siyasi partilerin kanunlaştırdıkları normlara karşı AYM hâkimlerinin davranışı incelenmektedir. Değişken, Garoupa, Gomez-Pomar, Grembi (2013) takip edilerek modele dahil edilmiştir. İlgili çalışmada, hakkında dava açılan hukuki normu milliyetçi ideolojiye sahip olan partinin ve hâkimin desteklediği siyasi partinin kanunlaştırmış olması durumları ile hâkimlerin oy davranışları arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu yaklaşımın aksine, Eskridge, Ferejohn (1992); hâkimlerin ilgili normu kanunlaştıran parlamentodaki erk dengesini değil, ilgili davaya ait kararın açıklandığı andaki parlamento yapısını önemsediklerini iddia etmektedir. Bu çalışmada, her iki yaklaşım da içerilecek şekilde değişkenler belirlenmiştir. Böylece Türkiye için bahsedilen birbirinin aksi sonuçlar analiz edilmektedir. Değişkenin negatif işaret alması beklenmektedir.

2. *bas_cb* ($M1, M2, M3$); iptal davası başvurusunda bulunan tarafın Cumhurbaşkanı olup olmadığına cevap veren kategorik değişkendir. AYM hâkimlerinin iptal davasına ilişkin kararlarını verirken, kendilerini AYM üyeliğine atayan siyasi aktöre sadakat gösterme ihtimali dikkate alınması gereken bir faktördür (Salzberger, Fenn, 1999; Maitra, Smyth, 2004). Bu nedenle Brennan, Epstein, Staudt (2009), Franck (2009) ve Garoupa, Grembi, Lin (2010) çalışmaları takip edilerek; Türkiye’de AYM üyeliğine atama işlemini (2010 yılına kadar tüm üyeleri, 2010 yılından sonra üyelerin büyük kısmını) gerçekleştiren Cumhurbaşkanının iptal başvurusu yapan taraf olup olmadığı sorgulanmaktadır. Değişkenin pozitif işaret alması beklenmektedir.
3. *bas_ideo*⁵⁸ ($M1, M2, M3$); iptal davası başvurusunda bulunan tarafın ideolojisini belirten kategorik değişkendir. *kabul_ideo* değişkeninde olduğu gibi bu kukla değişkenin de 1 değerini alması, başvuruda bulunan tarafın sağ/liberal görüşlü olmasına bağlıdır. Aksi durumda, değişken 0 değerini almaktadır. İptal davası

koalisyonadaki siyasi parti iktidar grubunu temsil eder ve dolayısıyla bu siyasi partinin ideolojik yaklaşımı ile değişkenin değerine karar verilir.

⁵⁷ Bkz. dipnot 52.

⁵⁸ Başvuran tarafında Cumhurbaşkanı veya anamuhalefet partisi olması durumunda bu aktörler sağ/liberal görüşlü ise değişken 1 değerini alır. Bazen anamuhalefet partisi, iptal davasını kurumsal başvuru ile değil TBMM’deki üyelerinin en az beşte bir çoğunluğunun başvurusu ile gerçekleştirmektedir. Bu durumda, kanun maddesi gereği başvuru dilekçesinde belirtilen en az iki milletvekilinin kimliğinden hareketle başvuranın ideolojisi belirlenmektedir. İki milletvekilinin farklı siyasi partilere ve bu siyasi partilerin de farklı ideolojilere sahip olduğu iptal davası başvurusu (1 adet) çalışma kapsamına alınmamıştır.

başvurusunda bulunan tarafın siyasi kimliği Garoupa, Grembi, Lin (2010) takip edilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Değişkenin negatif işaret alması beklenmektedir.

4. *tmmm_muh*⁵⁹ (*M1, M2, M3*); parlamentodaki (blok olarak) muhalefet grubunun AYM hâkimleri üzerindeki baskı gücünü ölçmek için kullanılan sürekli değişkendir. AYM'nin ilgili dava hakkında kararını açıkladığı tarihte, en son milletvekili genel seçimlerinde parlamentoda ortaya çıkan milletvekili dağılımına göre muhalefet oranı hesaplanmaktadır (hesaplama hakkında Ek 3 detaylı bilgi sunmaktadır).

Değişken, Garoupa, Grembi, Lin (2010) takip edilerek çalışmaya dahil edilmiştir ve demokrasinin uygulamadaki gücünü göstermektedir. Parlamentoda muhalefet grubunun genel seçimlerden sayısal olarak daha güçlü çıkması “muhalif politik baskı” derecesinin artması anlamını taşımaktadır. Bu nedenle değişkenin pozitif işaret alması beklenmektedir (Garoupa, Grembi, Lin, 2010).

5. *huk_yap*⁶⁰ (*M1, M2, M3*); AYM'nin iptal davasına ilişkin kararını açıkladığı tarihte hükümet yapısını gösteren değişkendir⁶¹. Hükümetler dört farklı yapıda olabilmektedir: tek başına iktidar, koalisyon hükümeti, azınlık hükümeti ve geçici hükümet. Fiorino, Padovano, Sgarra (2007) takip edilerek modele dahil edilmiştir. Franck (2009)'a göre iktidarda parçalı bir yapı (koalisyonlar, azınlık veya geçici hükümetler) mevcut iken hâkimler daha bağımsız karar vermektedirler. Bu nedenle, hükümet “tek başına iktidar” yapısında iken 1 değerini alan değişkenin negatif işarete sahip olması beklenmektedir.

6. *huk_ideo*⁶² (*M1, M2, M3*); AYM'nin iptal davasına ilişkin kararını açıkladığı gün hükümet; tek başına iktidar ise siyasi partinin, koalisyon hükümeti ise baskın siyasi partinin ideolojisini göstermektedir. Franck (2009) hükümetin ideolojisi ile AYM kararları arasında ilişki kurmaktadır. Buna istinaden bu değişken kullanılmaktadır. Karar günü, mevcut hükümetin AYM üzerinde etkili olması öngörüldüğü için

⁵⁹ Ek 3'te milletvekili genel seçimlerine göre muhalefet oranlarının gelişimi takip edilebilir.

⁶⁰ Ek 3'te ilgili dönemde kurulan hükümetlerin yapıları takip edilebilir. Tabloya göre 1983-1991 ve 2002-2014 dönemlerinde tek başına iktidarlara hükümet olmuşken, 1991-2002 döneminde yasama ve yürütme erklerinde parçalı yapı gözlemlenmektedir.

⁶¹ Türkiye'de, Aralık 2016 itibarıyla, yürütme yetkisi ve görevi iki tarafa verilmektedir: Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu (hükümet) (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu nedenle, iki tarafın siyasi ideolojisi/kimliği farklı iki değişken (Cumhurbaşkanı için *cb_ideo*; hükümet için *huk_ideo*) olarak modellere dahil edilmekte, yürütme erkinin yargı erki üzerindeki -karar açıklandığı anda- etkisi iki açıdan da analiz edilmeye çalışılmaktadır.

⁶² Hükümet ideolojisinin tespit yöntemi 23 numaralı dipnotta açıklanmaktadır. Ek 3'e göre çalışmanın kapsadığı dönemde, 1999-2002 dönemi hariç, sağ/liberal görüşlü siyasi partiler iktidarda bulunmuştur.

hükümet ideolojisi sağ/liberal iken 1 değerini alan değişkenin negatif işaretli olması beklenmektedir.

7. *cb_ideo* ($M1, M2, M3$); yürütme erkinin ideolojisi ile yargı arasındaki etkileşimi gösteren ikinci değişkendir. AYM'nin iptal davasına ilişkin kararını açıkladığı tarihte görev başında bulunan Cumhurbaşkanı'nın sağ/liberal görüşlü olması durumunda 1 değerini almaktadır. Cumhurbaşkanı ile AYM hâkimi arasındaki temel etkileşim alanı, AYM üyeliğine atama süreci olmakla beraber karar tarihinde görevde bulunan Cumhurbaşkanı'nın siyasi kimliği –AYM üyelerini kendisi atamış olsun veya olmasın- AYM üzerinde etkili olabilmektedir. Ayrıca, yürütme erkinin farklı iki siyasi kimliğe sahip aktörün elinde olması durumunda, AYM hâkimlerinin daha bağımsız karar vermeleri ihtimali yüksektir (Franck, 2009).

Cumhurbaşkanının siyasi görüşü/ideolojisi, kendisini Cumhurbaşkanı aday olarak gösteren siyasi partinin ideolojik kimliğinden hareketle tespit edilmektedir (Tate, 1981). Değişkenin başarısının (1 değeri almasının) sağ/liberal Cumhurbaşkanı'nın görevde olmasına bağlanmasının iki nedeni vardır. Birincisi sağ/liberal görüşlü bir Cumhurbaşkanı'nın iptal davalarında, siyasi iktidara “hareket serbestisi tanıma” isteği ile kararın “ret” olarak çıkması yönünde bir tercihe sahip olduğuna dair yaklaşımdır. Bu gerekçeye istinaden, değişkenin beklenen katsayı işareti negatiftir. İkincisi, Türkiye'nin özel şartları kapsamında, geçmişte sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanlarının siyasi parti üyeliklerinin olması nedeniyle bunların kesin biçimde siyasi kimliklerinin tanımlanabilmesidir. Son gerekçe, darbe sonrası Cumhurbaşkanı olan veya Cumhurbaşkanlığı öncesinde siyasi kimliği bulunmayan Cumhurbaşkanlarının siyasi kimliklerine dair çıkarım yaparak düşülecek hatayı bertaraf etmektedir. Cumhurbaşkanları ve onları bu göreve aday gösteren siyasi partiler Ek 3'ten takip edilebilmektedir.

8. *hak_say_ideo* ($M1, M2, M3$); ilgili alt oylamada oy kullanan AYM hâkimlerinin kaçının sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanları tarafından AYM üyeliğine atandığını göstermektedir. Fiorino, Padovano, Sgarra (2007) ve Garoupa, Grembi, Lin (2010) çalışmaları takip edilerek kullanılan değişken, sağ/liberal görüşlü hâkim sayısının artması ile grup baskısına istinaden (Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009) “ret” kararı verilme ihtimalinin artacağını öngörmektedir. Bu nedenle değişkenin beklenen katsayı işareti negatiftir.
9. *cb_at_ideo* ($M1$); ilgili hâkimi AYM üyeliğine atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal ideolojiye sahip ise 1 değerini, aksi durumda 0 değerini alan kategorik değişkendir

(sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanları için bkz. Ek 3). Değişken, hâkim sadakatini (Salzberger, Fenn, 1999) analiz etmektedir. Bu sadakat; kendisini üyeliğe atayan Cumhurbaşkanının çıkarları için çalışma isteğinden ve/veya halihazırda Cumhurbaşkanının kendi ideolojisine benzer fikirlere sahip olan hâkimleri AYM üyeliğine atama davranışından kaynaklanmaktadır. Değişkenin beklenen katsayı işareti negatiftir.

10. *Hâkimi atayan Cumhurbaşkanına ait değişkenler (M1, M2, M3)*; ilgili davada Cumhurbaşkanlarınca atanan hâkimleri veya hâkim sayılarını gösteren değişkenlerdir (Tate, 1981; Iaryczower, Spiller, Tommasi, 2002; Maitra, Smyth, 2004; Garoupa, Grembi, Lin, 2010). Bu değişkenler modeller arasında ikili bir gruplamaya tabi tutulmuştur.

a) M1 hâkim bazlıdır. Bu nedenle, her alt oylamada oy kullanan her hâkim takip edilebilmektedir. Dolayısıyla her hâkimi atayan Cumhurbaşkanı verisi M1'e dahil edilebilmektedir. AYM üyeliğine; Cumhurbaşkanlarından Abdullah Gül'ün atadığı hâkimler için (*ag*), Ahmet Necdet Sezer'in atadığı hâkimler için (*ans*), Süleyman Demirel'in atadığı hâkimler için (*sd*), Turgut Özal'ın atadığı hâkimler için (*to*), Kenan Evren'in atadığı hâkimler için (*ke*), Fahri Korutürk'ün atadığı hâkimler için (*fk*) ve diğer kamu kurumları⁶³ tarafından atanan hâkimler için (*diğer*) değişkenleri kullanılmaktadır. Değişkenlerin 1 değerini alması, hâkimin ilgili Cumhurbaşkanı tarafından AYM üyeliğine atandığını ifade etmektedir. Cumhurbaşkanlarının siyasi ideolojileri nedeniyle (*ag*), (*sd*) ve (*to*) değişkenlerine ait katsayıların negatif işaretli olması beklenmektedir.

b) M2 ve M3 alt oylama bazlıdır. Bu nedenle, her alt oylamada oy kullanan her hâkim takip edilememekte; her Cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkim sayıları veri olarak kullanılabilir. M2 ve M3'te her alt oylama için kullanılan (*gul*) Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün atadığı hâkim sayısını, (*sezer*) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in atadığı hâkim sayısını, (*demirel*) Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in atadığı hâkim sayısını, (*ozal*) Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın atadığı hâkim sayısını, (*evren*) Cumhurbaşkanı

⁶³ 1961 Anayasasının 145. maddesine göre Yargıtay Büyük Kurulu, Danıştay Büyük Kurulu, Sayıştay Büyük Kurulu, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu AYM'ye direkt üye seçebiliyordu. Benzer bir yetki 1982 Anayasasında 2010 yılında yapılan değişiklikler sonrasında TBMM'ye tekrar verilmiştir. Bu nedenle Cumhurbaşkanlarınca atanmayan hâkimler, diğer kamu kurumları tarafından atanmış olarak değerlendirilmektedir.

Kenan Evren'in atadığı hâkim sayısını, (*korutürk*) Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün atadığı hâkim sayısını ve (*diger*) diğer kamu kurumları tarafından atanan hâkim sayılarını gösteren değişkenlerdir. Bu değişkenlerden (*gul*), (*demirel*) ve (*ozal*) ait verilerde artış, alt oylamada sağ/liberal görüşlü ilgili Cumhurbaşkanı'nın atadığı hâkim sayılarında yükseliş anlamı taşımaktadır. Böylece M2 ve M3'teki bağımlı değişkenlerin 0 değeri alma ihtimalinin artması; yani değişken katsayılarının negatif olması beklenmektedir.

Sosyo-demografik (hâkim bazlı) değişkenler:

Bu grupta yer alan değişkenler, alt oylamalarda oy kullanan hâkimlere ait kişisel bilgileri içermektedir (çalışma kapsamına giren iptal davalarında 71 hâkim oy kullanmıştır)⁶⁴. Değişkenler, hâkimlerin tutum ve davranışlarını belirleyen özel faktörlerin oy davranışlarını ve AYM'nin nihai kararlarını nasıl etkilediğini analiz etmeye çalışmaktadır. Şüphesiz ki her bir hâkim için dış belirtiler kullanılarak elde edilen bu “insani” faktörler, hâkimlerin her alt oylamadaki tutumlarını ve davranışlarını tamamen açıklama gücüne sahip değildir⁶⁵. Ancak yine de ilgili literatür; hâkimi atayan Cumhurbaşkanı'nın siyasi kimliği (Tate, 1981; Tate, Sittiwong, 1989; Brace, Langer, Hall, 2000; Iaryczower, Spiller, Tommasi, 2002), hâkimin AYM üyeliğine atanma yaşı (Tate, 1981; Fiorino, Padovano, Sgarra, 2007; Padovano, 2009; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009) , hâkimin cinsiyeti (Ramseyer, Rasmusen, 1997; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Garoupa, Grembi, Lin, 2010), hâkimin önceki kariyeri (Tate 1981; Tate, Sittiwong, 1989; Padovano, 2009; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Garoupa, Grembi, Lin, 2010; Fiorino, Gavaille, Padovano, 2015) ve mezun olduğu üniversite (Choi, Gulati, Posner, 2010; Christensen, Szmer, 2012; Landes ve diğ., 1998; Lvees ve diğ., 1998; Ramseyer, 2010) gibi değişkenleri kullanarak oy davranışını büyük oranda açıklayabilmiştir.

Bu çalışmada; M1, hâkim bazlı olması nedeniyle her hâkimin verisini barındırırken; M2 ve M3 alt oylama bazlı olduğu için hâkimlere ait veriler toplulaştırılarak verilebilmektedir.

1. *hak_yas (M1)*; alt oylamada oy kullanan ilgili hâkimin AYM üyeliğine atanma yaşını gösteren sürekli değişkendir. Yaşı ilerleyen hâkimlerin daha bağımsız

⁶⁴ Çalışma kapsamına alınan iptal davalarında oy kullanan AYM hâkimlerine ait bilgiler Ek 5'ten takip edilebilmektedir.

⁶⁵ Bu konudaki bir tartışma için bkz. Epstein (2016) ve Posner (1993, 2005).

kararlar vermeleri ve genellikle “iptal” oyu kullanmaları öngörüldüğü için bu değişkenin pozitif katsayıya sahip olması beklenmektedir.

2. *hak_cins (M1)*; alt oylamada oy kullanan ilgili hâkimin cinsiyetini gösteren kategorik değişkendir. Hâkimin erkek olması durumunda 1, kadın olması durumunda 0 değerini almaktadır. Kadın hâkimlerin daha detaylı incelemeler yaparak “iptal” kararı verme eğilimlerinin daha yüksek olması nedeniyle değişkenin negatif işarete sahip olması beklenmektedir.
3. *hak_karyr (M1)*; hâkimlerin AYM üyesi olmadan önce kariyerleri boyunca savcı ve/veya hâkim olarak çalışmış olması durumunda 1 değerini alan, aksi durumda 0 değerini alan değişkendir. Padovano (2009)’a göre kariyer hakimlerinin yasama ve yürütme erkleri ile daha az ilişkili olmaları daha bağımsız karar üretmelerine ve genellikle “iptal” kararı verme eğilimi taşımalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, değişkenin katsayı işaretinin pozitif olması beklenmektedir.
4. *hak_au (M1)*; AYM hâkimi Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu ise 1, farklı bir üniversite mezunu ise 0 değerini almaktadır. Ek 5’ten de takip edilebileceği gibi görev yapmış ve yapmakta olan AYM üyelerinin çoğu bahsi geçen Fakülte’den mezun olmuşlardır. Köklü geçmişi ve yetiştirdiği mezunlarının birçoğunun üst düzey mevkilere yükselmiş olması dikkate alınırsa Fakülte “üst düzey/elit (Ramseyer, 2010)” bir hukuk fakültesidir. Ayrıca, Fakülte’nin bürokrasinin kalbinde yer alması ve birçok bürokrat mezunu bulunması da üçüncü bölümde bahsedilen atanmışlar-seçilmişler çatışmasında önemli bir taraf olduğunu göstermektedir. Bu nedenle değişkenin katsayı işaretinin pozitif olması beklenmektedir.
5. *hX (M1)*; alt oylamada oy kullanan hâkimi gösteren kategorik değişkendir. Çalışma kapsamına giren iptal davalarında oy kullanan AYM hâkimleri Ek 5’ten de takip edilebileceği gibi H1,..., H71 şeklinde kodlanmıştır. Buna göre, her alt oylamada her hâkimin oyunu gösteren M1’de kullanılan bu değişken, ilgili bir hâkim için 1 değerini alırken, diğer 70 hâkim için 0 değerini almaktadır. Böylece, ilgili hâkimin özelindeki bütün özelliklerin ve diğer değişkenlerin hâkim oyu üzerindeki etkisi tespit edilebilmektedir.
6. *say_kdn (M2, M3)*; alt oylamalarda oy kullanan kadın AYM hâkimi sayısını gösteren sürekli değişkendir. Değişkenin değeri arttıkça AYM’nin nihai kararının “iptal” yönünde olması ihtimalinin artması beklenmektedir. Bu nedenle beklenen katsayı işareti pozitifdir.

7. *say_kh* (*M2*, *M3*); alt oylamalarda oy kullanan kariyer hâkimi sayısını gösteren sürekli değişkendir. Değişkenin değeri arttıkça AYM'nin nihai kararının “iptal” yönünde olması ihtimalinin artması beklenmektedir. Bu nedenle beklenen katsayı işareti pozitifdir.
8. *say_prof*⁶⁶ (*M2*, *M3*); alt oylamalarda oy kullanan hukuk profesörü ünvanına sahip hâkim sayısını gösteren sürekli değişkendir. Franck (2009) ve Garoupa, Grembi, Lin (2010) takip edilerek modellere dahil edilmiştir. Kariyer hâkimi yaklaşımına benzer biçimde değişkenin değeri arttıkça AYM'nin nihai kararının “iptal” yönünde olması ihtimalinin artması beklenmektedir. Bu nedenle beklenen katsayı işareti pozitifdir.

Ekonomik Değişkenler:

Her üç modelde de kullanılan ekonomik değişkenler (*enf*, *issiz*, *gsyh_kb*); yıllık enflasyon oranını, yıllık işsizlik oranını ve yıllık kişi başına gayri safi yurtiçi hasılayı göstermektedir. Bu değişkenler, AYM'nin nihai kararını hazırlarken ve açıklarken nasıl bir ekonomik ortamda faaliyette bulundukları hakkında bilgi vermektedir (Narayan, Smyth, 2007; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Garoupa, Grembi, Lin, 2010). Brennan, Epstein, Staudt (2009)'un belirttiği gibi hâkimler hem makro hem de mikro (kişisel) etkileri nedeniyle ülkelerindeki ekonomik ortama tepki verebilmektedirler. Ancak bu durum, hâkimlerin her iktisadi veriyi günbegün takip ederek kararlarını verdikleri anlamına gelmemektedir. Hâkimler tarafından dikkate alınan ekonomideki genel gidişattır ve bu değişkenler bahsedilen bilgiyi temin etmektedir. Brennan, Epstein, Staudt (2009) çalışmasına göre; AYM hâkimleri ekonomi iyiye (kötüye) giderken, yani düşük (yüksek) enflasyon oranı, düşük (yüksek) işsizlik oranı ve yüksek (düşük) gayri safi yurtiçi hasıla mevcut iken hükümeti desteklercesine (kösteklercesine) iptal davalarında “ret” (“iptal”) kararı verme eğilimi sergilemektedirler. Narayan, Smyth (2007) ise davalarda karşı oyun varlığı ile kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla arasında negatif ilişki tespit etmiştir. Ayrıca, ekonomik büyüme ile karşı oy oranı arasında ilişki bulunduğunu ve ekonomik ortamın karmaşıklaşması ile karşı oy varlığı ihtimalinin arttığını iddia etmektedirler. Bu

⁶⁶ Çalışma kapsamında incelenen iptal davalarında oy kullanan 71 hâkim arasında 3 hukuk profesörü bulunmaktadır: Prof. Dr. Erol CANSEL, Prof. Dr. Engin YILDIRIM ve Prof. Dr. Erdal TERCAN. M1'deki gözlem sayısına göre M2 ve M3'teki gözlem sayısının daha az olmasına istinaden bu değişken M1'e dahil edilmemiştir.

nedenle, bu değişkenlerin (*enf*, *issiz*, *gsyh_kb*) katsayılarının sırasıyla pozitif, pozitif ve negatif işaret sahibi olması beklenmektedir.

Diğer Değişkenler:

Yukarıdaki bağımsız değişkenler gruplarına girmeyen üç bağımsız değişken (*norm_tur*, *kar_oy* ve *yıl kukla değişkenleri*) bu başlık altında bir araya getirilmiştir.

Üçüncü Bölümde de açıklandığı gibi çalışma kapsamına iptal davalarının konusu olarak sadece kanunlar ve KHK'lar seçilmiştir. (*norm_tur*); hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile iptal davası açılan hukuki normun kanun olması durumunda 1 değerini almaktadır. Bunun aksini gösteren 0 değeri ise hukuki normun KHK olduğunu belirtmektedir. Çeşitli çalışmalarda kanun türü (Fiorino, Gavaille, Padovano, 2015) ve davanın türü (Garoupa, Grembi, Lin, 2010) gibi ayrımlar ile iptal konusu olan normun özelliklerinin hâkimlerin oy davranışı ve AYM'nin nihai kararı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Türkiye'de kanun ve KHK yapımından kaynaklanan karmaşadan dolayı (örneğin torba kanunların varlığı) kanun türü ayrımı kolaylıkla yapılamadığı ve dava türü tek çeşit (iptal davası) olduğu için sadece norm türü ayrımı kullanılmıştır. Beklenen, normun KHK olması durumunda "iptal" kararı ihtimalinin artmasıdır. Bunun ardında, kimi zaman yasama erkini devre dışı bırakarak KHK'lar ile yürütme faaliyetini devam ettirmeyi amaçlayan hükümetlere karşı yargı erkinin duyduğu memnuniyetsizlik bulunmaktadır.

(*kar_oy*); M1 ve M2'de bağımsız, M3'te bağımlı değişken olarak kullanılan kategorik bir değişkendir. Buna göre; alt oylamalarda oy çokluğu ile verilen kararlarda 1 değerini, oy birliği ile verilen kararlarda 0 değerini almaktadır. Garoupa, Grembi, Lin (2010) takip edilerek modellere dahil edilen bağımsız değişken, hâkimlerin grup davranışından etkilenme düzeyini ölçmeye çalışmaktadır.

1982 Anayasası, Aralık 2016 tarihine kadar 18 defa değişikliğe uğramıştır⁶⁷. Bu değişikliklerden 3 tanesi (1995 yılı değişikliği, 2001 yılı değişikliği ve 2010 yılı değişikliği) oldukça kapsamlıdır ve AYM'yi ilgilendiren hükümler içermektedir. Bu nedenle, *yıl kukla değişkenleri* ile bahsedilen yılların oy davranışı, nihai karar ve karşı oy üzerindeki etkisi incelenmektedir.

⁶⁷ Bkz. Ek.2.

4.3.4. Yöntem

Ampirik çözümlemelerde üç tür veri seti kullanılmaktadır: yatay kesit veri setleri (data), zaman serisi veri setleri (time series data) ve karma yatay kesit veri setleri (pooled cross-sectional data). Yatay kesit verisi; zamanın bir noktasında, bir verinin tekrarlı bir biçimde ölçülmesiyle elde edilmektedir. Zaman serisi verisi, bir verinin farklı zaman noktalarında ölçülmesiyle elde edilmektedir. Karma yatay kesit verisi ise yatay kesitin ve zaman serisinin birleştirilmiş biçimidir (Wooldridge, 2009, 5-10). Bu çalışmada, AYM hâkimlerinin oy davranışını, AYM'nin nihai kararını ve karşı oyun varlığını etkilediği düşünülen değişkenler için karma yatay kesit verisi analizi kullanılarak inceleme yapılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, AYM hâkimlerinin kararları üzerinde etkili faktörleri tespit etmeye çalışan analizlerde kullanılan veri setlerinin başında karma yatay kesit veri analizinin geldiği gözlemlenmiştir (Franck, 2010; Garoupa, Grembi, Lin 2010; Fiorino, Gavaille, Padovano, 2015).

Genelde mahkemeleri, özelde ise AYM'leri inceleyen çalışmalar; hâkimlerin oyu, AYM'nin nihai kararı, belirli bir olasılığı (üst makama atanma olasılığı, emekliye ayrılma olasılığı gibi) gösteren risk fonksiyonu, karşı oy oranı, karşı oyun varlığı gibi bağımlı değişkenleri etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmaktadırlar. Ek 1'deki tabloda görüleceği gibi son dönemde, hâkimlerin anayasaya uygunluk oylamasını bağımlı değişken olarak kullanan çalışmalar, çözümlemelerde lojistik regresyon (logit) yöntemini kullanmaktadırlar (Iaryczower, Spiller, Tommasi, 2002; Fiorino, Padovano, Sgarra, 2007; Padovano, 2009; Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi, 2009; Brennan, Epstein, Staudt, 2009; Garoupa, Grembi, Lin, 2010). Bunun temel nedeni açıklanmaya çalışılan bağımlı değişkenlerin ikili/kategorik yapıda olmasıdır. Kategorik yapıda bağımlı değişkene sahip olan modeller, lineer olasılık modeli ile çözümlenmektedir. Lojistik regresyon, lineer olasılık modeli çözümlemesinin oluşturduğu bazı sorunların giderilmesi amacıyla önerilen bir yöntemdir. Bu nedenle, aşağıda kısaca lineer olasılık modeli ve devamında lojistik regresyon yöntemi tanıtılmaktadır.

4.3.4.1. Lojistik Regresyon Modeli

Bağımlı değişkenin kategorik yapıda olduğu modellerde; β_j , x_j 'de meydana gelen 1 birimlik değişimin, diğer her şey sabitken, bağımlı değişken y 'de neden olacağı etkiyi

göstermemektedir. Çünkü y sadece 0'dan 1'e veya 1'den 0'a doğru değişimi ifade etmektedir (Wooldridge, 2002, 453).

Bağımlı değişken y , 0 veya 1 değerini alan kategorik değişken iken takip eden ifade her zaman doğrudur: $P(y = 1|x) = E(y|x)$. Yani y 'nin "başarı" olasılığı ($y = 1$) y 'nin beklenen değerine eşittir. Böyle bir durumda elimizde aşağıdaki denklem mevcuttur:

$$P(y = 1|x) = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \dots + \beta_k x_k \quad (1)$$

(1) numaralı denklem, başarı olasılığının, $p(x) = P(y = 1|x)$, x_j 'nin lineer bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. $P(y = 1|x)$ "tepki olasılığı" (response probability) olarak isimlendirilmektedir ve olasılıkların toplamı 1'e eşit olması gerektiği için $P(y = 0|x) = 1 - P(y = 1|x)$ ifadesi de x_j 'nin lineer bir fonksiyonudur. Bu şekildeki ikili bağımlı değişkene sahip çoklu lineer regresyon modelleri "lineer olasılık modeli" (linear probability model-LPM) olarak isimlendirilmektedir. Çünkü tepki olasılığı β_j parametrelerinde lineerdir (Wooldridge, 2009, 246-247).

Lineer olasılık modelinin kullanımını kolaylaştıran lineerlik özelliği aynı zamanda bu modelin aksamasına da neden olmaktadır. Bunun en önemli nedeni, olasılıkların 1'i aşamamasıdır. Bağımsız değişken x_j 'deki veri değişimin $y = 1$ olasılığına etkisi lineer değildir (Stock, Watson, 2011, 387). Bağımlı değişkenin kategorik yapıda olmasından kaynaklanan bu problem iki başlık altında toplanabilmektedir: kavramsal problem ve istatistiki problem.

Kavramsal problem, olasılıkların 1 ve 0 gibi maksimum ve minimum değerlere sahip olmasını ifade etmektedir. Yani bağımlı değişkenin olasılıkları 1'i aşamayacağı gibi 0'ın da altına inmemektedir. Lineer regresyon doğrusu, bağımsız değişkenler belirsiz şekilde arttıkça (azaldıkça) pozitif (negatif) sonsuza doğru ilerlemektedir. Doğrunun eğimine ve gözlemlenen x_j değerlerine bağlı olarak, model bağımlı değişken için 1'in üzerinde veya 0'ın altında tahminler verebilmektedir. Buna ilişkin bir diğer problem ise herhangi bir bağımsız değişkeninin, bağımlı değişken olasılığını 1'e veya 0'a çok yaklaştıracak kadar değer alması durumunda diğer bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin giderek azalmasıdır. İstatistiki problem ise bağımlı değişkeni kategorik yapıda olan regresyonun normallik ve sabit varyans

(homoscedasticity) varsayımlarını ihlal etmesinden kaynaklanmaktadır. Bağımlı değişkenin kategorik yapıda olduğu lineer olasılık modellerinin neden olduğu sorunları ortadan kaldırmak için bir dönüşüm gerekmektedir. Bu dönüşümü gerçekleştirmek için kullanılan yöntemlerden biri lojistik regresyon, yani logit modeldir.

Genellikle logit model olarak adlandırılan lojistik model ilk defa 1944 yılında Joseph Berkson tarafından ortaya atılmıştır. Berkson, probit model çalışmalarını takiben logit modeli geliştirmiştir. Her iki model de etkin bir şekilde ikili yapıdaki verileri çözümlemede kullanılabilir. Ancak benzerliklerine rağmen logit modelin probit modele göre iki pratik faydası vardır. Birincisi; probit modelde normal kümülatif dağılım fonksiyonu miktarı belirlenmemiş parçalardan oluşurken, logit dağılım fonksiyonu eşitliği oldukça basit ve sadedir. İkincisi; logit modelinin ters linear dönüşümü doğrudan tahminlerin logaritması alınarak yorumlanabilirken, probit model için benzer şekilde yorum yapmak mümkün değildir (Kliestik, Kocisova, Misankova, 2015, 854).

Kategorik yapıdaki modeller aşağıdaki formdadır:

$$P(y = 1|x) = G(x\beta) \equiv p(x) \quad (2)$$

x , $(1 \times K)$ ve β , $(K \times 1)$ boyutunda matristir. Lineer olasılık modelleri için $G(z) = z$ özdeş fonksiyondur (identity function). Bu bütün x ve β 'lar için tepki olasılıklarının 0-1 aralığında olamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca $0 < G(z) < 1, z \in R$ varsayımı yapılmaktadır. Denklem (2)'deki model, endeks model olarak isimlendirilmektedir. $G(\cdot)$ 'nin kümülatif dağılım fonksiyonu (cumulative distribution function-cdf) olduğu endeks modellerde, $G(\cdot)$ daha genel bir ifadede türetilmektedir ki buna örtük değişken model (latent variable model) ismi verilmektedir. Bu model aşağıdaki gibidir:

$$y^* = x\beta + e, \quad y = 1[y^* > 0] \quad (3)$$

e , x 'ten bağımsız olarak sürekli dağılan bir değişkendir ve 0 noktasında simetriktir. Eğer $G(\cdot)$, e 'nin cdf'i ise e 'nin olasılık yoğunluk fonksiyonu (probability density function-pdf) 0 noktasında simetrik olduğu için z 'nin bütün reel sayı değerleri için $1 - G(-z) = G(z)$ 'dir. Bu nedenle aşağıdaki ifade yazılabilmektedir:

$$P(y = 1|x) = P(y^* > 0|x) = P(e > -x\beta|x) = 1 - G(-x\beta) = G(x\beta) \quad (4)$$

Logit model, (4) numaralı denklemin özel halidir (Wooldridge, 2002, 457, 458):
 $G(z) = \Lambda(z) = \exp(z)/[1 + \exp(z)]$.

Logit modelin mantığı yukarıda da bahsedilen temel bir matematiksel kavrama dayanmaktadır: tahmin oranının doğal logaritması (log-tahmin). Logit model, bağımlı değişkenin tahmin oranlarının doğal logaritmasıdır ve tahmin oranı da bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığının (p), gerçekleşmeme olasılığına ($1 - p$) oranıdır. Logit modellerde kategorik bağımlı değişken ikiden daha fazla kategoriye sahip; ikiden daha fazla kategoriye sahip olan bağımlı değişkenlerde kategoriler sıralı veya sırasız olabilmektedirler (Peng ve diğ., 2002, 3-4).

Basit logit model aşağıdaki gibidir:

$$\text{logit}(y) = \ln(\text{tahmin}) = \ln[p/(1 - p)] = \alpha + \beta X \quad (5)$$

Denklem (5)'in antilogu alındığı zaman aşağıdaki gibi çıktının, y , gerçekleşme olasılığını tahmin edecek eşitlik elde edilmektedir:

$$p(x) = P(y = 1|x) = \frac{e^{\alpha + \beta X}}{1 + e^{\alpha + \beta X}} \quad (6)$$

p çıktının gerçekleşme olasılığını, α sabit değeri, β regresyon katsayısını göstermektedir. Bu denklemdeki x sürekli ve/veya kategorik bağımsız değişkenleri temsil etmektedir. y ise her zaman kategorik bir bağımlı değişkendir. Dikkat edilmesi gereken konu şudur: denklem (5)'te $\text{logit}(y)$ ile X arasında lineer bir ilişki mevcut iken denklem (6)'da $p(x)$ ile X arasındaki ilişki lineer değildir. Bu nedenle denklem (6)'daki gibi tahmin oranının doğal logaritma ile değişime tabi tutulması, kategorik değişken ile açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek açısından gereklidir (Peng ve diğ., 2002, 4). Böylece lineer olasılık modelinin lineerlikten kaynaklanan sorunları ortadan kaldırılabilir.

Denklem (6)'nın doğal logaritması alınırsa, denklem (5)'e eş aşağıdaki gibi bir ifade elde edilmektedir:

$$L_i = \text{logit}(y) = \ln[p(x)] = \alpha + \beta X \quad (7)$$

Böylece tahmin oranının doğal logaritması olan L sadece X 'e göre değil, regresyon katsayılarına (β) göre de lineer hale gelmiştir. Buradaki L 'ye logit denmekte ve denklem (7)'deki gibi ifadeler de logit model olarak isimlendirilmektedir (Gujarati, Porter, 2009, 596-597). Ayrıca bu şekilde yapılan dönüşüm ile tahmin edilen olasılık

değerlerinin 0-1 aralığında çıkma problemi de giderilmiş olmaktadır. Burada unutulmaması gereken şudur: olasılık, tahmin oranı ve logit aynı şeyin farklı şekillerde ifade edilme şekilleridir (Menard, 2001, 13).

4.3.4.1.1. Modelin Tahmin Edilmesi

Her logit model analizi için $\text{logit}(y) = \pm\infty$ ifadesi doğrudur. Bu ifade, hem model tarafından tahmin edilen olasılıkların 0'dan az ve 1'den çok olamayacaklarını hem de denklem (5)'teki modelin lineer formunun bağımsız değişkenin sonsuz büyük ve küçük değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle logit modelin katsayı tahmininde OLS kullanılamamaktadır. Bunun yerine, “en çok olabilirlik tahmini (maximum likelihood estimation-MLE)” yöntemi tercih edilmektedir. MLE yöntemi log-olabilirlik (log-likelihood) fonksiyonunun değerini en çoklaştırmak için kullanılmaktadır. Bu fonksiyon, veri bağımsız değişkenler ve katsayılar mevcut iken gözlemlenen y değerlerinin elde edilme olasılıklarını göstermektedir (Menard, 2001, 14).

Sınırlı bağımlı değişkene sahip modeller için MLE yönteminin kullanılması kaçınılmazdır. Çünkü MLE, $\text{Var}(y|\mathbf{x})$ 'deki değişen varyans (heteroscedasticity) özelliğini dikkate alarak, veri y 'nin dağılımına dayanmaktadır. n büyüklüğünde rassal bir örnekleme sahip olduğumuzu varsayalım. Bu durumda ML tahmincilerini elde etmek için x_i 'ler veri iken y_i 'nin yoğunluğuna ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yoğunluk aşağıdaki gibi yazılabilmektedir (kesişim sabiti, x_i 'nin içindedir) (Wooldridge, 2009, 578-579):

$$f(y|x_i; \beta) = [G(x_i\beta)]^y [1 - G(x_i\beta)]^{1-y}, y = 0,1 \quad (8)$$

$y = 1$ iken $G(x_i\beta)$ ve $y = 0$ iken $1 - G(x_i\beta)$ elde edilmektedir. i . gözlem için log-tahmin fonksiyonu, regresyon katsayılarının ve (x_i, y_i) verisinin bir fonksiyonudur ve denklem (8)'nin logaritması alınarak hesaplanmaktadır.

$$\ell_i(\beta) = y_i \log[G(x_i\beta)] + (1 - y_i) \log[1 - G(x_i\beta)] \quad (9)$$

$G(\cdot)$ kesin bir şekilde 0 ile 1 arasındadır ve $\ell_i(\beta)$ bütün β değerleri için sınırları en iyi şekilde tanımlanmıştır. n büyüklüğüne sahip örneklem kümesi için log-tahmin, bütün gözlemler için elde edilen denklem (9)'ların toplanması ile elde edilmektedir:

$$\mathbb{L} = \sum_{i=1}^n \ell_i(\beta) \quad (10)$$

$\hat{\beta}$ olarak gösterilen β 'nin ML tahmincileri denklem (10)'daki ifadeyi en çoklaştırmaktadır. $G(\cdot)$ 'nin standart logit cdf olması durumunda, $\hat{\beta}$ logit tahmincileridir. Bu tahminciler; tutarlı, asimptotik normallik, asimptotik etkinlik ve değişmezlik özelliklerine sahiptir (Green, 2003, 473; Wooldridge, 2009, 579).

4.3.4.1.2. Modelin Uygunluğu

Logit modelin, örneklem verisine ne kadar uygun olduğunu test eden çeşitli istatistikler bulunmaktadır. Ancak bu istatistikler kullanılırken dikkat edilmesi gereken bir ayrım bulunmaktadır. Buna göre; bağımsız değişkenlere dayanarak bağımlı değişkenin ne kadar iyi tahmin edilebileceği gösteren istatistikler ile modelin uyum iyiliği (goodness of fit-GOF) istatistikleri birbirinden farklı anlamlar ifade etmektedir. İlki, tahmin gücü istatistiği olarak isimlendirilebilmektedir. Bu ölçütler 0 ile 1 arasında bir değer almakta ve 0 kötü tahmine, 1 ise en iyi tahmine işaret etmektedir. Bunlara örnek olarak pseudo- R^2 istatistikleri verilebilmektedir. Uyum iyiliği istatistikleri ise çok çeşitlidir. Henüz üzerinde uzlaşılmış bir uyum iyiliği ölçütü bulunmamaktadır. Buna rağmen olabilirlik oranı (likelihood ratio) çalışmalarda genellikle rapor edilen bir istatistiktir (Agresti, 2002, 172; Newsom, [10.10.2016]).

Standart OLS regresyonu için tahmin gücü istatistiği R^2 'dir. Ancak logit modeller için R^2 kullanımı uygun değildir; logit model tarafından açıklanmaya çalışılan değişimi gösterememekte veya modeller arasındaki tercih konusunda yardımcı olamamaktadır. Bu nedenle logit modeller için kullanılmak üzere çeşitli R^2 'ler geliştirilmeye çalışılmıştır ancak günümüze kadar üzerinde uzlaşılan ortak bir istatistik ortaya koyulamamıştır⁶⁸ (Hilbe, 2009, 244). Bu nedenle, logit modeller için tahmin gücü istatistikleri, bağımsız değişkenlere dair bağımlı değişken ile ilişki yönünü gösteren katsayılar için tatmin edici sonuçlar elde etmekten daha az önemli olmuştur. Bu da logit modeller için geliştirilen R^2 istatistiklerinin öneminin abartılmaması gerektiğini göstermektedir (Gujarati, Porter, 2009, 606; Wooldridge, 2009, 582).

Logit modellerde kullanılmak üzere üretilen R^2 'lere genel olarak pseudo- R^2 ismi verilmektedir ve yukarıda da bahsedildiği gibi birçok pseudo- R^2 bulunmaktadır. Bunlardan göreceli olarak daha çok kullanılanı McFadden'ın olabilirlik oranı indeksidir (McFadden's likelihood-ratio index) (McFadden, 1974). Bu istatistik

⁶⁸ Bu konu ile ilgili tartışmalar için Hosmer ve diğ. (1997), Long (1997) ve Newsom, [10.10.2016] incelenebilir.

STATA gibi paket programlarda hesaplanan pseudo- R^2 değeridir ve aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Hilbe, 2009, 245-246):

$$1 - LL_F/LL_C \quad (11)$$

LL_C kesişim modelini (intercept model) ve LL_F tam modeli temsil etmektedir.

Logit modelde, uyum iyiliği ölçütü için doğrusal regresyonda kullanılan F testinin yerine, regresyon katsayılarının hepsinin 0'a eşit olduğunu varsayarak H_0 'ı sınanan olabilirlik oranı testi (likelihood ratio-LR) kullanılmaktadır⁶⁹ (Gujarati, Porter, 2009, 606). Olabilirlik oranı istatistiği ise aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Hilbe, 2009, 246):

$$G = -2(LL_R - LL_F) \quad (12)$$

LL_R daraltılmış modelin log-olabilirliğini ve LL_F tam modelin log-olabilirliğini göstermektedir. LR testi, iki model (sadece sabit değerin yer aldığı daraltılmış model ve tam model) tahmin ederek, birbirlerinin uyumunu karşılaştırmaktadır. Bağımsız değişkenlerin modelden çıkartılması ile modelin uyum iyiliği, yani modelin log-olabilirliği azalacaktır. Ancak model uyum iyiliğinde gözlemlenen bu farkın anlamlılık düzeyi test edilmelidir. LR bu görevi yerine getirmektedir. Eğer bahsedilen fark istatistiki olarak anlamlı ve LR değeri giderek artıyorsa, yani tam model, sadece sabit değerden oluşan daraltılmış modele (H_0 hipotezi) göre daha iyi çıkarım sağlıyor ise tam model, verileri uygun biçimde açıklıyor anlamına gelmektedir (Peng ve diğ., 2002, 5; IDRE, [23.12.2016]).

Olasılıkların çarpım ile çoğaltılması sorununun önüne geçmek için olabilirlik fonksiyonu, log-olabilirlik fonksiyonu (log-likelihood function) haline getirilebilmektedir. Log-olabilirlik fonksiyonu, olabilirlik fonksiyonunun her iki tarafının doğal logaritması alınarak elde edilmektedir. Olabilirlik fonksiyonu 0 ile 1 arasında olduğu için log-olabilirlik fonksiyonu eksi sonsuz ile artı sonsuz arasında değerler almaktadır (olasılık 0'a yaklaştıkça doğal logaritması artan negatif değerler alır). Olabilirlik değerinin 1'e yaklaşması, log-olabilirlik değerinin 0'a yaklaşması ve

⁶⁹ Modelin bütünü ile anlamlılığını ölçebilmek için kullanılan iki istatistik daha bulunmaktadır: Wald Test ve Lagrange Multiplier Test. LR ile birlikte bu üç istatistikten herhangi birisi diğerine göre daha üstün olmamakla beraber genellikle diğerlerinin olumsuz özellikleri nedeniyle LR analistler tarafından daha fazla rapor edilmektedir. Bu konuya ilişkin detaylı açıklama için Green (2003, 484-492) incelenebilir.

regresyon katsayıların gözlemlenen değerleri üretme olasılığının daha yüksek olması anlamına gelmektedir. Bu durumda, değer büyük olması (negatif değerlerden 0'a doğru yaklaşması) regresyon katsayılarının başarılı tahmin edildiğini ifade etmektedir. (Pampel, 2000, 43-45).

4.3.4.1.3. Model Katsayılarının Yorumlanması

β katsayısının değeri, $\text{logit}(y)$ ile X arasındaki ilişkinin yönünü belirlemektedir. Katsayının sıfırdan büyük olması, büyük (küçük) X değerlerinin büyük (küçük) $\text{logit}(y)$ değeri ile ilişkili olduğu anlamını taşımaktadır. Katsayının sıfırdan küçük olduğu durumlarda ise $\text{logit}(y)$ ile X arasında ters orantılı bir ilişki vardır; yani büyük (küçük) X değerleri, küçük (büyük) $\text{logit}(y)$ değerleri ile ilişkilidir (Peng ve diğ., 2002, 4). Bu konu aşağıda detaylı açıklanmaktadır.

Logit modellerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için katsayıların (β), sürekli ve/veya kesikli/kategorik bağımsız değişkenler modelde mevcut iken nasıl yorumlanması gerektiği bilinmelidir. Eğer x_j sürekli ise aşağıdaki ilişki geçerlidir:

$$g(z) \equiv \frac{dG}{dz}(z) \text{ iken } \frac{\partial p(\mathbf{x})}{\partial x_j} = g(\mathbf{x}\boldsymbol{\beta})\beta_j \quad (13)$$

x_j 'nin $p(\mathbf{x})$ üzerindeki kısmi etkisi $g(\mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$ aracılığı ile $\mathbf{x}$ 'e dayanmaktadır. Eğer $G(\cdot)$ logit modeldeki gibi sert bir şekilde artan cdf ise bütün z 'ler için $g(z)$ 0'dan büyüktür. Bu nedenle etkinin işareti, β_j 'nin işareti ile tespit edilmektedir. Eğer x_K kategorik yapıda bir bağımsız değişken ise x_K 'nin değerinin 0'dan 1'e dönüştürülmesi, diğer her şey sabit iken, aşağıdaki kısmi etkiye yol açmaktadır:

$$G(\beta_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_{K-1} x_{K-1} + \beta_K) - G(\beta_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_{K-1} x_{K-1}) \quad (14)$$

Bu ifade yine x_j 'nin diğer bütün değerlerine bağlıdır. Dolayısıyla β_K 'nin işaretinin bilinmesi bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki pozitif veya negatif etkisine dair yorum yapılması için yeterlidir. Ayrıca, birçok ikili yapıdaki tepki modellerinde temel amaç x_j 'lerin tepki olasılığı $P(y = 1|\mathbf{x})$ üzerindeki etkisini ölçmektir. Örtük değişken model, ilgilenilen her x_j 'nin y^* üzerindeki etkisi konusunda bilgi verebilmektedir. x_j 'lerin $E(y^*|\mathbf{x}) = \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}$ ve $E(y|\mathbf{x}) = P(y = 1|\mathbf{x}) = G(\mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$ üzerindeki etkilerinin yönü aynıdır. Ancak örtük değişken, y^* 'nin nadiren iyi tanımlanmış bir ölçü birimi olması nedeniyle regresyon katsayılarının, yani β_j 'lerin büyüklüğü birbirleri ile karşılaştırılmaları bakımından herhangi bir anlam ifade

etmemektedir (Wooldridge, 2002, 458-459). Bahsedilen bu nedenlerden dolayı; logit modelin regresyon katsayılarının büyüklükleri değil, sahip oldukları işaretler dikkate alınarak bağımlı değişken ile ilişkisi yorumlanmaktadır.

4.3.5. Ampirik Bulgular

Bu çalışma, Türk Anayasa Mahkemesinin 1984-2014 yılları arasında karara bağladığı 419 adet iptal davasını Hukuk ve İktisat disiplini çerçevesinde, iktisadın araçları ile analiz etmektedir. Bu kapsamda; kategorik yapıdaki hâkimin oyu (*oy*), AYM'nin nihai kararı (*karar*) ve karşı oy (*kar_oy*) bağımlı değişkenlerinin belirleyicileri aşağıda gösterilen model ile tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

$$\text{logit}(y) = \ln [p/(1 - p)] = \beta_0 + \beta_1 PD_i + \beta_2 SDD_i + \beta_3 ED_i + \beta_4 DD_i + \beta_5 YK_i + \varepsilon_i \quad (15)$$

y: M1'de hâkimin alt oylamada verdiği oyu temsil etmektedir. Hâkim ret oyu verdi ise 0, iptal oyu verdi ise 1 değerini almaktadır. M2'de AYM'nin alt oylamadaki nihai kararını temsil etmektedir. AYM'nin nihai kararı ret ise 0, iptal ise 1 değerini almaktadır. M3'te karşı oyun varlığını temsil etmektedir. Alt oylamada nihai karar oy birliği ile alınmış ise 0, oy çokluğu ile alınmış ise 1 değerini almaktadır.

β_0 : Sabit değeri göstermektedir.

PD_i : Politik değişkenleri temsil etmektedir.

SDD_i : Sosyo-demografik (hâkimli bazlı) değişkenleri temsil etmektedir.

ED_i : Ekonomik değişkenleri temsil etmektedir.

DD_i : Diğer değişkenleri temsil etmektedir.

YK_i : Yıl kuklalarını temsil etmektedir.

ε_i : Hata terimini göstermektedir.

Bağımlı değişkenlerin kategorik yapıda olmaları nedeniyle logit modeller en çok olabilirlik (ML) yöntemi ile tahmin edilmektedir. Bağımsız değişkenler, modellere adım adım yerleştirilmekte; böylece değişken gruplarının modellere katkıları daha iyi gözlemlenmektedir. Ayrıca, olası çoklu doğrusallık (multicollinearity) sorununun önüne geçebilmek için birbirleriyle ilişkili olan bazı değişkenler aynı spesifikasyonlarda kullanılmamaktadır. Bu yaklaşıma göre M1'e ait altı spesifikasyon, M2'ye ait beş spesifikasyon ve M3'e ait beş spesifikasyon bulunmaktadır.

Spesifikasyonların içerdikleri değişkenler Ek 7’de; M1’in kullandığı Veri Seti-1’e ve M2 ile M3’ün kullandığı Veri Seti-2’ye ait tanımlayıcı istatistikler Ek 8’de takip edilebilmektedir.

Tablo 8, M1’e ait tahmin sonuçlarını göstermektedir. Buna göre öne çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

kabul_ideo değişkeni beklentinin aksine pozitif katsayıya sahiptir. Bu sonuca göre; iptal davasına konu olan hukuki normun, sağ/liberal görüşlü siyasi partiler tarafından kanunlaştırılmış olması ilgili davada AYM hâkimlerinin iptal kararı verme olasılıklarını güçlendirmektedir. Bu tahmin, serbest piyasa ekonomisini savunan hükümetlerin, politikalarını uygulama konusunda, iptal davası aracılığı ile engellenme olasılıklarının kuvvetli olduğunu göstermektedir.

İptal davası başvurusunu cumhurbaşkanının yapması durumunda AYM hâkimlerinin iptal kararı verme olasılıkları daha yüksektir. Bu sonuç, mahkeme üyeliğine atama gerçekleştiren siyasi aktöre duyulan sadakat teorisini destekler niteliktedir.

Beklentilerin aksi biçimde katsayı işareti tahmin edilen bir başka değişken ise *tbbm_muh* değişkenidir. Literatürde (Garoupa, Grembi, Lin, 2010) parlamentoda muhalefet partilerinin gücü arttıkça, AYM hâkimlerinin de daha fazla hükümet karşıtı davranarak iptal davalarında iptal oyu kullanma olasılıklarının artacağı gösterilmektedir. M1 tahminine göre bu ilişki Türkiye’de tam tersi istikamettedir. Yani iptal davasında kararın açıklandığı tarihe en yakın zamanda yapılmış olan milletvekili genel seçimlerinde ortaya çıkan milletvekili dağılıma göre; muhalefet oranının artması, iptal davalarında AYM hâkimlerinin ret kararı verme olasılığını güçlendirmektedir.

Franck (2009)’ın da belirttiği gibi yasama-yürütme erkleri parçalı bir görünüme sahip iken AYM hâkimleri üzerindeki siyasi baskı daha azdır. Bu sonucu destekler biçimde, *huk_yap* değişkeni negatif katsayıya sahiptir. Buna göre; iptal davası hakkında kararın açıklandığı gün hükümette bulunan siyasi partinin tek başına iktidarda olması, AYM hâkimlerinin iptal davalarında ret kararı verme olasılığını arttırmaktadır.

huk_ideo değişkeni de beklentinin aksine pozitif katsayıya sahiptir ve fakat bu sonuç *kabul_ideo* değişkenine dair tahmini destekler niteliktedir. İptal davası hakkında kararın açıklandığı gün hükümette bulunan siyasi partinin ideolojik kimliği sağ/liberal karaktere sahip ise AYM hâkimlerinin iptal kararı verme olasılığı daha güçlüdür.

Tablo 8: Model 1'e Ait Tahmin Sonuçları

OY	Model 1.1	Model 1.2	Model 1.3	Model 1.4	Model 1.5	Model 1.6
kabul_ideo	0.373*** (0.0878)	0.0926 (0.0878)	0.998*** (0.102)	1.167*** (0.103)	0.413*** (0.110)	1.280*** (0.0966)
bas_cb	0.938*** (0.0945)	0.657*** (0.0914)	0.514*** (0.0904)	0.530*** (0.0895)	0.656*** (0.0863)	0.489*** (0.0956)
bas_ideo	-0.0871 (0.0612)	-0.0354 (0.0619)	-0.00814 (0.0640)	-0.0687 (0.0622)	-0.398*** (0.0725)	-0.00956 (0.0639)
tbmm_muh	-0.0981*** (0.00454)	-0.0705*** (0.00410)	-0.0856*** (0.00432)	-0.0760*** (0.00411)	-0.0726*** (0.00452)	-0.0713*** (0.00463)
huk_yap	-1.542*** (0.0474)	-1.452*** (0.0474)	-1.847*** (0.0722)	-1.578*** (0.0719)	-1.520*** (0.0733)	-1.525*** (0.0793)
huk_ideo	1.245*** (0.0863)	1.122*** (0.0846)	1.093*** (0.0856)	0.957*** (0.0864)	0.335*** (0.0989)	0.975*** (0.0930)
cb_ideo	- (0.0618)	-	-	-	-	-0.183***
norm_tur	-0.600*** (0.0307)	-0.711*** (0.0338)	-0.779*** (0.0347)	-0.828*** (0.0353)	-0.765*** (0.0350)	-0.886*** (0.0369)
kar_oy	- (0.0292)	0.282*** (0.0277)	0.346*** (0.0282)	0.359*** (0.0283)	0.343*** (0.0284)	0.392***
hak_say_ideo	- (0.00994)	-0.0758*** (0.00493)	-0.00410 (0.00893)	-0.00863 (0.00893)	0.00176 (0.00913)	-0.00497
cb_at_ideo	- (0.155)	-0.242*** (0.0295)	-0.263*** (0.0300)	0.119** (0.0538)	-0.268*** (0.0301)	0.830***
hak_yas	- (0.0223)	-0.00816*** (0.00286)	-0.0108*** (0.00287)	-0.0230*** (0.00302)	-0.0106*** (0.00288)	0.00263
hak_cins	- (0.546)	-0.527*** (0.0417)	-0.515*** (0.0424)	-0.232*** (0.0508)	-0.536*** (0.0433)	0.0635
hak_karyr	- (0.493)	0.113*** (0.0296)	0.106*** (0.0297)	0.131*** (0.0314)	0.105*** (0.0298)	0.0770
hak_au	- (0.172)	0.221*** (0.0289)	0.226*** (0.0291)	0.220*** (0.0296)	0.224*** (0.0291)	-0.629***
enf	- (0.00161)	-	-0.0262*** (0.00137)	-0.0250*** (0.00137)	-0.0185*** (0.00149)	-0.0263***
issiz	- (0.0164)	-	-0.0113 (0.0150)	-0.0510*** (0.0152)	0.0358** (0.0157)	-0.0520***
gsyh_kb	- (1.75e-05)	-	-0.000222*** (1.26e-05)	-0.000251*** (1.33e-05)	-0.000194*** (1.32e-05)	-0.000221***
ag	- (0.336)	-	-	-0.0698 (0.0595)	-	1.051***
ans	- (0.261)	-	-	0.721*** (0.0567)	-	1.959***
sd	- (0.279)	-	-	0.513*** (0.0615)	-	1.590***
ke	- (1.254)	-	-	0.221*** (0.0566)	-	2.096*
fk	- (0.595)	-	-	-0.587*** (0.130)	-	0.691
Constant	3.222*** (0.186)	3.726*** (0.225)	6.010*** (0.337)	5.939*** (0.332)	5.640*** (0.340)	3.696*** (1.376)
Gözlem Sayısı	31556	31556	31556	31556	31556	31516
Hakim kuklaları	HAYIR	HAYIR	HAYIR	HAYIR	HAYIR	EVET
Yıl kuklaları	HAYIR	HAYIR	HAYIR	HAYIR	EVET	HAYIR
Pseudo R-kare	0.0523	0.0774	0.0889	0.0967	0.0953	0.122
Log Olabilirlik	-18405	-17918	-17696	-17544	-17572	-17041
Olabilirlik Oranı	1697	2759	3130	3289	3383	3884

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmektedir.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Politik değişkenlere dair tahminlere göre; hükümetler sağ/liberal görüşte iken AYM hâkimlerinin iptal kararı verme olasılıkları daha güçlüdür. Ancak iptal davası hakkında kararın açıklandığı gün görev başındaki cumhurbaşkanı sağ/liberal karaktere sahip ise AYM hâkimlerinin iptal davalarında ret kararı verme olasılığı daha kuvvetlidir. *cb_ideo* değişkeninin negatif katsayısı bu ilişkiyi göstermektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanının ve hükümetin siyasi kimliğinin ile hükümet yapısının en önemli iki faktör olarak karşımızı çıktığı söylenilmektedir.

Bu ilişkiyi destekler nitelikte *cb_at_ideo* değişkeni de negatif işaretili katsayıya sahiptir; yani iptal davalarında, sağ/liberal görüşlü cumhurbaşkanlarının atadığı AYM hâkimlerinin ret kararı verme olasılıklarının güçlüdür. Bu sonuç cumhurbaşkanlarının kendi siyasi görüşlerine yakın hâkimleri AYM yeliğine atadığını belirten yaklaşımı Türkiye için de doğrulamaktadır.

Diğer politik değişkenlerden *bas_ideo* ve *hak_say_ideo* için elde edilen sonuçlar istatistiki olarak anlamlı değildir.

Sosyo-demografik değişkenler incelendiğinde *hak_cins*, *hak_karyr* ve *hak_au* değişkenlerinin beklentiler yönünde katsayı işaretleri aldıkları gözlemlenmektedir. Buna göre; kadın üyelerin, meslek kariyerleri boyunca hâkimlik yapmış olan üyelerin ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (AÜHF) mezunu üyelerin iptal kararı verme olasılıkları daha güçlüdür. Beklentinin aksine, *hak_yas* değişkeni negatif işaretili katsayıya sahiptir. Buna göre; ileri yaşta AYM yeliğine atanan hâkimlerin ret kararı verme olasılıkları daha yüksektir. Bu sonuçlara göre; atanmışlar ile seçilmişler arasındaki çatışmaya atfen, yüksek seviyedeki bürokratlardan kariyer hâkimlerinin ve AÜHF mezunlarının yasama ve yürütme erkleri karşısında önemli birer taraf olarak yer aldıkları ifade edilebilmektedir.

Ekonomik değişkenler incelendiğinde, işsizlik verisi ile hâkimlerin oy davranışı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı gözlemlenmektedir. Beklendiği üzere kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla artışı, hâkimlerin iptal davalarında ret oyu verme olasılıklarını artırmaktadır. Bu sonuç, ekonominin genişleme dönemlerinde hükümetlerin AYM hâkimleri tarafından desteklenmeleri olarak yorumlanabilmektedir. Enflasyon artışı ile hâkimlerin oyları arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir, yani enflasyon arttıkça hâkimlerin iptal davalarında ret oyu verme olasılıkları güçlenmektedir. Bu sonuç literatür ile uyumlu değildir.

Diğer değişkenlerden *norm_tur* negatif katsayısı nedeniyle hakkında iptal davası açılan hukuki normun kanun hükmünde kararname (KHK) olması durumunda AYM hâkimlerinin iptal kararı verme olasılığının arttığını göstermektedir. Bu sonuç; hükümetin yasama erkini devreden çıkartarak politika uygulamalarını gerçekleştirme isteğinin AYM hâkimlerince genellikle kabul görmediği yorumuna neden olmaktadır. *kar_oy* değişkeninin pozitif katsayıya sahip olması iptal davalarında hâkimlerin karar verirken, karşı oyun varlığına dikkat ettiklerini ve kararların oy çokluğu ile alınıyor olması nedeniyle iptal yönünde oy kullanma olasılıklarının arttığını ifade etmektedir. Ancak bu sonucun, alt oylamalarda oy verme sırasının mahkemeye en son katılım sırasına göre yapıldığı dikkate alındığında, grup davranışı yaklaşımını desteklediği söylenememektedir. Tablo 9, M2'ye ait tahmin sonuçlarını göstermektedir. Buna göre öne çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

M2, alt oylamada ortaya çıkan AYM'nin nihai kararı (ret veya iptal) üzerinde etkili olan faktörlere odaklanmaktadır. Yukarıdaki sonuçlara göre; hakkında iptal davası açılan hukuki normu TBMM'de kabul eden siyasi parti ve iptal davasının kararının açıklandığı gün iktidarda bulunan siyasi parti sağ/liberal görüşlü ise AYM'nin nihai kararının iptal yönünde olması eğilimi daha kuvvetlidir. Aynı sonuç iptal davası başvurusu yapanın cumhurbaşkanı olması durumunda da geçerlidir. İptal davası kararının açıklandığı gün TBMM'deki muhalefet oranı arttıkça, hükümet yapısı tek başına iktidar şeklinde ve karar günü sağ/liberal görüşlü cumhurbaşkanı görevde ise ret kararı verilme olasılığı daha fazla güçlenmektedir. Diğer politik değişkenlerden *bas_ideo* ve *hak_say_ideo* için elde edilen sonuçlar istatistiki olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlar M1'in politik değişkenlere ait bulgularını desteklemektedir.

M2'nin alt oylamaların nihai kararlarının belirleyicilerini tahmin etmesi nedeniyle hâkimlere ilişkin sosyo-demografik değişkenler toplulaştırılarak modele dahil edilmektedir. Buna göre; alt oylamalarda nihai kararı veren mahkeme heyetinde yer alan kadın hâkim sayısı, kariyer hâkimi sayısı ve hukuk alanında profesör unvanına sahip hâkim sayısı nihai karara etkileri bakımından incelenmiştir. Kadın hâkim ve kariyer hâkimi sayılarının, mahkemenin nihai kararı üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkileri tespit edilememiştir. *say_prof* değişkeni ise heyetteki profesör sayısı arttıkça ret kararı verilme olasılığının daha kuvvetlendiğini göstermektedir.

Tablo 9: Model 2'ye Ait Tahmin Sonuçları

KARAR	Model 2.1	Model 2.2	Model 2.3	Model 2.4	Model 2.5
kar_oy	-0.911*** (0.141)	-0.803*** (0.145)	-0.667*** (0.154)	-0.709*** (0.159)	-0.582*** (0.159)
kbl_ideo	0.558* (0.299)	0.561* (0.303)	1.417*** (0.357)	1.373*** (0.403)	1.336*** (0.343)
bas_cb	0.743** (0.338)	0.615* (0.315)	0.534* (0.307)	0.487 (0.304)	0.557* (0.293)
bas_ideo	-0.0453 (0.202)	-0.281 (0.211)	-0.168 (0.215)	-0.228 (0.227)	- -
tbmm_muh	-0.103*** (0.0157)	-0.0760*** (0.0143)	-0.0828*** (0.0142)	-0.107*** (0.0173)	-0.0651*** (0.0152)
huk_yap	-1.813*** (0.163)	-1.437*** (0.184)	-1.824*** (0.247)	-1.997*** (0.420)	-1.906*** (0.272)
huk_ideo	1.468*** (0.290)	1.246*** (0.290)	1.206*** (0.305)	1.373*** (0.378)	0.907*** (0.343)
cb_ideo	- -	- -	- -	- -	-0.727*** (0.247)
norm_tur	-0.726*** (0.115)	-0.953*** (0.128)	-1.032*** (0.134)	-1.286*** (0.150)	-1.052*** (0.140)
hak_say_ideo	- -	0.00559 (0.0302)	0.0452 (0.0385)	- -	0.00539 (0.0407)
say_kdn	- -	-0.0662 (0.0852)	-0.0738 (0.0936)	-0.00495 (0.119)	0.0252 (0.0957)
say_kh	- -	-0.0794 (0.0595)	-0.195*** (0.0651)	-0.103 (0.0967)	-0.183*** (0.0646)
say_prof	- -	-0.431*** (0.0992)	-0.314*** (0.105)	-0.464*** (0.164)	-0.0423 (0.125)
enf	- -	- -	-0.0281*** (0.00480)	-0.0214*** (0.00509)	-0.0143** (0.00612)
issiz	- -	- -	-0.0501 (0.0584)	0.00161 (0.0773)	0.0334 (0.0672)
gsyh_kb	- -	- -	-0.000235*** (4.83e-05)	-0.000170 (0.000105)	-0.000139** (5.70e-05)
gul	- -	- -	- -	-0.00493 (0.0673)	- -
sezer	- -	- -	- -	-0.272** (0.111)	- -
demirel	- -	- -	- -	-0.0253 (0.152)	- -
ozal	- -	- -	- -	-0.367** (0.153)	- -
evren	- -	- -	- -	-0.0819 (0.137)	- -
koruturk	- -	- -	- -	-1.725*** (0.467)	- -
diger	- -	- -	- -	-0.233* (0.137)	- -
Constant	4.009*** (0.635)	3.924*** (0.634)	7.084*** (1.044)	9.264*** (2.022)	5.190*** (1.211)
Gözlem Sayısı	2439	2439	2439	2439	2439
Yıl kuklaları	HAYIR	HAYIR	HAYIR	HAYIR	EVET
Pseudo R-Kare	0.0864	0.100	0.114	0.131	0.118
Log Olabilirlik	-1349	-1329	-1309	-1283	-1302
Olabilirlik Oranı	220.2	272.5	314.0	331.6	324.5

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmektedir.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Ekonomik değişkenler M1'deki tahminler ile benzer şekilde katsayı işaretlerine sahiptir. Enflasyon ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla artışı ret kararı olasılıklarını arttırırken, işsizliğin nihai karar üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Diğer değişkenlerden *norm_tur* M1 tahmini ile aynı sonucu vermektedir. *kar_oy* değişkenindeki M1'e göre farklılık ise yukarıda da açıklanan nedene istinaden tutarlı bir sonuç elde edilememesine neden olmuştur. Dolayısıyla AYM'nin karar verirken hâkimlerin grup olarak hareket ettiklerini söyleyebilmek mümkün değildir.

Tablo 10, M3'e ait tahmin sonuçlarını göstermektedir. Buna göre ne çıkan bulgular aşağıdaki gibidir.

M3, iptal davalarında karşi oyun varlığını etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmaktadır. Buna göre; iptal davasına konu olan hukuki normu kanunlaştıran, iptal davası başvurusunda bulunan ve nihai kararın açıklandığı gün iktidarda bulunan siyasi aktörlerin sağ/liberal görüşe sahip olmaları ve karar günü hükümetin tek başına iktidar olması ile karşi oyun varlığı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. İptal davası için başvuruda bulunan cumhurbaşkanı ise karşi oyun çıkma olasılığı zayıflarken, karar günü görev başında bulunan cumhurbaşkanının sağ/liberal görüşlü olması ve TBMM'deki muhalefet oranının artması karşi oy olasılığını güçlendirmektedir.

M3'n tahmin sonuçlarına göre sosyo-demografik değişkenler ile karşi oyun varlığı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ekonomik değişkenlerden ise sadece işsizlik oranı anlamlı bir tahmin ortaya koymaktadır. Buna göre işsizlik oranı arttıkça, iptal davalarında karşi oy olasılığı zayıflamaktadır.

Tablo 10: Model 3'e Ait Tahmin Sonuçları

<i>KARŞI OY</i>	Model 3.1	Model 3.2	Model 3.3	Model 3.4	Model 3.5
kbl_ideo	0.441 (0.405)	-0.0287 (0.438)	-0.488 (0.480)	-0.562 (0.670)	0.0303 (0.353)
bas_cb	-1.517*** (0.361)	-1.527*** (0.339)	-1.285*** (0.365)	-1.348*** (0.373)	-1.431*** (0.373)
bas_ideo	-0.0406 (0.361)	0.0215 (0.389)	-0.176 (0.464)	-0.134 (0.535)	-
tbmm_muh	0.198*** (0.0309)	0.117*** (0.0332)	0.113*** (0.0355)	0.0882*** (0.0283)	0.0608 (0.0371)
huk_yap	-0.0615 (0.279)	-0.613* (0.350)	1.303*** (0.387)	3.239*** (0.913)	0.546 (0.425)
huk_ideo	0.690** (0.351)	0.799** (0.380)	0.596 (0.377)	-1.055 (0.809)	1.864*** (0.396)
cb_ideo	- (0.525)	- (0.525)	- (0.525)	- (0.525)	1.235** (0.525)
norm_tur	-0.879*** (0.215)	-0.411* (0.224)	-0.336* (0.202)	-0.611** (0.240)	-0.534** (0.214)
hak_say_ideo	- (0.0624)	-0.0710 (0.0463)	-0.0273 (0.0607)	- (0.0607)	-0.0349 (0.0624)
say_kdn	- (0.163)	-0.150 (0.116)	-0.00962 (0.136)	0.343* (0.204)	-0.183 (0.163)
say_kh	- (0.129)	0.351*** (0.114)	0.251* (0.132)	0.173 (0.158)	0.251* (0.129)
say_prof	- (0.256)	0.675*** (0.195)	0.378 (0.255)	-0.000822 (0.352)	0.167 (0.256)
enf	- (0.0137)	- (0.0137)	0.0543*** (0.00904)	0.0489*** (0.0105)	0.00588 (0.0137)
issiz	- (0.113)	- (0.113)	-0.00751 (0.0764)	-0.287** (0.114)	-0.221* (0.113)
gsyh_kb	- (0.000101)	- (0.000101)	0.000253*** (6.37e-05)	0.000257* (0.000139)	-4.37e-06 (0.000101)
gul	- (0.101)	- (0.101)	- (0.101)	-0.0964 (0.101)	- (0.101)
sezer	- (0.147)	- (0.147)	- (0.147)	-0.287* (0.147)	- (0.147)
demirel	- (0.225)	- (0.225)	- (0.225)	-1.015*** (0.225)	- (0.225)
ozal	- (0.250)	- (0.250)	- (0.250)	0.395 (0.250)	- (0.250)
evren	- (0.246)	- (0.246)	- (0.246)	-0.259 (0.246)	- (0.246)
koruturk	- (0.748)	- (0.748)	- (0.748)	-2.061*** (0.748)	- (0.748)
diger	- (0.178)	- (0.178)	- (0.178)	-0.199 (0.178)	- (0.178)
Constant	-5.660*** (1.162)	-4.366*** (1.414)	-7.964*** (2.060)	-1.052 (3.128)	-2.046 (2.910)
Gözlem Sayısı	2439	2439	2439	2439	2439
Yıl kuklaları	HAYIR	HAYIR	HAYIR	HAYIR	EVET
Pseudo R-kare	0.119	0.151	0.182	0.214	0.203
Log Olabilirlik	-773.2	-745.3	-717.9	-689.6	-699.2
Olabilirlik Oranı	194.8	270.0	293.5	325.8	314.4

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmektedir.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

5. SONUÇ

Ülke ekonomileri için yatırım ve ticaret hacmini, tüketim kalıplarını ve finansal kapasiteyi yakından ilgilendiren unsurlardan biri hukuk sistemidir. Hukuk sistemi, iktisadi birimlerin tutum ve davranışlarını yönlendiren temel saikleri (güdülleri) etkileyerek karar süreçlerine dahil olmaktadır. Bu nedenle hukukun yönlendirdiği güdüler, iktisat biliminin ilgili alanına girmektedir. Hukuk ve İktisat disiplini, bu ilginin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 20. yy.'ın başlarında, hukuk kurallarının değişen toplum dinamiklerine ayak uydurması gerektiğini savunan realist akımın, Yeni Düzen (New Deal) programı ile formalist hukuka karşı kazandığı zafer, Hukuk ve İktisat disiplinin ilk kıvılcımlarını atmıştır. Fiyat teorisinin hukuka uygulanması, iktisadın yöntem ve araçlarının hukuki analizlerde kullanılmaya başlanması ve disiplinin Yeni Kurumsal İktisat'a, Kamu Tercih'i'ne ve Anayasal Politik İktisat'a doğru genişlemesi ile Hukuk ve İktisat, disiplinler arası bir çalışma alanı olma özelliği kazanmıştır. Hukuk sistemlerinin kurumsal bir çerçeve sunuyor olması nedeniyle disiplininin Yeni Kurumsal İktisat ile olan ilişkisi, diğerlerine göre daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Yeni Kurumsal İktisat'a göre üretim ve değişim maliyetlerini etkileyen kurumlar, ekonomik performansın önemli bir belirleyicisidir. Bu kapsamda, hukuk kuralları da kurumsal çevreyi oluşturmaları nedeniyle iktisadi birimlerin faaliyet alanlarını şekillendirmekte ve kararlarına yön vermektedir. İstikrarlı ve öngörülebilir çıktılar üreten kurumlar, ekonomide de istikrarlı bir gelişime yol açmaktadır. Dolayısıyla hukuk kuralları; hakları ve sorumlulukları açıkça tanımlamalı, güvenilir ve bağlayıcı taahhütler ile herkesin bu kurallara uymasını, yani "hukukun üstünlüğünü" temin etmelidir. Ancak bu şekilde kurum olarak hukuk sistemi, istikralı bir yapıya kavuşacaktır.

Normlar hiyerarşisinin tepesinde yer alan anayasa, hukuk sistemi içerisinde en önemli elemandır. Çağdaş anlamda, ilk defa ABD'de 1787 yılında ortaya çıkan yazılı anayasa, içerdiği hükümler ile toplumun tüm kesimlerine uzun vadeli planlar yapabilme imkânı

tanınmaktadır. İktisadi birimler ise anayasanın özel mülkiyet ve sözleşme güvenliğini sağlaması ile öngörülebilir ve istikrarlı ekonomilerde iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Ancak anayasanın yürürlükte olması hak ve sorumluluklar bakımından yeterli teminatı sağlamamaktadır. Bunun en önemli nedeni asimetrik bilgi ve özel çıkar problemi sorunlarının yol açtığı istikrarsız siyaset kurumlarının varlığıdır.

Toplumların kolektif karar üretme faaliyetleri siyasi bir süreçte işaret etmektedir. Farklı değer yargılarının ve güdülerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan kolektif karar, herkes için her zaman en uygun sonuca hizmet etmemektedir. Bu durum, çıkarlar arası çatışmalara yol açmaktadır. Bahsedilen çatışmanın kaynaklarından ikisi Kamu Tercihi yaklaşımının belirttiği gibi rant kollama ve siyasi yandaşlık sorunlarıdır. İki kavram, oy en çoklaştırmaya çalışan siyasi aktörler ile getirilerini en çoklaştırmaya çalışan çıkar gruplarının, lobi gücü olmayan bireylerin anayasa ile hukuken teminat altına alınan haklarını istismar etmeleri anlamına gelmektedir. Böylece bireysel çıkarların kolektif çıkarlara dönüştürülmesi sürecinde, devlet başarısızlığı ortaya çıkmaktadır. Bu başarısızlık, anayasaların devletin haksız iş ve eylemlerine karşı vatandaşların haklarını savunma amacını akamete uğratmaktadır. Bu nedenle anayasal hakların anayasaya uygun biçimde kullanımını kontrol etmek üzere bağımsız bir denetim mekanizması gerekmektedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği olarak yasama, yürütme ve yargı erklerinden beklenen; birbirlerini kontrol ederek erkler arası dengenin sağlanmasıdır. Bu kapsamda yargı erki, çeşitli taraflar arasında ihtilafli durumları çözüme kavuşturduğu gibi anayasaya uygunluk denetimi ile siyasi aktörlerin politika uygulama biçimi olan hukuki normları inceleyerek anayasaya aykırılık nedeniyle ortaya çıkabilecek devlet başarısızlığının önüne geçmeye çalışmaktadır.

Anayasaya uygunluk denetimi, Avrupa modeli anayasa yargısını benimseyen Türkiye gibi ülkelerde anayasa mahkemeleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Anayasa mahkemesi, hukuki normları anayasaya uygunluk bakımından inceleyerek bütün bireyler ve kurumlar için anayasal bir koruma temin etmektedir. Bu koruma; iktisadi birimler açısından, özel mülkiyetin ve sözleşme güvenliğinin yargı güvencesine bırakılması ve kaynakların iktisadi olarak daha etkin alanlara tahsis edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu noktada önemli olan anayasa mahkemelerinin mümkün olan en üst seviyede bağımsızlığa sahip olabilmesidir.

Anayasa özünde siyasi bir metindir. Dolayısıyla anayasa mahkemelerinin gündemi çoğunlukla siyasi çatışma alanlarına dair davaları barındırmakta; anayasa mahkemeleri siyasi sonuçlara yol açacak kararlar üretmektedirler. Bu noktada, siyaset kurumunun keyfî uygulamalarını engellemek adına yapılan anayasaya uygunluk denetiminin, halk tarafından seçilen parlamento iradesini sakatlama ihtimali de tartışılmaktadır. Ancak iktisadi açıdan değerlendirildiğinde, anayasal denetimin; özel çözüm mekanizmalarına ve rant kollama faaliyetlerine aktarılabilecek kaynakların ve yolsuzluk, rüşvet gibi sorunların neden olacağı siyasi istikrarsızlığı bertaraf etmesi ekonomik büyüme için daha büyük önem taşımaktadır. Zira piyasa ekonomisi kapsamında, bahsi geçen durumların; tekelleşme, piyasalara giriş engelleri, korumacı ve kayırmacı ekonomi politikası uygulamaları, etkinsiz devlet harcamaları, varlık gaspları gibi sorunlara yol açması beklenmektedir. Dolayısıyla iktisat bilimi, anayasa mahkemelerinin öngörülebilir ve istikrarlı çıktılar üretebilme kapasiteleri ile yakından ilgilenmektedir. Burada unutulmaması gereken konu; bahsedilen kapasitenin ülkelerin hukuk sistemlerine ve hukuki yapılanmalarına göre değişiklik gösterdiğidir.

Mahkemelerin ekonomik analizi; yukarıda bahsedilen sorunların önüne geçilebilmesi adına, hâkimlerin karar üretme süreçlerini bağımsızlık ve etkinlik bakımından analiz etmektedir. Yargı bağımsızlığı, hâkimlerin kendilerine, yakın çevrelerine ve/veya baskı gruplarına ait çıkarları öncelemeden kararlarını vermelerini ifade etmektedir. Yargı bağımsızlığının derecesi, anayasa mahkemesi özelinde, zamana, mekâna ve kurumsal koşullara göre farklılık göstermektedir. Bunun en önemli nedeni siyasi çıktılar üreten anayasa mahkemesi hâkimlerinin mahkeme üyeliğine atanma şeklidir. Özellikle siyasi aktörlerin anayasa mahkemesi üyelerini belirledikleri ülkelerde, anayasaya uygunluk denetiminin, yani hâkimlerin oy davranışlarının çeşitli faktörlerden de etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle anayasa mahkemesi hâkimlerinin oy davranışlarının modellenmesi önem taşımaktadır.

Hukuk ve İktisat, anayasa mahkemelerinin ürettiği hukuki süreçleri ve kararları iktisadın araçları ile analiz etmektedir. Bu analizlerin açıklamaya çalıştığı temel konulardan biri, ülkelerin anayasa mahkemelerinin bağımsızlık derecesidir. Bağımsızlık derecesinin ölçümü konusunda üzerinde uzlaşılmış bir endeks olmamakla beraber, çeşitli dış göstergelerden faydalanılarak bağımsızlık derecesi hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir. Hâkimlerin oy davranışlarını, anayasa mahkemesinin nihai kararını ve davalarda karşı oyun varlığını etkileyen faktörler, bahsedilen dış

göstergelerdendir. Literatürde bu faktörleri, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, birkaç ülke için analiz eden çalışmalar bulunmaktadır. Farklı ülkelere ait çalışmalar, 2000'li yıllar itibariyle yapılmaya başlandığı için ampirik araştırmalar nispeten yeni sayılmaktadır. Bunun en önemli nedeni sistematik veri toplama ve derleme konusunda yaşanan sıkıntılar ile piyasa dışı düzenlemelerin kolayca diğer parametrelerden ayrıştırılamaz olmasıdır. Ancak araştırmacılar bu zorlukların üstesinden gelerek konuyu farklı açılardan ele almakta, literatürün gelişimine katkı sunmaktadır.

Bu çalışma, Türk Anayasa Mahkemesi'nin gerçekleştirdiği anayasaya uygunluk denetimini iktisadın araçları ile analiz etmektedir. Ülkemizde 1800'lerin son çeyreğinde anayasacılık hareketleri başlamış, Anayasa Mahkemesi nihayet 1961 yılında hukuk sistemimize dahil olmuş ve 1982 Anayasasında da varlığını sürdürmüştür. Günümüzde Anayasa Mahkemesi, bir yandan yukarıda bahsedilen biçimde bütün bireylerin anayasal haklarını korurken; diğer yandan, anayasanın siyasi bir metin olması ve Mahkemenin siyasi çıktılar üretmesi, 1982 Anayasasında açıkça tanımlanmayan kavramların yer alması, anayasal denetimde yorumun geniş alan bulması gibi etkenler nedeniyle kimi zaman seçilmiş-atanmış çatışmasına sahne olmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesi kararlarının, hâkim davranışlarını açıklamaya çalışan stratejik yaklaşım bakımından test edilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

Çalışma, Hukuk ve İktisat çerçevesinde, iktisat biliminin araçlarını kullanarak, Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin oy davranışlarını etkileyen faktörleri analiz etmektedir. Bu kapsamda, 1984-2014 yılları arasında karara bağlanmış 419 adet iptal davası, bu iptal davalarında yer alan 2439 alt oylama ve her hâkimin her alt oylamada verdiği toplam 31556 oy incelemeye alınmıştır. Çalışmanın ana hipotezleri, hâkim oylarının; erkler arası etkileşimden, hâkimlerin kişisel özelliklerinden, ülke ekonomisinin genel gidişatından ve diğer birtakım unsurlardan etkilendiği üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşımı test edebilmek için hâkim oy davranışı, Mahkemenin nihai kararı ve karşı oyun varlığı şeklinde üç adet bağımlı değişken tespit edilmiştir. Bağımlı değişkenler üzerinde etkisi olduğu düşünülen bağımsız değişkenler, literatür ile uyumlu şekilde belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler dört gruba ayrılmıştır: politik değişkenler, sosyo-demografik değişkenler, ekonomik değişkenler ve diğer

değişkenler. Bağımlı değişkenlerin kategorik yapıda olması nedeniyle oluşturulan modeller lojistik regresyon yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir.

Tahmin sonuçlarına göre; hâkimlerinin oy davranışları, Mahkemenin nihai kararları ve iptal davalarında karşı oyun varlığı stratejik yaklaşımı doğrular şekilde erkler arası ilişkiden, hâkimlerin kişisel özelliklerinden, ekonominin genel gidişatından, kolektif baskıdan, norm türünden ve anayasa değişikliklerinden etkilenmektedir. Buna göre; iptal davasına konu olan hukuki normun, sağ/liberal görüşlü siyasi partiler tarafından kanunlaştırılmış olması ve iptal davası hakkında kararın açıklandığı gün hükümette bulunan siyasi partinin ideolojik kimliğinin sağ/liberal karaktere sahip olması ilgili normun iptal edilme olasılığını kuvvetlendirmektedir. Benzer sonuç, cumhurbaşkanının iptal davası başvurusunda bulunması, iptal davasında görev alan hâkimlerin kadın, kariyer hâkimi veya hukuk profesörü olması durumunda da geçerlidir. Diğer yandan; iptal davasında oy kullanan hâkimleri atayan cumhurbaşkanlarının ve iptal davasında kararın açıklandığı gün görevde bulunan cumhurbaşkanının sağ/liberal görüşlü olması, hükümetin tek başına iktidarda bulunması, hâkimlerin ileri yaşta Mahkeme üyeliğine atanması, parlamentoda muhalefet oranının yüksek ve gayri safi yurtiçi hasılanın artıyor olması iptal davasında ret kararı verilme olasılığını güçlendirmektedir. Karşı oyun varlığı ise iptal davası başvurusunda bulunan tarafın kimliğine, parlamentodaki muhalefet oranına ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Sonuçlar, hâkim oy davranışını açıklamaya çalışan stratejik yaklaşımı ve mahkeme üyeliğine atamayı gerçekleştiren siyasi aktöre sadakati doğrular niteliktedir. Ayrıca, hâkimlerin kişisel özellikleri, ekonomideki gidişat ve davaların hukuki nitelikleri de oy davranışını etkilemektedir. Bu bakımdan, hipotezlerin çoğu kabul edilmekte, böylece iktisadi birimler için önemli sinyaller türetilmektedir.

Bu ve benzer çalışmalarda önemli bir kısıt, iptal davalarında oy kullanan Anayasa Mahkemesi üyeleri ile birebir görüşülerek kişisel tercihlerine ve yaklaşımlarına dair açık cevaplar alınamamış/alınamayacak olmasıdır. Ancak bu sorunu aşmak için geliştirilen yöntemler bugüne kadar tatmin edici sonuçlar üretmiştir. Gelecekte benzer yöntemler kullanılarak; incelenen dönem aralığının genişletilmesi, dönemsel etkilerin dikkate alınması, itiraz davalarının kapsam dahiline alınması ve hakkında iptal davası açılan hukuki normların türlerine göre ayrıştırılması ile çalışmanın geliştirilme olasılığı bulunmaktadır. Ancak her zaman dikkat edilmesi gereken konu, hukuk

sistemlerinin yerel karakter barındırmaları nedeniyle elde edilen sonuçların da sadece ilgili ülkeye ait olacağı gerçeğidir. Dolayısıyla bu doktora tez çalışması, literatüre Türkiye incelemesini katarak özgün bir değer elde etmekte, gelecek çalışmalar için yol gösterici olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulahakimoğulları, Erdal, Metin Baykan. 2012. Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi. **Ankara Barosu Dergisi**. s. 3: 17-40.
- Acemoglu, Daron, Simon Johnson, James A. Robinson. 2001. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. **American Economic Review**. c. 91. s. 5: 1369-1401.
- _____. 2002. Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. **Quarterly Journal of Economics**. c. 107. s. 4: 1231-1294.
- _____. 2005. Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth. **Handbook of Economic Growth 1A**. ed. Philippe Aghion, Steven N. Durlauf. Amsterdam: Elsevier: 385-472
- Adelstein, Richard. 2010. Organizations and Economics. **Journal of Institutional Economics**. c. 6. s. 1: 39-45.
- Agresti, Alan. 2002. **Categorical Data Analysis**. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. Publication.
- Alarie, Benjamin, Andrew J. Green. 2008. Should They All Just Get Along? Judicial Ideology, Collegiality, and Appointments to the Supreme Court of Canada. **University of New Brunswick Law Journal**. c. 58: 73-91.
- Alchian, Armen A. 1961. **Some Economics of Property**. Santa Monica: Rand Corporation.
- Alchian, Armen A., Harold Demsetz. 1972. Production, Information Costs, and Economic Organization. **American Economic Review**. c. 62: 777-795.
- Alesina, Alberto, Howard Rosenthal. 1995. **Partisan Politics, Divided Government, and the Economy**. New York: Cambridge University Press.
- Alexander, Janet C. 1994. Judges Self-interest and Procedural Rules: Comment on Macey. **Journal of Legal Studies**. c. 23: 647-665.
- Aliefendioğlu, Yılmaz. 1984. Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 1: 101-137.

- Amaral-Garcia, Sofia, Nuno Garoupa, Veronica Grembi. 2009. Judicial Independence and Party Politics in the Kelsenian Constitutional Courts: The Case of Portugal. **Journal of Empirical Legal Studies**. c. 6. s. 2: 381-404.
- Anayasa Mahkemesi. 1978. [1803 sayılı Kanunun 15 nci maddesinin (A) bendinin değiştirilmesi ve bu maddeye (E) Bendinin Eklenmesi Hakkında Kanun] E.S.: 1978/31; K.S.: 1978/50; K.G.: 02.11.1978. **Resmî Gazete**, 16577, 13 Mart.
- _____. 1986. [1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Aynı Kanuna Üç Ek Madde ilavesiyle 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun 44 üncü Maddesinin (a) Bendinin ve 3078 Sayılı Tuz Kanununun 27 nci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanunun 4. Maddesinin Anayasaya Aykırı Olmadığı Kararı] E.S.: 1985/31; K.S.: 1986/11; K.G.: 27.03.1986. **Resmî Gazete**, 19102, 9 Mayıs.
- _____. 1994. [3987 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ile Özelleştirme Sonucunda Doğabilecek İstihdamla İlgili Sorunların Çözümlemesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanunun Tümünün Anayasaya Aykırı Olduğuna Dair Karar] E.S.: 1994/49; K.S.: 1994/45-2; K.G. 07.07.1994. **Resmî Gazete**, 22047, 10 Eylül.
- Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (6216 S.K.). 2011. **Resmî Gazete**. 27894, Nisan.
- Anderson, Gary M., William F. Shughart II, Robert D. Tollison. 1989. On the Incentives of Judges to Enforce Legislative Wealth Transfers. **Journal of Law and Economics**. c. 32. s. 1: 215-228.
- Aron, Janine. 2000. Growth and Institution: A Review of the Evidence. **The World Bank Research Observer**, c. 15. s. 1: 99-135. **Journal of Legal Studies**. c. 24. s. 2: 257-281.
- Arrow, Kenneth J. 1951. **Social Choice and Individual Values**. New York: Wiley.
- _____. 1963. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. **American Economic Review**. c. 53. s. 5: 941-973.
- Ashenfelter, Orley, Theodore Eisenberg, Stewart J. Schwab. 1995. Politics and the Judiciary: The Influence of Judicial Background on Case Outcomes. **The Journal of Legal Studies**. c. 24. s. 2: 257-281.
- Atasoy, Veysel. 1998. Anayasa Mahkemesi Kararları ve Özelleştirme. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**. s. 41-42: 24-54.
- Bardhan, Pranab. 2005. Law and Economics in the Topics: Some Reflections. **International Review of Law and Economics**. c. 25. s. 1: 65-74.
- Barton, John H. 1972. The Economic Basis of Damages for Breach of Contract. **Journal of Legal Studies**. c. 1: 277-304.

- Barzel, Yoram. 1989. **Economic Analysis of Property Rights**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baumol, William. 1990. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. **Journal of Political Economy**. c. 98: 893-921.
- Baye, Michael R., Joshua Wright. 2011. Is Antitrust Too Complicated for Generalist Judges? The Impact of Economic Complexity and Judicial Training on Appeals. **The Journal of Law and Economics**. c. 54. s. 1: 1-24.
- Beard, Charles. 1913. *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*: New York: Macmillan Company.
- Becker, Gary S. 1957. **The Economics of Discrimination**. Chicago: University of Chicago Press.
- _____. 1968. Crime and Punishment: An Economic Approach. **Journal of Political Economy**. c. 76: 169–217.
- Beenstock, Michael., Yoel Haitovsky. 2004. Does the Appointment of Judges Increase the Output of the Judiciary? **International Review of Law and Economics**. c. 24. s. 3: 351–369.
- Bergara, Mario Barack D. Richman, Pablo T. Spiller. 2003. Modeling Supreme Court Strategic Decision Making: The Congressional Constraint. **Legislative Studies Quarterly**. c. 28: 247-280.
- Bergson, Abram. 1938. A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics. **Quarterly Journal of Economics**. s. 52: 310-334.
- Berkowitz, Daniel, Karen Clay. 2005. American Civil Law Origins: Implications for State Constitutions. **American Law and Economics Review**. c. 7: 62–84.
- _____. 2006. The Effect of Judicial Independence on Courts: Evidence from the American States. **Journal of Legal Studies**. c. 35: 399–400.
- Besley, Timothy, Abigail Payne. 2003. Judicial Accountability and Economic Policy Outcomes: Evidence from Employment Discrimination Charges. **IFS Working Papers**. Institute for Fiscal Studies (IFS), No. 03/11.
- Besley, Timothy, Stephen Coate, S., 2003. Elected versus Appointed Regulators: Theory and Evidence. **Journal of the European Economic Association**. c. 1: 1176–1206.
- Bhattacharya, Mita., Russell Smyth. 2001. The Determinants of Judicial Prestige and Influence: Some Empirical Evidence from the High Court of Australia. **Journal of Legal Studies**. c. 30:223–252.
- Black, Duncan. 1948a. On the Rationale of Group Decision-Making. **Journal of Political Economy**. s. 56: 23-34.

- _____. 1948b. Decisions of a Committee Using a Special Majority. **Econometrica**. s. 16: 245-261.
- _____. 1958. **The Theory of Committees and Elections**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boudreaux, Donald L., A. C. Pritchard. 1994. Reassessing the Role of the Independent Judiciary in Enforcing Interest-Group Bargains. **Constitutional Political Economy**. c. 5: 1-21.
- Brace, Paul, Melinda Gann Hall. 1990. Neo-Institutionalism and Dissent in State Supreme Courts. **The Journal of Politics**. c. 52. s. 1: 54-70.
- Brace, Paul, Laura Langer, Melinda Gann Hall. 2000. Measuring the Preferences of State Supreme Court Judges. **The Journal of Politics**. c. 62. s. 2: 387-413.
- Brenner, Saul, Harold J. Spaeth. 1988. Ideological Position as a Variable in the Authoring of Dissenting Opinions on the Warren and Burger Courts. **American Politics Quarterly**. c. 16. s. 3: 317-328.
- Brennan, Thomas, Lee Epstein, Nancy Staudt. 2009. Economic Trends and Judicial Outcomes: A Macrotheory of the Court. **Duke Law Journal**. c. 58. s. 7: 1191-1230.
- Breton, Albert, Angela Fraschini. 2003. The Independence of the Italian Constitutional Court. **Constitutional Political Economy**. c. 14: 319-333.
- Brown, John Prather. 1973. Toward an Economic Theory of Liability. **Journal of Legal Studies**. c. 2: 323-349.
- Buchanan, James M. 1975. **The Limits of Liberty**. Chicago: University of Chicago Press.
- _____. 1987. Constitutional Economics. **The New Palgrave: A Dictionary of Economics, Vol. I**. ed. J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman. London: Macmillan: 585-588.
- Buchanan, James M., Gordon Tullock. 1962. **The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy**. Michigan: University of Michigan Press.
- Buscaglia, Edgardo, Maria Dakolias. 1999. Comparative International Study of Court Performance Indicators. **Legal and Judicial Reform Series**. World Bank Publications and Research on Law and Justice Institutions.
- Buscaglia, Edgardo, Thomas Ulen. 1997. A Quantitative Assessment of the Efficiency of the Judicial Sector in Latin America. **International Review of Law ve Economics**. s. 17: 275-2912.
- Bussiere, Elizabeth. 1999. The Supreme Court and the Development of the Welfare State: Judicial Liberalism and the Problem of Welfare Rights. **Supreme Court**

- Decision Making: New Institutional Approaches.** ed. Cornell W. Clayton, Howard Gillman. Chicago: University of Chicago Press: 155-174.
- Butler, Eamonn. 2012. **Public Choice – A Primer.** London: The Institute of Economic Affairs.
- Cabrillo, Francisco, Sean Fitzpatrick. 2008. **The Economics of Courts and Litigation.** Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Canon, Bradley, Dean Jaros. 1970. External Variables, Institutional Structure and Dissent on State Supreme Courts. **Polity.** c. 3. s. 2: 175-200.
- Cansel, Erol. 1992. Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararlarından Doğan Kimi Sorunlar. **Anayasa Yargısı Dergisi.** c. 9: 87-104.
- Calabresi, Guido. 1961. Some Thoughts on Risk Distributions and the Law of Torts. **The Yale Law Journal.** c. 70. s. 4: 499-553.
- _____. 1970. **The Costs of Accidents: A Legal and Economic Analysis.** New Haven: Yale University Press.
- Carp, Robert A., C.K. Rowland. 1983. **Policymaking and Politics in the Federal District Courts.** Knoxville: University of Tennessee Press.
- Cemil, Oktay. 1984. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği. **Anayasa Yargısı Dergisi.** c. 1: 215-242.
- Chandler, Alfred D. Jr. 1962. **Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise.** Cambridge: MIT Press.
- Cappelletti, Mauro. 1989. **The Judicial Process in Comparative Perspective.** New York: Oxford University Press.
- Choi, Stephen J., G. Mitu Gulati. 2004. Choosing the Next Supreme Court Justice: An Empirical Ranking of Judge Performance. **Southern California Law Review.** c. 78: 23–117.
- Choi, Stephen J., G. Mitu Gulati, Eric A. Posner. 2010. What Do Federal District Judges Want? An Analysis of Publications, Citations, and Reversals. **University of Chicago Law School, Law & Economics Working Paper.** s. 508.
- Choper, Jesse. 1980. **Judicial Review in the National Political Process: A Functional Reconsideration of the Role of the Supreme Court.** Chicago: University of Chicago Press.
- Christensen, Robert K., John Szmer. (2012). Examining the Efficiency of the U.S. Court of Appeals: Pathologies and Prescriptions. **International Review of Law and Economics.** c. 32. s. 1: 30-37.
- Chu, Christian A. 2001. Empirical Analysis of the Federal Circuit’s Claim Construction Trends. **Berkeley Technology Law Journal.** c. 16: 1075–1080.

- Coase, Ronald H. 1937. The Nature of the Firm. **Economica**, New Series. c. 4. s. 16:386-405.
- _____. 1960. The Problem of Social Cost. **Journal of Law and Economics**. c. 3: 1-44.
- Cohen, Mark A. 1989. The Role of Criminal Sanctions in Antitrust Enforcement. **Contemporary Policy Issues**. c. 7: 36- 46.
- _____. 1991. Explaining Judicial Behavior or What's 'Unconstitutional' about the Sentencing Commission? **Journal of Law, Economics and Organization**. c. 7: 183-199.
- Cooter, Robert D., Tom Ginsburg. 1996. Comparative Judicial Discretion: An Empirical Test of Economic Models. **International Review of Law and Economics**. c. 16. s. 3: 295-313.
- _____. 2000. **The Strategic Constitution**. Princeton: Princeton University Press.
- Crain, W. Mark, Robert D. Tollison. 1979. The Executive Branch in the Interest-Group Theory of Government. **Journal of Legal Studies**. c. 8. s. 3: 555-567.
- Cross, Franck B., Dain Donelson. 2010). Creating Quality Courts. **Journal of Empirical Legal Studies**. c. 7. s. 3: 490-510.
- Cross, Frank B., Emerson H. Tiller. 1998. Judicial Partisanship and Obedience to Legal Doctrine: Whistleblowing on the Federal Courts of Appeals. **Yale Law Journal**. c. 107. s. 7: 2155-2176.
- Cross, Frank B., Stefanie Lindquist. 2009. Judging the Judges. **Duke Law Journal**. c. 58: 1383-1436.
- Çağan, Nami. 1985. Anayasa Çerçevesinde Kamu Maliyesinin Parlamenter Kontrolü. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 2: 199-224.
- Çağlar, Bakır. 1985. Anayasa Yargısında Yorum Problemi Karşılaştırmalı Analizin Katkıları. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 2: 163-195.
- Çetin, Tamer. 2010. Anayasanın Ekonomik Analizi: Bir Oyun Teorisi Yaklaşımı. **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 6. s. 11: 101-122.
- _____. 2012. Yeni Kurumsal İktisat. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**. c. 45. s. 1: 43-73.
- _____. 2016. Kurumsal ve Organizasyonel İktisat Üzerine. **İktisat ve Toplum Dergisi**. s. 64: 10-19.
- Dam, Kenneth W. 2006. The Judiciary and Economic Development. **John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper**. s. 287: 1-40.
- Danelski, David J. 1964. **A Supreme Court Justice Is Appointed**. New York: Random House.

- _____. 1966. Values as Variables in Judicial Decision-Making: Notes Toward a Theory. **Vanderbilt Law Review**. c. 19: 721-740.
- Daver, Bülent. 1985. Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından Siyasi Partiler: Bir Kaç Örnek Olay. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 2: 93-140.
- Davis, Kevin E. 2009. Institutions and Economic Performance: An Introduction to Literature. **NY University Law and Economics Working Papers**. s. 202: 1-26.
- Davis, Lance E., Douglass C. North. 1971. **Institutional Change and American Economic Growth**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dawson, John P. 1960. **A History of Lay Judges**. Cambridge: Harvard University Press.
- Dari-Mattiacci, Giuseppe, Bruno Deffains. 2007. Uncertainty of Law and the Legal Process. **Journal of Institutional and Theoretical Economics**. c. 163. s. 4: 627–656.
- Dari-Mattiacci, Giuseppe, Bruno Deffains, Bruno Lovat. 2011. The Dynamic of the Legal System. **Journal of Economic Behavior and Organization**. c. 79. s. 1–2: 95–107.
- De Alessi, Louis. 1980. The Economics of Property Rights: A Review of the Evidence. **Research in Law and Economics**, c. 2: 1-47.
- de Figueiredo, John M., Emerson H. Tiller. 1996. Congressional Control of the Courts: A Theoretical and Empirical Analysis of Expansion of the Federal Judiciary. **Journal of Law and Economics**. c. 39:435-462.
- de Figueiredo, John M., Gerald S. Gyski, Emerson H. Tiller, Gary Zuk. 2000. Congress and the Political Expansion of the U.S. District Courts. **American Law and Economics Review**, c. 2:107-125.
- Demsetz, Harold.1967. Toward A Theory of Property Rights. **American Economic Review: Papers and Proceedings**. c. 57: 347–359.
- Denzau, Arthur, Douglass C. North. 1994. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions. **Kyklos**. c. 47. s. 1: 3–31.
- Dewatripont, Mathias, Jean Tirole. 1999. Advocates. **Journal of Political Economy**. c. 107. s. 1: 1–39.
- Deyneli Fatih. 2012. Analysis of Relationship Between Efficiency of Justice Services and Salaries of Judges with Two-Stage DEA Method. **European Journal of Law and Economics**. c. 34: 477- 493.
- Dixon, Rosalind, Eric Posner. 2011. The Limits of Constitutional Convergence. **Chicago Journal of International Law**. c. 11: 399-423.
- Diamond, Peter A.1974. Single Activity Accidents. **Journal of Legal Studies**. c. 3: 107–164.

- Djankov, Simeon, Rafael La Porta, Florencio Lopez-De-Silanes, Andrei Shleifer. 2003. Courts. **Quarterly Journal of Economics**. c. 118. s. 2: 453-517.
- Downs, Anthony. 1957. **An Economic Theory of Democracy**. New York: Harper.
- Dreyfuss, Rochelle C. 1990. Specialized Adjudication. **Brigham Young University Law Review**. s. 1990: 377-441.
- Dreyfuss, Rochelle C. 1995. Forums of the Future: The Role of Specialized Courts in Resolving Business Disputes. **Brooklyn Law Review**. c. 61: 1-37.
- Drobak, John N., John V.C. Nye. 1997. **The Frontiers of the New Institutional Economics**. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
- Ducat, Craig R., Robert L. Dudley. 1987. Dimensions Underlying Economic Policymaking in the Early and Later Burger Courts. **Journal of Politics**. c. 49. s. 2: 521-539.
- Duran, Lûtfi. 1984. Türkiye’de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu. **Anayasa Yargısı**. c. 1: 57-87.
- Durgun, Şenol. 2010. **Modernleşme ve Siyaset**. İstanbul: A Kitap.
- Elster, John. 1993. Constitution-making in Eastern Europe: Rebuilding the Boat in the Open Sea. **Public Administration**. c. 1. s. 1-2: 169-217.
- Emmert, Craig F., Carol Ann Traut. 1994. The California Supreme Court and the Death Penalty. **American Politics Quarterly**. c. 22. s. 1: 41-61.
- Emons, Winand. 2000. Expertise, Contingent Fees, and Insufficient Attorney Effort. **International Review of Law and Economics**. c. 20: 21-33.
- Epstein, Lee. 1987. Beyond the Rule of Law: Civic Virtue and Constitutional Structure. **George Washington Law Review**. c. 56: 149-163.
- _____. 2016. Some Thoughts on the Study of Judicial Behavior. **William & Mary Law Review**. c. 57. s. 6: 2016-2073.
- Epstein, Lee, Jack Knight. 1998. **The Choices Justices Make**. Washington, DC: CQ Press.
- Epstein, Lee, Jack Knight, Olga Shvetsova. 2001. The Role of Constitutional Courts in the Establishment and Maintenance of Democratic Systems of Government. **Law & Society Review**, c. 35. s. 1:117-164.
- Erdoğan, Mustafa. 2002. **Anayasa ve Özgürlük**. Ankara: Yetkin Yayınları.
- _____. 2003. **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**. 4. bs. Ankara: Liberte Yayınları.
- _____. 2010. **Anayasal Demokrasi**. 8. bs. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- _____. 2015. **Anayasal Demokrasi**. 12. bs. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Erdos, David. 2010. **Delegating Rights Protection: The Rise of Bills of Rights in the Westminster World**. New York: Oxford University Press.
- Ergül, Ozan. 2007. **Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi**. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Eskridge, William N., John Ferejohn. 1992. Making the Deal Stick: Enforcing the Original Constitutional Structure of Lawmaking in the Modern Regulatory State. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 8:165-189.
- Feld, P. Lars, Stefan Voigt. 2003. Economic Growth and Judicial Independence: Cross-Country Evidence Using A New Set of Indicators. **European Journal of Political Economy**. c. 19: 497-527.
- Fenn, Paul, Neil Rickman. 1999. Delay and Settlement in Litigation. **Economic Journal**, c.109. s. 457: 476-492.
- Ferejohn, John, Barry R. Weingast. 1992a. Limitation of Statutes: Strategic Statutory Interpretation. **Georgetown Law Review**. c. 80: 565-582.
- _____. 1992b. A Positive Theory of Statutory Interpretation. **International Review of Law and Economics**. c. 12: 263-279.
- Ferejohn, John A., Larry D. Kramer. 2002. Independent Judges, Dependent Judiciary: Institutionalizing Judicial Restraint. **New York University Law Review**. s. 77: 962-1039.
- Ferejohn, John A., Pasquale Pasquino. 2004. Constitutional Adjudication: Lessons from Europe. *Texas Law Review*. c. 82. s. 7: 16-71.
- Fiorino, Nadia, Fabio Padovano, Grazia Sgarra. 2007. The Determinants of Judicial Independence: Evidence from the Italian Constitutional Court (1956-2002). **Journal of Institutional and Theoretical Economics**. c. 163. s. 4: 683-705.
- Fiorino, Nadia, Nicolas Gavioille, Fabio Padovano. 2015. Rewarding Judicial Independence: Evidence from the Italian Constitutional Court. **International Review of Law and Economics**. c. 43: 56-66.
- Franck, Raphael. 2009. Judicial Independence Under a Divided Polity: A Study of the Ruling of the French Constitutional Court, 1959-2006. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 25. s. 1: 262-284.
- _____. 2010. Judicial Independence and the Validity of Controverted Elections. **American Law and Economic Review**. c. 12. s. 2: 423-461.
- Furubotn, Eirik, Svetozar Pejovich. 1972. Property Rights and Economic Theory: Survey of Recent Literature. **Journal of Economic Literature**. s. 10: 1137-1162.
- Furubotn, Eirik, Svetozar Pejovich. 1974. **The Economics of Property Rights**. Cambridge: Ballinger.

- Garoupa, Nuno, Veronica Grembi, Shirley Chingping Lin. 2010. Explaining Constitutional Review in New Democracies: The Case of Taiwan. **Illinois Law and Economics Research Papers Series**. Research Paper No. LE10-014.
- Garoupa, Nuno, Tom Ginsburg. 2011. Building Reputation in Constitutional Courts: Party and Judicial Politics. **Illinois Law, Behavior and Social Science Research Paper Series**. s. LBBSS11-15: 1-37.
- Garoupa, Nuno, Fernando Gomez-Pomar, Veronica Grembi. 2013. Judging under Political Pressure: An Empirical Analysis of Constitutional Review Voting in the Spanish Constitutional Court. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 29. s. 3: 513-534.
- Gelter, Martin, Kristoffel Grechenig. 2014. History of Law and Economics. **Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods**. s. 5: 1-10.
- Gely, Rafael, Pablo T. Spiller. 1990. A Rational Choice Theory of Supreme Court Statutory Decisions with Applications to the State Farm and Grove City Cases. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 6: 263-300.
- George, Tracey E., Lee Epstein. 1992. On the Nature of Supreme Court Decision Making. **American Political Science Review**. c. 86. s. 2: 323-337.
- Ginsburg, Tom. 2002. Economic Analysis and Design of Constitutional Courts. **Theoretical Inquiries in Law**. c. 1. s. 1: 48-85.
- _____. 2003. **Judicial Review in New Democracies**. New York: Cambridge University Press.
- _____. 2009. Public Choice and Constitutional Design. **Law & Economics Working Paper**. s. 451: 1-42.
- Ginsburg, Tom, Mila Versteeg. 2014. Why Do Countries Adopt Constitutional Review?. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 30. s. 3: 587-622.
- Glaeser, Edward I., Andrei Shleifer. 2002. Legal Origins. **Quarterly Journal of Economics**. c. 107. s. 4: 1193-1229.
- Goff, Brian. 2006. Supreme Court Consensus and Dissent: Estimating the Role of the Selection Screen. **Public Choice**. s. 127: 367-383.
- Goldman, Sheldon. 1966. Voting Behavior on the United States Courts of Appeals, 1961-1964. **American Political Science Review**. c. 60. s. 2: 374-383.
- _____. 1975. Voting Behavior on the United States Courts of Appeals Revisited. **American Political Science Review**. c. 69. s. 2: 491-506.
- Gould, John P. 1973. The Economics of Legal Conflicts. **Journal of Legal Studies**. c. 2: 279-300.
- Gönenç, Levent. 2010. **Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı**. TEPAV: Ankara.

- Gözler, Kemal. 2006. Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. c. 61. s. 3. 3: 131-166.
- _____. 2008. **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**. 6. bs. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- _____. 2009. **Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş**. 4. bs. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Grajzl, Valentina Dimitrova, Peter Grajzl, Janez Sustersic, Katarina Zajc. 2012. Court Output, Judicial Staffing, and the Demand for Court Services: Evidence from Slovenian Courts of First Instance. **International Review of Law and Economics**. c. 32: 19-29.
- Gravelle, Hugh. 1990. Rationing Trials by Waiting: Welfare Implications. **International Review of Law and Economics**. c. 10: 255-270.
- _____. 1995. **Regulating the Market for Civil Justice: Reform of Civil Procedure**. Oxford: Oxford University Press.
- Green, William H. 2003. **Econometric Analysis**. New Jersey: Prentice Hall.
- Green, Andrew J., Benjamin Alarie. 2008. Should They All Just Get Along? Judicial Ideology, Collegiality, and Appointments to the Supreme Court of Canada. **University of New Brunswick Law Journal**. c. 58: 73-91.
- _____. 2009. Policy Preference Change and Appointments to the Supreme Court of Canada. **Osgoode Hall Law Journal**. c. 47. s. 1: 1-46.
- Gujarati, Damodar N. Dawn C. Porter. 2009. **Basic Econometrics**. 5. bs. New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Hadfield, Gillian. 2008. The Levers of Legal Design: Institutional Determinants of the Quality of Law. **Journal of Comparative Economics**. c. 26: 43-73.
- Haggard, Stephan, Lydia Tiede. 2011. The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?. **World Development**. c. 39. s. 5: 673-685.
- Hagle, Timothy M., Harold J. Spaeth. 1992. The Emergence of a New Ideology: The Business Decisions of the Burger Court. **Journal of Politics**. c. 54. s. 1: 120-134.
- Hakyemez, Yusuf Şevki. 2007. Anayasa Mahkemelerinin Geleneksel İşlevi Bağlamında Günümüzde Ortaya Çıkan İki Sorun: Yerindelik Denetimi Tartışmaları ve Ulusalüstü Örgüte Üye Devletlerdeki Anayasa Yargısının Konu Bakımından Sınırlandırılması. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 24: 525-568.
- Hall, Melinda Gann, Paul Brace. 1989. Order in the Courts: A Neo-Institutional Approach to Judicial Consensus. **The Western Political Quarterly**. c. 42. s. 3: 391-407.

- _____. 1992. Toward an Integrated Model of Judicial Voting Behavior. **American Politics Quarterly**. c. 20. s. 2:147–168.
- Hansford, Thomas G., James F. Spriggs. **The Politics of Precedent on the U.S. Supreme Court**. New Jersey: Princeton University Press.
- Hanssen, F. Andrew. 1999. The Effect of Judicial Institutions on Uncertainty and the Rate Litigation: The Election versus Appointment of State Judges. **Journal of Legal Studies**. c. 28: 205-232.
- _____. 2000. Independent Courts and Administrative Agencies: An Empirical Analysis of the States. **Journal of Law Economics and Organization**. c. 16: 534-571.
- _____. 2004. Is There a Politically Optimal Level of Judicial Independence? **American Economic Review**. c. 94. s. 3: 712-729.
- Harris, Ron. 2003. The Uses of History in Law and Economics. **Boalt Working Papers in Public Law**. c. 4: 659-696.
- Hayek, Friedrich A. von. 1937. Economics and Knowledge. **Economica**. c. 4. s. 13: 33-54.
- _____. 1945. The Use of Knowledge in Society. **American Economic Review**. c. 35. s. 4: 519-530.
- _____. 1952. **The Sensory Order**. Londra: Routledge & Paul Kegan.
- _____. 1960. **The Constitution of Liberty**. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Hayo, Bernd and, Stefan Voigt. 2010. Determinants of Constitutional Change: Why do Countries Change Their Form of Government? **Journal of Comparative Economics**. c. 38. s. 3: 283-305.
- Hicks, John.R. 1939. The Foundations of Welfare Economics. **Economic Journal**. c. 49. s. 196: 696–712.
- Hilbe, Joseph M. 2009. **Logistic Regression Models**. Boca Raton, FL: Taylor & Francis Group.
- Hirschl, Ran. 2004. **Toward Juristocracy**. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Holmes, Stephen. 1995. Precommitment and the Paradox of Democracy. **Passions and Constraint**. Chicago: University of Chicago Press. 134-177.
- Holmström, Bengt. 1979. Moral Hazard and Observability. **Bell Journal of Economics**. s. 10: 74-91.
- Hosmer, David W., T. Hosmer, S. Le Cessie, Stanley Lemeshow. 1997. A Comparison of Goodness-of-Fit Tests for the Logistic Regression Model. **Statistics in Medicine**. c. 16: 965-980.

- Iaryczower, Matias, Pablo T. Spiller, Mariano Tommasi. 2002. Judicial Independence in Unstable Environments, Argentina 1935-1998. **American Journal of Political Science**. c. 46. s. 4: 699-716.
- IDRE. [23.12.2016]. How are the Likelihood Ratio, Wald, and Lagrange Multiplier (Score) Tests Different and/or Similar?
- Kaboğlu, İbrahim Ö. 2007. **Anayasa Yargısı**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaldor, Nicholas. 1939. Welfare Propositions in Economics and Interpersonal Comparisons of Utility. **Economic Journal**. c. 49. s. 145: 549-52.
- Karatepe, Şükrü. 1993. **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**. 2. bs. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karayalçın, Yaşar. 1992. Hukukun Üstünlüğü (Kavram – Bazı problemler). **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 47. s. 3: 193-214.
- Kili, Suna, Şeref Gözübüyük. 2000. **Türk Anayasa Metinleri**. 2. bs. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kimenyi, Mwangi S., Shughart, William F., and Tollison, Robert D. 1985. What Do Judges Maximize? **Economia delle Scelte Pubbliche**. c. 3: 181-188.
- King, Gary, Robert O. Keohane, Sidney Verba. 1994. **Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Quantitative Research**. Princeton: Princeton University Press.
- Klein, Peter G. 1999. New Institutional Economics. **Encyclopedia of Law and Economics**. ed. Boudewijn Bouckaert, Gerrit De Geest. UK: Edward Elgar: 456-489.
- Kliestik, Tomas, Katarina Kocisova, Maria Misankova. 2015. Logit and Probit Model Used for Prediction of Financial Health of Company. **Procedia Economics and Finance**. c. 23: 850-855.
- Knack, Stephen, Philip Keefer. 1995. Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. **Economics & Politics**. c. 7. s. 3: 207-227.
- Köküsarı, İsmail. 2009. **Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri**. 1. bs. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Kydland, Finn E., Edward C. Prescott. 1977. Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans. **Journal of Political Economy**. c. 85. s. 3: 473-493.
- Langbein, John H. 1987. Comparative Civil Procedure and the Style of Complex Contracts. **American Journal of Comparative Law**. s. 35: 381-394.

- La Porta, Rafael, Florencio Lopez de Silanes, Andrei Shleifer. 2008. The Economic Consequences of Legal Origins. **Journal of Economic Literature**. c. 46. s. 2: 285-332.
- La Porta, Rafael, Florencio Lopez de Silanes, Andrei Shleifer, Robert Vishny. 1997. Legal Determinants of External Finance. **The Journal of Finance**. c. 52. s. 3: 1131-1150.
- _____. 1998. Law and Finance. **Journal of Political Economy**. c. 106. s. 6: 1113-1155.
- _____. 1999. The Quality of Government. **Journal of Law, Economics, and Organization**. c. 15. s. 1: 222-279.
- _____. 2000. Investor Protection and Corporate Governance. **Journal of Financial Economics**. c. 58. s. 1-2: 3-27.
- La Porta, Rafael, Florencio Lopez de Silanes, Cristian Pop-Eleches, Andrei Shleifer. 2004. Judicial Checks and Balances. **Journal of Political Economy**. c. 112, s. 2: 445-470.
- Lamoreaux, Naomi R., Jean-Laurent Rosenthal. 2001. [17.06.2014]. Organizational Choice and Economic Development: A Comparison of France and the United States during the Mid-Nineteenth Century. <http://dev3.cepr.org/meets/wkcn/5/575/papers/rosenthal.pdf>
- Landes, William. M. 1971. An Economic Analysis of the Courts. **Journal of Law and Economics**. c. 14: 61-107.
- Landes, William. M., Lawrence Lessig, Michael Solimine. 1998. Judicial Influence: A Citation Analysis of Federal Courts of Appeals Judges. **Journal of Legal Studies**. c. 27: 271-332.
- Landes, William, M., Richard A. Posner. 1975. The Independent Judiciary in an Interest-Group Perspective. **Journal of Law and Economics**. c. 18. s. 3: 875-901.
- Laver, Michale, Kenneth A. Shepsle. 1990. Coalitions and Cabinet Government. **American Political Science Review**. c. 84: 873-890.
- Law, David S., Mila Versteeg. 2011. The Evolution and Ideology of Global Constitutionalism. **California Law Review**. c. 99: 1163-1257.
- Lax, Jeffrey R., Charles M. Cameron. 2007. Bargaining and Opinion Assignment on the US Supreme Court. **Journal of Law, Economics, & Organization**. c. 23. s. 2: 276-302.
- Li, John Shuhe. 2003. Relation-based versus Rule-based Governance: An explanation of the East Asian Miracle and Asian Crisis. **Review of International Economics**. c. 11. s. 4: 651-673.

- Lindsay, Cotton., Bernard Feigenbaum. 1984. Rationing by Waiting Lists. **American Economic Review**. c. 74. s. 3: 404-417.
- Lipset, Seymour M., Stein Rokkan. 1967. **Cleavage Structures, Party Systems, and Voting Alignments. Party Systems and Voter Alignments**. ed. Seymour M. Lipset, Stein Rokkan. New York: Free Press: 1-50.
- Llewellyn, Karl N. 1931. What Price Contract? An Essay in Perspective. **Yale Law Review**. s. 40: 704-751.
- Long, J. Scott. 1997. **Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables**. Newbury Park, CA: Sage.
- Luskin, Mary Lee, Robert Luskin. 1986. Why So Fast. Why So Slow? Explaining Case Processing Time. **Journal of Criminal Law and Criminology**. c. 77. s. 1: 190–214
- Lvees, William M., Lawrence Lessig, Michael E Solimine. 1998. Judicial Influence: A Citation Analysis of Federal Courts of Appeals Judges. **Journal of Legal Studies**. c. 28: 271–332.
- Macey, Jonathan R. 1988. Transaction Costs and the Normative Elements of the Public Choice Model: An Application to Constitutional Theory. **Virginia Law Review**. c. 74: 471-578.
- _____. 1994. Judicial Preferences, Public Choice, and the Rules of Procedure. **Journal of Legal Studies**. c. 23: 626-646.
- Macneil, Ian R. 1974. The Many Futures of Contracts. **Southern California Law Review** s. 47: 691-816.
- _____. 1978. Contracts: Adjustments of Long-Term Economic Relations under Classical, Neoclassical, and Relational Contract Law. **Northwestern University Law Review**. c. 72: 854-906.
- Maitra, Pushkar, Russell Smyth. 2004. Judicial Independence, Judicial Promotion and the Enforcement of Legislative Wealth Transfers—An Empirical Study of the New Zealand High Court. **European Journal of Law and Economics**. c. 17: 209-235.
- Marks, Brian A. 1988. A Model of Judicial Influence on Congressional Policy-making: *Grove City College v. Bell*. **Working Paper in Political Science**. s. P-88-7, Hoover Institution.
- Martin, Andrew D., Kevin M. Quinn. 2002. Dynamic Ideal Point Estimation via Markov Chain Monte Carlo for the U.S. Supreme Court, 1953-1999. **Political Analysis**. c. 10: 134-153.
- Martin, Elaine, Barry Pyle. 2005. State High Courts and Divorce: The Impact of Judicial Gender. **University of Toledo Law Review**. c. 36: 923–947.

- Mashaw, Jerry. 1990. Explaining Administrative Process: Normative, Positive and Critical Stories of Legal Development. **Journal of Law Economics and Organization**. c. 6: 267-298.
- Mataja, Victor. 1888. **Das Recht des Schadenersatzes vom Standpunkt der Nationalökonomie**. Leipzig: Duncker & Humblot. (Aktaran: Gelter, Martin, Kristoffel Grechenig. 2014. History of Law and Economics. Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods. s. 5: 1-10.)
- Mayhew, David R. 1974. **Congress: The Electoral Connection**. New Haven: Yale University Press.
- McCubbins, Mathew, Roger G. Noll, Barry R. Weingast. 1992. Positive Cannons: The Role of Legislative Bargains in Statutory Interpretation. **Georgetown Law Journal**. c. 80: 705-742.
- McFadden, Daniel. 1974. Conditional Logit Analysis of Qualitative Choice Behavior. **Frontiers in Econometrics**. ed. Paul Zarembka. New York: Academic Press.
- McGuire, Robert, Robert Ohsfeldt. 1986. An Economic Model of Voting Behavior over Specific Issues at the Constitutional Convention of 1787. **Journal of Economic History**. c. 46. s. 1: 79–111.
- _____. 1989a. Self-interest, Agency Theory, and Political Voting Behavior: The Ratification of the United States Constitution. **American Economic Review**. c. 79. s. 1: 219–234.
- _____. 1989b. Public Choice Analysis and the Ratification of the Constitution. **The Federalist Papers and the New Institutionalism**. ed. Bernard Grofman and Donald Wittman. New York: Agathon: 175–204.
- _____. 1994. Legislative Intent: The Use of Positive Political Theory in Statutory Interpretation. **Law and Contemporary Problems**. c. 57: 3-37.
- Miceli, Thomas. 1994. Do Contingent Fees Promote Excessive Litigation. **Journal of Legal Studies**. c. 23. s. 1: 221–224.
- Miceli, Thomas. Metin Cosgel. 1994. Reputation and Judicial Decision-making. **Journal of Economic Behavior and Organization**. s. 23: 31–51.
- Mitsopoulos, Michael, Theodore Pelagidis. 2007. Does Staffing Affect the Time to Dispose Cases in Greek Courts? **International Review of Law and Economics**. c. 27. s. 2: 219-244.
- Menard, Scott. 2001. **Applied Logistic Regression Analysis**. 2. bs. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moore, Kimberly A. 2001. Are District Court Judges Equipped to Resolve Patent Cases? **Harvard Journal of Law & Technology**. s. 15: 1–39.
- Mueller, Dennis C. 2003. **Public Choice III**. New York: Cambridge University Press.

- Murrell, Peter. 2001. Demand and Supply in Romanian Commercial Courts: Generating Information for Institutional Reform. **SSRN Working Paper**. s. 280428.
- Musole, Maliti. 2009. Property Rights, Transaction Costs and Institutional Change: Conceptual Framework and Literature Review. **Progress in Planning**. c. 71. s. 2: 43-85.
- Narayan, Paresh Kumar, Russell Smyth. 2007. What Explains Dissent on the High Court of Australia? An Empirical Assessment Using a Cointegration and Error Correction Approach. **Journal of Empirical Legal Studies**. c. 4. s. 2: 401-425.
- Nash, Jonathan, Rafael Pardo. 2008. An Empirical Investigation into Appellate Structure and the Perceived Quality of Appellate Review. **Vanderbilt Law Review**. s. 61: 1745–1809.
- Newsom, Jason T. [10.10.2016]. Multiple Logistic Regression and Model Fit. http://web.pdx.edu/~newsomj/da2/ho_logistic3.pdf
- Nicita, Antonio, Ugo Pagano. 2008. Law and Economics in Retrospect. **New Institutional Economics: A Guidebook**. ed. Eric Brousseau, Jean-Michel Glachant. New York: Cambridge University Press: 409-424.
- North, Douglass C. 1981. **Structure and Change in Economic History**. New York: Norton.
- _____. 1990. **Institutions, Institutional Change, and Economic Performance**. New York: Cambridge University Press.
- _____. 1992. **Transaction Costs, Institutions, and Economic Performance**. California: Ics Press.
- _____. 2005. **Understanding the Process of Economic Change**. Princeton: Princeton University Press.
- North, Douglass C., Robert Paul Thomas. 1973. **The Rise of the Western World: A New Economic History**. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Douglass C., Barry R. Waingast. 1989. Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. **The Journal of Economic History**. c. 49. s. 4: 803-832.
- Odyakmaz, Zehra, Ümit Kaymak, İsmail Ercan. 2006. **Anayasa Hukuku-İdare Hukuku**. 7. bs. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.
- OECD. 2013. **Judicial Performance and Its Determinants: A Cross-Country Perspective**. Economic Policy Papers, No. 5.
- Oktay, Cemil. 1984. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 1: 215-242.

- Olson, Mancur. 1965. **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**. Cambridge: Harvard University Press.
- _____. 1993. Dictatorship, Democracy and Development. **American Political Science Review**. c. 87:567–576.
- Özbudun, Ergun. 1985. 1961 ve 1982 Anayasalarında Kanun Hükmünde Kararnameler. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 2: 227-238.
- _____. 2005. **Türk Anayasa Hukuku**. 8. bs. Ankara: Yetkin Yayınları.
- _____. 2007. Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasal Elitlerin Tepkisi. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 62. s. 3: 258-268.
- _____. 2008. **Türk Anayasa Hukuku**. 9. bs. Ankara: Yetkin Yayınları.
- _____. 2014. Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özveren, Eyüp. Kurumsal İktisat: Aralanan Karakutu. **Kurumsal İktisat**. ed. Eyüp Özveren. Ankara: İmge Kitapevi: 15-43.
- Padovano, Fabio, Grazia Sgarra, Nadia Fiorino. 2003. Judicial Branch, Checks and Balances and Political Accountability. **Constitutional Political Economy**. c. 14: 47-70.
- Padovano, Fabio. 2009. The Time-Varying Independence of Italian Peak Judicial Institutions. **Constitutional Political Economy**. c. 20. s. 3: 230-250.
- Pampel, Fred C. 2000. **Logistic Regression: A Primer**. California: Sage Publications.
- Peng, Chao-Ying Joanne, Kuk Lida Lee, Gary M. Ingersoll. 2002. An Introduction to Logistic Regression Analysis and Reporting. **The Journal of Educational Research**. c. 96. s. 1: 3-14.
- Peresie, Jennifer L. 2005. Female Judges Matter: Gender and Collegial Decisionmaking in the Federal Appellate Courts. **Yale Law Journal**. c. 114:1759–1790.
- Persson, Torsten, Gerard Roland, Guido Tabellini. 1997. Separation of Powers and Political Accountability. **Quarterly Journal of Economics**. c. 112. s. 4: 1163–1202.
- Persson, Torsten, Guido Tabellini. 2000. **Political Economics: Explaining Economic Policy**. Cambridge, MA: MIT Press.
- _____. 2003. **The Economic Effects of Constitutions**. Cambridge, MA: MIT Press.
- _____. 2004. Constitutions and Economic Policy. **Journal of Economic Perspectives**. c. 18. s. 1: 75-98.

- Polinsky, A. Mitchell. 1979. Controlling Externalities and Protecting Entitlements: Property Right, Liability Rule, and Tax Subsidy Approaches. **Journal of Legal Studies**. c. 8: 1–48.
- Polinsky, A. Mitchell, Steven Shavell. 1979. The Optimal Tradeoff between the Probability and Magnitude of Fines. **American Economic Review**. c. 69: 880–891.
- _____. 2007. The Theory of Public Enforcement of Law. **Handbook of Law and Economics-I**. ed. A. Mitchell Polinsky, Steven Shavell. Amsterdam: Elsevier: 403-454.
- Posner, Richard A. 1972. **Economic Analysis of Law**. Boston: Little, Brown and Company.
- _____. 1974. Theories of Economic Regulation. **Bell Journal of Economics**. c. 5. s. 2: 335-358.
- _____. 1975. The Social Costs of Monopoly and Regulation. **Journal of Political Economy**. c. 83. s. 4: 807-827.
- _____. 1981. **The Economics of Justice**. Massachusetts, ABD: Harvard University Press.
- _____. 1993. What Do Judges and Justices Maximize? **Supreme Court Economic Review**. c. 3: 1-41.
- _____. 1995. **Aging and Old Age**. IL: University of Chicago Press.
- _____. 1997. Rational Choice, Behavioral Economics, and the Law. **Stanford Law Review**. c. 50:1551-1575.
- _____. 1998. Social Norms, Social Meaning, and Economic Analysis of Law: A Comment. **The Journal of Legal Studies**. c. 27. s. 2: 553-565.
- _____. 2005. Judicial Behavior and Performance: An Economic Approach. **Florida State Law Review**. c. 32: 1259-1279.
- Powell, Guy Bingham Jr., Guy D. Whitten. 1993. A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. **American Journal of Political Science**. c. 37. s. 2: 391-414.
- Pritchett, C. Herman. 1941. Division of Opinion Among Justices on the U.S. Supreme Court, 1939-1941. **American Political Science Review**. c. 25. s. 5: 890–898.
- _____. 1942. The Voting Behavior of The Supreme Court, 1941-42. **Journal of Politics**. c. 4: 491-506.
- _____. 1948. **The Roosevelt Court: A Study In Judicial Politics and Values 1937-1947**. By New York: The Macmillan Co.

- Priest, George L. 1977. The Common Law Process and the Selection of Efficient Rules. **Journal of Legal Studies**. s. 6: 65-82.
- Ramseyer, John Mark. 1994. The Puzzling (In)dependence of Courts: A Comparative Approach. **Journal of Legal Studies**. c. 23. s. 2: 721-747.
- _____. 2010. Talent Matters: Judicial Productivity and Speed in Japan. **Harvard Law and Economics Discussion Paper**. s. 663.
- Ramseyer, John Mark, Eric B. Rasmusen. 1997. Judicial Independence in A Civil Law regime: The Evidence from Japan. **Journal of Law, Economics and Organization**. C. 13. s. 2:259-286.
- _____. 2001. Why Are Japanese Judges So Conservative in Politically Charged Cases?. *American Political Science Review*. c. 95. s. 2: 331-344.
- _____. 2006. The Case for Managed Judges: Learning for Japan After the Political Upheaval of 1993. **University of Pennsylvania Law Review**. c. 154:1879-1930.
- Revesz, Richard L. 1997. Environmental Regulation, Ideology, and the D.C. Circuit. **Virginia Law Review**. c. 83. s. 8: 1717-1772.
- _____. 1999. Ideology, Collegiality, and the D.C. Circuit: a Reply to Chief Judge Harry T. Edwards. **Virginia Law Review**. c. 85: 805–851.
- _____. 2001. Congressional Influence on Judicial Behavior? An Empirical Examination of Challenges to Agency Action in the D.C. Circuit. **New York University Review**. c. 76: 1100-1141.
- Rodrik, Dani. 1991. Policy Uncertainty and Private Investment in Developing Countries. **Journal of Development Economics**. c. 36. s. 2: 229-242.
- Rodrik, Dani, Arvind Subramanian, Francesco Trebbi. 2004. Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development. **Journal of Economic Growth**. c. 9. s. 2: 131-165.
- Rohde, David, Harold Spaeth. 1976. **Supreme Court Decision Making**. San Francisco: W. H. Freeman.
- Root, Hilton. 1994. **Fountain of Privilege: Political Foundations of Markets in Old Regime France and England**. Berkeley: University of California Press.
- Rosenberg, Gerald N. 1992. Judicial Independence and the Reality of Political Power. **The Review of Politics**. c. 54:369-398.
- Roussey, Ludivine, Bruno Deffains. 2012. Trust in Judicial Institutions: An Empirical Approach. **Journal of Institutional Economics**.c. 8. s. 3: 351-369.
- Rowley, Charles K. 2008. Public Choice and Constitutional Political Economy. **Readings in Public Choice and Constitutional Political Economy**. ed. Charles K. Rowley, Friedrich Schneider. New York: Springer: 3-30.

- Rosales-Lopez, Virginia. 2008. Economics of Court Performance: An Empirical Analysis. **European Journal of Law and Economics**. c. 25. s. 3: 231–251.
- Rubin, Paul H. 1977. Why is the Common Law Efficient? **Journal of Legal Studies**. s. 6: 51-63.
- Salzberger, Eli M. 1993. A Positive Analysis of the Doctrine of Separation of Powers, or: Why Do Have an Indipendent Judiciary? **Interntional Review of Law and Economics**. c. 13: 349-379.
- Salzberger, Eli M., Paul Fenn. 1999. Judicial Independence: Some Evidence from the English Court of Appeal. **Journal of Law and Economics**. c. 42. s. 2: 831-847.
- Samuelson, Paul A. 1947. **Foundations of Economic Analysis**. Cambridge: Harvard University Press.
- Savaş, Vural Fuat. 1989. Anayasalarda Ekonomik Hak ve Özgürlükler: T.C. Anayasaları Örneği. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 6: 173-203.
- _____. 1998. Anayasa Mahkemesi ve Özelleştirme (İktisadi Yaklaşım). **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 15: 79-98.
- Schneider, Friedrich, Bruno S. Frey. 1985. Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment. **World Development**. c. 13. s. 2: 161-175.
- Schneider, Martin. R. 2005. Judicial Career Incentives and Court Performance: An Empirical Study of the German Labour Courts of Appeal. **European Journal of Law ve Economics**. c. 20. s. 2: 127–144.
- Schubert, Glendon. 1959. **Quantitative Analysis of Judicial Behavior**. Glencoe. IL: The Free Press.
- _____. 1965. **The Judicial Mind: The Attitudes and Ideologies of Supreme Court Justices, 1946-1963**. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Schultz Kenneth A., Barry R. Weingast. 2003. The Democratic Advantage: Institutional Foundations of Financial Power in International Competition. **International Organization**. c. 57. s. 1:3–42.
- Segal, Jeffrey A. 1997. Separation-of-Powers Games in the Positive Theory of Congress and Courts. **American Political Science Review**. c. 91. s. 1: 28-44.
- Segal, Jeffrey A., Albert D. Cover. 1989. Ideological Values and the Votes of U.S. Supreme Court Justices. **American Political Science Review**. c. 83: 557-565.
- Segal, Jeffrey A., Harold J. Spaeth. 2002. **The Supreme Court and the Attitudinal Model Revisited**. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Segal, Jeffrey A., Lee Epstein, Charles M. Cameron, Harold J. Spaeth. 1995. Ideological Values and the Votes of U.S. Supreme Court Justices Revisited. **Journal of Politics**. c. 57:812-823.

- Segal, Jennifer A. 2000. Representative Decision Making on the Federal Bench: Clinton's District Court Appointees. **Political Research Quarterly**. c. 53:137–150.
- Shapiro, M. Martin. 1964. **Law and Politics in the Supreme Court: New Approaches to Political Jurisprudence**. New York: Martinus Nijhoff.
- Shavell, Steven. 1980a. Strict Liability versus Negligence. **Journal of Legal Studies**. c. 9: 1–25.
- _____. 1980b. Damage Measures for Breach of Contract. **Bell Journal of Economics**. c. 11: 466–490.
- _____. 2004. **Foundations of Economic Analysis of Law**. Cambridge: Harvard University Press.
- Shepsle, Kenneth A., Barry R. Weingast. 1987. The Institutional Foundations of Committee Power. **American Political Science Review**. c. 81:85-104.
- Sheldon, Charles H., Linda S. Maule. 1997. **Choosing Justice: The Recruitment of State and Federal Judges**. Pullman, WA: Washington State University Press.
- Smith, Fred O. 2005. Gendered Justice: Do Male and Female Judges Rule Differently on Questions of Gay Rights? **Stanford Law Review**. c. 57:2087–2134
- Simon, Herbert A. 1947. **Administrative Behavior**. New York: Macmillan.
- Sisk, Gregory C., Michael Heise, Andrew P. Morriss. 1998. Charting the Influences on the Judicial Mind: An Empirical Study of Judicial Reasoning. **NYU Law Review**. c. 73:1377–1500.
- Smyth, Russell, Paresh Kumar Narayan. 2004. Hail to the Chief! Leadership and Structural Change in the Level of Consensus on the High Court of Australia. **Journal of Empirical Legal Studies**. c. 1. s. 2: 399-427.
- Songer, Donald R. 1982. Consensual and Nonconsensual Decisions in Unanimous Opinions of the United States Court of Appeals. **American Journal of Political Science**. c. 26. s. 2: 225-239.
- Songer, Donald R., Sue Davis. 1990. The Impact of Party and Region on Voting Decision in the United States Courts of Appeals, 1955–1986. **Western Political Quarterly**. c. 43. s. 2: 317-334.
- Songer, Donald R., Jeffrey A. Segal, Colin M. Cameron. 1994. “The Hierarchy of Justice: Testing a Principal-Agent Model of Supreme Court-Circuit Court Interactions”. **American Journal of Political Sciences**, c. 38. s. 3: 673-696.
- Spence, A. Michael. 1977. Consumer Misperceptions, Product Failure and Producer Liability. **Review of Economic Studies**. c. 44: 561–572.

- Spiller, Pablo T. 1996. A Positive Political Theory of Regulatory Instruments: Contracts, Administrative Law or Regulatory Specificity? **University of Southern California Law Review**. c. 69: 477-515.
- _____. "Rationality, Decision Rules and Collegial Courts". **International Review of Law and Economics**. c. 12:186-190.
- Spiller, Pablo T., Matthew L. Spitzer. 1992. Judicial Choice of Legal Doctrine. *Journal of Law, Economics, and Organization*. c. 8. s. 1:8-46.
- Spiller, Pablo T., Rafael Gely. 1992. Congressional Control or Judicial Independence: The Determinants of U.S. Supreme Court Labor Relations Decisions, 1949-1988. **Rand Journal of Economics**. c. 23: 463-492.
- _____. 2007. [17.06.2014]. Strategic Judicial Decision Making. <http://www.nber.org/papers/w13321>.
- Staats, Joseph L., Shaun Bowler, Jonathan Hiskey. 2005. Measuring Judicial Performance in Latin America. **Latin American Politics and Societies**. c. 47. s. 4: 77-106.
- Stempel, Jeffrey W. 1995. Two Cheers for Specialization. **Brooklyn Law Review**. s. 61: 67-126.
- Stock, James H., Mark W. Watson. 2011. **Introduction to Econometrics**. 3. bs. Boston, ABD: Pearson.
- Stringham, Edward. 2001. Kaldor-Hicks Efficiency and the Problem of Central Planning. **The Quarterly Journal of Austrian Economics**. c. 4. S. 2: 41-50.
- Sunstein, Cass R., David Schkade, Lisa Michelle Ellman. 2004. Ideological Voting on Federal Courts of Appeals: A Preliminary Investigation. **Virginia Law Review**. c. 90. s. 1: 301-354.
- Şahin, Engin. 2010. **Siyaset ve Hukuk Arasında Anayasa Mahkemesi**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şenalp, Mehmet. Dünden Bugüne Kurumsal İktisat. **Kurumsal İktisat**. ed. Eyüp Özveren. Ankara: İmge Kitapevi: 15-43.
- Tabachnick, Barbara. G. Linda S. Fidell. 1996. **Using Multivariate Statistics**. 3. bs. New York: Harper Collins.
- Taha, Ahmed. 2004. Publish or Paris: Evidence of How Judges Allocate Their Time. **American Law and Economics Review**. c. 6. s. 1: 1-27.
- Tan, Turgut. 1986. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Yürütmenin Düzenleme Yetkisi. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 3: 203-216.
- _____. 1995. Türk Hukukunda Kanun Hükmünde Kararname Uygulaması ve Sorunlar. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. c. 50. s. 1-2: 335-353.

- Tanör, Bülent, Necmi Yüzbaşıoğlu. 1982. **Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**. 4. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tate, C. Neal, Roger Handberg. 1991. Time-Binding and Theory-Building in Personal Attribute Models of Supreme Court Voting Behavior, 1916-88. **American Journal of Political Science**. c. 35: 460-480.
- Tate, C. Neal, Panu Sittiwong. 1989. Decision Making in the Canadian Supreme Court: Extending the Personal Attributes Model Across Nations. **The Journal of Politics**. c. 51. s. 4: 900-916.
- Teziç, Erdoğan. 1985. Kanunların Anayasaya Uygunluğunun “Esas” Açısından Denetimi. **Anayasa Yargısı Dergisi**. c. 2: 21-38.
- _____. 2007. **Anayasa Hukuku**. İstanbul: Beta.
- Tiller, Emerson H., Pablo T. Spiller. 1999. Strategic Instruments: Legal Structure and Political Games in Administrative Law. **Journal of Law, Economics and Organization**. c. 15. s. 2:349-377.
- Toma, Eugenia Froedge. 1991. Congressional Influence and the Supreme Court: The Budget As A Signaling Device. **Journal of Legal Studies**. c. 20. s. 1: 131-146.
- Toma, Eugenia Froedge. 1996. A Contractual Model of the Voting Behavior of the Supreme Court: The Role of the Chief Justice. **International Review of Law and Economics**. c. 16. s. 4: 433-447.
- Tombaloğlu, Nermin. 2014. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Kamu Yararı Kavramı. **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. c. 5. s. 1: 353-388.
- Tridimas, George. 2010. Constitutional Judicial Review and Political Insurance. **European Journal of Law and Economics**. c. 29. s. 1: 81-101.
- Tsebelis, George. 2002. **Veto Players: How Political Institutions Work**. New Jersey: Princeton University Press.
- Tullock, Gordon. 1967. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft. **Western Economic Journal**. c. 5. s. 3: 224-232.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. 1961.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. 1982.
- Ulmer, S. Sidney. 1962. The Political Party Variable in the Michigan Supreme Court. **Journal of Public Law**. c. 11: 352-362.
- _____. 1970. Dissent Behavior and the Social Background of Supreme Court Judges. **The Journal of Politics**. c. 32. s. 3: 580-598.
- _____. 1973. Social Background as an Indicator to the Votes of Supreme Court Justices in Criminal Cases. **Midwest Journal of Political Science**. c. 17: 622-630.

- _____. 1986. Are Social Background Models Time Bound? **American Political Science Review**. c. 80: 957-968.
- Upham, Frank. 2006. Mythmaking in the Rule of Law Orthodoxy. **Promoting the Rule of Law Abroad**. ed. T. Carrothers. Washington, DC: Carnegie Endow. Int. Peace: 75-104.
- Uzun, Ertuğrul. 2004. Amerikan Hukukî Realizmi. **Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş**. ed. Ahmet Haluk Atalay. İstanbul: Teknik Yayıncılık: 61-73.
- Ünsal, Artun. 1980. **Siyaset ve Anayasa Mahkemesi: Siyasal Sistem Teorisi Açısından Türk Anayasa Mahkemesi**. Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- van den Hauwe, Ludwig. [10.07.2014]. Public Choice, Constitutional Political Economy and Law and Economics, Law and Economics. <http://econwpa.repec.org/eps/le/papers/0508/0508006.pdf>
- Vanberg, Viktor J. 2005. Market and State: The Perspective of Constitutional Political Economy. **Journal of Institutional Economics**. c. 1. s. 1: 23-49.
- _____. 2009. Economic Constitution, the Constitution of Politics and Inter-Jurisdictional Competition. **Economic Law as an Economic Good: Its Rule Function and Its Tool Function in the Competition of Systems**. ed. Karl M. Meessen. Münih: Sellier. European Law Publishers: 61-64.
- Vereeck, Lode., Manuela Mühl. 2000. An Economic Theory of Court Delay. **European Journal of Law and Economics**. c. 10. s. 3: 243-268.
- Vidal, Jordi Blanes i, Clare Leaver. 2011. Are Tenured Judges Insulated from Political Pressure? **Journal of Public Economics**. c. 95. s. 7-8: 570-586.
- Voigt, Stefan. 1997. Positive Constitutional Economics: A Survey. **Public Choice**. c. 90: 11-53.
- _____. 2011. Positive Constitutional Economic II-A Survey of Recent Developments. **Public Choice**. c. 146: 205-256.
- _____. 2012. On the Optimal Number of Courts. **International Review of Law and Economics**. c. 32. s. 1: 49-62.
- Voigt, Stefan, Jerg Gutmann. 2013. Turning Cheap Talk into Economic Growth: On the Relationship between Property Rights and Judicial Independence. **Journal of Comparative Economics**. c. 41: 66-73.
- Voigt, Stefan, Nora El-Bialy. 2013. Identifying the Determinants of Judicial Performance: Taxpayers' Money Well Spent? **European Journal of Law and Economics**. c. 41. s. 2: 283-319.
- Waluchow, Wil. [05.06.2015]. Constitutionalism. <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/constitutionalism/>.

- Weingast, Barry R. 1993. Constitutions as Governance Structures: The Political Foundations of Secure Markets. **Journal of Institutional and Theoretical Economics**. s. 149: 286–311.
- _____. 1997. The Political Foundations of Democracy and the Rule of Law. **American Political Science Review**. c. 91. s. 2:245–263.
- Weingast, Barry R., Mark J. Moran. 1983. Bureaucratic Discretion or Congressional Control? Regulatory Policymaking by the Federal Trade Commission. **Journal of Political Economy**. c. 91: 765-800.
- Weingast, Barry R., William J. Marshall. 1988. The Industrial Organization of Congress; or, Why Legislatures, Like Firms, Are Not Organized as Markets. **Journal of Political Economy**. c. 96. s. 1:132-163.
- Westergren, Sarah. 2004. Gender Effects in the Courts of Appeals Revisited: The Data Since 1994. **Georgetown Law Journal**. c. 92:689–708.
- Wagner, Polk., Lee Petherbridge. 2004. Is the Federal Circuit Succeeding? An Empirical Assessment of Judicial Performance. **University of Pennsylvania Law Review**. s. 152: 1105–1150.
- Wahlbeck, Paul, James F. Spriggs, Forrest Maltzman. 1999. The Politics of Dissents and Concurrences on the U.S. Supreme Court. **American Politics Research**. c. 27. s. 4: 488-514.
- Wang, Yu. 2007. The Impact of Specialized Courts on the Federal Judicial System 1925-1981: A Study of Federal Circuits' Decision of Reversal. **NYU Politics Working Paper**. No: 919.
- Williamson, Oliver E. 1971. The Vertical Integration of Production: Market Failure Considerations. **American Economic Review**. c. 61. s. 2: 112-123.
- _____. 1975. **Markets and Hierarchies: Analysis and Anti-trust Implication**. New York: Free Press.
- _____. 1985. **The Economic Institutions of Capitalism**. New York: Free Press.
- _____. 2000. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. **Journal of Economic Literature**. c. 38. s. 3: 595-613.
- Wooldridge, Jeffrey M. 2002. **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**. Cambridge: The MIT Press.
- _____. 2009. **Introductory Econometrics: A Modern Approach**. 4. bs. Mason, ABD: South-Western Cengage Learning.
- Worldbank. 2004. **World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone**. New York: Oxford University Press.
- Yay, Turan, Özge Kama. 2009. Anayasanın İktisadi Temelleri. **İktisat Fakültesi Mecmuası**. c. 59. s. 1: 1-37.

- Yılmaz, Feridun. Avrupa’da Kurumsal İktisat: G. M. Hodgson Örneği. **Kurumsal İktisat**. ed. Eyüp Özveren. Ankara: İmge Kitapevi: 93-142.
- Young, Ernest A., Erin C. Blondell. 2009. Does the Supreme Court Follow the Economic Returns? A Response to A Macrotheory of the Court. **Duke Law Journal**. c. 58. s. 7: 1759-1782.
- Zak, Paul J, Stephen Knack. 2001. Trust and Growth. **Economic Journal**. c. 111. s. 470: 295-321.
- Zorn, Christopher, Gregory A. Caldeira. 2008. [30.06.2013] Measuring Supreme Court Ideology. <http://www.adm.wustl.edu/media/courses/supct/ZC2.pdf>

EKLER

Ek 1. Seçilmiş Çalışmalar

Tablo 11: Seçilmiş Çalışmaların Özeti

Yazar(lar)	Ülke(ler) Dönem	İnceleme Konusu	Yöntem(ler)	Kullanılan Değişkenler	Sonuç(lar)
Tate (1981)	ABD 1946-1978	Üst Mahkeme (Hâkimlerin oy davranışı) (Temel hak ve özgürlükler ile ekonomiyi ilgilendiren davalar)	Stepwise regresyon analizi	<u>Bağımlı değişken:</u> Hâkimin oyu <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Doğum, yetiştirme, eğitim kukla değişkenleri (5 adet: doğum yılı, doğduğu bölge, din, yetiştiği çevre, eğitim kalitesi) 2) Kariyer özellikleri kukla değişkenleri (6 adet: hâkimlik deneyimi, farklı hukuki deneyimler, görev bölgesi gibi) 3) Yaş ve görev süresi değişkenleri (6 adet: atanma yaşı, atanma yılı, görev süresinin dolduğu yıl, mahkemedeki görev süresi, mahkemedeki görev süresinin yarısı, doğum yılının 1900 öncesi veya sonrası olması)	• Hâkimin siyasi kimliği oy davranışını etkileyen en önemli etken. • Savcılık kariyeri olmayan hâkimler temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren davalarda daha liberal davranır. • Daha uzun süre hâkimlik yapanlar, temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren davalarda daha liberal davranır. • Liberal tavırlı hâkimler Demokrat Parti, muhafazakâr tavırlı hâkimler Cumhuriyetçi Parti tarafından atandı. • Görev süresi artan hâkim, iktisadi konularda daha fazla liberal bir tavır gösterir. • Hâkimi atayan Başkan önemli bir etkidir.

				4) Partizanlık değişkenleri (4 adet: siyasi parti üyeliği, atayan Başkanın parti üyeliği, parti kimliği indeksi, atayan Başkan -7 başkan, =1 atayan, =0 atamayan)	
Segal, Cover (1989)	ABD 1953-1987	Üst Mahkeme (Hâkimlerin oy davranışı) (Temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren davalar)	Korelasyon	<u>Bağımlı değişken:</u> - Hâkimlerin davada verdiği oy <u>Bağımlı değişkenler:</u> - Seçilen 4 önemli gazetenin baş yazılarında hâkimlere ilişkin verilen bilgilerden derlenen hâkim ideolojisi	Hâkimler sadece hukuki normlar ile bağlı değiller. Karar verirken kendi tercihlerini de değerlendirmelerine katarlar.
Tate, Sittiwong (1989)	Kanada 1949-1985	Kanada Üst Mahkemesi (Oyçokluğu ile karar alınan, konusu sivil haklar ve özgürlükler ile iktisadi olaylar olan davalar)	Weighted Least-Squares	<u>Bağımlı değişken:</u> - Hâkim oyu (liberal veya muhafazakâr) <u>Bağımsız değişkenler:</u> - Din ve dil endeksleri, Batı Kanada'dan gelip gelmediği - Kariyer geçmişi: - profesyonel hukuk geçmişi - hâkimlik geçmişi - siyasi geçmişi - Siyasi yandaşlık: - başbakanın üye olduğu parti - atamayı yapan başbakan	- Dil ve din hâkim kararlarında etkili değilken, yargı deneyimi, siyasi tecrübe ve atayan başbakanın siyasi kimliği (Başbakan King veya liberal başbakan olması) önemli etkenler. - İktisadi özgürlüğe dair kanunlarda, dil, din ve liberal başbakan tarafından atanmış olmak anlamıyla, Başbakan King'in atama yapması veya yargısal ve siyasi deneyim anlamsız. - Kanada Üst Mahkemesi için en önemli kırılma alan siyasi özelliklerde.
Salzberger, Fenn (1999)	İngiltere 1951-1986	İngiliz Temyiz Mahkemesi (Hâkim sadakati ile Lordlar Kamarası'na atanma ihtimali arasındaki ilişki, davalının hükümet olduğu davalarda incelenir)	Maximum likelihood (ML) (Weibull dağılımı gösteren risk fonksiyonunun tahmini)	<u>Bağımlı değişken:</u> - Lordlar Kamarası'na atanma veya emekliye ayrılma olasılığını gösteren risk fonksiyonu <u>Bağımsız değişkenler:</u> - Sadakat değişkenleri (3 adet değişken: - hâkimin hükümet aleyhine verdiği oy oranı - hâkimin, alt mahkeme kararını kısmen veya tamamen geri çevirme oranı - hâkimi mahkeme üyeliğine atayan parti hükümette) - Kalite değişkenleri (3 adet değişken:	- Mahkeme üyeliğine atanma yaşı arttıkça, beklenen üst göreve atanma süresi %7.1 artar. - Lordlar Kamarası tarafından bozulan hâkim kararı arttıkça beklenen üst göreve atanma süresi %0.9 artar. - Bu sonuçlara göre, algılanan yargı kararı kalitesi, üst göreve terfi ettirilmeyi etkileyen bir etken. - Daha sık hükümet aleyhine karar veren veya hükümetin desteklediği alt

				– hâkimin verdiği kararlardan Lordlar Kamarası tarafından bozulanlarının oranı – hâkimin gerekçesiz olarak verdiği karar oranı – hâkimin mahkeme üyeliğine atanma yaşı	mahkeme kararını iptal eden hâkimin terfi süresi herhangi bir hâkimden daha erken değil. • Hükümetler ara sıra aleyhine karar veren hâkimleri cezalandırmazlar ancak sistematik olarak hükümet lehine karar veren alt mahkeme kararlarını iptal eden birkaç hâkim cezalandırılır. • Genç ve kararları daha az Lordlar Kamarası tarafından bozulan hâkimlerin üst göreve ihtimali daha yüksek. • Muhafazakâr Parti'nin atamalarında, parti lehine karar veren hâkimlere ayrıcalık uygulanmaz. • Tarafsız ve bağımsız yargı, siyasetçiler tarafından önemli bir değer olarak görülür.
Iaryczower, Spiller, Tommasi (2002)	Arjantin 1935-1998	Üst Mahkeme (Konusu hukuki normlar olan -kanun, KHK- iptal davaları)	Logit model (ML) Logit fixed-effect modeli (ML)	Birinci yaklaşım (mahkeme kararı) (bu yaklaşımda, mahkeme üyelerinin Medyan Seçmen Teoremi'ne uygun olarak davrandığı varsayılır ve hâkimler ideolojik olarak özdeş kabul edilir) <u>Bağımlı değişken:</u> • Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya kısmen veya tamamen aykırı, =1 anayasaya uygun) <u>Bağımsız değişken:</u> • Medyan hâkimin siyasi tercihi dikkate alınarak ikinci yaklaşımdaki bağımsız değişkenler kullanılır. İkinci yaklaşım (hâkim kararı) (bu yaklaşımda, hâkimleri atayan Başkanın ideolojisine göre her bir hâkimin eğilimi tespit edilir) <u>Bağımlı değişken:</u>	• Mahkeme, askeri dönemdeki hükümetlere, demokratik dönemdeki parçalı hükümetlere göre daha itaatkâr davranır. • Başkanın, parlamentoda mahkeme üye sayısını değiştirmek için yeterli çoğunluğa sahip olduğu durumda, Başkanın desteklediği sonucun çıkma ihtimali %13 artar. • Başkanın, parlamentoda mahkeme üyeleri hakkında soruşturma başlatmak için yeterli çoğunluğa sahip olduğu durumda, Başkanın desteklediği sonucun çıkma ihtimali %23 artar. • Dava konusu kanun ise KHK'ye göre anayasaya uygunluk kararının çıkma olasılığı %14 kadar artar.

				• Her hâkim için anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya kısmen veya tamamen aykırı, =1 anayasaya uygun) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Siyasi çevre ölçütleri (4 adet kukla değişken: – iktidar partisi iki kanada da (kongre ve senato) sahip – iki kanat farklı partiler arasında paylaşılmış – diktatörlük hakim – diğer parti üyesinin başkan olmasına 24 aydan az süre var) 2) Hâkimin tercihleri (4 adet kukla değişken: – hâkimin kararı mahkeme kararını değiştirir (5'e 4 karar durumu) – Başkan ile hâkim aynı ideolojiye sahip – hâkimin mahkeme üyeliği öncesinden siyasi bir görevi var – hâkim mahkeme üyeliği sonrasında siyasi bir göreve atanır) 3) Başsavcının görüşü (=1 normun anayasa uygunluğunu onaylar) 4) Diğer değişkenler (2 adet kukla değişken: – dava konusu (=1 dava konusu kanun; =0 dava konusu KHK) – dava konusu Başkan döneminde yasalaştı	• İlk 4 sonuçta Medyan Seçmen Teoremi geçerli. Bunun yerine, ilgili dönemde muhalefette bulunan ideolojinin daha önce atadığı mahkeme üyesi oranı kullanılırsa sonuçlar değişmez. • Mevcut yasama erkinin kabul ettiği normlara dair davalarda, geçmiş dönemde kabul edilen normlara dair açılan davalara göre anayasaya uygunluk kararı çıkma ihtimali %7 daha fazla. • Başsavcının, normun anayasaya uygun olduğunu savunması durumunda, anayasaya uygunluk kararının çıkma olasılığı %69 artar. • Hâkimlerin bireysel kararları dikkate alındığında; muhalefetin atadığı hâkimlerin, anayasaya uygunluk kararı verme olasılıkları %16,7 azalır. • Başkanın görev süresinin dolmasına ve farklı ideolojiden bir siyasetçinin Başkan olmasına ne kadar çok zaman varsa, anayasaya uygunluk kararı çıkma ihtimali o kadar yüksek. • Başsavcı, Başkan ile benzer ideolojiye sahip ise mahkeme başsavcının görüşlerine daha fazla uygun davranır. • Daha çok anayasaya uygunluk yönünde oy veren hâkimlerin görev süreleri dolunca siyasi bir göreve atanma ihtimalleri daha yüksek.
La Porta ve diğ. (2004)	71 ülke	Yargı bağımsızlığı ve anayasal denetim ile siyasi ve iktisadi	OLS	<u>Bağımlı değişkenler:</u> 1) Mülkiyet hakları endeksi 2) Yasal prosedür sayısı 3) İş hukuku endeksi	• Yargı bağımsızlığı yüksek anlamlılık düzeyinde siyasi ve iktisadi özgürlüklükle ilişkili.

		özgürlük arasındaki ilişki		4) Bankacılık piyasasında devlet payı 5) Demokrasi endeksi 6) Siyasi haklar endeksi 7) İnsan hakları endeksi <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Üst mahkeme hâkimlerinin görev süresi 2) İdare mahkemesi hâkimlerinin görev süresi 3) Mahkemenin içtihat yaratma durumu 4) Yargı bağımsızlığı 5) Anayasanın katılığı 6) Yargı denetimin varlığı 7) Anayasal denetimin varlığı 8) Yasal köken 9) Etnikdilsel ayrım 10) Ülkenin enlem derecesi 11) Kişi başı GSYH	• Anayasal denetim siyasi özgürlüğü destekler. • Anglo-Sakson hukuk geleneğini temsil eden ülkelerde iktisadi özgürlük daha fazla. • Alman hukuk geleneğini takip eden ülkelerde, Fransız hukuk geleneğini takip eden ülkelere göre iktisadi özgürlük daha fazla. • Yasal kökenin iktisadi özgürlük üzerindeki etkisi kısmen yargı bağımsızlığı ile açıklanabilir.
Maitra, Smyth (2004)	Yeni Zelanda 1958-2001	Yeni Zelanda Yüksek Mahkemesi (Hâkim sadakati ile Temyiz Mahkemesine atanma ihtimali arasındaki ilişki, davalının hükümet olduğu kamu davalarında incelenir)	Maximum likelihood (ML) (Weibull dağılımı gösteren risk fonksiyonunun tahmini ve Cox oransal risk regresyon modeli)	<u>Bağımlı değişken:</u> 1) Temyiz Mahkemesine atanma veya emekliye ayrılma olasılığını gösteren risk fonksiyonu 2) Parti dönemlerine göre Temyiz Mahkemesine atanma olasılığını gösteren risk fonksiyonu <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Sadakat değişkenleri (3 adet değişken: – hâkimin hükümet aleyhine verdiği oy oranı – hâkimin, alt mahkeme kararını kısmen veya tamamen geri çevirme oranı – hâkimi mahkeme üyeliğine atayan parti hükümette) 2) Kalite değişkenleri (3 adet değişken: – hâkimin verdiği kararlardan Temyiz Mahkemesi tarafından bozulanlarının oranı – hâkimin gerekçesiz olarak verdiği karar oranı – hâkim hukuk alanında lisansüstü eğitim aldı	• Landes-Posner hipotezinin zayıf formunun aksine, hükümet, aleyhine karar veren hâkimleri cezalandırmaz. • Landes-Posner hipotezinin kuvvetli formu doğrultusunda, hükümet gücünü mahkemenin bağımsızlığını desteklemek için kullanır. • Kararların kalitesi terfiyi olumlu etkiler. • Lisansüstü eğitim, hâkimin terfi olasılığını artırır. • İşçi Partisi'nin aleyhine karar veren hâkimler, Ulusal Parti aleyhine karar veren hâkimlere göre terfi için daha fazla süre beklerler. • Ulusal Parti'nin desteklediği alt mahkeme kararlarının iptal edilmesi, hâkimlerin terfilerini etkilemez.

Fiorino, Padovano, Sgarra (2007)	İtalya 1956-2002	Anayasa Mahkemesi	Multinomial logit model (ML) ML	<u>Bağımlı değişkenler:</u> 1) Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya aykırı, =1 anayasaya uygun) 2) Hukuki norm kısmen iptal edilmesi (=1) 3) İptal edilen kanun sayısının oranı (yıllık) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Davada karar veren hâkimlerden üst yargı organları tarafından atananların sayısı 2) Başkan tarafından atanan hâkim sayısı 3) Parlamento tarafından atanan hâkim sayısı 4) Mahkeme başkanının göreve atanma yaşı 5) Mahkeme başkanının başkan seçildiği tarih ile dava konusu edilen kanunun yayım tarihi arasındaki gün sayısının karesi (pozitif sonuç elde etmek için karesi alınır) (alternatif değişken, kanunun yayım tarihi ile dava karar tarihi arasındaki gün sayısı) 6) Herfindahl indeks (koalisyon hükümetleri için) 7) Zaman kukla değişkeni (=0, Birinci Cumhuriyet; =1 İkinci Cumhuriyet)	Yaş ve üst yargı organı tarafından atanma ile iptal kararı arasında beklendiği gibi pozitif anlamlı bir ilişki var. Başkan veya parlamento tarafından atanan hâkim sayıları ile bağımsızlık arasında anlamlı bir ilişki yok. Hükümet yapısı ile bağımsızlık arasında anlamlı bir ilişki yok. Parlamento tarafından atanan hâkim sayısı ile beraber değerlendirildiğinde, koalisyon hükümetinin gücü arttıkça iptal kararı olasılığının arttığı görülür. Zaman kukla değişkeni ile iptal kararı arasında negatif bir ilişki var. Başkanın göreve başlaması ile kanunun yayım tarihi arasındaki gün sayısının karesi anlamlı ancak Landes ve Posner (1975)'in aksine negatif etkili (etki değeri önemsenmeyecek kadar küçük)
Padovano (2009)	İtalya 1956-2002	Anayasa Mahkemesi ve Danıştay (kanun ve KHK için açılan iptal davaları)	Multinomial logit model (ML)	<u>Bağımlı değişkenler:</u> 1) Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya aykırı, =1 anayasaya uygun) 2) Hukuki norm kısmen iptal edilmesi (=1) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Karar anında yüksek yargı organları tarafından AYM'ye atanan hâkimlerin oranı (test amaçlı kullanılan değişkenler: Cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkimlerin oranı ve Parlamento tarafından atanan hâkimlerin oranı) 2) AYM Başkanının göreve atanma yaşı 3) Danıştay üyeleri kariyer hâkimi	Davada görev alan hâkimlerin yaş ortalaması arttıkça mahkeme üyeliği sonrasındaki atama beklentileri azaldığı için genellikle iptal kararı verme eğilimindeler. Üst yargı organları tarafından atanan hâkimler iptal kararı verme eğilimde. Bu sonuç, kariyer hâkimlerinin daha bağımsız karar verdiğini gösterir. Cumhurbaşkanının veya parlamentonun yaptığı atamalar ile mahkeme bağımsızlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaz.

				4) Herfindahl indeks (koalisyon hükümetleri için) 5) Dönem kukla değişkeni (Birinci Cumhuriyet, 1956-1992 ve İkinci Cumhuriyet ,1993-2002)	Mahkeme davranışı Veto Oyuncusu Modeli (Tsebelis, 2002) ile açıklanamaz. Danıştay’da da kariyer hâkimliği ile bağımsız karar verme arasında pozitif ilişki var. AYM ve Danıştay’da bağımsızlık zamanla değişkenlik gösterir. Kariyer hakimleri ve yaşı ilerleyen hâkimler daha bağımsız kararlar verirler.
Amaral-Garcia, Garoupa, Grembi (2009)	Portekiz 1983-2007	Anayasa Mahkemesi (Önleyici denetim davaları: Başkan tarafından incelenmesi talep edilen, henüz yasalaşmamış kanun taslakları)	Logit model (ML) Logit fixed-effect modeli (ML)	<u>Bağımlı değişkenler:</u> 1) Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya aykırı, =1 anayasaya uygun) 2) Kanunu onaylayan parti ile uygunluk (=0 hâkim kanunu onaylayan parti ile aynı görüşte değil, =1 aynı görüşte) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Politik yapı: Parti grubu aidiyeti, parti üyeliği, atanma şekli, kariyer hakimliği, dönem kukla değişkeni, grup baskısı, medya ilgisi 2) Kişisel özellikler: cinsiyet, üyeliğe atanma yaşı 3) Özel kanunlar: iş kanunu davaları, sosyal politika kanunu davaları 4) Ekonominin durumu: kişi başına GSYH, işsizlik oranı, enflasyon oranı	- Parti politikaları AYM kararını etkiler. - Grup baskısı, oybirliği ile karar çıkmasını etkiler. - Sol partiler ile ilişkisi bulunan hakimlerin iptal oyu (anayasaya aykırılık) verme eğilimi güçlü iken sağ partiler ile ilişkisi bulunan hakimlerin red oyu verme eğilimi zayıftır. - Hükümetin hâkim seçimi ile hâkimin oy davranışı arasında yakın ilişki var. - Farklı anlamlılık düzeylerinde olmakla beraber dava konusu kanunun içeriği hâkim davranışlarını etkiler. - AYM’deki görev süresini değiştiren 1997 reformunun anlamlı etkisi yok.
Brennan, Epstein, Staudt (2009)	ABD 1913-1929 1930-1940	Üst Mahkeme (Vergi davaları)	Logit model (ML) OLS	<u>Bağımlı değişkenler:</u> 1) Kararın hükümet lehine çıkması durumu (=1; aleyhine çıkması durumunda =0) 2) Hükümet lehine oy kullanan hâkimlerin oranı <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Karar öncesi sanayi üretim endeksine göre ekonominin genişleme (=1) veya daralma (=0) durumu	Hâkimler ekonominin idresine tepki verirler. Sanay üretimi genişleyici ekonomiyi destekledikçe hâkimler hükümet lehine karar verirler. Hâkimler seçmenler gibi hükümetleri ekonomideki başarılarına göre ödüllendirir, başarısızlıklarına göre cezalandırır.

				2) Cumhuriyetçi başkanların atadığı hâkimler karar zamanında mahkeme heyetinde (=1, bu durumda hâkimlerin müdahaleci hükümet uygulamalarını engellenmesi beklenir) 3) Başvuran hükümet (=1) 4) Hükümet karşıtı parti kurumlar vergisi mükellefi 5) Vergi kanunu, savaş sırasında çıkan kanunlarla ilişkili	
Franck (2009)	Fransa 1959-2006	Anayasa Mahkemesi (Konusu kanunlar ve uluslararası antlaşmalar olan bütün iptal davaları)	Probit model (İki ayrı regresyon modeli: sağ hükümetlerin onayladığı kanunlar ve sol hükümetlerin onayladığı kanunlar)	<u>Bağımlı değişken:</u> - Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=0 anayasaya uygun, =1 anayasaya kısmen veya tamamen aykırı) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) İlgili kanunun içeriği (4 adet kukla değişken: – anayasa değişikliği içeren kanun, – temel hak ve özgürlüklerle ilgili kanun, – uluslararası antlaşmalarla ilgili kanun, – bütçe kanunu) 2) Hâkimlere ilişkin bilgiler (6 adet değişken: – sağ siyasetçilerin atadığı hâkimlerin oranı, – önceki sağ siyasetçilerin atadığı hâkimlerin oranı, – önceden yüksek düzeyde bürokrat olan hâkimlerin oranı, – önceden avukat veya hukuk profesörü olan uzman hâkim oranı, – sağ siyasetçilerin atadığı önceden yüksek düzeyde bürokrat olan hâkimlerin oranı, – sağ siyasetçilerin atadığı önceden avukat veya hukuk profesörü olan uzman hâkim oranı) 3) Yasama ve yürütme erkleri-başvuran- (4 adet kukla değişken: – başvuran Başkan, – başvuran Başbakan,	Erk dağılımındaki parçalı yapı ve siyasi durum Anayasa Konseyi kararlarını etkiler. Erk paylaşımında sol hükümetin daha zayıf olduğu dönemlerde, sol hükümetlerin kanunları, 1997-2002 arasında daha fazla iptal edilmiş. Bunun anlamı şudur: erk yapısının parçalı ve hükümetin zayıf olduğu dönemlerde, sağ siyasetçilerin atadığı hâkimler daha fazla bağımsız karar vermelerine imkân tanır.

				– başvuran Parlamento Alt Kanadı Başkanı, – başvuran Parlamento Üst Kanadı Başkanı) 4) Yasama ve yürütme erkleri- erk paylaşımı- (2 adet kukla değişken: – koalisyon -cohabitation- Başkan ve Başbakan farklı partilere üye) – senato -hükümet ile parlamento üst kanadına hakim olan çoğunluk farklı partilere üye-)	
Garoupa, Grembi, Lin (2010)	Tayvan 1988-2008	Anayasa Mahkemesi (Bütün iptal davaları ve siyasi içerikli bazı itiraz davaları)	Logit model (ML)	Birinci yaklaşım (mahkeme kararı) <u>Bağımlı değişken:</u> • Karşı oy (=1 davada karşı oy var; =0 davada karşı oy yok) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Başvuran KMT Partisi destekçisi (=1) 2) Parlametodaki muhalefet partisi üyesi oranı 3) Zaman kontrol değişkenleri (3 adet değişken: – Başkan Lee’nin görevde bulunduğu dönem, – karar çoğunluk nisabının değişim dönemi, – hâkim atama ve görev sürelerinin değişim dönemi) 4) Hâkimlere ait kontrol değişkenleri (6 adet değişken: – davadaki kadın hâkimi sayısı, – davadaki kariyer hâkimi sayısı, – davadaki hukuk profesörü sayısı, – davadaki Çin ve Tayvan doğumlu hâkim sayıları, – davadaki tekrar atanan hâkim sayısı, – davadaki her Başkan tarafından atanan hâkim sayısı) 5) Dava kontrol değişkenleri – dava merkezi hükümet ile yerel hükümet arasında, – dava devletin farklı organları arasında, – dava Tayvan’ın bağımsızlığına ilişkin, – dava süresi	Birinci yaklaşım • Başvuranın KMT Partisi destekçisi olduğu değişken beklendiği gibi negatif işaretli ancak istatistiki olarak anlamlı değil. • Muhalefet partisi DPP’nin meclisteki oranı negatif işaret sahibi ve anlamlı. • Yukarıdaki iki sonuca göre davadaki ihtilaf oranı, “davranışsal modeli” ifade etmekte yeterli değil. • Geçiş döneminde, yani KMT’li Başkanın atadığı hâkim sayısı daha fazla iken davalarda ihtilaf daha fazla. Demokrasi döneminde ise ihtilaf oranı daha düşük. • Davanın türü, başvuranın siyasi kimliği, mahkemenin yapısı karşı oy üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değil. • Sadece, geçiş döneminden demokrasiye geçişi temsil eden muhalefet partisinin meclisteki oranı anlamlı bir etkiye sahip. • Ekonomik kontrol değişkenleri beklendiği gibi pozitif işarete sahip ancak anlamlı değiller.

			İkinci yaklaşım (hâkim kararı) <u>Bağımlı değişken:</u> • Anayasaya uygunluk oylaması sonucu (=1 anayasaya uygun, =0 anayasaya kısmen veya tamamen aykırı) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Başvuran KMT Partisi destekçisi (=1) 2) Hâkim başkanlardan hangisi tarafından atandı (=1 atayan Başkan X, =0 diğer başkanlar) 3) Etkileşim (interaction) terimleri (atayan Başkan X ve başvuran KMT destekçisi gibi) 4) Davadaki ihtilaf oranı (oybirliği veya oyçokluğu) 5) Meclisteki muhalefet partisi DPP'nin oranı 6) Zaman kontrol değişkenleri (3 adet değişken: – Başkan Lee'nin görevde bulunduğu dönem, – karar çoğunluk nisabının değişim dönemi, – hâkim atama ve görev sürelerinin değişim dönemi) 7) Hâkimlere ait kontrol değişkenleri (6 adet değişken: – davadaki kadın hâkimi sayısı, – davadaki kariyer hâkimi sayısı, – davadaki hukuk profesörü sayısı, – davadaki Çin ve Tayvan doğumlu hâkim sayıları, – davadaki tekrar atanan hâkim sayısı, – davadaki her Başkan tarafından atanan hâkim sayısı) 8) Dava kontrol değişkenleri – dava merkezi hükümet ile yerel hükümet arasında, – dava devletin farklı organları arasında, – dava Tayvan'ın bağımsızlığına ilişkin, – dava süresi 9) Etkileşim (interaction) terimleri (hâkim ait kontrol değişkenleri ile başvuranın KMT destekçisi olması)	Davadaki kadın hâkimlerin sayısı arttıkça karşı oy ihtimali azalır ancak kadın hâkim sayısının az olması bu sonucu zayıflatır. İkinci yaklaşım • Etkileşim (interaction) terimleri anlamlı (atayan Başkan ve KMT destekçisi, hâkim kontrol değişkenleri ve KMT destekçisi, Başkan X'in atadığı hâkim sayısı ve diğer Başkan tarafından atanan hâkim). • Anayasaya uygunluk oyu rassal ve diğer değişkenlerden bağımsız. • Demokrasi öncesi dönemde atanan hâkimler davalarda KMT Partisi lehine davranırlar. • Geçiş döneminde KMT Partisi'nin atadığı hâkimler daha bağımsız oy verirler. • Ampirik sonuçlar, “davranışsal modeli” ve “siyasi sadakati” desteklemez. • Ampirik sonuçlar, hâkimlerin kişisel özelliklerinin ve geçmişlerinin hâkim kararları üzerinde etkili olduğunu göstermez. • Tayvan Anayasa Mahkemesinde siyasi gelişmeler hükümet-muhalefet veya sağ-sol ekseninde dikkate alınmaz. Önemli olan demokrasi öncesi, geçiş dönemi ve demokrasi dönemlerindeki tutum. Buna göre demokrasi öncesinde
--	--	--	---	--

				10) Ekonomik kontrol değişkenleri (3 adet değişken: – Yıllık enflasyon oranı, – Yıllık işsizlik oranı, – Yıllık kişi başına GSYİH)	KMT Partisi lehine kararlar verilirken, geçiş döneminde bu baskıya karşı olarak ihtilafli dava sayısı artmış, sonraki dönemde mahkeme iç uyum sağlayarak diğer erkler karşısında birlik ve bağımsızlık algısı oluşturma çalışmış.
Garoupa, Gomez-Pomar, Grembi (2013)	İspanya 1980-2006	Anayasa Mahkemesi (iptal davaları)	Logit model (ML)	<u>Bağımlı değişken:</u> • Parti çıkarları doğrultusunda verilen oy (=1) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Başvuran, ulusal düzeyde hâkimin desteklediği parti (=1) 2) Başvuran, bölgesel düzeyde hâkimin desteklediği parti (=1) 3) Hakkında dava açılan kanunu bölgesel düzeyde hâkimin desteklediği parti parlamentoda kabul etti (=1) 4) Başvuran milliyetçi parti (=1) 5) Hakkında dava açılan kanunu milliyetçi parti parlamentoda kabul etti (=1) 6) Başvuran başsavcı (=1) 7) Karar gününde hâkimi atayan parti görev başında 8) Hâkim sol ideolojiye sahip (=1)	AYM hâkimleri, siyasi partilerin stratejik amaçlarına, destekledikleri partinin lehine olacak şekilde karşılık verirler. Başvuran milliyetçi parti veya dava konusu kanunu milliyetçi parti kabul etmiş ise hâkimlerin aleyhte karar verme ihtimali yüksek. Sol ideoloji sahibi hâkimler, sağ ideoloji sahibi hâkimlere göre daha fazla parti görüşlerini desteklerler. İdeoloji veya parti üyeliği AYM hâkimlerinin oy davranışlarını açıklayan önemli bir değişken.
Fiorino, Gavaille, Padovano (2015)	İtalya 1956-2006	Anayasa Mahkemesi (Davalının yürütme erki ve konusunun kanunlar olduğu iptal davaları)	Birinci aşama Logit fixed-effect modeli (ML) Lineer olasılık modeli (OLS) İkinci aşama	Birinci aşama (bireysel bağımsızlığın tahmini) <u>Bağımlı değişken:</u> • Karar (=0 RED, =1 kısmen/tamamen iptal) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 1) Dava süresi 2) İlgili kanunun yayımlandığı döneme ait kukla değişkeni 3) Kanun türü	Birinci aşama • Bağımsızlıkta hâkimin kişiliği önemli ancak kişilik mahkeme kararlarını etkilemez. • Dava süresi ve kurumsal kırılma bağımsızlıkla yüksek anlamlılık seviyesinde pozitif ilişkili. • Yaş zayıf anlamlılık düzeyinde ve beklendiği gibi pozitif ilişkili.

			Logit model (ML) Firth-logit model (penalized ML)	4) Herfindahl indeks (koalisyon hükümetleri için) 5) Kurumsal kırılma kukla değişkeni (1. Cumhuriyet'ten 2. Cumhuriyet'e geçiş) 6) Dönem kukla değişkeni (10 senede bir) 7) Karar günü hâkimin yaşı 8) Bireysel hâkim kukla değişkeni İkinci aşama (mahkeme üyeliği sonrasında siyasi pozisyona atanma ihtimalinin tahmini) <u>Bağımlı değişken:</u> 1) Atanma (=0 üyelik sonrası 6 yıl içerisinde atanmaz, =1 atanır) 2) <u>Bağımsız değişkenler:</u> 3) Birinci aşamada elde edilen bağımsızlık değişkeni 4) Hâkimin atanma şekli (Başkan, Meclis veya yüksek yargı organı tarafından) 5) Hâkimin AYM başkanlığı durumu 6) Hâkimin AYM'de göreve başlama yaşı.	Herfindahl indeksi ile bağımsızlık arasında negatif ilişki var; indeks yükseldikçe yani hükümetin meclisteki sandalye sayısı arttıkça bağımsızlık azalır. • Kanunun yayımladığı dönemin özel yapısı anlamlı değil. İkinci aşama • Hâkimin bağımsızlığı arttıkça, üyelik sonrasında siyasi bir göreve atanma ihtimali yükselir. (Revizyonist görüş desteklenir) • Genç hakimlerin üyelik sonrası atanma ihtimali daha yüksek. • Hâkimin mahkeme üyeliğine atanma şekli ve hâkimin mahkemede başkan olup olmaması, üyelik sonrasında atamasını anlamlı derecede etkilemez.
--	--	--	--	---	---

Ek 2. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Yapılan Değişiklikler

Tablo 12: 1982 Anayasası Değişiklikleri (1987-2014)

No.	Kanun No.	TBMM'de Kabul Tarihi	Halkoylaması Tarihi	Değiştirilen Maddeler	Resmî Gazete Tarih- Sayı
1	3361	17/5/1987	-	67, 75, 175, Geçici 4	18/5/1987 –19464 Mükerrer
			6/9/1987	Geçici 4*	Halkoylaması Sonucu: 12/9/1987-19572
2	3913	8/7/1993	-	133	10/7/1993 - 21633
3	4121	23/7/1995	-	Başlangıç, 33, 52, 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149, 171	26/7/1995-22355
4	4388	18/6/1999	-	143	18/6/1999-23729 Mükerrer
5	4446	13/8/1999	-	47, 125, 155	14/8/1999-23786
6	4709	3/10/2001	-	Başlangıç, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 46, 49, 51, 55, 65, 66, 67, 69, 74, 87, 89, 94, 100, 118, 149, Geçici 15	17/10/2001-24556 Mükerrer
7	4720	21/11/2001	-	86	1/12/2001-24600
8	4777	27/12/2002	-	76, 78	31/12/2002-24980 3. Mükerrer
9	5170	7/5/2004	-	10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131, 143, 160	22/5/2004-25469
10	5370	21/6/2005	-	133	23/6/2005-25854
11	5428	29/10/2005	-	130, 160, 161, 162, 163	9/11/2005-25988
12	5551	13/10/2006	-	76	17/10/2006-26322
13	5659	10/5/2007	-	Yeni Geçici 17	18/5/2007-26526
14	5678**	31/5/2007	21/10/2007	77, 79, 96, 101, 102	16/6/2007-26554 Halkoylaması Sonucu: 31/10/2007-26686
15	5735	9/2/2008	-	10, 42	23/2/2008-26796
16	5982	7/5/2010	12/9/2010	10, 20, 23, 41, 51, 53, 54, 74, 84, 94, 125, 128, 129, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 157, 159, 166, Geçici 15, Yeni Geçici 18 ve 19	13/5/2010-27580 Halkoylaması Sonucu: 23/9/2010-27708
17	6214	17/3/2011	-	59	29/3/2011-27889
18	6718	20/5/2016	-	Yeni Geçici 20	8/6/2016 - 29736

TBMM.

* 3361 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinde Anayasanın geçici 4 üncü maddesinin yürürlükten kaldırılması ve bu hükmün halkoylamasına sunulması öngörülmüştür. Yapılan halkoylamasında Anayasanın geçici 4 üncü maddesinin yürürlükten kaldırılması kabul edilmiştir.

** Halkoylamasına sunulan 5678 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına eklenen geçici 18 ve 19 uncu maddeler, 16/10/2007 tarihli ve 5697 sayılı Kanunla halkoylamasına sunulan metinden çıkarılmıştır.

Ek 3. Yasama ve Yürütme Erklerine Ait Bilgiler

Tablo 13: Cumhurbaşkanları

Cumhurbaşkanı	Aday Gösteren Siyasi Parti	Görev Başlangıcı	Görev Bitişi	İptal Davası Başvuru Sayısı*	Görev Süresinde Karara Bağlanan AYM Davaları (ID)*
K. Evren	-	09/11/1982	09/11/1989	6	419-372
T. Özal	ANAP (Sağ)	09/11/1989	17/04/1993	2	371-347
H. Cindoruk (vekaleten)	-	17/04/1993	16/05/1993	-	346-345
S. Demirel	DYP (Sağ)	16/05/1993	16/05/2000	4	344-279
A.N. Sezer	DSP	16/05/2000	28/08/2007	9	278-181
A. Gül	AK PARTİ (Sağ)	28/08/2007	28/08/2014	-	180-6
R.T. Erdoğan	AK PARTİ (Sağ)	28/08/2014	Görev başında	-	5-1**

Cumhurbaşkanlığı'ndan elde edilen ve tarafımızdan derlenen bilgiler ile hazırlanmıştır.

* Çalışma kapsamına alınan iptal davaları içerisindeki istatistiki bilgidir. Cumhurbaşkanının, - kapsam dışı tutulan iptal davaları nedeniyle- görevi sırasında açtığı bütün iptal davalarını göstermemektedir. ID numaraları Ek 4'te yer alan tablodan takip edilebilir.

** Çalışmanı incelediği dönem itibarıyla 31/12/2014'de sonlanan değeri göstermektedir.

Tablo 14: Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları*

	1983	1987	1991	1995	1999	2002	2007	2011
AK PARTİ	-	-	-	-	-	363	341	327
ANAP	211	292	115	132	86	-	-	-
CHP	-	-	-	49	-	178	112	135
DSP	-	-	7	76	136	-	-	-
DYP	-	59	178	135	85	-	-	-
FP	-	-	-	-	111	-	-	-
HP**	117	-	-	-	-	-	-	-
MDP	71	-	-	-	-	-	-	-
MHP	-	-	-	-	129	-	71	53
RP	-	-	62	158	-	-	-	-
SHP	-	99	88	-	-	-	-	-
Bağımsızlar	-	-	-	-	3	9	26	35
Toplam MV	399	450	450	550	550	550	550	550

TÜİK.

* TBMM'deki muhalefet oranı, milletvekili genel seçimleri sonuçlarına göre yukarıdaki veriler dikkate alınarak tarafımızdan hesaplanmıştır. İki seçim dönemi arasında hükme bağlanan iptal davaları için muhalefet oranı sabit değer olarak kullanılmıştır. Muhalefet oranları Tablo 15'ten takip edilebilir.

** HP, 3 Kasım 1985 tarihinden sonra Sosyal Demokrasi Partisi ile birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ismini almıştır.

Tablo 15: Hükümetler

Hükümet No.	Hükümet Yapısı*	Hükümeti Kuran Siyasi Parti	Başbakan	Görev Başlangıcı	Görev Bitişi	Koalisyon Ortağı	Muhalefet Oranı (%)**	Dönemin Cumhurbaşkanı	Dönemin İptal Davaları (ID)
45	TP	ANAP	T. Özal	13.12.1983	21.12.1987		47.12	K. Evren	419-390
46	TP	ANAP	T. Özal	21.12.1987	31.10.1989		35.11	K. Evren	389-353
	G	ANAP	A. Bozer	31.10.1989	09.11.1989		35.11	K. Evren	389-353
47	TP	ANAP	Y. Akbulut	09.11.1989	23.06.1991		35.11	T. Özal	389-353
48	TP	ANAP	M. Yılmaz	23.06.1991	20.11.1991		35.11	T. Özal	389-353
49	K	DYP	S. Demirel	20.11.1991	16.05.1993	SHP	40.89	T. Özal	352-345
	K	SHP	E. İnönü (v.)	16.05.1993	25.06.1993	DYP	40.89	S. Demirel	344
50	K	DYP	T. Çiller	25.06.1993	05.10.1995	SHP	40.89	S. Demirel	343-305
51	A	DYP	T. Çiller	05.10.1995	30.10.1995			S. Demirel	-
52	K	DYP	T. Çiller	30.10.1995	06.03.1996	CHP	40.89	S. Demirel	304-299
53	K	ANAP	M. Yılmaz	06.03.1996	28.06.1996	DYP		S. Demirel	-
54	K	RP	N. Erbakan	28.06.1996	30.06.1997	DYP	46.73	S. Demirel	298-287
55	A	ANAP	M. Yılmaz	30.06.1997	11.01.1999		61.09	S. Demirel	286-281
56	A	DSP	B. Ecevit	11.01.1999	28.05.1999			S. Demirel	-
57	K	DSP	B. Ecevit	28.05.1999	18.11.2002	MHP ANAP	36.24	A.N. Sezer	280-235
58	TP	AK PARTİ	A. Gül	18.11.2002	14.03.2003		34.00	A.N. Sezer	234-232
59	TP	AK PARTİ	R.T. Erdoğan	14.03.2003	29.08.2007		34.00	A.N. Sezer	231-181
60	TP	AK PARTİ	R.T. Erdoğan	29.08.2007	06.07.2011		38.00	A. Gül	181-91
61	TP	AK PARTİ	R.T. Erdoğan	06.07.2011	29.08.2014		40.55	A. Gül	90-6
62	TP	AK PARTİ	A. Davutoğlu	29.08.2014	28.08.2015		40.55	R.T. Erdoğan	5-1

Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve TÜİK verileri ile tarafımızdan hazırlanmıştır.

*TK: Tek Parti, K: Koalisyon, A: Azınlık, G: Geçici.

** İlgili dönemde kararı açıklanan iptal davası yok ise muhalefet oranı hesaplanmamıştır.

Ek 4. Çalışmada İncelenen İptal Davalarına Ait Bilgiler

Tablo 16: Çalışmaya Konu Olan İptal Davaları (1984-2014)

ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü
1	2014/99	2014/181	04/12/2014	41	2012/102	2012/207	27/12/2012	81	2010/93	2012/20	09/02/2012
2	2013/84	2014/183	04/12/2014	42	2012/96	2012/206	27/12/2012	82	2010/57	2012/14	26/01/2012
3	2013/95	2014/176	13/11/2014	43	2011/139	2012/205	27/12/2012	83	2010/85	2012/13	26/01/2012
4	2014/133	2014/165	30/10/2014	44	2011/100	2012/191	29/11/2012	84	2010/30	2012/7	19/01/2012
5	2014/149	2014/151	02.10.2014	45	2011/106	2012/192	29/11/2012	85	2010/79	2012/9	19/01/2012
6	2014/57	2014/81	10/04/2014	46	2011/148	2012/186	22/11/2012	86	2010/40	2012/8	19/01/2012
7	2012/87	2014/41	27/02/2014	47	2011/149	2012/187	22/11/2012	87	2010/80	2011/178	29/12/2011
8	2013/66	2014/19	29/01/2014	48	2011/86	2012/183	22/11/2012	88	2010/89	2011/179	29/12/2011
9	2013/51	2013/159	26/12/2013	49	2011/140	2012/185	22/11/2012	89	2011/171	2011/171	22/12/2011
10	2013/46	2013/140	28/11/2013	50	2011/107	2012/184	22/11/2012	90	2011/147	2011/147	27/10/2011
11	2013/24	2013/133	14/11/2013	51	2011/115	2012/177	08/11/2012	91	2011/104	2011/104	16/06/2011
12	2013/72	2013/126	31/10/2013	52	2012/33	2012/174	08/11/2012	92	2011/103	2011/103	16/06/2011
13	2013/45	2013/113	10/10/2013	53	2011/88	2012/175	08/11/2012	93	2011/94	2011/94	09/06/2011
14	2012/73	2013/107	03/10/2013	54	2011/87	2012/176	08/11/2012	94	2011/96	2011/96	09/06/2011
15	2012/98	2013/92	17/07/2013	55	2010/83	2012/169	01/11/2012	95	2011/95	2011/95	09/06/2011
16	2012/94	2013/89	10/07/2013	56	2011/64	2012/168	01/11/2012	96	2011/90	2011/90	02/06/2011
17	2012/91	2013/86	10/07/2013	57	2010/82	2012/159	18/10/2012	97	2011/85	2011/85	02/06/2011
18	2012/75	2013/88	10/07/2013	58	2011/82	2012/150	11/10/2012	98	2011/86	2011/86	02/06/2011
19	2012/100	2013/84	04/07/2013	59	2011/84	2012/151	11/10/2012	99	2009/45	2011/88	02/06/2011
20	2012/18	2013/80	18/06/2013	60	2011/147	2012/152	11/10/2012	100	2011/81	2011/81	18/05/2011
21	2013/34	2013/74	06/06/2013	61	2011/16	2012/129	27/09/2012	101	2008/7	2011/80	18/05/2011
22	2011/145	2013/70	06/06/2013	62	2012/65	2012/128	20/09/2012	102	2011/78	2011/78	12/05/2011
23	2011/79	2013/69	06/06/2013	63	2011/83	2012/126	20/09/2012	103	2011/76	2011/76	12/05/2011
24	2011/42	2013/60	09/05/2013	64	2011/101	2012/127	20/09/2012	104	2011/75	2011/75	12/05/2011
25	2012/97	2013/51	03/04/2013	65	2011/113	2012/108	18/07/2012	105	2011/74	2011/74	12/05/2011
26	2011/142	2013/52	03/04/2013	66	2011/126	2012/110	18/07/2012	106	2011/77	2011/77	12/05/2011
27	2011/65	2013/49	28/03/2013	67	2011/85	2012/109	18/07/2012	107	2011/65	2011/65	14/04/2011
28	2011/20	2013/41	07/03/2013	68	2011/27	2012/101	05/07/2012	108	2011/66	2011/66	14/04/2011
29	2011/21	2013/36	28/02/2013	69	2012/15	2012/105	05/07/2012	109	2011/64	2011/64	14/04/2011
30	2011/150	2013/30	14/02/2013	70	2011/44	2012/99	21/06/2012	110	2011/59	2011/59	30/03/2011
31	2011/89	2013/29	14/02/2013	71	2012/30	2012/96	15/06/2012	111	2011/58	2011/58	30/03/2011
32	2011/63	2013/28	14/02/2013	72	2011/47	2012/87	31/05/2012	112	2011/54	2011/54	17/03/2011
33	2011/123	2013/26	06/02/2013	73	2011/48	2012/88	31/05/2012	113	2011/46	2011/46	10/03/2011
34	2011/131	2013/22	31/01/2013	74	2010/92	2012/86	31/05/2012	114	2011/39	2011/39	10/02/2011
35	2011/144	2013/23	31/01/2013	75	2012/48	2012/75	24/05/2012	115	2011/27	2011/27	26/01/2011
36	2012/19	2013/17	17/01/2013	76	2011/29	2012/49	30/03/2012	116	2011/13	2011/13	13/01/2011
37	2011/143	2013/18	17/01/2013	77	2011/59	2012/34	01/03/2012	117	2010/120	2010/120	30/12/2010
38	2012/95	2013/9	10/01/2013	78	2011/53	2012/27	22/02/2012	118	2010/119	2010/119	30/12/2010
39	2011/141	2013/10	10/01/2013	79	2011/35	2012/23	16/02/2012	119	2008/84	2010/121	30/12/2010
40	2011/146	2013/11	10/01/2013	80	2010/41	2012/19	09/02/2012	120	2010/090	2010/029	16/07/2010

Tablo 16 – devam

ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü
121	2010/087	2010/049	07/07/2010	161	2008/148	2006/142	24/09/2008	201	2005/104	2004/068	23/12/2005
122	2010/085	2008/116	24/06/2010	162	2008/150	2006/158	24/09/2008	202	2005/099	2005/143	19/12/2005
123	2010/082	2008/022	17/06/2010	163	2008/119	2004/092	12/06/2008	203	2005/093	2005/006	29/11/2005
124	2010/076	2007/038	03/06/2010	164	2008/116	2008/016	05/06/2008	204	2005/096	2004/102	29/11/2005
125	2010/056	2009/010	01/04/2010	165	2008/113	2008/033	29/05/2008	205	2005/091	2000/034	25/11/2005
126	2010/049	2007/050	24/03/2010	166	2008/107	2004/083	21/05/2008	206	2005/072	2003/066	19/10/2005
127	2010/050	2007/077	24/03/2010	167	2008/108	2004/076	21/05/2008	207	2005/059	2005/078	30/09/2005
128	2010/043	2007/065	25/02/2010	168	2008/106	2004/001	15/05/2008	208	2005/035	2004/012	07/06/2005
129	2010/044	2008/017	25/02/2010	169	2008/096	2004/047	02/05/2008	209	2005/033	2004/060	01/06/2005
130	2010/026	2008/057	04/02/2010	170	2008/097	2003/060	02/05/2008	210	2005/025	2004/004	04/05/2005
131	2010/012	2008/085	21/01/2010	171	2008/079	2003/071	11/03/2008	211	2005/014	2003/070	14/03/2005
132	2010/016	2009/052	21/01/2010	172	2008/075	2007/105	06/03/2008	212	2005/008	2004/118	18/01/2005
133	2009/153	2007/012	10/11/2009	173	2008/063	2005/010	21/02/2008	213	2005/003	2001/379	06/01/2005
134	2009/149	2006/103	05/11/2009	174	2008/047	2004/003	31/01/2008	214	2004/123	2004/061	08/12/2004
135	2009/151	2006/120	05/11/2009	175	2008/048	2004/081	31/01/2008	215	2004/124	2004/084	08/12/2004
136	2009/152	2007/063	05/11/2009	176	2008/046	2007/076	24/01/2008	216	2004/101	2003/033	15/07/2004
137	2009/144	2006/095	15/10/2009	177	2008/040	2007/021	17/01/2008	217	2004/084	2004/014	23/06/2004
138	2009/145	2006/119	15/10/2009	178	2007/091	2006/061	30/11/2007	218	2004/014	2001/349	12/02/2004
139	2009/147	2007/016	15/10/2009	179	2007/086	2007/099	27/11/2007	219	2004/013	2001/378	11/02/2004
140	2009/148	2007/044	15/10/2009	180	2007/083	2004/067	22/11/2007	220	2004/006	2003/086	28/01/2004
141	2009/141	2005/013	08/10/2009	181	2007/053	2007/039	19/04/2007	221	2004/004	2003/041	22/01/2004
142	2009/112	2005/145	23/07/2009	182	2007/048	2006/035	11/04/2007	222	2003/104	2000/008	26/12/2003
143	2009/092	2006/094	25/06/2009	183	2007/045	2007/017	05/04/2007	223	2003/100	2002/032	20/11/2003
144	2009/099	2005/067	25/06/2009	184	2007/035	2005/052	03/04/2007	224	2003/092	2001/383	16/10/2003
145	2009/085	2005/019	18/06/2009	185	2007/031	2005/044	21/03/2007	225	2003/091	2003/036	15/10/2003
146	2009/090	2006/121	18/06/2009	186	2007/027	2006/052	15/03/2007	226	2003/087	2003/031	08/10/2003
147	2009/084	2007/056	11/06/2009	187	2007/012	2005/051	31/01/2007	227	2003/088	2003/067	08/10/2003
148	2009/068	2004/010	02/06/2009	188	2007/006	2004/079	25/01/2007	228	2003/086	2003/073	07/10/2003
149	2009/069	2004/085	02/06/2009	189	2007/007	2005/094	25/01/2007	229	2003/076	2003/048	23/07/2003
150	2009/048	2007/014	12/03/2009	190	2007/004	2006/131	24/01/2007	230	2003/072	2002/104	16/07/2003
151	2009/007	2004/070	15/01/2009	191	2006/120	2005/089	22/12/2006	231	2003/063	2001/346	11/06/2003
152	2009/009	2006/099	15/01/2009	192	2006/108	2006/028	23/11/2006	232	2003/003	2001/036	16/01/2003
153	2009/005	2004/087	08/01/2009	193	2006/066	2003/082	30/05/2006	233	2002/201	2002/146	27/12/2002
154	2009/006	2004/069	08/01/2009	194	2006/040	2006/022	22/03/2006	234	2002/192	2000/044	26/11/2002
155	2008/183	2008/071	25/12/2008	195	2006/027	2005/042	23/02/2006	235	2002/098	2000/047	22/10/2002
156	2008/165	2004/024	20/11/2008	196	2006/002	2005/008	05/01/2006	236	2002/091	2001/309	15/10/2002
157	2008/157	2007/066	06/11/2008	197	2006/003	2005/098	05/01/2006	237	2002/069	2001/380	15/07/2002
158	2008/158	2007/073	06/11/2008	198	2006/004	2005/055	05/01/2006	238	2002/059	2001/377	26/06/2002
159	2008/153	2008/034	31/10/2008	199	2005/111	2005/110	29/12/2005	239	2002/058	2002/031	25/06/2002
160	2008/146	2005/090	24/09/2008	200	2005/110	2003/087	28/12/2005	240	2002/056	2001/033	19/06/2002

Tablo 16 – devam

ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü
241	2002/051	2002/099	28/05/2002	281	1999/001	1996/068	06/01/1999	321	1994/052	1994/057	08/07/1994
242	2002/046	2000/017	07/05/2002	282	1998/052	1997/062	16/09/1998	322	1994/053	1994/058	08/07/1994
243	2002/040	2001/385	27/03/2002	283	1998/018	1998/010	20/05/1998	323	1994/045-2	1994/049	07/07/1994
244	2002/028	2001/293	13/02/2002	284	1998/006	1996/076	12/03/1998	324	1994/044-2	1994/050	05/07/1994
245	2002/029	2001/389	13/02/2002	285	1997/069	1997/037	27/11/1997	325	1993/054	1993/052	26/11/1993
246	2002/021	2001/382	23/01/2002	286	1997/066	1997/019	23/10/1997	326	1993/046	1993/043	25/11/1993
247	2002/020	2001/144	22/01/2002	287	1997/058	1996/056	24/06/1997	327	1993/047	1993/045	25/11/1993
248	2002/016	2000/051	15/01/2002	288	1997/053	1996/070	05/06/1997	328	1993/048	1993/046	25/11/1993
249	2001/357	2001/387	06/12/2001	289	1997/052	1997/036	20/05/1997	329	1993/049	1993/047	25/11/1993
250	2001/356	2001/024	05/12/2001	290	1997/040	1996/063	26/03/1997	330	1993/050	1993/048	25/11/1993
251	2001/090	2000/035	24/05/2001	291	1997/033	1996/055	27/02/1997	331	1993/051	1993/049	25/11/1993
252	2001/067	1999/050	03/04/2001	292	1997/003	1996/057	23/01/1997	332	1993/052	1993/050	25/11/1993
253	2001/063	1999/051	28/03/2001	293	1996/047	1996/064	12/12/1996	333	1993/053	1993/051	25/11/1993
254	2001/056	2001/009	20/03/2001	294	1996/045	1996/052	04/12/1996	334	1993/040-2	1993/033	21/10/1993
255	2001/046	1999/043	27/02/2001	295	1996/043	1996/058	20/11/1996	335	1993/032	1993/032	06/10/1993
256	2001/041	1999/042	23/02/2001	296	1996/044	1996/045	20/11/1996	336	1993/033	1993/034	06/10/1993
257	2000/046	2000/072	02/11/2000	297	1996/036	1996/023	07/10/1996	337	1993/034	1993/035	06/10/1993
258	2000/035	2000/062	31/10/2000	298	1996/035	1996/061	02/10/1996	338	1993/035	1993/036	06/10/1993
259	2000/036	2000/063	31/10/2000	299	1996/007	1995/038	28/02/1996	339	1993/036	1993/038	06/10/1993
260	2000/037	2000/064	31/10/2000	300	1995/064	1995/019	14/12/1995	340	1993/037	1993/039	06/10/1993
261	2000/038	2000/065	31/10/2000	301	1995/063	1995/011	13/12/1995	341	1993/038	1993/040	06/10/1993
262	2000/039	2000/066	31/10/2000	302	1995/060	1995/056	01/12/1995	342	1993/039	1993/041	06/10/1993
263	2000/040	2000/067	31/10/2000	303	1995/059	1995/054	18/11/1995	343	1993/028	1993/026	16/09/1993
264	2000/041	2000/068	31/10/2000	304	1995/058	1995/045	13/11/1995	344	1993/023	1992/029	24/06/1993
265	2000/042	2000/069	31/10/2000	305	1995/046	1995/043	20/09/1995	345	1993/019	1992/039	29/04/1993
266	2000/043	2000/070	31/10/2000	306	1995/044	1995/044	19/09/1995	346	1993/018	1992/037	27/04/1993
267	2000/044	2000/071	31/10/2000	307	1995/045	1995/039	19/09/1995	347	1992/042	1991/021	29/06/1992
268	2000/045	2000/073	31/10/2000	308	1995/042	1995/001	14/09/1995	348	1992/032	1991/033	05/05/1992
269	2000/030	2000/057	26/10/2000	309	1995/026	1995/035	04/07/1995	349	1992/030	1992/017	21/04/1992
270	2000/031	2000/058	26/10/2000	310	1995/023	1994/071	28/06/1995	350	1992/020	1991/018	31/03/1992
271	2000/032	2000/059	26/10/2000	311	1995/012	1995/002	13/06/1995	351	1992/006	1990/022	05/02/1992
272	2000/033	2000/060	26/10/2000	312	1994/065-2	1994/070	22/12/1994	352	1992/005	1991/008	30/01/1992
273	2000/034	2000/061	26/10/2000	313	1994/042-2	1994/043	09/12/1994	353	1991/043	1991/007	12/11/1991
274	2000/029	2000/052	17/10/2000	314	1994/080	1994/068	29/11/1994	354	1991/029	1990/023	18/09/1991
275	2000/027	2000/045	05/10/2000	315	1994/078	1994/083	16/11/1994	355	1991/021	1990/039	11/07/1991
276	2000/023	1999/039	19/09/2000	316	1994/062	1994/065	21/07/1994	356	1991/020	1991/006	03/07/1991
277	2000/021	2000/014	13/09/2000	317	1994/048	1994/053	08/07/1994	357	1991/015	1990/019	21/06/1991
278	2000/017	2000/016	20/07/2000	318	1994/049	1994/054	08/07/1994	358	1991/017	1990/020	21/06/1991
279	1999/036	1999/029	21/09/1999	319	1994/050	1994/055	08/07/1994	359	1991/008	1990/036	09/04/1991
280	1999/037	1999/030	21/09/1999	320	1994/051	1994/056	08/07/1994	360	1991/007	1990/012	04/04/1991

Tablo 16 – devam

ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü	ID	Karar Sayısı	Esas Sayısı	Karar Günü
361	1991/001	1990/025	10/01/1991	381	1988/025	1987/021	28/06/1988	401	1986/030	1985/020	24/12/1986
362	1990/033	1989/017	11/12/1990	382	1988/023	1987/018	22/06/1988	402	1986/029	1985/011	11/12/1986
363	1990/030	1990/013	20/11/1990	383	1988/018	1988/014	14/06/1988	403	1986/028	1986/022	02/12/1986
364	1990/026	1989/023	25/10/1990	384	1988/019	1987/022	13/06/1988	404	1986/027	1985/008	26/11/1986
365	1990/021	1990/001	17/07/1990	385	1988/011	1988/011	24/05/1988	405	1986/026	1986/011	04/11/1986
366	1990/017	1990/006	28/06/1990	386	1988/008	1987/016	19/04/1988	406	1986/024	1986/018	09/10/1986
367	1990/010	1990/002	30/05/1990	387	1988/003	1987/012	28/01/1988	407	1986/023	1985/021	06/10/1986
368	1990/008	1989/009	18/05/1990	388	1988/002	1987/011	21/01/1988	408	1986/014	1985/009	26/06/1986
369	1990/003	1988/062	06/02/1990	389	1988/001	1987/014	05/01/1988	409	1986/004	1985/001	25/02/1986
370	1990/002	1988/064	01/02/1990	390	1987/027	1987/023	09/10/1987	410	1985/023	1985/005	10/12/1985
371	1989/048	1989/011	12/12/1989	391	1987/011	1986/017	22/05/1987	411	1985/022	1985/007	28/11/1985
372	1989/042	1989/006	07/11/1989	392	1987/012	1986/013	22/05/1987	412	1985/016	1985/002	27/09/1985
373	1989/036	1988/037	08/09/1989	393	1987/013	1987/003	22/05/1987	413	1985/008	1985/003	18/06/1985
374	1989/029	1988/039	06/07/1989	394	1987/014	1987/006	22/05/1987	414	1985/007	1984/014	13/06/1985
375	1989/023	1989/004	16/05/1989	395	1987/010	1986/001	05/05/1987	415	1985/006	1984/012	01/03/1985
376	1989/012	1989/001	07/03/1989	396	1987/007	1986/005	19/03/1987	416	1985/004	1984/009	18/02/1985
377	1989/010	1988/032	28/02/1989	397	1987/006	1985/024	24/02/1987	417	1985/001	1984/006	11/01/1985
378	1989/007	1988/038	08/02/1989	398	1987/004	1986/012	11/02/1987	418	1984/002	1984/001	01/03/1984
379	1988/055	1988/005	22/12/1988	399	1987/002	1985/022	13/01/1987	419	1984/003	1984/002	01/03/1984
380	1988/032	1988/012	28/09/1988	400	1987/001	1986/015	06/01/1987				

AYM.

Ek 5. Çalışmada İncelenen İptal Davalarında Oy Kullanan Hâkimler

Tablo 17: AYM Hâkimleri

ID	Ad-Soyad	Önceki Görev Yeri	AYM Üyelğine Atayan	Atanma Yaşı	Mezun Olduğu Üniv.
H1	Nahit SAÇLIOĞLU	Askeri Yargıtay	Cumhurbaşkanı Vekili	48	İÜ-Hukuk
H2	Hüseyin KARAMÜSTANTİKOĞLU	Yargıtay	Yargıtay Genel Kurulu	59	AÜ-Hukuk
H3	Mithat ÖZOK	Yargıtay	Yargıtay Genel Kurulu	61	AÜ-Hukuk
H4	Ahmet Hamdi BOYACIOĞLU	Danıştay	Danıştay Genel Kurulu	50	AÜ-Hukuk
H5	Osman Mikdat KILIÇ	Yargıtay	Yargıtay Genel Kurulu	62	AÜ-Hukuk
H6	Kenan TERZİOĞLU	Yargıtay	Yargıtay Genel Kurulu	57	AÜ-Hukuk
H7	Orhan ONAR	Danıştay	Danıştay Genel Kurulu	57	İÜ-Hukuk
H8	Necdet DARICIOĞLU	Askeri Yargıtay	F. Korutürk	51	AÜ-Hukuk
H9	M. Yılmaz ALİFENDİOĞLU	Danıştay	Danıştay Genel Kurulu	48	AÜ-Hukuk
H10	Yekta Güngör ÖZDEN	Avukat	Cumhuriyet Senatosu	46	AÜ-Hukuk
H11	Muammer TURAN	Danıştay	Danıştay Genel Kurulu	56	AÜ-SBF
H12	Mehmet ÇINARLI	Sayıştay	Sayıştay Genel Kurulu	56	AÜ-SBF
H13	Selahattin METİN	Danıştay	Milli Güvenlik Konseyi	58	AÜ-Hukuk
H14	Servet TÜZÜN	Askeri Yargıtay	Milli Güvenlik Konseyi	53	AÜ-Hukuk
H15	Hasan Semih ÖZMERT	Yargıtay	Milli Güvenlik Konseyi	60	İÜ-Hukuk
H16	Mahmut Celalettin CUHRUK	Yargıtay	Milli Güvenlik Konseyi	56	AÜ-Hukuk
H17	Mustafa GÖNÜL	Bürokrat	K. Evren	56	AÜ-SBF
H18	Osman Vahdettin OKTAY	Yargıtay	K. Evren	63	AÜ-Hukuk
H19	Mustafa ŞAHİN	AYİM	K. Evren	57	AÜ-Hukuk
H20	Adnan KÜKNER	Yargıtay	K. Evren	62	İÜ-Hukuk
H21	Vural SAVAŞ	YÖK	K. Evren	50	AÜ-Hukuk
H22	Mehmet Şerif ATALAY	Danıştay	K. Evren	62	AÜ-Hukuk ve AU-SBF
H23	Ahmet Oğuz AKDOĞANLI	Yargıtay	K. Evren	59	AÜ-Hukuk
H24	İhsan PEKEL	Bürokrat	K. Evren	57	AÜ-Hukuk
H25	Selçuk TÜZÜN	Yargıtay	K. Evren	55	İÜ-Hukuk
H26	Ahmet Necdet SEZER	Yargıtay	K. Evren	47	AÜ-Hukuk
H27	Erol CANSEL	YÖK	K. Evren	61	AÜ-Hukuk
H28	Lemi ÖZATAKAN	Yargıtay	K. Evren	64	AÜ-Hukuk
H29	Yavuz NAZAROĞLU	Danıştay	T. Özal	63	İÜ-Hukuk
H30	Güven DİNÇER	Danıştay	T. Özal	56	AÜ-Hukuk
H31	Samia AKBULUT	Yargıtay	T. Özal	51	İÜ-Hukuk
H32	Haşim KILIÇ	Sayıştay	T. Özal	40	Eskişehir İTİA
H33	Yalçın ACARGÜN	Askeri Yargıtay	T. Özal	52	AÜ-Hukuk
H34	Mustafa BUMİN	Danıştay	T. Özal	52	AÜ-Hukuk
H35	Sacit ADALI	YÖK	T. Özal	48	AÜ-SBF
H36	Ali HÜNER	AYİM	S. Demirel	54	AÜ-Hukuk
H37	Lütfi Fikret TUNCEL	Bürokrat	S. Demirel	59	AÜ-SBF
H38	Mustafa YAKUPOĞLU	Yargıtay	S. Demirel	59	AÜ-Hukuk

Tablo 17 – devam

ID	Ad-Soyad	Önceki Görev Yeri	AYM Üyelğine Atayan	Atanma Yaşı	Mezun Olduğu Üniv.
H39	Nurettin TURAN	Bürokrat	S. Demirel	57	AÜ-SBF
H40	Fulya KANTARCIOĞLU	Bürokrat	S. Demirel	47	AÜ-Hukuk
H41	Aysel PEKİNER	Danıştay	S. Demirel	56	AÜ-Hukuk
H42	Mahir CAN ILICAK	Avukat	S. Demirel	62	AÜ-Hukuk
H43	Rüştü SÖNMEZ	Yargıtay	S. Demirel	61	İÜ-Hukuk
H44	Ertuğrul ERSOY	Bürokrat	S. Demirel	60	AÜ-Hukuk
H45	Hatice Tülay TUĞCU	Danıştay	S. Demirel	57	AÜ-Hukuk
H46	Ahmet AKYALÇIN	Yargıtay	A. N. Sezer	51	AÜ-Hukuk
H47	Enis TUNGA	Avukat	A. N. Sezer	63	AÜ-Hukuk
H48	Mehmet ERTEN	Yargıtay	A. N. Sezer	53	İÜ-Hukuk
H49	Mustafa YILDIRIM	Bürokrat	A. N. Sezer	57	AÜ-SBF
H50	Cafer ŞAT	Yargıtay	A. N. Sezer	58	AÜ-Hukuk
H51	Fazıl SAĞLAM	Avukat	A. N. Sezer	63	İÜ-Hukuk
H52	Abdullah Necmi ÖZLER	Askeri Yargıtay	A. N. Sezer	59	İÜ-Hukuk
H53	Ali GÜZEL	Yargıtay	A. N. Sezer	61	AÜ-Hukuk
H54	Fettah OTO	Danıştay	A. N. Sezer	58	İÜ-Hukuk
H55	Serdar ÖZGÜLDÜR	AYİM	A. N. Sezer	48	İÜ-Hukuk
H56	Şevket APALAK	Danıştay	A. N. Sezer	60	AÜ-Hukuk
H57	Serruh KALELİ	Avukat	A. N. Sezer	51	AÜ-Hukuk
H58	Osman Alifeyyaz PAKSÜT	Bürokrat	A. N. Sezer	52	AÜ-Hukuk
H59	Zehra Ayla PERKTAŞ	Danıştay	A. N. Sezer	58	AÜ-Hukuk
H60	Recep KÖMÜRCÜ	Yargıtay	A. Gül	55	AÜ-Hukuk
H61	Burhan ÜSTÜN	Yargıtay	A. Gül	54	AÜ-Hukuk
H62	Engin YILDIRIM	YÖK	A. Gül	44	İÜ-SBF
H63	Nuri NECİPOĞLU	Askeri Yargıtay	A. Gül	57	İÜ-Hukuk
H64	Alparslan ALTAN*	Bürokrat	A. Gül	42	İÜ-Hukuk
H65	Erdal TERCAN*	YÖK	A. Gül	50	İÜ-Hukuk
H66	Muammer TOPAL	Danıştay	A. Gül	46	AÜ-SBF
H67	Zühtü ARSLAN	YÖK	A. Gül	48	AÜ-SBF
H68	Muhammed Emin KUZ	Bürokrat	A. Gül	54	AÜ-Hukuk
H69	Hasan Tahsin GÖKCAN	Yargıtay	A. Gül	49	AÜ-Hukuk
H70	Celal Mümtaz AKINCI	Avukat	TBMM	53	AÜ-Hukuk
H71	Hicabi DURSUN	Sayıştay	TBMM	45	İÜ-SBF

AYM ve Resmî Gazete'den elde edilen bilgiler ile tarafımızdan hazırlanmıştır.

* Anayasa Mahkemesinin 2016/12 sayılı ve 4/82016 tarihli Kararı ile meslekten çıkarılmışlardır.

Ek 6. Ampirik Uygulamada Kullanılan Değişkenler

Tablo 18: Değişkenler (Model-1)

Bağımlı Değişken	
oy	=0, alt oylamada hâkimin oyu “ret” (anayasaya uygunluk oyu) =1, alt oylamada hâkimin oyu “iptal” (anayasaya aykırılık oyu)
Bağımsız Değişkenler	
<i>Politik değişkenler</i>	
kabul_ideo	=0, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü değil =1, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü
bas_cb	=0, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı
bas_ideo	=0, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü
tbmm_muh	İptal davası kararı açıklandığı tarihte son milletvekili genel seçimlerinde muhalafet partilerinin TBMM’de elde ettiği milletvekilli oranı
huk_yap	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar derğil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar
huk_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın üyesi olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın mensubu olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü
cb_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü
hak_say_ideo	Alt oylamada oy kullanan, sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkim sayısı
cb_at_ideo	=0, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü
ag	=0, hâkimi Abdullah Gül atamadı =1, hâkimi Abdullah Gül atadı
ans	=0, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atamadı =1, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atadı
sd	=0, hâkimi Süleyman Demirel atamadı =1, hâkimi Süleyman Demirel atadı
to	=0, hâkimi Turgut Özal atamadı =1, hâkimi Turgut Özal atadı
ke	=0, hâkimi Kenan Evren atamadı =1, hâkimi Kenan Evren atadı
fk	=0, hâkimi Fahri Korutürk atamadı =1, hâkimi Fahri Korutürk atadı
diger	=0, hâkimi diğer kurumlar atamadı =1, hâkimi diğer kurumlar atadı
<i>Sosyo-demografik değişkenler (hâkim bazlı)</i>	
hak_yas	Hâkimin AYM üyeliğine atanma yaşı
hak_cins	=0, hâkimin cinsiyeti kadın =1, hâkimin cinsiyeti erkek
hak_karyer	=0, hâkim kariyer hâkimi değil =1, hâkim kariyer hâkimi
hak_au	=0, hâkim Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu değil =1, hâkim Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu

Tablo 18 – devam

Bağımsız Değişkenler	
h1-h71	=0, alt oylamada ilgili hâkim oy kullanmadı =1, alt oylamada ilgili hâkim oy kullandı
Ekonomik Değişkenler	
enf	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık enflasyon oranı
issiz	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık işsizlik oranı
gsyh_kb	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla
Diğer Değişkenler	
norm_tur	=0, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun değil (KHK) =1, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun
kar_oy	=0, alt oylamada karar oybirliği ile verildi (karşı oy bulunmuyor) =1, alt oylamada karar oyçokluğu ile verildi (karşı oy bulunuyor)
yıl kuklaları	1995, 2001 ve 2010 yılları için kukla değişkenler

Tablo 19: Değişkenler (Model-2)

Bağımlı Değişken	
karar	=0, iptal davasında nihai karar “ret” (anayasaya uygunluk ve davanın reddi) =1, iptal davasında nihai karar “iptal” (anayasaya aykırılık ve maddenin iptali)
Bağımsız Değişkenler	
Politik değişkenler	
kabul_ideo	=0, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü değil =1, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü
bas_cb	=0, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı
bas_ideo	=0, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü
tbmm_muh	İptal davası kararı açıklandığı tarihte son milletvekili genel seçimlerinde muhalafet partilerinin TBMM’de elde ettiği milletvekilli oranı
huk_yap	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar derğil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar
huk_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın üyesi olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın mensubu olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü
cb_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü
hak_say_ideo	İptal davasında oy kullanan, sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkim sayısı
cb_at_ideo	=0, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü
ag	=0, hâkimi Abdullah Gül atamadı =1, hâkimi Abdullah Gül atadı
ans	=0, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atamadı =1, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atadı
sd	=0, hâkimi Süleyman Demirel atamadı =1, hâkimi Süleyman Demirel atadı
to	=0, hâkimi Turgut Özal atamadı =1, hâkimi Turgut Özal atadı

Tablo 19 – devam

Bağımsız Değişkenler	
ke	=0, hâkimi Kenan Evren atamadı =1, hâkimi Kenan Evren atadı
fk	=0, hâkimi Fahri Korutürk atamadı =1, hâkimi Fahri Korutürk atadı
diger	=0, hâkimi diğer kurumlar atamadı =1, hâkimi diğer kurumlar atadı
Sosyo-demografik değişkenler (hâkim bazlı)	
say_kdn	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki kadın hâkim sayısı
say_kh	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki kariyer hâkimi sayısı
say_prof	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki hukuk profesörü sayısı
Ekonomik Değişkenler	
enf	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık enflasyon oranı
issiz	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık işsizlik oranı
gsyh_kb	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla
Diğer Değişkenler	
norm_tur	=0, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun değil (KHK) =1, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun
kar_oy	=0, iptal davasında karar oybirliği ile verildi (karşı oy bulunmuyor) =1, iptal davasında karar oyçokluğu ile verildi (karşı oy bulunuyor)
yıl kuklaları	1995, 2001 ve 2010 yılları için kukla değişkenler

Tablo 20: Değişkenler (Model-3)

Bağımlı Değişken	
kar_oy	=0, iptal davasında karar oybirliği ile verildi (karşı oy bulunmuyor) =1, iptal davasında karar oyçokluğu ile verildi (karşı oy bulunuyor)
Bağımsız Değişkenler	
Politik değişkenler	
kabul_ideo	=0, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü değil =1, hukuki normu kanunlaştıran iktidar sağ/liberal görüşlü
bas_cb	=0, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan Cumhurbaşkanı
bas_ideo	=0, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası başvurusunda bulunan sağ/liberal görüşlü
tbmm_muh	İptal davası kararı açıklandığı tarihte son milletvekili genel seçimlerinde muhalafet partilerinin TBMM’de elde ettiği milletvekilli oranı
huk_yap	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar derğil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte hükümet yapısı tek başına iktidar
huk_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın üyesi olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte başbakanın mensubu olduğu siyasi parti sağ/liberal görüşlü
cb_ideo	=0, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, iptal davası kararı açıklandığı tarihte görevdeki Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü

Tablo 20 – devam

Bağımsız Değişkenler	
hak_say_ideo	İptal davasında oy kullanan, sağ/liberal görüşlü Cumhurbaşkanı tarafından atanan hâkim sayısı
cb_at_ideo	=0, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü değil =1, hâkimi atayan Cumhurbaşkanı sağ/liberal görüşlü
ag	=0, hâkimi Abdullah Gül atamadı =1, hâkimi Abdullah Gül atadı
ans	=0, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atamadı =1, hâkimi Ahmet Necdet Sezer atadı
sd	=0, hâkimi Süleyman Demirel atamadı =1, hâkimi Süleyman Demirel atadı
to	=0, hâkimi Turgut Özal atamadı =1, hâkimi Turgut Özal atadı
ke	=0, hâkimi Kenan Evren atamadı =1, hâkimi Kenan Evren atadı
fk	=0, hâkimi Fahri Korutürk atamadı =1, hâkimi Fahri Korutürk atadı
diger	=0, hâkimi diğer kurumlar atamadı =1, hâkimi diğer kurumlar atadı
Sosyo-demografik değişkenler (hâkim bazlı)	
say_kdn	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki kadın hâkim sayısı
say_kh	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki kariyer hâkimi sayısı
say_prof	İptal davasında karar veren AYM heyetindeki hukuk profesörü sayısı
Ekonomik Değişkenler	
enf	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık enflasyon oranı
issiz	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık işsizlik oranı
gsyh_kb	İptal davası kararının açıklandığı yılda yıllık kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla
Diğer Değişkenler	
norm_tur	=0, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun değil (KHK) =1, hakkında iptal davası açılan hukuki norm kanun
yıl kuklaları	1995, 2001 ve 2010 yılları için kukla değişkenler

Ek 7. Modellere ait Spesifikasyonlar

Tablo 21: Model 1'in Spesifikasyonları

Bağımlı Değişken “oy” için Lojistik Regresyon
(=0 RET, =1 İPTAL)

n=31556

	Model 1.1	Model 1.2	Model 1.3	Model 1.4	Model 1.5	Model 1.6
kabul_ideo	x	x	x	x	x	x
bas_cb	x	x	x	x	x	x
bas_ideo	x	x	x	x	x	
tmmm_muh	x	x	x	x	x	x
huk_yap	x	x	x	x	x	x
huk_ideo	x	x	x	x	x	x
cb_ideo						x
norm_tur	x	x	x	x	x	x
kar_oy		x	x	x	x	x
hak_say_ideo		x	x	x	x	x
cb_at_ideo		x	x	x	x	
hak_yas		x	x	x	x	x
hak_cins		x	x	x	x	x
hak_karyr		x	x	x	x	x
hak_au		x	x	x	x	x
enf			x	x	x	x
issiz			x	x	x	x
gsyh_kb			x	x	x	x
ag				x		x
ans				x		x
sd				x		x
to				x		x
ke				x		x
fk				x		x
diger				x		x
hâkim (<i>hX</i>)						x
yıl kuklaları					x	

Tablo 22: Model 2'nin Spesifikasyonları

Bağımlı Değişken "KARAR" için Lojistik Regresyon
(=0 RET, =1 İPTAL)
n=2439

	Model 2.1	Model 2.2	Model 2.3	Model 2.4	Model 2.5
kar_oy	x	x	x	x	x
kbl_ideo	x	x	x	x	x
bas_cb	x	x	x	x	x
bas_ideo	x	x	x	x	
tbmm_muh	x	x	x	x	x
huk_yap	x	x	x	x	x
huk_ideo	x	x	x	x	x
cb_ideo					x
norm_tur	x	x	x	x	x
hak_say_ideo		x	x		x
sayi_kdn		x	x	x	x
say_kh		x	x	x	x
say_prof		x	x	x	x
enf			x	x	x
issiz			x	x	x
gsyh_kb			x	x	x
gul				x	
sezer				x	
demirel				x	
ozal				x	
evren				x	
koruturk				x	
diger				x	
yıl kuklaları					x

Tablo 23: Model 3'ün Spesifikasyonları

Bağımlı Değişken "KARŞI OY" için Lojistik Regresyon
(=0 KARŞI OY YOK; =1 KARŞI OY VAR)

n=2439

	Model 3.1	Model 3.2	Model 3.3	Model 3.4	Model 3.5
kbl_ideo	x	x	x	x	x
bas_cb	x	x	x	x	x
bas_ideo	x	x	x	x	
tbmm_muh	x	x	x	x	x
huk_yap	x	x	x	x	x
huk_ideo	x	x	x	x	x
cb_ideo					x
norm_tur	x	x	x	x	x
hak_say_ideo		x	x		x
sayi_kdn		x	x	x	x
say_kh		x	x	x	x
say_prof		x	x	x	x
enf			x	x	x
issiz			x	x	x
gsyh_kb			x	x	x
gul				x	
sezer				x	
demirel				x	
ozal				x	
evren				x	
koruturk				x	
diger				x	
yıl kuklaları					x

Ek 8. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 24: Veri Seti-1'e ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	En Az	En Çok
oy	0.30552	0.4606348	0	1
kabul_ideo	0.919477	0.2721063	0	1
bas_cb	0.021993	0.1466617	0	1
bas_ideo	0.139435	0.346405	0	1
tmmm_muh	39.65151	4.113087	34.00	61.09
huk_yap	0.801654	0.3987603	0	1
huk_ideo	0.936557	0.2437615	0	1
cb_ideo	0.763405	0.4249984	0	1
norm_tur	0.803239	0.3975567	0	1
kar_oy	0.4081	0.4914896	0	1
hak_say_ideo	6.792686	3.285592	0	11
cb_at_ideo	0.49363	0.4999673	0	1
hak_yas	51.19353	5.61233	40	64
hak_cins	0.898593	0.3018717	0	1
hak_karyr	0.513373	0.499829	0	1
hak_au	0.504405	0.4999885	0	1
enf	27.40368	29.37825	6.16	120.25
issiz	9.354538	1.409995	6.50	14.00
gsyh_kb	7603.438	3706.171	1246.20	10986.43
hakim (hX)			0	1
ag	0.236088	0.4246838	0	1
ans	0.264926	0.4413007	0	1
sd	0.094689	0.2927893	0	1
to	0.162853	0.3692377	0	1
ke	0.084833	0.2786379	0	1
fk	0.011155	0.1050271	0	1
diger	0.145456	0.3525653	0	0
yıl kuklası (y1995)	0.030676	0.1724401	0	1
yıl kuklası (y2001)	0.034859	0.1834247	0	1
yıl kuklası (y2010)	0.032989	0.1786105	0	1

Gözlem sayısı = 31556

Tablo 25: Veri Seti-2'ye ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Ez Az	En Çok
karar	0.2935629	0.4554874	0	1
kar_oy	0.8835588	0.320819	0	1
kbl_ideo	0.9052891	0.2928753	0	1
bas_cb	0.0254203	0.1574301	0	1
bas_ideo	0.1640016	0.370353	0	1
tmm_muh	39.53649	4.430121	34.00	61.09
huk_yap	0.7667077	0.4230135	0	1
huk_ideo	0.9253793	0.2628323	0	1
norm_tur	0.8216482	0.3828871	0	1
say_kdn	1.141041	0.8451672	0	4
say_kh	6.633866	0.9546833	5	13
say_prof	0.8823288	0.9019231	0	2
enf	30.87049	30.53615	6.16	120.25
issiz	9.350102	1.45928	6.50	14.00
gsyh_kb	7012.225	1565.736	1246.20	10986.43
gul	3.051661	3.746778	0	10
sezer	3.430914	2.866321	0	9
demirel	1.225092	1.545247	0	6
ozal	2.110701	1.710139	0	6
evren	1.095531	1.786232	0	6
koruturk	0.0483805	0.2146129	0	1
diger	1.98073	2.324222	0	14
hak_say_ideo	6.387454	3.36249	0	11
cb_ideo	0.7232472	0.4474849	0	1
yıl kuklası (1995)	0.0360804	0.1865284	0	1
yıl kuklası (2001)	0.0410004	0.1983318	0	1
yıl kuklası (2010)	0.0373104	0.1895601	0	1

Gözlem sayısı = 2439

ÖZ GEÇMİŞ

Ali PİŞKİN, 31.01.1983 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat lisans programından mezun olmuş; aynı üniversitede, 2009 yılında, İktisat Politikası Bilim Dalı’nda, “Türkiye Ekonomisinde 2000 Yılı Sonrası Uygulanan İktisat Politikaları Çerçevesinde Türk Vergi Sisteminin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri” isimli tez konusu ile yüksek lisans derecesi almıştır. 2014 yılında, Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat doktora programındaki tez çalışmalarına, 3 ay süre ile Hamburg Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne bağlı bulunan Hukuk ve İktisat Enstitüsü’nde misafir araştırmacı olarak devam etmiştir. Doğuş Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü’nde 2009-2015 yılları arasında Araştırma Görevlisi olarak çalışan PİŞKİN, 02.10.2015 tarihinden itibaren aynı bölümde, Öğretim Görevlisi olarak Türkçe ve İngilizce Ekonomiye Giriş, Para Ekonomisi, Kamu Ekonomisi, Kamu Maliyesi ve İktisadi Kalkınma derslerini vermektedir. PİŞKİN’in ortak yazarlı, uluslararası indeksler tarafından taranan dergilerde iki makalesi, ulusal yayınevi tarafından basılan kitapta bölümü ve uluslararası konferanslarda sunulmuş çalışmaları bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.